

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

3-тє ВИДАННЯ,
ВИПРАВЛЕНЕ Й ДОПОВНЕНЕ

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 1990

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком, удосконаленням мови. Зокрема розширено розділ про вживання великої літери, уточнено правила написання складних слів, розширено сферу використання закінчення **-у (-ю)** в родовому відмінку іменників II відміни, чіткіше сформульовані правила використання кличного відмінка, поширено правило передачі іношомовного **і** через **и** після «дев'ятки» на низку власних назв, введені правила правопису прикметників, похідних від складних географічних назв. Загалом із наявного орфографічного кодексу усувається все, що застаріло, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

В новую редакцию «Украинского правописания» внесен ряд изменений, обусловленных непрерывным развитием, усовершенствованием языка. В частности расширен раздел об употреблении прописной буквы, уточнены правила написания сложных слов, расширена сфера употребления окончания **-у (-ю)** в родительном падеже существительных II склонения, более четко сформулированы правила использования звательного падежа, распространено правило передачи иноязычного **і** через **и** после «девятки» на ряд собственных названий, введены правила правописания прилагательных, производных от сложных географических названий. В общем из имеющегося в наличии орфографического кодекса устраняется все устаревшее, нечетко сформулированное, противоречивое.

Для специалистов и всех, кто интересуется вопросами правописания современного украинского литературного языка.

*Схвалений Академією наук УРСР,
Міністерством народної освіти УРСР, Міністерством вищої й середньої
спеціальної освіти УРСР*

Редакція мовознавства

Редактор *О. А. Дітель*

У 4602020100-581
М 221(04)-90 530-91

ISBN 5-12-002306-1

© Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
АН УРСР

ПЕРЕДМОВА ДО ТРЕТЬОГО ВИДАННЯ

Однією з ознак високої культури суспільства є дбайливе ставлення до правопису, збереження його стабільності. Однак постійне розширення словника у зв'язку з науково-технічним і загальнокультурним прогресом породжує нові правописні проблеми, які регулюються практикою і мусять бути законодавчо закріплені. Саме з цих настанов виходила Орфографічна комісія при Відділенні літератури, мови й мистецтвознавства АН УРСР, коли приступила в 1988 році до редагування другого видання «Українського правопису» (1960), щоб створити нове (доповнене й виправлене) видання.

В інституті мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР було створено робочу групу у складі провідного наукового співробітника А. А. Бурячка (керівник групи) і старших наукових співробітників С. І. Головашука та Г. М. Колесника, яким доручено внести зміни й доповнення до другого видання «Українського правопису», керуючись при цьому такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, відновивши традиційне розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., — тобто тих правописних моментів, які не регулюються мовною структурою; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект третього видання «Українського правопису» було розглянуто на засіданні Орфографічної комісії при Відділенні літератури, мови і мистецтвознавства АН УРСР. Після врахування зауважень членів Орфографічної комісії проект третього видання «Українського правопису» було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти УРСР, Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Міністерство культури УРСР, в редакції республіканських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект третього видання «Українського правопису» обговорювався також у Товаристві української мови ім. Т. Г. Шевченка. За пропозицією голови цього товариства Д. В. Павличка було розширено (до 43 осіб) склад Орфографічної комісії й змінено її юридичний статус: за рішенням

Президії АН УРСР вона стала її тимчасовим робочим органом. До складу Орфографічної комісії АН УРСР увійшли співробітники Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, зав. кафедр української мови університетів і педагогічних інститутів республіки, працівники Міністерства народної освіти УРСР, відомі письменники. Головою Орфографічної комісії АН УРСР призначено академіка АН УРСР В. М. Русанівського, заступниками голови — академіка АН УРСР О. С. Мельничука й доктора філологічних наук С. Я. Ермоленко.

Після вивчення та врахування зауважень до третього видання «Українського правопису» робоча група ще раз передрукувала проект і подала його на розгляд Орфографічної комісії АН УРСР.

Третє видання «Українського правопису», що є органічним продовженням першого (1946 р.) і другого (1960 р.), Орфографічна комісія АН УРСР затвердила 14 листопада 1989 року.

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

У другому виданні «Українського правопису», підготовленому Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР та Міністерством освіти УРСР зберігаються провідні настанови і правила попереднього видання (1946 року), вже перевіреного практикою вживання й позитивно оціненого широкою радянською громадськістю.

Однак від часу попереднього видання «Українського правопису» в ряді правописних моментів, спільних для української й російської мов, виникла певна неузгодженість, яку тепер, після опублікування «Правил русской орфографии и пунктуации», можна усунути. Також виявилось, що окремі правила «Українського правопису» потребують уточнення та вдосконалення.

Проект перевидання «Українського правопису» був вироблений об'єднаною правописною комісією, до складу якої ввійшли представники Інституту мовознавства АН УРСР — академік АН УРСР Л. А. Булаховський (відповідальний консультант), академік АН УРСР І. К. Білодід, старші наукові співробітники К. К. Цілуйко (керівник групи), Г. П. Їжакевич, наукові працівники М. М. Пешак, В. М. Русанівський, завідуючий кафедрою української мови Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького доцент А. П. Медушевський та доцент кафедри української мови Київського ордена Леніна державного університету ім. Т. Г. Шевченка П. Д. Тимошенко. Цей проект був надісланий кафедрам української мови університетів та педагогічних інститутів УРСР, видавництвам, редакціям, Спілці радянських письменників УРСР та іншим організаціям. Більшість цих установ і організацій, схваливши в основному внесені зміни, висловила ряд цінних зауважень і пропозицій, які були враховані при доопрацюванні проекту перевидання. Комісія висловлює щирю подяку всім установам і особам, які взяли активну участь в обговоренні тексту другого видання правопису.

Рукопис в остаточному варіанті схвалений комісією в складі академіка АН УРСР Л. А. Булаховського (голова), академіка АН УРСР М. П. Бажана, академіка АН УРСР І. К. Білодіда, О. Л. Кундзіча, академіка М. Т. Рильського та академіка АН УРСР П. Г. Тичини, яка була призначена Президією Академії наук Української РСР для перевірки повноти та

доцільності виправлень, внесених в «Український правопис» у зв'язку з його перевиданням.

У новому виданні «Українського правопису» усунені розбіжності в спільних моментах українського й російського правописів (деякі особливості пунктуації, вживання великих і малих букв, написання слів разом і окремо, правила переносу та ін.), виправлені окремі помилки (наприклад, неправильне написання слів: *Іенна* замість *Іена*, *Гаванна* замість *Гаана* і т. п.), переглянуто ілюстративний матеріал, додано словник-показчик.

ПЕРЕДМОВА ДО ПЕРШОГО ВИДАННЯ

Питання про потребу переглянути український правопис виникло ще за кілька років до Вітчизняної війни. Неврегульованість багатьох моментів у самому правописному кодексі, прийнятому в 30-х роках, а також самостійні зміни, запроваджені газетами на підставі ще не затверджених проектів, розхитали наш правопис. Особливо шкідливі були ці хитання в школі, де болюче відчувалися іноді кричущі протиріччя між тим, чого навчали за правилами і що не збігалось з практикою неучбової книги та багатьох органів преси (напр., *чеський*, *паризький* — за правилами, *чешський*, *парижський* — за практикою друку; різні написання іншомовних слів).

Дбаючи за культурні потреби українського народу і в суворий час Вітчизняної війни, Уряд у 1942 році звернувся до Академії наук УРСР з пропозицією поновити роботу над урегулюванням і удосконаленням українського правопису. Президія Академії наук доручила в Уфі цю роботу дійсному членові Академії Л. А. Булаховському, який, склавши з участю наукових працівників Інституту мови і літератури на підставі попередніх проектів з відповідними значними змінами новий, ознайомив із ним Інститут мови і літератури Академії на відкритих широких зборах і 2 жовтня 1942 року доповів свій проект Президії Академії, що схвалила викладені принципи, а проект передала Урядові. З наказу Уряду проект було розглянуто ще раз комісією під головуванням Заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. М. П. Бажана у складі дійсних членів Академії наук П. Г. Тичини та М. Т. Рильського, письменника Ю. І. Яновського та автора проекту дійсного члена Академії наук Л. А. Булаховського і, з деякими змінами, апробовано для затвердження. З апробованим проектом широку громадськість було ознайомлено в Уфі на зборах, скликаних для цього Народним Комісаром Освіти УРСР тов. П. Г. Тичиною.

28 серпня 1943 року під Харковом у воєнній обстановці проект та думки правописної комісії, що прибула туди в повному складі, були викладені на нараді в присутності: Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. М. С. Хрущова, Голови Президії Верховної ради УРСР тов. М. С. Гречухи, Секретаря ЦК КП(б) У тов. Д. С. Коротченка, Заступника Голови Ради Народних Комісарів УРСР тов. В. Ф. Старченка і Секретаря ЦК КП(б) У по пропаганді тов. К. З. Литвина, Проект в основному було

схвалено, і затвердження його доручено Народному Комісарові Освіти УРСР тов. П. Г. Тичині.

8 травня 1945 року Рада Народних Комісарів УРСР постановила: «З метою врегулювання українського правопису відповідно до зрослих вимог культури, науки й мовної практики населення України проект українського правопису, розроблений Інститутом мовознавства Академії наук Української РСР під керівництвом дійсного члена Академії наук УРСР тов. Л. А. Булаховського й затверджений Народним Комісаром Освіти УРСР тов. П. Г. Тичиною, схвалити».

При укладанні правопису провідними настановами були такі:

1. Подбати в першу чергу про в р е г у л ю в а н н я чинного правопису, без поважних підстав не відходячи від того, що вже усталилось, отже, в основному не примушуючи культурну масу країни переучуватись.

2. Зберегти народні засади правопису — його близькість до вимови широких мас.

3. Орієнтуватись в усьому важливому, що становить специфіку мови, саме на цю специфіку (фонетика, морфологія), як вона відбивалась і відбивається в мові найкращих письменників.

4. У тих моментах, які за їх природою є спільні з іншими мовами (розділові знаки, правопис великих і малих літер, написання разом і окремо), забезпечити єдність із правописами братніх народів Радянського Союзу, особливо — російського, орієнтуючись на останній проєкт Державної комісії.

5. Уникати в міру можливості варіантів написань.

6. Якомога скоротити кількість винятків із правил.

7. При формулюванні правил — орієнтуватись на рівень розуміння людей з повною середньою освітою.

8. Історичні коментарі до правил, що подаються в примітках, викласти без порушення наукової правильності на догоду популярності викладу, але разом із тим без зайвих подробиць і вузько спеціальних моментів.

Оскільки подавані в «Українському правописі» правила не можуть охопити всіх окремих випадків, доконечним додатком до нього в практиці має стати «Орфографічний словник», що його згодом випустить Народний комісаріат освіти УРСР.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Гг,	Дд,	Ее,	Єе,
Жж,	Зз,	Ии,	Іі,	Її,	Йй,	Кк,	Лл,
Мм,	Нн,	Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,	Уу,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ,	Ьь,	Юю, Яя.

Примітка 1. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян*, *буряний* стоятимуть поруч. М'який знак (ь) має своє місце в алфавіті; тому *тьопнути* в словнику стоятиме не після *топнути*, а після слів, що починаються з тх.

Примітка 2. Сполучення літер дж і дз (для позначення африкат) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерелó*, *дзвін*, стоятимуть у словнику під літерою д.

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ¹

ГОЛОСНІ

Ненаголошений

О

§ 1. 1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о**, що й під наголосом: *боїтьс^я*, бо *бо́язко*; *голі́бка*, бо *го́луб*; *дош^у*, бо *дош^а*; *робіть*, бо *ро́бить*; *роз^умний*, бо *ро́зум*.

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лоп^ух*, *сокіра*, *сою́з*.

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а** (**я**) маємо у вимові й на письмі **а**: *бага́тий*, *бага́то*, *бага́тство*, *бага́ття*, *бага́ч*, *гаря́чий*, *гаря́чка* (пор. *горі́ти*), *гара́зд*, *кажа́н*, *кала́ч*, *кача́н*, *хазя́їн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *багати́р* (багач), *га́рляче́*.

Але: *гонча́р*, *коря́вий*, *лопа́та*, *пога́ний*, *ропа́*, *солда́т*, *това́р*, а також *богати́р* (велетень, герой), *монасти́р*.

Примітка: Про суфікси **-ова-**, **-ува-**, **-оват-**, **-овит-**, **-уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошені

Е, И

§ 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вє́ликий*, *вє́личє́зний*, бо *вє́лич*; *де́ржє́*, бо *оде́ржати*; *кле́котє́ти*, бо *кле́кіт*; *не́сє́*, бо *принє́сений*; *ше́потє́ти*, бо *ше́піт*; *кривє́*, бо *крі́во*; *тримати́*, бо *отри́мувати*; *широ́кий*, бо *ши́роко*.

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лева́да*, *лемі́ш*, *кише́ня*, *мин^улий*.

2. **Е** завжди пишеться:

а) У групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *бе́рег*, *де́рево*, *се́ред*; *зе́лень*, *пє́леня*, *се́лезєнь*, *ше́лєст*.

б) У суфіксах **-єня**, **-єн-**, **-єнк-**, **-єньк-**, **-єр(о)**, **-єсєньк-**, **-єчк-**, **-тель**: *козе́ня*, *дор^учений*, *Юхи́менко*, *ру́ченька*, *се́mero*, *малє́сєнький*, *кни́жечка*, *вихова́тель*.

¹ Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосної... (приголосної...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

в) Коли **е** при зміні слова випадає: *б́ерезень*, бо *б́ерезня*; *ві́тер*, бо *ві́тру*; *мі́тел*, бо *мі́тля*; *справедлі́вий*, бо *пра́вда*; *хло́пець*, бо *хло́пця*.

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-**, **-ли-** між приголосними у відкритих складах: *брині́ти*, *єримі́ти*, *дрижа́ти*, *крива́вий*, *крини́ця*, *стри́міти*, *трива́ти*, *триво́га*; *єли́тати*.

б) Інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-**, **-ли-** перевіряється наголосом: *кри́шати* (*кри́хта*, *кри́шка*); *трима́ти* (*стри́мувати*); *блища́ти* (*бліскавка*).

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-**, **-лі-**: *дріма́ти*, *дрімли́вий*, *дрімо́та*, *тріща́ти*, *переб́рихувати*; *злі́тати*.

І § 3. На початку слова пишеться **і**, а не **и**: *і́м'я*, *і́ндік*, *і́ній*, *і́нколи*, *і́ноді*, *і́ниий*, *і́снувати*, *і́стина*.

Й § 4. Літера **ї** на означення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова **й** після голосного: *ї́жа*, *ї́жак*, *ї́здець*, *ї́здити*, *ї́х*, *ї́хати*; *дої́хати*, *приї́хати*, *краї́на*, *мої́*, *твої́*.

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ана́ній*, *Ві́ньї*.

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'ї́зд*, *об'ї́хати*, *Заха́р'їн*.

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архаї́чний*, *герої́зм*, *герої́чний*, *єгої́зм*, *єгої́стичний*, *єлі́псоїд*, *наї́вний*, *проза́йк*, *руї́на*, *целуло́їд* (див. ще § 90, п. 5б).

Примітка. **І** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *переі́накшити*, *доі́сторичний*, *поінфо́рмувати*; так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і**: *стараі́ндійський*.

Я, Ю, Є § 5. Літери **я**, **ю**, **є** пишуться:

1. На початку слова **й** після голосного для позначення звукосполучень **й + а**, **й + у**, **й + є**: *які́сть*, *зна́ю*, *твоє́*, а також після **й** у слові *вій́я* (*війо́*, *на війі́*).

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а**, **у**, **є**: *ряд*, *лю́ди*, *оста́ннє*.

Апостроф § 6. Роздільність вимови **я**, **ю**, **є**, **ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я**, **ю**, **є**, **ї**:

1. Після губних приголосних (**б**, **п**, **в**, **м**, **ф**): *б'ю*, *п'ять*, *п'є*, *в'язи*, *у здо́ров'ї*, *м'ясо*, *рум'яний*, *ті́м'я*, *мереф'янський*, *В'ячесла́в*, *Стеф'ю́к*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзв'я́кнути*, *ма́впячий*, *св'я́то*, *тьма́ний*, *цв'я́х*, але: *ве́рб'я*, *торф'яний*, *черв'я́к*.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язок, зв'язати, підв'язати, розм'якшити*.

2. Після **р**: *бур'ян, міжгір'я, пір'я, мі́р'ю, кур'єр, на подвір'ї*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, ре** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, є**: *буря́к, бу́ряний, кря́кати, ряби́й, ря́д, кря́к, Ре́пін*.

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язи́кий, від'ї́зд, з'є́днаний, з'ї́хати, з'я́витися, об'є́м, під'ї́хати, роз'ю́шити, роз'ясни́ти; дит'я́сла, пан'європе́йський*.

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишеться: *безме́нний, загітува́ти, законо́мити, зокре́ма, зумі́ти*.

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

ю, бо § 7. 1. **Йо** пишеться для позначення звуко-сполучення **й + о**:

а) На початку слова й після голосного: *йо́го, йому́, завойо́ваний, райо́н, чийо́го*.

б) Після приголосного, переважно на початку складу: *бато́льйо́н, бульйо́н, вйо́кати, Воро́бийо́в, куро́йо́з, мі́льйо́н, серйо́зний, Соло́війо́в*.

2. **Бо** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всьо́го, Ковало́в, Лино́в, льо́н, сьо́го́дні, сьо́мий, трьо́х, цьо́го*.

Чергування голосних

Чергування § 8. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е**
О—І, Е—І (у відкритих складах) часто чергуються з **і**
(в закритих складах):

а) П р и с л о в о з м і н і: 1) *водо́ній — водо́ною, дохі́д — доходи́ду, кінь — коня́, ка́мінь — ка́меня, лі́д — льо́ду, мій — мого́, сі́м — семи́, у́стрій — у́строю; ні́ч — но́чі — ні́чно, пів-ні́сть — півно́сті — півні́стю, ра́дість — ра́дості — ра́дістю; ві́селок — ві́сілка, о́сінь — о́сені — о́сінню, у вели́кому — у вели́кім;*

2) *гі́р — гора́, ні́г — нога́, о́сіб — о́собо́, слів — сло́во, сі́л — село́;*

3) *ба́тьків — ба́тькового, ба́тькова; бра́тів — бра́тового, бра́това; Васи́лів — Васи́левого, Васи́лева; кова́лів — кова́лево-*

го, ковалéва; *Петрів* — *Петрóвого*, *Петрóва*; *шевці́в* — *шевце́вого*, *шевце́ва*;

4) *Ка́нів* — *Ка́нева*, *Кі́їв* — *Ки́єва*, *Фа́стів* — *Фа́стова*, *Ха́рків* — *Ха́ркова*, *Черні́гів* — *Черні́гова*;

5) *ві́вса* — *ове́с*, *ві́вця* — *ове́ць*, *ві́сь* — *о́сі*;

6) *бі́йся* — *бо́юся*, *сті́й* — *сто́яти*;

7) *ві́в*, *ві́виши* — *ве́ла* (*весті́й*); *за́мів*, *за́мівши* — *за́мела* (*за́месті́й*); *мі́г*, *мі́гиши* — *мо́жу* (*могла́*, *могті́й*); *ні́с*, *ні́сиши* — *не́сү́* (*несла́*, *несті́й*); *плі́в*, *плі́виши* — *плела́* (*плесті́й*), а також *рі́с*, *рі́сиши* — *росла́*, *рості́й*.

б) П р и с л о в о т в о р е н н і: *будівні́к* (пор. *будóва*), *вільний* (пор. *во́ля*), *кі́лля* (пор. *ко́ла*), *підні́жжя* (пор. *нога́*), *подві́р'я* (пор. *дво́ра*), *робі́тні́к* (пор. *робóта*); *зі́лля* (пор. *зеле́ний*), *сі́льські́й* (пор. *село́*) та ін.

2. **О, е** не переходять в **і** в закритому складі в таких випадках:

а) Коли ці звуки вставні або випадні: *ві́кон* — *ві́кон*, *зе́мля* — *зе́мель*, *ка́зка* — *казо́к*, *со́ння* — *со́тень*; *ві́тер* — *ві́тру*, *ві́тер* — *ві́тру*, *вогóнь* — *вогні́й*, *де́нь* — *дня́*, *розде́р* — *розі́драти*, *сму́ток* — *сму́тку*, *сон* — *сну*, *тра́вень* — *тра́вня*.

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні **о, е** не випадають: *лоб* — *ло́ба*, *мох* — *мо́ху*, *рот* — *ро́та*, *лев* — *ле́ва*.

Примітка 2. За аналогією до форм *книжо́к*, *казо́к* маємо **о** між приголосними в родовому множині й від деяких іншомовних слів: *а́рка* — *а́рок*, *ма́рка* — *ма́рок*, *па́пка* — *па́пок* тощо; але: *па́рт*, *фо́рм*, *сакля́* та ін.

б) У групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг* — *то́ргу*, *хорт* — *хорта́*, *смерть* — *сме́рті*, *вовк* — *во́вка*, *шовк* — *шо́вку*.

Виняток: *погі́рдний* (пор. *пого́рда*).

в) У групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-,** а також **-еле-:** *горо́д*, *моро́з*, *по́дорож*, *по́рох*, *сто́рож*; *во́лос*, *со́лод*; *бе́рег*, *пе́ред*, *се́ред*, *че́рез*; *зе́лень*, *пе́лех*, *ше́лест* та ін.

Але: *мори́г*, *обори́г*, *пори́г*, *прóсторінь*, *сму́рід*.

г) У родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-ення:** *зна́чень* (*зна́чення*), *поло́жень* (*поло́ження*), *тве́рджень* (*тве́рдження*), *тво́рень* (*тво́рення*).

д) В аббревіатурах і в похідних утвореннях: *ко́лго́сп*, *ком-сомо́л*, *торгпе́д* та ін.

е) У словах іншомовного походження: *агроно́м*, *інжене́р*, *студе́нт*, *том* та ін.

Примітка. За аналогією з тими словами української мови, де **е** чергування **о, е** з **і**, таке чергування з'явилося й у деяких давно за-своєних словах іншомовного походження: *Анти́н* — *Анто́на*, *Гні́т* — *Гно́та*, *ко́лір* — *ко́льору*, *Про́кіп* — *Про́копа*; *кури́нь* — *куреня́*, *па-пі́р* — *папе́ру*.

Відхилення
в чергуванні
О—І, Е—І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о**, **е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **І** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінець (гребінця), дзвінок (дзвінка, дзвінку, дзвінком), камінець (камінця), кіготь (кігтя), кіло́к (кілка), кіне́ць (кінця), ніго́ть (нігтя), оліве́ць (олівця), реміне́ць (ремінця), ріве́нь (рівня), сті́жок (стіжка), торго́вець (торгівця), фахіве́ць (фахівця)* та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *віко́н (вікно́), вічо́к (вічко), гіло́к (гілка), зіро́к (зірка), кіле́ць (кільце́), лі́жок (ліжка), ні́жок (ніжка, ніжки), пліто́к (плітка)*;

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл — кілка́, міст — містка́, гірка* (де **і** в закритому складі): *кіло́чок, місто́чок, ні́женька, гіро́нька*; але *сліве́ць — словéчко*.

б) У групах **-оро-**, **-оло-**, **-ере-** **о**, **е** переходять в **і**:

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомих наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *борода́ — борі́д — борі́дка, боро́на — боро́н — боро́нка, голо́ва — голі́в — голі́вка* (і *голо́вка* — з іншим значенням), *сторо́на — сторо́н — сторо́ринка, череда́ — чері́д — чері́дка*;

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *болото́ — боли́т — боли́тце, воро́та — ворі́т — ворі́тця, долото́ — долі́т — долі́тце*, але: *де́рево — дере́в — деревце́, джерело́ — джерéл — джерéльце*;

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженням приголосним: *бездо́ріжжя, Запо́ріжжя, підборо́ддя, роздо́ріжжя* (але: *лівобе́режжя, узбе́режжя*), а також без подовження: *безго́лів'я, пого́лів'я, хоч безго́лосся, повного́лосся*.

в) **І** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників з повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *воли́к, воли́киши (волокти́), збері́г, збері́гиши (зберегти́), стері́г, стері́гиши (стерегти́)*, бо: *волокла́, зберегла́, стерегла́; волокло́, зберегло́, стерегло́* та ін. Але: *боро́в, коло́в, мо́лов, по́лов, поро́в*, бо: *боро́ла, коло́ла, мо́лола, по́лола, поро́ла* та ін.

г) У віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння** **і** звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу **е**: *носі́ння, ході́ння; вра́ження, заве́ршення, збі́льшення, зні́чення й значі́ння, по́яснення*. Але: *варі́ння* (і *варі́ння, ва́рення* — про-

цес); *вчénня*. Так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен**: *наймénня*.

д) **О, е** наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *борéць — борця́ (борце́ві, борце́м та ін.), ви́борець — ви́борця, ловéць — ловця́, творéць — творця́; мотóк — мотка́, носóк — носка́, па́росток — па́ростка; во́день — водню́, котéл — котла́, орéл — орла́*;

2) у повноголосних формах **-оро-**, **-оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *коло́д (коло́дка), долóнь (долóнька), сорóк, оgoróж, ма́рок, нагорóд* (від них немає зменшених форм з **і**). Але: *дорі́г, дорі́жка, корі́в, корі́вка, бері́з, бері́зка* (проте *берéзка — виткий бур'ян*);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будóв, вод, істо́т, осно́в, підпо́р, про́б, субо́т, топо́ль (топо́лька), шко́д; лелéк, меж, озéр (озéрце), потрéб*, але: *осі́б, підкі́в*;

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов** (**-ьов**, **-йов**), **-ев** (**-єв**): *Ма́лишев — ма́лишевський, Па́влов — па́вловський*. Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів** (**-їв**), зберігається **і** (**ї**): *Гаврі́лів — гаврі́лівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *зато́н, зато́р, перебо́р, пото́н, по́чеп* (під впливом родового відмінка однини: *зато́ну, зато́ру, перебо́ру, пото́ну, по́чепу*); але звичайно *поті́к, розгі́н, уди́й*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: *о́пік* (родовий однини *о́піку*);

6) під наголосом у словотвірних частинах **-вод**, **-воз**, **-нос**, **-роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності та в похідних утвореннях: *ділово́д, ділово́дство, екскурсово́д; водово́з; дровоно́с; хліборо́б, хліборо́бство, чорноро́б і т. ін.* Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях таких **о**, незалежно від наголосу, переходить в **і**: *водопро́від, газопро́від, газопрові́дний, електропро́від, трубопро́від*; у словах же зі складником **-воз о** здебільшого зберігається: *електрово́з, лісово́з, теплово́з*. Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід**, **-ріг** виступає тільки **і**: *всюдихі́д, місяцехі́д, пішохі́д, пішохідни́й, самохі́д, самохідни́й, стравохі́д, швидкохі́д, швидкохідни́й; козері́г і Козері́г (сузі́р'я), носорі́г і т. ін.*

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верховни́й, виробни́цтво, ві́рок, зако́н, зако́нний, наро́д, наро́дний, основни́й, пото́н, пра́пор, проро́к, слов-*

нік, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемівський, Боровиковський, Грабовський, Котлярівський, Пісемський* і т. ін. Але: *Вериківський, Желехівський, Миньківський*.

Чергування § 9. 1. Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед м'яким
Е—О після приголосним, а також перед складами з **е**
Ж, Ч, Ш, Щ, та **и** (яке походить від давньоруського **и**) пишеться **е**: *вечє́ря, ви́шнь, джерелó, жені́ти, ніженька, пи́шенця, ста́нь, ув́ечері, учень, черне́тка, четве́ртий, шестиде́нка, щемі́ти, щети́на.*

Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у** та **и** (яке походить від давньоруського **ы**) пишеться **о**: *бджола́, будіно́чок, вечори́* (пор. *вечє́ря*), *жона́тий* (пор. *жені́ти*), *іграшо́к, копі́юк, пионо́* (пор. *пи́шенця*), *чолові́к, чому́сь, чо́рний* (пор. *черне́тка*), *чоти́ри* (пор. *четве́ртий*), *шб́стий* (пор. *шесті́й*), *щока́*.

Примітка. У словах *ло́жечка* — *ло́жечок*, *кни́жечка* — *кни́жечок*, *лі́чка* — *лі́чок* і под. зберігається **е** (**е**), бо приголосний **ч** у дальшому складі в давні часи був м'яким.

2. **О** виступає замість сподіваного **е** після шиплячих та **й** перед м'яким приголосним:

а) В іменниках жіночого роду III відміни в суфіксі **-ост(і)**: *безкра́йості, ме́ншості, пеку́чості, свіжо́сті* та ін. (відповідно до *ві́чності, ра́дості* й т. ін., де **о** йде не після шиплячих).

б) У давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджо́лі, на бджо́лі, на ве́чорі, пио́ні, у пио́ні, що́ці, на що́ці* (відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджола́, бджолу́, ве́чора, вечори́* та ін.).

в) У закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої, безкра́йою, гарячо́ї, гарячо́ю, нашо́ї, нашо́ю, пе́ршої, пе́ршою* та ін. (відповідно до *безкра́його, безкра́йому, на́шого* та ін. або до *дру́гої, молоді́* тощо, де **о** закономірне).

г) У похідних утвореннях типу *вечори́ти, вечори́в* (відповідно до *ве́чора, ве́чорові* й т. ін.), *чорні́ти, чорні́в, чорні́ці, чорні́ти, чорні́ло* та ін. (відповідно до *чо́рний, чо́рного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *воро́же, га́ряче* після шиплячих пишеться **е**; але: *тво́рчо, законода́вчо, хі́жо* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування § 10. 1. Це чергування відбувається в коренях
О—А низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з **о** звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *гоні́ти — ганя́ти, коті́ти —*

кача́ти, кро́їти — кра́яти, ломі́ти — лама́ти, мо́гті, змо́гті, до́помогті та ін. — ви́мага́ти, до́пوماга́ти; ско́чити — скака́ти; схопі́ти — хапа́ти; сто́яти — ста́ти.

Однак більшість дієслів має кореневий **о**, що не чергується з **а**: ви́мовити — вимовля́ти, ви́ростити — ви́рощува́ти, про́стити — проща́ти, ви́но́щувати, ви́дгорі́джувати, до́говори́ювати, заспоко́ювати, переко́нувати, установе́лювати та ін., але ви́провадити — ви́проводжа́ти.

2. Це чергування теж відбувається в коренях

Е (невипадний) — дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в

І (невипадний) префіксальних морфемах дієслів докона-ного виду, **і** — в дієсловах недоконаного виду: ви́гребти — вигріба́ти, ви́коренити — викорі́нювати, ви́пекти — випіка́ти, за́месті — замі́ати, збере́гті — збері́гати, ле́гті — лі́ати, наре́кті — нарі́кати, спо́стерегті — спостері́гати, причепі́ти — чі́пляти й чіпа́ти (так само ви́волокти — виво́лікати, де **о** чергується з **і**).

Е чергується з **і** також у дієсловах із суфіксом **-ува-(-юва-)**, коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння**: бреха́ти — набрі́хувати, ви́коренити — викорі́нювати, за́вертіти — заві́рчувати, теса́ти — за́тісувати, чека́ти — очі́кувати; ви́коренення — вико́рінювання, чекáння — очі́кування; так само ви́полоскати — ви́поліскувати (де **о** чергується з **і**). Але: виве́ршувати, за́вершувати, пере́вершувати, потре́бувати, прище́плювати.

Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р**: беру́ —

Е (випадний) — бра́ти — ви́бира́ти, ви́стелю — ви́слати —
И вистила́ти, за́вме́р — за́мрі́ — за́вмира́ти, за́пе́р — за́прі́ — за́пира́ти, сте́р — зі́трі́ — сти́рати та ін.

§ 11. 1. В українській мові чергуються як

Чергування
У—В

прийменники **у, в**, так і префікси **у-, в-** у словах. **У** вживається для того, щоб уникнути

збігу приголосних, важких для вимови:

а) Між приголосними: *Наш учитель; Десь у хлібах кричав перепел.*

б) На початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько (Павличко); Увійшли до хати: У лісі стояв гамір, пахло квітами.*

в) Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в, ф**, а також перед сполученнями літер **льв, св, тв, хв** і под.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не сунься у воду (Приказка); Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга.*

г) Після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись (Б. Олійник);*

Це було... у Києві; До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села.

2. В уживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У нього в очах засвітилась вірада* (Панас Мирний); *Була в Одесі; Прочитала в оголошенні.*

б) На початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія; В Антарктиді працюють наукові експедиції.*

в) Після голосного перед більшістю приголосних (крім **в, ф, льв, св, хв** і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. У — В не чергуються:

а) У словах, що вживаються тільки з **в** або тільки з **у**: *вдача, вклад, вправа, вступ* (і *удача, уклад, управа, уступ* — з іншими значеннями); *взаємини, влада, власний, властивість, вплив* і т. ін.; *увага, ударник, узбережжя, указ, умова, устаткування, установа, уява*, а також у похідних утвореннях: *вступний, владар, уважність, ударницький, умовний* та ін.

б) У власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдовенко, Врубель, Владивосток; Угорицина, Удовиченко, Урал, увертюра, ультиматум, утопія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою Україна іноді вживається *Вкраїна*.

**Чергування
І—Й**

§ 12. Сполучник **і** та початковий ненаголошений **і** в ряді випадків чергуються з **й** у тих же позиціях, що **й** у — **в**.

1. **І** вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник).

б) На початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і валять у свою далечині імлісту* (Коцюбинський).

2. **Й** уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький).

б) Після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росянки, шелестіння й гомін гілки, щebetання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений **і** з **й** у словах: *імєння — ймєння, імовірний — ймовірний, іті — йті, іті-ся — йтіся (ідється — йдеться).*

3. Чергування і — й не буває:

а) При зіставленні понять:

Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир.

б) Перед словом, що починається на й, є, ї, ю, я:

Ольга і Йосип — друзі;

І раптом людська тінь майнула.

Куди, для чого, хто і як? (Рильський).

в) Після паузи: *Щось таке бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

§ 13. Варіанти прийменника **з — із — зі**
Чергування (звідка **зо**) чергуються на тій же підставі,
з—із—зі(зо) що **й в — у, і — й.**

1. **З** уживається:

а) Перед голосним початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови.*

б) Перед приголосним (крім **с, ш**), рідше — сполученням приголосних початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повесілила хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до Вкраїни свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають **із** або **зі**.

2. Варіант **із** уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками (**з, с, ц, ч, ш, щ**) та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік; Гнат... застріг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. **Зі** вживається перед сполученням приголосних початку слова, зокрема коли початковими виступають **з, с, ш, щ** і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дітвору* (Головка); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. **Зо** як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди виступає при числівниках **два, три**: *позичив зо дві сотні*; може виступати й при займеннику **мною**: *зі (зо) мною*, але тільки *зі Львова*.

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г § 14. Літера **г** передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *га́дка, гей, могу́тній, плуг*, так і в іншомовних (на місці **h, g**) давнішого походження: *газета́, генерал́, гра́мота, Єва́нгеліє; Гегель́, Гоме́р, Англія́, Га́га*, а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-**: *агіта́ція, агре́сія, горизон́т, магази́н; геогра́фія, геоло́гія, педаго́г, кілогра́м, фотогра́фія* (див. ще § 87).

Літера Г § 15. Літера **г** передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнотрансформованих і зукраїнізованих: *а́грус, га́ва, га́зда, гандж́, га́нок, гату́нок, гвалт́, гвалтува́ти, ге́гати, гедзь́, гелготати́, герготати́, герготіти́, гі́гнути, гирлі́га, глей́, гніт́* (у лампі), *го́гель-мо́гель, грасува́ти, гра́ти* (іменник), *гратча́стий, гречни́й, гринджо́ли, грунт́, гудзи́к, гу́ля, джигу́н, дзі́га, дзі́глик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *Галага́н, Гудзь́* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний **g** згідно з усталеною традицією вимовляється як **г**; проте збереження **g** у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гдансьќ і Гдансьќ, Гренла́ндія й Гренла́ндія, Гібралта́р і Гібралта́р; Гаріба́льді й Гаріба́льді, Ге́те й Ге́те*.

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться **Ь**

§ 16. Знаком **ь** позначається м'якість приголосних звуків.
1. **Ь** пишеться:

а) Після м'яких **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *вісь, гедзь, кінь, мідь, на́морозь, па́лець, суть, швець; блі́зько, во́сьмий, ганьба́, Грицько́, дя́дько, кі́льце́, мо́лотьба́.*

б) Після м'яких приголосних у середині складу перед **оі**: *дво́готь, дзвоб́, льон́, сьомий́, трьо́х, тьо́хкати.*

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема **ь** пишеться:

а) У словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки**: *блі́зький, ву́зький, ра́дянський, до́нецький; блі́зькість, лю́дська́сть; блі́зько, війсь́ко, бага́цько; по-фра́нцу́зькому (по-фра́нцу́зки), по-украї́нському (по-украї́нськи), по-німе́цькому (по-німе́цьки).*

Примітка. У словах *баскій, боязкій, в'язкій, дерзкій, жаскій, ковзкій, пласкій (плоскій), порскій, різкій* і похідних утвореннях: *боязкість, в'язкість, баско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут **з**, **с** разом із **к** не творять суфіксів **-зк-**, **-ск-**.

2) **-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінський, -юсінський:** *рученька, батенько, голівонька, соколонько; гарненький, малесенький, свіжисінський, тоніусінський.*

б) Після м'якого **л** перед наступним приголосним: *їдальня, кілець, ковальський, комсомольський, пальці, сільський, спільник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після **л** у групах **-лц-, -лч-**, коли вони походять із **-лк-**: *балка — бальці, галка — гальці, галченя, комсомолка — комсомольці, Наталка — Натальці, Наталчин, рибалка — рибальці, рибалчин, спілка — спілці, спілчанський, але: Галька — Гальці, Гальчин.*

в) У родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи I відміни й середнього роду на **-нн(я), -ц(е)** II відміни: *друкарень, їдальень, крамниць, матриць, пісень, робітниць, стаєнь; бажань, знань, кілець, місць, сердець і серць.*

г) У дієслівних формах дійсного та наказового способу: *будить, будять, здається, косить, косять, коситься, робить, роблять, робиться, ходить, ходять; будь, будьте, винось, виносьте, виносься, кинь, кіньте, стань, станьте, трать, тратьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** в словах іношомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9)

§ 17. Знак м'якшення (**ь**) не пишеться:

Коли **ь**
не пишеться

1. Після **р** у кінці складу або слова: *вірте, кобзарь, лікар, перевір, секретар, тепер, шко-*

ляр, Харків.

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств(о), -ськ(ий)**: *інженер, інший, кінчик, менший, тоніший, Уманщина; волинський, громадянський, радянський, селянський; громадянство, селянство. Але: бриньчати, доньчин, няньчин, няньчити та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає ь: бренькіт, донька, нянька.*

3. Після м'яких приголосних, крім **л**, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *вінця, кінцівка, користю, ланцюжок, радість, світ, свято, слід, сміх, сніг, сніп, сьогодні, танцювати, щастя; але: різьбяр (і різьбяр), тьмянний і похідні від них.*

Примітка. Коли **ь** уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Галька — Гальці, дівчинонька — дівчиноньці, письмо — на письмі,*

редька — *редьці*; але: *гálка* — *гáлці*, *сторінка* — *сторінці*, *пáсмо* — *у пáсмi*.

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-алн(о)**, **-илн(о)**: *дérжално*, *пўжално*, *цiпiльно* та ін., але в зменшених формах **ь** пишеться: *дérжальце*, *пўжальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття*, *во-лóсься*, *галу́ззя*, *гiллýстий*, *життя*, *камiння*, *ллётсья*, *при-лáддя*, *рáнний*, *сiллю*.

6. Після **д**, **н**, **т** перед суфіксами **-ченк(о)**, **-чук**, **-чишин**: *безбáтченко*, *Пáнченко*, *Фéдченко*; *Радчýк*, *Степанчýк*; *Грин-чiйшин*, *Федчiйшин*, але після **л** пишеться **ь**: *Михáльченко*, *Михальчýк*.

7. Після **ц** у кінці слів — іменників чоловічого роду іншо-мовного походження: *Галáц*, *кварц*, *палáц*, *паяц*, *Су́ец*, *шприц*, а також у деяких вигуках: *бац*, *буц*, *гоц*, *клац*.

Зміни приголосних при збігу їх

§ 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються.

Зміни груп
приголосних
-цьк-,
-ськ-, **-зськ-**,
-ск-, **-шк-**,
-зк-, **-ст-**

а) Група приголосних **-цьк-** змінюється в **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а)**: *во́яцький* — *во́ячина*, *коза́цький* — *ко-за́чина*, *німе́цький* — *Німе́чина*, *туре́ць-кий* — *Туре́чина*; але: *га́лицький* — *Галичи́на*.

б) Групи приголосних **-ськ-**, **-ск-** змінюються в **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а)**: *віск* — *во́щина*, *ліска* — *ліщи́на*, *пісók* (*піскý*) — *пи́щина*, *полта́вський* — *Полта́в-щина*.

в) Групи приголосних **-ск-**, **-шк-** змінюються в **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан-** (**-ян-**): *віск* — *во́щаний* — *во́щанка*, *дóшка* — *до́щаний*, *пісók* (*піскý*) — *пи́щаний*.

г) Групи приголосних **-ск-**, **-ст-** змінюються в **щ**, група **-зк-** у **-жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *вéреск* — *вeрeщáти*, *вeрeщý*, *вeрeщiйши* і т. д.; *простiти* — *про-щáти*, *прощáю*, *прощáєши* і т. д.; *прощý*, але: *простiйши*, *про-стiть* і т. д.; *брязк* — *бряжчáти*, *бряжчý*, *бряжчiйши* і т. д.

д) Групи приголосних **-ськ-**, **-зськ-** відповідно змінюються в **-щ-**, **-жч-** при творенні прізвищ на **-енко**, **-ук**: *Васькó* — *Ва-щенко* — *Ващýк*, *Іськó* — *Іщенко* — *Іщýк*, *Онiськó* — *Онiщен-ко* — *Онiщýк*, *Водолáзький* — *Водолáжченко*, *Кузькó* — *Куж-чénко*.

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із гру-пами **-ск-**, **-ськ-** с на письмі зберігається, а **к** переходить у **ч**:

Параска — Парасчин, Онїська — Онїсчин; -шк- дає щ: Мелашка — Мелашчин.

Зміни приголосних перед 2. Перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси.

-ськ(ий), -ств(о) а) **К, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-цьк(ий), -цтв(о)**: *більшовік — більшовіцький, молодіць — молодіцький, молодіцтво, парубок — парубіцький — парубіцтво, ткач — ткацький — ткацтво.*

б) **Г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-зьк(ий), -зтв(о)**: *боягуз — боягузький — боягузтво, Запоріжжя — запорізький, Паріж — парізький, Прага — пражський, убогий — убогство.*

в) **Х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-ськ(ий), -ств(о)**: *залісся — заліський, птах — птаство, товариш — товариський — товариство.*

Інші приголосні перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** на письмі зберігаються: *багатий — багатство, брат — братський — братство, завод — заводський, інтелігент — інтелігентський, люд — людський — людство, марксист — марксистський, студент — студентський — студентство.*

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед 3. У вищому ступені прикметників і прислівників **г, ж, з** перед суфіксом **-ш(ий)** змінюються в **-жч(ий), а с + ш(ий) — у -щ(ий)**: у вищому ступені прикметників (прислівників) *високий — вищий (вище), вузький — вужчий (вужче), дорогій — дорожчий (дорожче), дужий — дужчий (дужче), низький — ніжчий (ніжче), але: легкий — легший (легше).*

Це стосується й дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: *бліжчати, вужчати, кращати* та ін. і похідних від них іменників: *підвищення (від підвищити), подорожчання (від подорожчати).*

-чн-, -шн- 4. Приголосні основи **к, ц(ь)** перед суфіксом **-н-** змінюються в **ч**: *безпе́ка — безпе́чний, безпе́чність, безпечно́; вік — ві́чний, ві́чність, ві́чно; кінець — кіне́чний, місяць — міся́чний, око́лиця — око́личний, пше́ніця — пше́нічний, рі́к — рі́чний, се́рце — се́рдечний, со́нце — со́нячний, яйце́ — я́чня. Приголосні основи **ч** зберігається: по́міч — по́мічний, по́мічник; ні́ч — ні́чний, я́чмінь — я́чний (або ячмі́нний).*

Виняток становлять слова: *двору́шник, міроу́шник, рушні́к, рушні́ця, се́рдешний* (у значенні «бідолашний»), *со́няшник, торі́шній.*

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квітки, книжці, юшці; не вріжся, не морбця, не морцяся, радішся, спіться*.

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінками на письмі зберігаються: *боротьба* (бо *бороти*), *молотьба* (бо *молотити*), *просьба* (бо *просити*). Так само й дзвінки перед глухими на письмі зберігаються: *бабка, борідка, вогкий, дігляр, кігті, книжка, легкий, нігті*. Але: *затхлий, зітхнути* (хоч *діхати*), *натхнути, тхір*.

Спрощення груп приголосних

§ 19. 1. У групах приголосних **-жн-, -зн-, -ж(д)н-, -з(д)н-, -стл-, -стн-** випадають ді **т**: *тїждень — тїжня — тижнєвий; виїздити — виїзний, поїзд — поїзний; лєстоці — улєсливий, щастя — щасливий; вість — вісник, користь — корисний, честь — чєсний, якість — якісний*. Але в словах: *зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хвастнути, хворостняк, шістна́дцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст**, літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпост — аванпостний, баласт — баластний, компст — компостний, контрпост — контрпостний, форпост — форпостний*.

2. У групах приголосних **-зкн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-**: *бризк — брізнути, брязк — брізнути, блиск — бліснути, писк — піснути, плюск — пліснути, тріск — тріснути*; але: *ві́пуск — випускний, виск — ві́скнути, риск — рискнути*.

3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л**: *масло — масний, мисль — умісний, наеміс-не; ремесло — ремісник*.

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння
приголосних
при збігу їх

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:

а) Префікса й кореня: *ввіч, ввічливий, відда́ти, відді́л, завви́шки, заа́ду, оббі́ти, роззбрі́ти, роззя́ва*.

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отой, оті́ти, ота́к, ота́м, отепе́р, отоди́*, а також *оце́й* тощо.

б) Кінця першої й початку другої частини складноскорочених слів: *військкомат* (військовий комісаріат), *міськком* (міський комітет), *юна́т* (юний натураліст).

в) Кореня або основи на **-н- (-нь-)** і суфіксів **-н(ий) [-н(і)й]**, **-ник, -ниц(я)**: *вина́ — безви́нний, де́нь — де́нний, за́ко́н — за́ко́нний, кі́нь — кі́нний, причі́на — причі́нний; о́сінь — о́сінній, ра́нок — ра́нній; ба́штанник, го́динник, пи́сьме́нник; ві́конниця, Ві́нниця*.

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-ість** в іменниках та прислівниках, утворених від прикметників із подвоєним **н**: *безви́нний — безви́нність — безви́нно, за́ко́нний — за́ко́нність — за́ко́нно, тумáнний — тумáнність — тумáнно*.

г) Основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся**: *ви́нісся, па́сся, розрі́сся, тря́сся*.

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

-ЕНН(ИЙ), а) У збільшувально-підсилювальному суфіксі
-АНН(ИЙ) **-енн(ий)**: *здо́рове́нний, си́ле́нний, числе́нний*.

б) У прикметниках на **-енн(ий), -анн(ий) [-янн(ий)]** зі значенням можливості або неможливості дії: *здо́йсне́нний, не-вбла́де́нний, недо́зволе́нний, недо́торка́нний, незрі́вня́нний, не-числе́нний, неприми́ре́нний, не́сказа́нний, не́скінче́нний* та в прикметнику *ста́ра́нний* з відтінком підсилення.

в) У прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського походження: *благосло́ве́нний, блаже́нний, огне́нний, свяще́нний*.

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *здо́йсне́нність, ста́ра́нність, ста́ра́нно, числе́нність, числе́нно* тощо.

Примітка. **Н** не подвоюється в дієприкметниках: *ви́верше́ний, ви́хований, зро́бле́ний, інду́стріалі́зований, по́браний, ска́заний, спече́ний*, як і в прикметниках на **-енний** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *ва́ре́ний* (пор. *ва́рений*), *пече́ний* (пор. дієприкметник *пе́чений*) та ін., а також у прикметнику *довго́зжа́дний*.

Треба розрізняти такі слова, як *здо́йсне́нний* (який може здійснюватися — прикметник) і *здо́йснений* (який здійснився — дієприкметник), *нездо́ла́нний* (непереможний) і *нездо́ланий* (якого не подолали), *незли́ченний* (представлений у дуже великій кількості) і *незли́чений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *бове́н, Га́нна, ля́ний, ове́а, сса́ти*, а також у похідних: *бове́аніти, Га́ннин, ви́ссати, ссавці* та ін.

Подовження
приголосних
перед
я, ю, є, і

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, щ, ц, ч** подовжуються (а на письмі позначаються двома літерами), коли вони стоять після голосного:

а) Перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *зна́ряддя, зна́ряддю, на зна́рядді* та ін.; *жи́ття, житті́ю, у житті́; моту́ззя, у моту́ззі; коло́сся, коло́ссю, у коло́ссі; гі́лля, гі́ллю, на гі́ллі; зна́ння, знанні́ю, у знанні́; збі́жжя, збі́жжю, у збі́жжі; сто́річчя, сто́річчю, у сто́річчі; підда́шшя, підда́шшю, на підда́шші*;

а також у похідних словах: *гілля* — *гіллястий*, *гіллячка*; *життя* — *життєвий* (і *життєвий*), *життєпис* та ін. Але: *знань*, *знарядь*, *піддаш*, *сторіч*, *угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на *-ів*, подовження зберігається: *відкриття* — *відкриттів*, *почуття* — *почуттів*.

б) Перед *я*, *ю*, *і*, *е* в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду І відміни (за винятком родового множини з закінченням *-ей*): *суддя*, *судді*, *суддю*, *суддів* і т. ін.; *стаття*, *статті*, *статтєю* (але в родовому множини — *статтєй*); *рілля*, *ріллі*, *рілля*, *рілєю*; *Ілля*, *Іллі*, *Ілля*, *Ілєю* та ін.

в) Перед *ю* в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *молоть* — *молотдю*, *мить* — *міттю*, *мазь* — *маззю*, *вісь* — *віссю*, *міць* — *міццю*, *сіль* — *сіллю*, *тінь* — *тінню*, *підорож* — *підорожжю*, *ніч* — *ніччо*, *розкіш* — *розкішишю*.

Але: *молодість* — *молодістю*, *півість* — *півістю*, *кров* — *крів'ю*, *матір* — *матір'ю*, *пригориц* — *пригорицю*. В називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі *шч* — на письмі *щ*), губний або *р*.

г) Перед *я*, *ю* в прислівниках типу *зання*, *навмання*, *спросоння*; *попідвіконню*, *попідтінню*.

д) Перед *ю*, *є* у формах теперішнього часу дієслова *літи* (*літисся*): *лю*, *лєш*, *лємб*, *лєтє*, *лють*, *лєтьсє*, *лютьсє*, а також у похідних: *вілля*, *наллю* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутя*, *попадає*, *свиня*, у формах числівника *трєтя*, *трєтє* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

3- (і3-, з1-) § 21. 1. Префікс *з* перед глухими приголосними *к*, *п*, *т*, *ф*, *х* переходить у *с*: *сказати*, *спалахнути*, *ствєрдити*, *сфотографувати*, *схил*. Перед усіма іншими приголосними пишеться *з-* (іноді *і3-*): *збавити*, *звесті*, *зжитися*, *ззирнутися*, *зсадити*, *зціпити*, *зчепити*, *зшиток*, *ізнів*.

Префікс *з-(с-)* виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеконьмити*, *з'єднувати*, *зігнорувати*, *з'їзд*, *зорієнтуватися*, *зумовити*, *згаслий*, *змазати*, *знадлівий*, *скортити*, *склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс *зі-*: *зібгати*, *зігнути*, *зідрати*, *зізнатися*, *зімкнути*, *зіпсуватися*, *зіста-*

вити, зіткнення, зіщулитися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах з коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігрівати й зогрівати, зімлівати й зомлівати, зіпрівати й зопрівати, зітліти й зотліти*.

БЕЗ-, РОЗ-, НАД-, ОБ-, ПІД-, ПЕРЕД-, ПОНАД-, ПРЕД-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.

2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, через-** — кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкра́й, безкорісливий, відкриття́, відстань, міжконтинентальний, міжпланетний, надпотужний, обпаліти, обтрусіти, підтримка, передплата, передчасний, понадплановий, представник, розтягнути, розчин, розхитати, черезлічник*.

ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ 3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-**: префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прега́рний, презавзя́тий, прекра́сний, премі́дрий; прекра́сно, преподано́*; префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковості дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибігти, прибудувати, прикрутити, приборкати, пришивідишити; прибуття́, приті́лок, прибра́ний, прива́бливо*.

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *презі́рливий, презі́рство* й у словах старослов'янського походження: *преосвяще́нний, преподба́ний, престо́л*, а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригі́рок, прі́ярок; прибере́жний, прикордо́бний*.

Префікс **прі-** вживається тільки в словах *прізви́ско, прізви́ще, прі́рва*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК
та ін.

§ 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и**: *бра́тик, ву́злик, передові́к; гірні́к, кулеметни́к; газі́вни́к, працівни́к; хлі́пчик, пра́порщик*.

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (-ік)**. В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *істо́рик, ме́дик, фі́зик, але: механі́к, проза́йк, хімі́к*.

-ИВ(О) 2. Суфікс **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *ва́риво, до́брово, ку́риво, ме́ливо*,

мереживо, місиво, морозиво, паливо, печиво, прядиво; але: ма́рево (не матеріал і не продукт праці).

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -альність** після л перед н завжди пишеться **ь**: **-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК** та ін. *постача́льник, уболи́вальник, фрезерува́льник; волочи́льник, масти́льник; поли́льник; відповіда́льність, геніа́льність.*

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -ень, -ець (-ець), -ість, -тель** завжди м'який, а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь**: *кова́ль, скрипа́ль; ве́летень, в'я́зень; бельга́єць, мовозна́вець, перемо́жець; зда́тність, свіжі́сть; вихова́тель, люби́тель.*

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-яnn(я)]** пишуться з двома н.
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін. Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобови́ння, гарбузи́ння, картопи́ння, павути́ння*; але: *ка́міння, кори́ння, на́сіння.*

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і**: *гори́ти — гори́ння, носи́ти — носі́ння, ходи́ти — ході́ння, шаруди́ти — шаруди́ння.*

Суфікс **-анн(я) [-яnn(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гука́ти — гука́ння, гуля́ти — гуля́ння, зроста́ти — зроста́ння, спри́яти — спри́яння.*

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *зве́рнення, напру́ження, підне́сення, удо́скона́лення.*

6. Суфікс **-ен(я) [-єн(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовче́ня, гусе́ня, ча́єня.*

7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-ечок (-єчок), -ЕЧК(А) [-єчк(а)], -ЕЧК(О) [-єчк(о)]** не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а):** останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *во́гничок, ко́шичок, ву́личка, па́личка.* В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *верши́чок, міши́чок, кра́єчок; ді́жечка, копі́єчка, Мари́єчка, рі́чечка; ві́конечко, словéчко, я́єчко.*

8. Слід відрізняти суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** від суфікса **-еньк(о, а) [-єньк(о)]**: суфікс **-ЕНК(О), -ЕНЬК(О, А) [-єньк(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвиська: *Горди́єнко, Кра́вченко, зрі́дка* — в загальних назвах: *безба́тченко, ковалéнко*; суфікс **-еньк(о, а) [-єньк(о)]** вживається для творен-

ня пестливих назв: *ба́тенько, кони́ченько, се́рденько; ні́женька, топо́ленька.*

-ИСЬК(О)
[-ІСЬК(О)],
-ищ(Е) [-ІЩ(Е)] 9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-їськ(о)], -ищ(е) [-їщ(е)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и**, після голосного — **ї**: *гно́йсько, дівчи́сько, хлопчи́сько; во́гнище, побі́йще, станóвище.*

-ОВИЧ, -ІВН(А)
[-ІВН(А)] 10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васи́лович, До́рошович, Ігорович, Микі́тович, Олексі́йович, Ю́рійович.*

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, від імен на **-й** — **-івн(а)**: *Бори́сівна, Васи́лівна; Горді́ївна, Сергі́ївна, Ю́рїївна.*

Від таких імен, як *Григо́рій, Ілля́, Кузьма́, Лука́, Мико́ла, Са́ва, Хома́, Які́в*, відповідні імена по батькові будуть: *Григо́рович, Григо́рівна; Ілля́ч, Ілля́вна; Кузьми́ч (і Ку́зьмович), Кузьми́вна; Луки́ч, Луки́вна; Микола́йович (і Мико́лович), Микола́ївна (і Мико́лівна); Са́вич (і Са́вович), Са́вівна; Хомі́ч (і Хо́мович), Хомі́вна; Якови́ч, Які́вна.*

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування **ї з о**: *Анті́н — Анто́нович, Анто́нівна; Фе́дір — Фе́дорович, Фе́дорівна.*

-ІВК(А)
[-ІВК(А)]
-ОВК(А) 11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а) [-ївк(а)]**: *голі́вка, долі́вка, ма́йка, ножі́вка, полі́вка, спиртíвка, часті́вка, шалі́вка, шихті́вка.*

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голо́вка (капусти), духо́вка, зарисо́вка, підгото́вка.*

-ОК 12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** в непрямих відмінках: *вершо́к, гайо́к, кийо́к, кіло́к, лужо́к, стручо́к*; після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь**: *деньо́к, пеню́к.*

-ІР, -ІСТ,
-ІЗМ, -ІР,
-ІСТ, -ІЗМ 13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригади́р, команди́р; бандури́ст, данти́ст, пейза́жист; класи́цизм, марксі́зм, терорі́зм*; після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм**: *вампі́р, гарні́р, пломбі́р; піані́ст, спеціалі́ст; кому́нізм, соціалі́зм*, але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм**: *боро́тьбіст, більшові́зм, побуто́візм, речові́зм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї**: *акме́їст, геро́їзм, конвоі́р.*

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-Н(ИЙ), -Н(ІЙ) § 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дру́жний* (спів), *за́хідний*, *мі́льйо́нний*, *прина́дний*, *при́родний*, *фабри́чний*.

Суфікс **-н(ій)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *бра́тний*, *всесві́тний*, *горо́дний*, *да́вний*, *жи́тний*, *за́дний*, *кра́йний*, *лі́тний*, *майбу́тний*, *ма́терний*, *незабу́тний*, *осві́тний*, *пі́зний*, *ра́нний*, *самобу́тний*, *субо́тний*, *ха́тний* та ін. Суфікс **-н(ій)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *блі́жний*, *вчора́шний*, *да́вніше́ний*, *дома́шній*, *доро́жний*, *дру́жний* (потиск руки), *зовні́шний*, *колі́шній*, *му́жний*, *поздоба́жний*, *поро́жний*, *прийде́шний*, *ра́ніший*, *сіне́шний*, *спра́вжний*, *сього́днішній*, *туте́шний*, *худо́бжний*, але — *поту́жний*.

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ій)** викликає подвоєння **н**: *знаме́нний*, *осі́нний*, *плі́нний*, *ра́нний*, *тума́нний*.

-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ) 2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невблагáнний*, *нездола́нний*, *неоціне́нний*, *несказа́нний*, *нескінче́нний*, *страше́нний* (але *жада́ний*). Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий)**: *ба́жаний*, *незлі́чений*, *неоці́нений*, *неподо́ланий*, *несказа́ний*, *нескінче́ний*.

-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ), [-ІЧН(ИЙ)] 3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий)** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий)**: *історі́чний*, *класи́чний*, *кому́ністі́чний*, *ортопеді́чний*; після решти приголосних — **-ічн(ий)**: *академі́чний*, *анархі́чний*, *археологі́чний*, *епі́чний*, *іди́личний*, *органі́чний*; після голосних — **-їчн(ий)**: *арха́йчний*, *геро́йчний*, *проза́йчний*.

-ИН, -ІН 4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин**: *ба́ба* — *ба́бин*, *Га́ля* — *Га́лин*, *Ко́ля* — *Ко́лин*, *Мару́ся* — *Мару́син*, *све́крю́ха* — *све́крю́шин*, *ті́тка* — *ті́тчин*; після голосних — **-їн**: *Ма́рія* — *Ма́рїн*, *Софі́я* — *Софі́їн*.

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч(ш), ш**: *О́льга* — *О́льжин*, *до́чка* — *до́ччїн*, *Ме́лашка* — *Ме́лашчїн*, *сва́ха* — *сва́шин*.

-ИН(ИЙ),
-ІН(ИЙ)

5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім *й*) пишеться суфікс -ин(ий): *бджоліний, голубіний, горобіний, качіний, орліний*; після голосних і апострофа — -ін(ий): *змійний, солов'їний*.

-ИСТ(ИЙ),
-ІСТ(ИЙ)

6. Суфікс -ист(ий) уживається в прикметниках після приголосних: *барвістий, голосистий, іскристий, перістий* (пірчастий; але *перістий* — *рябий*), *променістий, урочістий*; після голосних — -іст(ий): *вибійстий, зноїстий, двоїстий, олійстий, троїстий*.

-ЕВ(ИЙ),
-ЄВ(ИЙ),
-ОВ(ИЙ)

7. Суфікс -ев(ий) уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне́вий, груше́вий, овоче́вий, сітце́вий*. У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які *н, т* або *й*, пишеться -ев(ий): *алюміні́євий, діе́вий, життє́вий, значенне́вий, суттє́вий*.

Суфікс -ов(ий) незалежно від наголосу вживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітровий, казко́вий, кварцо́вий, палацо́вий, святко́вий, службо́вий*. Крім того, суфікс -ов(ий) уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий (*ж, ч, ш, щ*), м'який приголосний або *й*, причому наголос падає на закінчення: *бойо́вий, гайо́вий, грошо́вий, дійо́вий, дощо́вий, життьо́вий, крайо́вий, нульо́вий, речо́вий, стильо́вий*.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів -ов-, -ев- (-єв-) у присвійних прикметниках жіноч. і середн. роду: суфікс -ов- уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *ма́йстер — ма́йстрова, ма́йстрове; Петро́ — Петро́ва, Петро́ве; робо́тник — робо́тнікова, робо́тнікове; Шевче́нко — Шевче́нкова, Шевче́нкове*; суфікс -ев- (після голосного -єв-) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: *Андрі́й — Андрі́єва, Андрі́єве; І́гор — І́горева, І́гореве; кобза́р — кобза́рева, кобза́реве; скрипа́ль — скрипа́лева, скрипа́леве; сто́рож — сто́рожєва, сто́рожєве; това́риш — това́ришева, това́ришеве*.

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси -ов-, -ев- (-єв-) чергуються з -ів- (-їв-): *Васи́лева — Васи́лів, ма́йстрова — ма́йстрів, Олексі́єва — Олексі́в*.

-УВАТ(ИЙ)

[-ЮВАТ(ИЙ)],

-ОВАТ(ИЙ),

-ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс -уват(ий), а після м'яких приголосних -юват(ий), уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбува́тий, круглува́тий, синюва́тий, темнува́тий*, а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *ду́плува́тий, злоди́кува́тий, остю́кува́тий, піску́ва́тий*.

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: *плисківатий, стовбіватий*.

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордовітий, грошовітий, талановітий*.

Дієслівні суфікси

-УВА- (-ЮВА-), -ОВА- § 24. 1. Суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться в дієсловах: *зобілювати, керувати, підпорядкувати, розсіювати*.

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вивершувати — вивершування, вивершуваний; очікувати — очікування, очікуваний; підсінювати — підсінювання, підсінюваний*; якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-**: *друкувати — друкування, але друкований; малювати — малювання, але мальований; підпорядкувати — підпорядкування, але підпорядкований; риштувати — риштування, але риштовання, риштований*.

-ОВУВА- 2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: *завойовувати — завойовування, завойований; перемальовувати — перемальовування, перемальований; скуповувати — скуповування, скуповуваний*.

-ІР- (-ИР) 3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загітувати — загітований, зареєструвати — зареєстрований, інформувати — інформований, сконструювати — сконструйований*. Але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ир-**) зберігається: *буксірувати (бо є буксувати), парірувати (бо є парувати), полірувати (бо є полювати), репетірувати (бо є репетувати)* тощо.

Суфікс **-ір- (-ир-)** уживається й у дієсловах типу *котірувати, лавірувати, марширувати, пікірувати, третірувати*.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

1. Коли перша частина складного слова — **Сполучні звуки** прикметник, то сполучним звуком виступає **о**: **О, Е(Є)** *важкоатлét, гірничопромисловий, червонопрáпорний, чорногúз*; якщо першою частиною такого слова є при-

кметник м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь**: *верхньодніпрівський, давньоруський, середньовіччя, синьоокий*.

Увага. З цими словами не слід змішувати складних слів, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **е**: *вищезгаданий, нижчепідписаний*.

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) Після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомохід, грушоподібний, дощомір, самовчитель*; але: *кожум'яка, овочесховище, очевидний*.

б) Після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний*, але: *конів'язь, конобон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка*.

в) Після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є**: *боездатність, краєзнавство; життєздатний, життєпис, сміттєзбірник*.

**Складні слова
без сполучного
звука**

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) На голосний звук: *всюдихід, кількарізвий, радіокомітет*; у словах із числівниками **одно-, дво-, три-, чотири-**: *одноденний, двоярусний, триніжок, чотирикутник*. Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятикутний, п'ятирічка, семимільний*.

б) На приголосний звук: *Болград, Ленінград*; в абрєвіатурах: *виконком, колгосп, медінститут*; у словах із числівниками **двох-, трьох-, чотирьох-**, якщо дальша частина починається голосними **а, о**: *двохосовий, чотирьохактний*.

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс. Р а з о м пишуться:

а) Усі складноскорочені слова й похідні від них: *держбанк, комсомол, міськрада, облвиконком, профспілка, радгосп, соцстрах; комсомольський, профспілковий, радгоспний*. Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: **авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-** й под.

б) Складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикутник, трипроцентний, чотиримісячний*.

Через дефіс пишуться:

а) Повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писав-писав, робів-робів, ходів-ходів*; у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, оз-наки: *білий-білий, легенький-легенький, багато-багато, сіньо-сіньо, тійхо-тійхо*.

б) Поеднання синонімічних слів: *гідко-брідко, зрбду-віку, тійшом-нійшом, часто-густо*; антонімічних слів: *більш-менш, відимо-невідимо*; близьких значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* (батьки), *хліб-сіль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *великий-превеликий, давній-давно, з давніх-давен, з діда-прадіда, мало-помалу, повік-віки, радій-радісінський, сіла-силєнна, тійхий-тихєсєнький*.

Примітка. Два однакових іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінєць кінєєм, однім одна, честь чєстю, чин чїном*. Так само й займенники: *самá самотою*.

в) Поеднання слів, що означають приблизність: *день-дру-гий, годїна-дві, не сьогодні-завтра, три-чотїри*.

Примітка. Поеднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів*.

г) Складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гєй, о-го-гб, бом-ббм*.

д) Звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *Взво-о-од, стїй!*

е) Літерні абrevіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111*.

є) Літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В*.

ж) Терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*.

з) Літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г.— сільськогосподарський, с.-д.— соціал-демократ, соціал-демократичний, ст.-сл.— старослов'янський*. Але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.— сільське господарство*.

§ 26. Складні іменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні іменники, утворені шляхом поєднання за допо-могою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких —

дієслівного походження: *вертолiт, лісоспiлiв, самохiд, сило-сонавантiажувач, тепловiз*.

б) Складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *білокрiвцi, чорногiз, чорнiзем*.

в) Складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболiз, лісостiп, носорiг, трудодiнь, шлакоблiк* (але *людiно-дiнь*); сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *автострiда, велотрiк, радіокомiтет*).

г) Складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горiцвiт, зiрвiголова, перекотибiле, пройдi-свiт; Непийнiво, Перебийнiс, Убийвiвк* (прізвища).

д) Складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитiнка, п'ятиричка, сторiччя, стiп'ятдесятириччя, шестидiнка*.

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрою й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-рiччя, 16-поверхiвий*.

е) Складні іменники з першою частиною *пiв-, напiв-, полу-*: *пiвiркуша, пiвгодiни, пiвдiюжини, пiвкарбiвання, пiвкiло, пiвмiсяць, пiвогiрка, пiв'яблука; напiвавтомiт, напiвоберт; полiкiпок, полiумисок*.

Примітка. Перед іменниками — власними іменами *пiв-* пишеться через дефіс: *пiв-Європи, пiв-Києва*.

є) Складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогуртiк, світловодолiкування, термoгiдрoдiнiмiка*.

2. Через дефіс пишуться:

1) Складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До таких слів з о б о б а в i д м i н ю в а н и м и ч а с т и н а м и належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купiвля-прiдаж, рiзтяг-стiснення*;

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магiтiблог-астрoнiм, лiкар-екiлог*;

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зiйчик-Побiгiйчик, Лисiчка-Сестричка*.

До слів із д р у г о ю в i д м i н ю в а н о ю ч а с т и н о ю належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дизель-мотор, жар-птиця, козир-дівка, крекінг-процес, свят-вечір, стоп-кран*;

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерал-губернатор, генерал-лейтенант, контр-адмірал, прем'єр-міністр, інтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан*;

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіло-ват-година, людино-день, тонно-кілометр*.

2) Складні іменники з першою складовою частиною **віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-**: *віце-президент, екс-чемпіон, лейб-медик, максі-спідніця, міні-футбол, обер-майстер*.

3) Іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-вест, норд-ост*.

4) Субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестра, любі-мені, розрив-трава, чар-зілля*.

5) Скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка — бібліотека, вид-во — видавництво, д-р — доктор, ін-т — інститут, л-ра — література, т-во — товариство, ф-ка — фабрика*.

6) Перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *парт- і профорганізації, радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції, шарико- й роликопідшипники*.

§ 27. Приклади

Приклади можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднаних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуванням іменником і прикладкою не ставиться: *місто Київ, ріка Москва, трава звіробій*.

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуванням іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробій-трава, Москва-ріка, Сапун-гора*.

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жадніюга, дівчина-красуня, хлопець-богатір*.

Якщо такий атрибут виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богатір хлопець, жадніюга вовк, красуня дівчина*.

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у

постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-гру-зінка* й *грузінка-дівчина*, *робітник-передовик* і *передовик-робітник*, *учитель-фізик* і *фізик-учитель*, *художник-пейза-жист* і *пейзажист-художник*.

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втра-чає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення в складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пи-шуться через дефіс: *гриб-паразит*, *жук-короїд*, *заяць-русак*, *льон-довгунець*.

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні кількісні числівники: *одина́дцять*, *п'ятдеся́т*, *три́ста* (*трьохсо́т*, *трьомста́м*).

б) Складні порядкові числівники й схожі з ними прикметни-ки, останнім компонентом яких є **-сотий**, **-тисячний**, **-мільйон-ний**: *дев'ятисотий*, *п'ятна́дцятий*, *п'ятсоттри́дцяти́тисяч-ний*, *ші́стдеся́тий*, *ші́стдеся́тип'ятимі́льйонний*; *багатоті-сячний*, *кількамі́льйонний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *тися́ча п'ясо́т три́дцять ві́сім*, *тис́яча дев'ясо́т ві́сімдеся́т во́сьмий*.

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова з половиною й под., теж пишуться окремо: *трьох з полови́ною тис́ячний за́гін*.

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) Порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й*, *10-й*, *11-го*, *35-мі́льйонний*, *3-ті́сячний*, *4^{1/2}-ті́сячний*.

б) Складні займенники з компонентами **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-** й под.: *будь-ко́трій*, *будь-хто́*, *будь-чий*, *будь-що́*, *будь-який*; *ко́трій-бу́дь*, *хто-бу́дь*, *чий-бу́дь*, *що-бу́дь*, *який-бу́дь*; *ко́трій-не́будь*, *хто-не́будь*, *чий-не́будь*, *що-не́будь*, *який-не́будь*; *ка́зна-що*, *хто́зна-який*. Але: *будь у ко́го*, *будь на чо́му*, *ка́зна з яки́м*, *ка́зна при ко́му* (бо в се-редині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросило́вий* (електросі́ла), *карто́пле-сadjáльний* (картоплесаджа́лка), *лісостепо́вий* (лісосте́п), *м'я-созаго́тівельний* (м'ясозаго́тівля), *радіофі́зичний* (радіофі́зика), *самохі́дний* (самохі́д), *теплообмі́нний* (теплообмі́н), *чорнозе́м-ний* (чорнозе́м).

б) Складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосвітній* (загальна освіта), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовно-стильовий* (мовний стиль), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни), *червонопрапорний* (червоний прапор).

в) Складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелюбний*, *деревоборбний*, *карколомний*, *машинобудівний*.

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розвантажувальний*, *контрально-вимірювальний*.

г) Складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохворий*, *внутрішньозаводський*, *загальнодержавний*; так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезгаданий*, *нижчепідписаний*, *новоутворений*, *свіжозрубаний*, але: *трохи вище зазначений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий*, *діаметрально протилежний*, *послідовно миролюбний*, *різко окреслений*, *суспільно корисний*, *суспільно необхідний*, *хімічно зв'язаний*.

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженопустокопінний*, *короткогрушоподібний*, *округло-яйцеподібний*.

д) Складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіалектне* (мовне явище), *грудочеревна* (перепона), *давніовверхньонімецька* (мова), *двовуглекислий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості); також — *глухонімий*, *сліпоглухонімий*.

е) Складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерховий*, *семиразовий*, *стодвадцятип'ятирічний*, але *125-річний*.

є) Складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфувальний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *віце-президентський* (віце-президент), *генерал-губернаторський* (генерал-губернатор), *дизель-моторний* (дизель-мотор), *соціал-демократичний* (соціал-демократ), *унтер-офіцерський* (унтер-офіцер).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москві-ріка* — *москворіцький*.

б) Складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сировинний*, *державно-монополістичний*, *електронно-обчислювальний*, *культурно-технічний*, *лісопильно-стругальний*, *масово-політичний*, *мовно-літературний*, *навчально-виховний*, *науково-технічний*, *партійно-політичний*, *плоско-опуклий*, *постачально-збутовий*, *свердловно-довбальний*, *суспільно-політичний*, *столярно-механічний*; а також узвичаєні: *всесвітньо-історичний*, *літературно-художній*, *наробно-визвольний*, *підзолисто-болотний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник *і*: *аграрний і сировинний*, *навчальний і виховний* і под.

в) Складні прикметники, в яких перша частина закінчується на **-ико** (**-іко**): *буколіко-романтичний*, *діалектико-матеріалістичний*, *історико-культурний*, *механіко-математичний*, *політико-економічний*.

г) Складні прикметники з першою частиною **військово-**, **воєнно-**: *військово-морський*, *військово-спортивний*, *воєнно-стратегічний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний*, *військовополонений* пишуться разом.

д) Складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука **о** або **е**: *м'ясо-вовняний*, *м'ясо-молочний*, *крохмалепітоковий*.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головонігі*, *грудочеревні* (перепона).

е) Складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакитно-сінній*, *гіркувато-солоний*, *кисло-солодкий*, *молочно-білий*, *сіро-голубий*, *темно-зелений*, *червоно-зелено-сінній*, але: *жовтогарячий*, *червоногарячий* (окремі кольори).

е) Складні назви проміжних сторін світу: *південно-східний, північно-західний; nord-östivський.*

ж) Складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий.*

§ 30. Прислівники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *відніні, відтепер, доніні, дотепер, забагато, задовго, занадто, набагато, навечно, надалі, надовго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, невтямкі, негарязд, отак, отам, отут, підтюпцем, повсюди, подекуди, позавчора, позаторік, потроху, утрічі, якнайкраще.*

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізнати сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на потім (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на потім), за багато, на багато (пор.: забагато гуляєш і за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць), на добраніч, на ура.*

б) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *безвісти, безперестанку, вбік, ввечері, ввч, ввлю, вгблос, вгорі, вгору, вдень, взімку, взнакі, відразу, вкрай, вкүпі, влад, влітку, внизү, вночі, восені, впам'ятку, впень, вперед, впередіж, впередіш, вплав, вплач, впоперек, вбору, враз, вранці, врішті, врівень, врівні, врозкид, врозліт, врозсин, врозтіч, вряд, всередині, вслід, всмак, вицерть, доверху, довіку, довкола, доволі, догорі, додблу, додбму, докүпи, донізу, дотла, дощенту, заміж, замужем, заочі, запанібрата, запівніч, зараз, заразбм, зарані, зарання, засвітла, збoku, звёрху, звіку, згорі, здүру, ззаду, зісподу, знізу, збзла, збкола, зразу, зранку, зрання, зрештою, зрбду, зсередини, набік, набір, наверх, наверхү, навесні, навіворіт, навіліт, навідліг, навідріз, навік, навіки, навіч, нагору (але на-горя), надвечір, надвбрі, надголодь, надзелень, надмір, надміру, назад, назахват, наздогад, назустріч, наїздом, наніз, нанизу, наостанок, наостанку, напам'ять, наперебій, напереваги, наперед, наперекір, напереріз, напівдорозі, напідпійтку, напоказ, наполовіну, напобхваті, напочатку, наприклад, напровесні, напролом, напропале, нараз, нарішті, нарівні, нарозхват, насілу, наскоком, наспід, наспіх, насподі, насторожі, наявү, обік, обіч, одвіку, опівдні, опівночі, опліч, підряд, побіч, поблизу, повёрх, повік, поволі, позаду, поночі, попліч, поруч, поряд, посередні, почасти, скраю, спереду, спочатку, убік, убрід, увечері, увіч, угблос, угорі, угору, удень, узімку, узнакі, украй, укүпі, улад,*

улітку, уніз, унизі, уночі, упень, уперёд, уплав, уплач, упб-перек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урбзкид, урбз-літ, урбзсип, урбзтіч, уряд, усередині, услід, усмак, ушір.

в) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленим) прикметником: *віддавна, востаннє, вручну, добола, допізна, завідна, замолоду, заново, звисока, згараючу, злегка, зліва, знову, зрідка, напевне, нарівні, нарізно, нашвидку, помалу, помаленьку, потихеньку, сповні, спроста, сп'яну.*

г) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: *двоє, втрое, вчотверо й под.; вперше, вдрує, втретє й под.; надвоє, натрое, начотверо й под.; удвох, утрох, учотирьох і т. д.; водно, заодно, поодінці, спершу.*

д) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з займенником: *внічию, втім, навіщо, нащо, передусім, почім, почому; але: до чого, за віщо, за що та ін. в ролі додатків.*

е) Складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: *вдосзіта, вподовж, завбільшки, завглибки, завдовжки, завтовшки, завчасу, зашйршки, знадвору, навздогін, навзнак, навкідьки, навколо, навкруги, навулачки, навмісне, навпакі, навперейми, навпрісьядки, навпростець, навряд, навскач, навскіс, навскосі, навсправжжки, навстіж, навікача, навздогін, наздогін, набсліп, напозотові, позавчора, позаторік, попідтіяню, спідлоба.*

є) Складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): *босоніж, водносталь, ліворуч, мимовлі, мимоїздом, мимохідь, мимохить, насамперед, натицє-сєрце, нашвидкуруч, обабіч, обіруч, очевидно, повсякчас, праворуч, привселідно, самохить, стрімголов, тимчасово, чимдуж, чимраз.*

ж) Складні прислівники, утворені сполученням часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** із будь-якою частиною мови: *абікуди, абіяк, аніскільки, анітелень, анітрохи, анічирк, аніяк; дедалі, деінде, деколи, декуди; чимало; щовечора, щогодіни, щодалі, щоденно, щодня, щодуху, щомісяця, щомога, щонайбільше, щонайдовше, щонайдужче, щонайкраще, щонаймєнше, щонайшйрше й т. д., щоночі, щоправа, щораз, щоразу, щороку, щосіли, щохвилини (але: дарма що, поки що, тільки що, хіба що, чи що); якомога, якось і якось (з різними значеннями), якраз, якнайбільше, якнайдужче, якнайдовше й под.*

Увага. Слід відрізняти прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні збері-

гають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

*Він повернув **убік** і **Ударив у бік**.*

***Спочатку** це не було ясно й **З початку** розмови вони зрозуміли вашу думку.*

*Прочитай вірш **напам'ять** і **На пам'ять** він подарував мені книжку.*

***Всередині** щось дуже заболіло й **Це правило шукай у середині** розділу.*

*Хлопці домовилися йти всі **вкупі** до міста й **У купі** піску гралися діти.*

*Зауважую вам **востаннє** й Вони постукали **в останнє** вікно.*

*Ми чуємо це **вперше** й Зайдемо **в перше** село.*

***Втім**, я не заперечую й **У тім** спектаклі виступав і я.*

*У нас **чимало** є досягнень і **Чи мало** вам допомагали?*

***Нащо** було починати справу? і **На що** ви натякаєте?*

*Ми **теж** виступали на зборах і Він говорив **те ж**, що і я.*

***Якось** уже воно буде і **Як ось** і Марко на поріг.*

2. О к р е м о пишуться:

а) Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): *без відома, без жалью, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без чєрги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в по́зику, в цілості, до біса, до впадо́би, до гу́рту, до діла, до загину, до запита́ння, до краю, до кріхти, до ладу, до ліха, до лиця, до міри, до ногі, до обиду, до оста́нку, до па́ри, до пня, до побачення, до порі, до пуття, до речі, до ре́шити, до сих пір, до смаку, до сме́рті, до снаги, до сьогóдні, за годіни, за дня, за кордо́н, за кордо́ном, за раху́нок, за сві́тла, з бо́лю, з-за кордо́ну, з краю в край, з переляку, з радості, з розго́ну, на бігу, на біс, на вагу, на вє́сну (але навесні), на ви́бір, на видноті, на відчай, на відмінно, на віку, на га́миз, на го́лову, на дїво, на дозвіллі, на жаль, на злò, на зразòк, на льоту́, на мить, на ніщо́, на óко, на пору́ки, на проща́ння, на радість, на радо́цах, на ру́ку, на самоті, на світа́нку, на скаку́, на сла́ву, на сло́во, на сміх, на со́вість, на со́ром, на ходу́, на шко́ду, на ща́стя, над сі́лу, не з рукі́, ні на гріш, під бо́ком, під го́ру, під сі́лу, по зако́ну, по змо́зі, по зна́ку, по можли́вості, по пра́вді, по сі́лі, по со́вісті, по сусі́дству, по су́ті, по че́рзі, по щі́рості, у ви́гляді, у ві́сній, у по́міч, у сто́крát, через сі́лу, як слі́д, як тре́ба.*

б) Словосполуки, що мають значення прислівників і скла-

даються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу*.

в) Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з угоджуваного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом* і т. ін.

г) Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому*.

д) Прислівники, утворені сполученням прийменника по зі збірним числівником: *по двоє, по троє, по четверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козачьому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи*; також *по-латині*.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по-**: *по-соціалдемократичному*.

б) Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.

в) Неозначені складні прислівники з частками **будь-, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-**: *абі-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, де-сь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куді-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь*.

г) Складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годи, де-сь-інде, де-сь-інколи, сяк-так* і т. ін.

д) Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як*.

§ 31. Прийменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною

мови: *внаслідок (унаслідок), вподбвж, замість, навколо, напередбдні, наприкінці, щодо.*

б) Складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *задля, заради, напро́ти, окрім, поза, поміж, понад, поперёд, по́серед, про́між.*

2. Через дефіс пишуться складні прийменники з початковими *з-, із-: з-за (із-за), з-над, з-пéред, з-під (із-під), з-пóза, з-пóміж, з-пóнад, з-пóпід, з-пóсеред, з-прóміж.*

3. О к р е м о пишуться прийменникові сполуки *у (в) ра́зі, під кінець, під час.*

§ 32. Сполучники

1. Р а з о м пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *аджé, аніж, вті́м, затé, мовби, náчeб, náчeбто, немóв, немóвби, немóвбито, ненáчe, ненáчeбто, ніби, нібито, ні́ж, óт́жe, óтóж, приті́м, притóму, причі́м, причóму, протé, сэ́бто, то́бто, це́бто, щóб, якб́й, якщó; також слова: абóщо, то́що.*

Увага. Сполучники *затé, протé, щóб, якб́й, якщó*, які пишуться разом, треба відрізнити від однозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками *за, про* та частками *би, як* окремо. Так, сполучники *зате, проте* можна замінити одним із протиставних сполучників *а, але, однак*, тоді як прийменники *за, про* та вказівний займенник *те* такої заміні не піддаються. Пор.:

Хоч не застав Івана дома, зате пройшовся; але: За те оповідання його похвалили.

Сполучник *щоб* легко відрізнити від займенника *що* з часткою *б*, оскільки на займенник *що* виразно падає наголос. Пор.:

Сказав, щóб усі прийшли; але: Щó б ви сказали, коли б я не приїхав?

Сполучники *якб́й, якщó* можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника *як* із частками *би* та займенника *що* за допомогою контексту, бо на прислівник *як* завжди падає логічний наголос. Пор.:

Якби тут був мій товариш!; але: Як би краще виконати завдання!

Якщо хочеш, допоможу тобі; але: Як що трапиться, нарікай на себе.

2. О к р е м о пишуться:

а) Сполучники з частками *б, би, ж, же: абó ж, аджé ж, алé ж, а як же, бо ж, ко́ли б, ко́ли б то, óт́жe ж, хочá б, хóч би, щó ж до.*

б) Складені сполучники: *дарма́ що, для то́го щóб, замість*

того щоб, з тім щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тим часом як, тому що, у міру того як, через те що й под.

3. Через дефіс пишуться сполучники **отбж-то, тім-то, тільки-но, тому-то**.

§ 33. Частки

Розрізняють словотворчі частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін.).

А. Словотворчі частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Разом пишуться:

а) Частки **аби-, ані-, де-, чи-, як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абі-що, абійак, аніскільки, анітрохи, анічогісінько, аніяк, деділі, деколи, декотрий, дециця, дещо, чималенький, чимало, щовечора, щогодини, щоденник, щодня, щодобі, щодуху, щонайкращий, щоправда, щоразу, щосіли, якбі, якнайшвидше, якмога, якщо* та ін.

б) Частки **би (б), же (ж), то, що** в складі сполучників: *авжеж, щоб, якбі, абищо, атбж, немовбито, нібито* (див. ще § 32).

в) Частка **-ся (-сь)** у зворотних дієсловах: *будується, наївся* (*наївсь*).

г) Частка **сь-** у складі займенників і прислівників: *котрийсь, котрась, котресь, якийсь, якась, якесь; дець, колісь, хтось, щось*.

д) Частка **не**, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; негасимий, непохитний, незліченний, невпінний, невипущий, негайний, ненависний, ненастанний, непохитний, нестямний; невдовзі, невінно, невпінно, незабаром, непорочно, несамовито, неказанно*.

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *неволити, незчитися, ненавидіти, нестямитися*, і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездужати* (хворіти), *непокоїтися* (хвилюватися), *неславити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *нездужати* (не змогти), *неславити* (не прославляти).

е) Частка **не** в складі префікса **недо-**, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і пред-

метах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовіконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недороблий, недочутий; недобиток, недбідок, недокрів'я, недоблік, недбліток, недорід, недостача, недосяжність, недотіпа, недоторканність, недбук.* Якщо частка **не** виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до**, вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував, але: Він не дочув моїх слів.*

е) Частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невміння, невболя, неврожай, недболя, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрый, незбагненний, немалий, неписьменний, неспіливий; неабіхто, неабіжкий; невдогад, невже, невп'ям'ятку, невтяжкі, негадано, недалёко, недарма, недурно, нехотя, а також: незважачи на..., неважачи на ..., немов, неначе.*

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою **ні**, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далёко, зовсім, аж ніяк: Ні до чого не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогоди.*

ж) Частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакінчена праця, нез'ясовані питання, нержавіюча сталь, неспростовані факти.*

з) Частка **ні** з займенниками, якщо вона не відокремлена від дальшого займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто (нікого), нічий (нічим), ніщо (нічого), ніякий (ніякому); ніде й нідé, нізачо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи й ніколи, нінащо, ніскільки, нітрохи, ніяк.*

2. О к р е м о пишуться:

а) Частка **що** в сполуках *дарма що, тільки що, хіба що, щó ж до.*

б) Частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то*, які виконують функції підсилювальних часток.

в) Частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання. Але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи.*

г) Частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но**, **-то**

й дієприслівниках: *не може не бачити, не підходячи ближче, не поспішаючи; Ні вітерець не війне, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито.*

д) Частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним словом: *Ця річка не широка* (заперечення), але: *Ця неширока річка впадає в Дніпро* (одне поняття).

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе є (*був, була* тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не є старий); але: *Цей будинок (є) нестарий* (тобто відносно недавно збудований).

е) Частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист.*

є) Частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не інакше, не так; не при..., не на...; не то... не то; також не раз.*

ж) Частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дуже, не зовсім, не цілком; не від того, не досить, не можна, не треба; розмовляють не по-нашому.*

з) Частка **ні**, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живий ні мертвий, ні кроку далі, ні на макове зерно, ні пáva ні гáva, ні риба ні м'ясо, ні сє ні тє, ні сюді ні туді, ні тák ні сýк.*

и) Частка **ні**, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба.*

і) Частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в ко́го, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за що, ні на що й ні на що́* (з різними значеннями), *ні на яко́му.*

З. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) Частки **бо, но, от, то, такі**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іді-бо; давай-но, тільки-но; так-от, як-от; отакій-то, стільки-то, тій-то, якось-то; важкий-таки, дістав-таки, тák-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то* (написано), *чим би то* (втішити).

Примітка 2. Частка **такі** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга*.

б) Компоненти **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтосьна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2 б; § 30, п. 3 в).

в) Частка **не**, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Європа*, але в загальних — разом: *нелюдіна*, *неістота*.

Б. Ф о р м о т в о р ч і частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) Частки **хай**, **нехай**, за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе 1 Травня! Нехай міцніють дружні відносини між народами!*

б) Частка **би** (**б**), за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшов би*, *пішла б*.

В. М о д а л ь н і частки теж пишуться окремо, а саме:

а) Частка **же** (**ж**), що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений*.

б) Частки **то**, **це**, що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Велика літера на початку речення § 34. З великої літери пишеться:
а) Перше слово, яким починається текст.
б) Перше слово в реченні:

1) після крапки;
2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення.

в) Перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:

— *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен...* (Коцюбинський).

*Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала
«Мати... мати... мати...»* (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то даліше речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— *Так тому й бути! — усі гукнули* (Глібов).

— *Що з тобою? — допитувалась Маланка* (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймика,

Я... — та й оніміла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. 6), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?

Сонце! сонце! — на гори й долини,—

Сонце! сонце! — на води й поля.

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (Тичина).

**Велика літера
при звертаннях
і в ремарках**

§ 35. З великої літери пишеться:

а) Перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко).

Нумо до праці, брати! Годі лякатись! На діло святее Сміло ми будемо йти! (Грінченко).

б) Слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: *-Ха-ха! От ловко!* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Ждемо день, і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко).

в) Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Якщо ж під час самої боротьби на нашому боці буде більшість трудящих,— не тільки більшість робітників, але більшість усіх експлуатованих і пригноблених,— тоді ми справді переможемо (Тривалі бурхливі оплески) (Ленін).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення.

Ранок ще тільки-но починав розв'язувати сліпий вузол чорної ночі, а незліченні авто вже вже гріли своїми колесами асфальт опішнянської траси (С. Козак).

**Велика
та мала літери
в рубриках**

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. *Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.*

2. *Звіт голови правління Товариства української мови ім. Тараса Шевченка.*

2. З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН УРСР»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентаря комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (З виступу в дискусії).

Велика літера § 37. 1. З великої літери пишеться перше після двокрапки, слово після двокрапки:

на початку а) Коли це початок прямої мови:
цитати тощо Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Глібов).

Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прошу!» (Павличко).

б) Коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться з початку речення:

Ніхто не вправі забувати суворого лєнінського попередження: «Облудна фраза, показні хвастощі є загибель моральна, вірна запорука загибелі політичної» (М. С. Горбачов. Політична доповідь ЦК КПРС XXVII з'їздові КПРС).

Примітка. Коли ж цитата: а) входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або б) наводиться з середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки): У виступі на Загальних зборах АН УРСР член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (З газети).

2. З великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходяться в межах кордонів Української РСР, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на Загальних зборах АН УРСР).

§ 38. 1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іва́н Петро́вич Котляре́вський, Ле́ся Украї́нка (Лари́са Петро́вна Ко́сач), Ма́рко Вовчо́к (Марі́я Олексáндрівна Ві́лінська), Артём (Фе́дір Андрі́йович Серге́ев), Дани́ло Га́лицький, Не́стор Літо́псець, Олексáндр Не́вський, Яросла́в Му́дрий; також: Кобза́р (про Т. Г. Шевченка), Каменя́р (про І. Я. Франка) тощо.*

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Кві́тка-Осно́в'я́ненко, Нечу́й-Леви́цький, Серге́ев-Це́нський; Жа́н-Жа́к, Зинві́й-Богда́н, Марі́я-Тере́за.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Ке́рім, Брето́н де лос Ерре́рос, Варнго́ген фон Е́нзе, Кур де Жебелéн, Нур ед Дін.* Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Ма́о Цзе́дун, Сунь Ятсе́н, Та́о Юаньмінь.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Ки́м Ир Се́н, Лі́м Хон Ін; Фа́м Ван Донг, Хо Ши́ Мі́н; У Ну́ Мунг, У Чін Су; Ві́луді́о Пуспо́уді́о, Суджо́но, Хаді́нобі; Кула́б Сайпраді́т, Луа́нг Ві́чі́т Ватака́н.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами *бей, задé, оглі́, паша́*) див. § 106, п. 2е.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуа́н, ловелáс, ме́нтор, ме́ценáт, робі́нзон, бра́унінг (пістолет), га́ліфе́ (штани), ді́зель (двигун), ма́кінтош (одяг), ма́ксим (кулемет), рентге́н (апарат), френч (одяг).* Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *леніні́зм, марксі́зм, мічу́рінець, пушкіні́ст, шевченкі́на.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені наші з різних галузей науки й техніки — нові Мічуріні й Ціолковські (Тичина). Потрібні нам і Гоголі і Щедріні (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги*.

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокези, поляни; білорусь, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець*.

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) Міфологічних істот і божеств: *Антей, Аполлон, Афіна, Ахіллес, Будда, Венера, Молох, Перун*.

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, демон, лісовик, муза, німфа, русалка, титан, фавн, фея*.

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *молож війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси*.

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Заєць, Лисіця, Осел, Щука; Лісовик, Мавка, Перелісник; Буревісник, Дід Мороз; Той, що грєблї рве; Червона Шапочка; Будяк, Троїнда, Хліб*.

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покивін*.

3. З великої літери пишуться назви найвищих посад і почесних звань у Радянському Союзі: *Генеральний секретар ЦК КПРС, Президент СРСР, Голова Верховної Ради УРСР, Голова Ради Міністрів СРСР (УРСР), Голова Верховного Суду СРСР, Голова Ради Національностей, Генеральний прокурор СРСР, Герой Радянського Союзу, Герой Соціалістичної Праці, Маршал Радянського Союзу*.

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент АН УРСР, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук*.

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колізький асєсор, король, принц, цар, шах*.

Примітка 3. Назви посад, міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр народної освіти УРСР, Посол Республіки Польща, Президент Академії наук УРСР*.

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Азтор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дрсированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Лайка, Сірко* (собаки); *Мурка, Кузя, Сніжинка* (кішки); *Гнідко, Стріла* (коні); *Круторбгий, Сивий* (воли); *Рекордистка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фараон* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордистки й лиски*. Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдог, вічарка, пінчер*.

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антонівка, Білий налів, Сніговий кальвіль, Паперівка* (яблуні); *Українська гліва, Лісова красуня* (груші); *Рекорд, Угорка* (сливи); *Шпанка рання* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антонівка, гліва, угорка*.

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Велика Ведмедиця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сатурн, Юпітер*. Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Великий Віз, Ковчка, Пасіка, Чумацький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зоря Альтаір, комета Галлея, Тунгуський метеорит, сузір'я Великого Пса, туманність Андромеди*.

Примітка 2. Слова *земля, місяць, сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем*. Але: *обробіток землі, схід сонця*.

7. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, nord-öst, південний захід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далекій Схід, Західна Україна, країни Заходу, курорти Півдня, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина, Схід прокинувся*.

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*затока, мис, море, острів, пік, хребет* і т. ін.): *Азія, Антарктида, Балканський півострів, Бєрінгове море, Північно-Кримський канал, Володимир-Волинський, гора Говєрла, Грїбова губа, Зелений мис, озеро Ільмень, Кавказький хребет, пік Шевченка, Москва-ріка, Нагаєва бұхта, протока Па-де-Калє, Панам-*

ський перехийок, Пёрська затока, Північний полюс, Східно-Європейська рівнина, Урало-Кушумський степ.

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери *Біла Церква, Біловезька Пуща* (заповідник), *Булонський Ліс* (парк), *Великі Луки, Жовті Води, Залізні Ворота, Зелений Гай, Кірські Ворота, Микільська Слобідка, Нова Гвінея* (острів), *Товста Могила, Ясна Поляна*. Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капітана Джеральда, набережна Лейтенанта Шмідта, вулиця Маршала Гречка*; також *затока Святого Лаврентія*.

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Булонь-сюр-Мер, Комсомольськ-на-Амурі, Порт-о-Пренс, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз, Фонтен-сюр-Рон, Франкфурт-на-Майні*.

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне, Ла-Манш* (протоки), *Ле-Крезё, Лос-Анджелес* (міста), *Лос-Фрайлес* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Ісак-Куль* (куль — озеро), *Муйн-Кум* (кум — пісок), *Порто-Алгере* (порто — порт), *Ріо-Негро* (ріо — річка), *Хара-Нур* (нур — озеро), *Аю-Даг, Чатир-Даг* (даг — гора), але: *Алатау, Амудар'я, Дихтау, Сирдар'я*.

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варангер-фіорд, Дю-фіорд*. Так само з малої літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Кайзер-плац, Лібкнехт-штрассе* (штрассе — вулиця), *Пенсільванія-авеню* (авеню — широка вулиця), *Трафальгар-сквер* (сквер — площа), *Трентов-парк, Убл-стріт* (стріт — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Версаль* (у значенні «Версальський мир»), *Канни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мюнхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парнас* (у значенні «світ поезії»), *Седан* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вітчизняних вулиць (бульварів, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андріївський узвіз, Байкало-Амурська магістраль, бульвар Тараса Шевченка, Військово-Грузинська дорога, вулиця Петра Сагайдачного, Житомирська автострада, Львівська площа, майдан Революції, Музейний провулок, Першотравневий парк, Південно-Західна залізниця, Північний морський шлях, проспект Перемоги, Ромоданівський шлях, течія Гольфстрім*.

Але в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брі́д, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, тому пишуться з великої літери: *Боричів Тік, Добра́й Шлях, Козі́ний Брі́д, Кра́сні Ворота, Кузнє́цький Міст, Яросла́вів Вал* (вулиці); *Го́ла При́стань* (місто), *Козі́нські Горби́* (урочище), *Су́хий Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *босто́н* (тканина), *йорки́йр* (порода свиней), *лего́рн* (порода курей), *маде́ра* (сорт вина), *сая́ни* (напій), *сваля́ва* (мінеральна вода), *сенберна́р* (порода собак), *симента́лка* (порода корів), *тока́й* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав та міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Анта́нта, Балка́нські краї́ни, Європе́йське Економі́чне Товари́ство, Всесві́тня Ра́да Ми́ру, Організа́ція Об'є́днаних На́цій, Ра́да Безпе́ки, Ра́да Економі́чної Взаємо́допо́моги, Товари́ство Черво́ного Хреста́ УРСР, Тройі́стий сою́з.*

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави або автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Азербай́джанська Радя́нська Соціалі́стична Респу́бліка, Ара́бська Респу́бліка Єгипет, Держа́ва Бахре́йн, Каре́льська Автоно́мна Соціалі́стична Респу́бліка, Кита́йська Наро́дна Респу́бліка, Коре́йська Наро́дно-Демократи́чна Респу́бліка, Князі́вство Мо́нако, Коро́лівство Бе́льгія, Респу́бліка Болга́рія, Респу́бліка Інді́я, Респу́бліка Куба, Соціалі́стична Респу́бліка В'єтна́м, Респу́бліка Польща, Респу́бліка Руму́нія, Соціалі́стична Федера́тивна Респу́бліка Югосла́вія, Сою́з Радя́нських Соціалі́стичних Респу́блік, Сполуче́ні Шта́ти Аме́рики, Уго́рська Респу́бліка, Украї́нська Радя́нська Соціалі́стична Респу́бліка, Фран́ція, Че́хо-Слова́цька Федера́тивна Респу́бліка.*

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сілрад, колгоспів, радгоспів з великої літери пишеться тільки перше слово: *Воли́нська о́бласть, Євре́йська автоно́мна о́бласть, Краснода́рський край, Му́сіївський колгосп ім. Т. Г. Шевче́нка, Не́нецький автоно́мний о́круг, Новоми́лівська сі́лрада, Петро́вський радгосп, Ро́жницький райо́н, Уманська міськра́да.*

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Бе́регівський о́круг, Віте́бське воєво́дство, Ло́хвицький пові́т, Новоросі́йська губе́рнія, Со́ницька со́тня, Староду́бський полк, Черка́ське старо́ство.*

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина, Вінниччина, Закарпаття, Закарпаття, Золотоверхий* (Київ), *Країна Рад, Наддніпрянщина, Підмосков'я, Побужжя, Поділля, Покуття, Полісся, Приазов'я, Прикарпаття, Причорномор'я, Приуралля, Рада, Радянська Україна, Радянський Союз, Російська Федерація, Славутин* (Дніпро), *Слобожанщина*. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батьківщина* тощо.

13. У назвах найвищих державних, партійних, комсомольських, профспілкових установ і організацій СРСР з великої літери пишуться всі слова, що входять до складу назви, крім службових слів і слова **партія**: *Верховна Рада Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Верховний Суд СРСР, Військово-Морський Флот, Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді, Всесоюзна Центральна Рада Професійних Спілок, Комітет Народного Контролю СРСР, Комуністична партія Радянського Союзу, Комуністична партія України, Ленінська Комуністична Спілка Молоді України, Партійна Комісія при ЦК Компартії України, Президія Верховної Ради СРСР (УРСР), Рада Міністрів СРСР (УРСР), Рада Національностей Верховної Ради СРСР, Рада Союзу Верховної Ради СРСР, Радянська Армія, Центральна Ревізійна Комісія КПРС, Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу, Центральний Комітет Компартії України*. З великої літери пишеться слово *пленум* на позначення чергового зібрання Центрального Комітету партії: *Постанова квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК КПРС, Пленум ЦК Компартії України*.

Це стосується й назв найвищих державних органів інших країн: *Великий Народний Хурал Монгольської Народної Республіки, Верховний Суд США, Генеральні Штати Королівства Нідерландів, Народна Палата Республіки Індії, Рада Міністрів Республіки Болгарії, Союзна Скупщина Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії* та ін.

Примітка 1. У назвах найвищих державних установ дореволюційної Росії з великої літери пишеться тільки перше слово: *Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд*.

Примітка 2. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, риксдаг, сейм, сенат, стортинг*.

14. У назвах міністерств та їхніх головних управлінь, а також у назвах інших центральних радянських установ та організацій, що складаються з кількох слів (крім згаданих у попередньому пункті), з великої літери пишеться тільки перше слово: *Державний банк СРСР, Державний комітет Ради Міністрів СРСР у справах координації наукової роботи, Мі-*

ністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, Міністерство культури УРСР, Палата мір і вимірних приладів, Товариство охорони пам'яток історії та культури, Управління шкіл Міністерства народної освіти УРСР, Цивільний повітряний флот СРСР.

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Партійних та радянських установ місцевого значення: Дарницький райком Компартії України міста Києва, Виконавчий комітет Донецької обласної Ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва. Але: профком Київського державного університету, страйком фабком і т. ін.

б) Партій соціалістичних та інших країн світу: Болгарська соціалістична партія, Лейбористська партія Великобританії, Партія трудящих В'єтнаму, Союз комуністів Югославії та ін.

в) Міжнародних і закордонних центральних професійних, громадських та інших організацій: Австралійський конгрес тред-юніонів, Американська федерація праці, Всесвітній конгрес прихильників миру, Міжнародна організація праці, Всесвітня федерація демократичної молоді, Радянський комітет захисту миру, Товариство об'єднаних українських канадців.

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиясь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: Всесоюзний заочний поліграфічний інститут імені І. Фєдорова, Київський завод «Арсенал» імені В. І. Леніна, Київська швейна фабрика «Маяк революції», Донецька шахта «Вітка-Глибока», Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Перша зразкова друкарня імені Фрїнзе, Центральна наукова бібліотека АН УРСР ім. В. І. Вернадського, Київський військовий округ.

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: ансамбль пісні й танцю імені П. Вірського, виробниче об'єднання «Кристал», житловий кооператив «Наука», завод «Трансисигнал», колгосп «Дружба», спортивне товариство

«Трудові резерви», стадіон «Динамо», фабрика дитячих іграшок «Перемога».

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Книжкова фабрика «Жовтень», Комбінат «Прогрès», Кооператив «Садівник», Радгосп «Маяк», Середня школа № 2.*

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишуться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Академія наук СРСР, Академія наук УРСР, Кінотеатр ім. О. Довженка, Книжкова палата, Державний музей українського мистецтва, Парк культури ім. М. Рильського, Державний академічний театр опери та балету імені Т. Г. Шевченка, Університет друзьби народів імені Патріса Лумумби.*

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців, Дішка пошани Залізничного району.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Клуб письменників, Палац піонерів і т. ін.*

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучка, яка може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то вона пишеться з великої літери: *Великий театр (від Державний орден Лєніна академічний Великий театр СРСР), Третьяківська галерія (від Державна Третьяківська галерія) та ін.*

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актів, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *ХХVII з'їзд Компартії України, Всесоюзна партійна конференція, шоста сесія Верховної Ради УРСР, відділення мови, літератури та мистецтвознавства АН УРСР, планово-економічний відділ Держплану УРСР, кафедра української літератури Полтавського педінституту, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, сесія Хмельницької міськради.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Пренса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма*

«Філко корпорейшин», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксіденталь петрôleум корпорейшин», банк «Гаранті траст компанії».

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запорожець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», праця «Держава і революція», кінофільм «Повість полум'яних літ», картина «Запоріжці пишуть листа турецькому султанові», газети: «Літературна Україна», «Нбс Дойчлянд», «Радянська освіта», «Слово», «Трибуна лідеру», «Юманіте»; журнали: «Всесвіт», «Наука і суспільство», «Кобета і життя»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: «Андрій Соловейко, або Вчєніє світ, а невчєніє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телєграф енд Морнінг пост».

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, Часослов, а також назви релігійних понять, як: Бог (але богів), Божя Матір, Син Божий, Святий Дух і т. ін.

19. Назви вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: Київський вокзал (у Москві), станція Фастів-Перший, станція метро «Завод «Більшовик», порт Іллічівськ (в Одесі), пристань Ржищів (на Дніпрі) тощо.

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, піонерських таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кафе й т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», піонерський табір «Орлятко», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кафе «Мрія».

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Печерська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: Велика Жовтнева соціалістична революція, Велика французька революція, епоха Відродження, Велика Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельничина, Семирічна війна, Кривава неділя (Дев'яте січня), Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Ленський розстріл, Льодове побіще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнарод-

ний жіночий день, День космонавтики, Новий рік, День учителя, але: *Свято Перемоги*.

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів: *Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Тёплого Олєкси, Успіння; Великий піст, Мясниця, Петрівка, Пили́півка, Спаська* тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-пе́рські війни, громадянська війна́, хресто́ві походи, доба́ феода́лізму, анти́чний сві́т, се́редні ві́кі, середньові́ччя, неолі́т, палеолі́т, трипільська культу́ра, палеозойська е́ра*.

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Бе́резня, 1 Тра́вня, 9 Сі́чня*.

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрес за́хисту культу́ри (у Парижі, 1935 р.), Пра́зька парті́йна конфе́ренція, На́рада представників кому́ністи́чних і робо́тницьки́х па́ртії, Консти́туція СРСР, Програ́ма КІПРС, По́тсда́мська уго́да, Верса́льський мир, Декла́рація прав лю́дини*.

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, усі слова, крім службових і родових, пишуться з великої літери: *орден По́шани, орден Жовтне́вої Револю́ції, орден Трудо́вої Сла́ви, орден Трудо́вого Черво́ного Пра́пора, орден Черво́ної Зі́рки; але: орден Ві́тчизняно́ї війни́, орден Дру́жби наро́дів*.

Якщо така назва береться в лапки, то з великої літери пишеться тільки перше слово та власні імена, що входять до складу цієї назви: *орден «Ма́ти-герої́ня», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «За ви́зволення Васи́ви», меда́ль «За бойові заслуги́», меда́ль «Партиза́нові Ві́тчизняно́ї війни́; але: меда́ль «Золота́ Зі́рка», золота́ меда́ль «Серп і Мо́лот»*.

25. З великої літери пишуться в лапках назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літа́к «Анте́й», автомо́биль «Та́врія», авто́бус «Тури́ст», комба́йн «Ні́ва», тра́ктор «Бі́лорусь»*.

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *пе́чиво «Сто́лічне», цига́рки «Прі́ма», на́пій «Са́яни», цуке́рки «Пташи́нє молоко́»*.

26. З великої літери пишуться:

а) Прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів *-ів (-ова, -ове, -єве), -їв (-єва, -єве), -ин (-ина, -ине), -їн (-їна, -їне)*, якщо вони означають належ-

ність чогось даній особі: *Андрієві книжки, Грінчєнків слов-
нік, Маріїн лист, Тичинине слово, Шевчєнкові поєзії.*

б) Прикметники, які входять до складених особових назв
людей як прізвиська: *Володїмир Великий, Данїло Галицький,
Дюма Стариий, Карл Сміливий, Костянтин Багрянородний,
Олександр Македонський, Олександр Нєвський, Ярослав Мїд-
рий.*

в) Прикметники, утворені від власних іменників, якщо
вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють сло-
восполукам «імені когось», «пам'яті когось»: *Лєнінська прємія,
Нобелївська прємія, Франківська кімната, Шевчєнкївська
прємія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники,
утворені від власних особових імен:

а) За допомогою суфіксів *-ївськ- (-ївськ-), -инськ- (-їнськ-):* *горь-
ківські традиції, франківські сонєти, пїшкінські рукописи, шевчєнкїв-
ський стиль.*

б) Якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполук
або наукових термінів: *авгєєві стайні, ахіллєсова п'ята, гордійє вїзол,
дамоклів меч, єзопівська мова, прокрїстове лїжє, сізїфова праця, філь-
чина грамота, їдині срібнякі; архімєдова спіраль, базєдова хвороба,
бартолєова сіль, єїттова хвороба, гайморова порожнина, піфагорєва
теорєма.*

**Велика літера в
складноскорочених
назвах**

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) уста-
нов, закладів, організацій тощо, утворені з
частин слів, пишуться двоюко:

а) З великої літери, якщо ці слова вживають-
ся на позначення установ одиничних: *Укрїнфóрм, Укрпроф-
рада, Укоопспїлка.*

б) З малої літери, якщо такі слова є родовими назвами:
*колгóсп, медінститут, облвиконком, обкомунгóсп, райвóб,
райрада, комсомóл.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (іні-
ціальних) букв, імен власних і загальних, пишуться велики-
ми літерами: *АПН, АТС, ВЛКСМ, КНР, КПСР, НЛО,
РЕВ, СРСР, ТАРС, УРСР, ЧСФР.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як
звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами:
вуз (у вузах), вузу (до вузу), загс (до загсу), неп (під час непу). Такі
слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *ТАРС*, а їхні
закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої
літери абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): *з БАМу,
на БАМі, з ВАКу, МХАТу, МХАТом, ТАРСу.*

**Графічні
скорочення**

§ 40. Від абревіатур слід відрізняти умовні
графічні скорочення, які вимовляються пов-
ністю й скорочуються лише на письмі. Гра-
фічні скорочення (крім стандартних скорочених значень мет-
ричних мір: *м — метр, мм — міліметр, см — сантиметр*)

пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-східний), *півд.-зах.* (південно-західний), *Півн.-Крим. канал* (Північно-Кримський канал).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

<i>акад.</i>	— академік	<i>о.</i>	— острів
<i>вид.</i>	— видання	<i>обл.</i>	— область
<i>гр.</i>	— громадянин	<i>оз.</i>	— озеро
<i>див.</i>	— дивись	<i>пор.</i>	— порівняй, порівняйте
<i>доц.</i>	— доцент	<i>проф.</i>	— професор
<i>ім.</i>	— імені	<i>р.</i>	— рік, річка
<i>і т. д.</i>	— і так далі	<i>рр.</i>	— роки
<i>і т. ін.</i>	— і таке інше	<i>с.</i>	— село, сторінка
<i>і под.</i>	— і подібне	<i>ст.</i>	— станція, сторіччя
<i>напр.</i>	— наприклад	<i>т.</i>	— товариш, том
<i>н. е.</i>	— нашої ери, до н. е. — до нашої ери	<i>тов.</i>	— товариш
		<i>тт.</i>	— товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на *ь*. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел., селян., селянськ.* При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар, ден. норма.* При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн. (власноручний)*, але тільки: *вlast. (вlastийий).*

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні
правила переносу

Хар-ків.

§ 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *гай-ка, зо-шит, кніж-ка, ко-ло-дязь, піль-ці, са-дів-ник,*

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер *дж, дз*, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гү-дзик, хо-джу.* Якщо *дж, дз* не становлять одного звука (це буває, коли *д* належить до префікса, а *ж* або *з* — до кореня), то їх слід розривати: *над-звичай-ний* (а не *на-дзвичайний*), *під-жив-ляти* (а не *пі-дживляти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-ян* (а не *бур-'ян*), *кіль-це* (а не *кіл-'це*), *Лук'-ян* (а не *Лук-'ян*), *нізь-ко* (а не *ніз-'ко*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де-мія* (а не *а-кадемія*), *Марія* (а не *Марі-я*), *олі-вець* (а не *о-лівець*). Так само не можна

поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *абб, моя, око, шія* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступінчастий* (а не *багатос-тупінчастий*), *восьми-гранний* (а не *восьмиг-ранный*), *далеко-східний* (а не *далекос-хідний*).

5. Не можна розривати ініціальні аббревіатури, а також комбіновані аббревіатури, які складаються з ініціальних скорочень цифр: *ВЛКСМ, ЗІЛ-111, ЛАЗ-105, МАУ, СРСР, УРСР*.

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-прб* й *Дніп-рб, Оле-ксандра* й *Олек-сандра, се-стра* й *сест-ра*. Це правило поширюється й на суфікси: *бли-зький* і *близь-кий, видавнї-цтво, видавнїц-тво* й *видавнїцт-во, гал-и-цький* і *галиць-кий, росій-ський* і *російсь-кий, убб-зтво, уббз-тво* й *уббзт-во, суспільс-тво* й *суспільст-во*.

Технічні правила переносу § 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться: *Т. Г. Шевчєнко* (а не *Т. Г. // Шевчєнко*), *гр. Іванчєнко* (а не *гр. // Іванчєнко*), *акад. (доц., проф.) Гончарчєнко* (а не *акад. (доц., проф.) // Гончарчєнко*), *тов. Гнатїбк* (а не *тов. // Гнатїбк*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тарас Григорович Шевчєнко* й *Тарас // Григорович Шевчєнко, академік // Агатангел Крїмський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (а не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік, 150 // гектарів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- //го*), *10-му* (а не *10-// му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во, і т. д., і т. ін., та ін., т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (')

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми схóдили на гору* й *Ми сходи́ли на гору та поверну́лися додому ще завидна*; *Обра́зи* (від дієслова *обража́ти*), *образи* (художні, літературні), *образи́* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

§ 44. За належністю до роду та за відмінковим

Поділ на відміни ми закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жінок. й деякі іменники чоловічого роду, а також спільного роду з закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага, гиря, машина, партія, праця; вовчода, дядя; голова, сирота, убійця.*

II відміна: а) іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи та з закінченням **-о** в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бік, велемень, завод, край, майстер, товариш; батько, Дніпро, Петро; татуньо;*

б) іменники середнього роду з закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат, -ят, -ен** при відмінюванні): *вікно, місто; море, поле, прізвище; весілля, життя, знання;* також іменники із суфіксами згрубілості **-ище, -исько**, утворені від іменників усіх родів: *вітрійце (від вітер), дівчисько (від дівча), свекрушисько (від свекруха).*

III відміна: іменники жінок. роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любов, міць, річ, розкіш, сіль, тінь*, а також слово *мати*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

IV відміна: іменники середнього роду:

а) з закінченнями **-а, -я**, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат, -ят-**: *гуся (гусяти), дівча (дівчати), лошя (лошати), теля (теляти);*

б) з закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я (імені), плем'я (племени).*

Поділ на групи § 45. Іменники I та II відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жінок. роду з закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жінка, машина, перемога, сівба, фабрика, а*

також іменники спільного роду (чол. і жін.) з цим же закінченням: *голова́, дружи́на, ка́ліка, недорі́ка, непосі́да, сиротá, ста́роста* та чол. роду (назви осіб): *Мики́та, Мико́ла, Са́ва* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду з закінченням **-я**: *бу́ря, друка́рня, земля́, наді́я, пі́сня, робітні́ця, сім'я́*; іменники спільного роду з цим же закінченням: *судді́я, убі́вця* тощо та іменник чол. роду *Ілля́*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ве́жа, гу́ща, їжа́, ка́ша, кру́ча, межа́, плі́ща, тї́ша*, а також іменники спільного роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *лі́ви́й, міхоні́ша*; іменник чол. роду *вельмо́жа*.

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, пала́ц, темп, уда́рник, у́спіх; ба́тько, Петро́*; переважна більшість іменників на **-р**: *ви́р, ви́хор, відва́р, дві́р, жи́р, сир, сто́вбур, сто́ляр, яви́р*; сюди ж належать іменники *зві́р, кома́р, снігу́р*, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *зві́рі, кома́рі, снігу́рі*, а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -і́р, -ор, -ур (-ю́р)** і з постійно наголошеними **-ар (-я́р), -ир**: *інжене́р, май́стер, шофе́р; папі́р, сувени́р; дире́ктор, профе́сор, семафо́р; абажу́р, гіпіо́р, каламбу́р; бази́р, гекта́р, коміса́р, футля́р, ювіля́р; бригаді́р, касі́р, команді́р, пасажи́р*.

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-о**: *ві́кно́, залі́зо, ко́ло, мі́сто, се́ло*.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць, вєлетень, звїчай, край, учитель, Бенєдьо*; сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бондар — бондаря, козир — кози́ря, лікар — лі́каря, пи́сар — пи́саря*, а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буква́р — буква́ря, вівча́р — вівча́ря, друка́р — друка́ря, інventáр — інventáря, календа́р — календа́ря, кобза́р — кобза́ря, пролета́р — пролета́ря, секрета́р — секрета́ря, шахта́р — шахта́ря; гузи́р — гузи́ря, провodíр — провodíря, пухи́р — пухи́ря* та ін.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *го́ре, місце́, мо́ре, по́ле; житт́я, завда́ння, збі́жся, здоро́в'я, змага́ння, знаряд́дя, лист́я, облі́ччя, пі́р'я, по́лум'я, сі́м'я, ті́м'я*.

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *ванта́ж, дощ, сто́рож, слуха́ч, ткач, това́риш; вітри́ще, бабі́ще*; також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р — вугля́ря, каменя́р — каменя́ря, пісня́р — пісня́ря, скля́р — скля́ря, тесля́р — тесля́ря, школя́р — школя́ря*.

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *ло́же, плече́, прізви́ще, яви́ще*.

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	фа́брик-а	робітниц-я	наді-я
Р.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Д.	фа́бриц-і	робітниц-і	наді-ї
Зн.	фа́брик-у	робітниц-ю	наді-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітниц-ею,	наді-єю
М.	...фа́бриц-і	...робітниц-і	...наді-ї
Кл.	фа́брик-о	робітниц-е	наді-е

М н о ж и н а

Н.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Р.	фа́брик	робітниць	надій
Д.	фа́брик-ам	робітниц-ям	наді-ям
Зн.	фа́брик-и	робітниць	наді-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітниц-ями	наді-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітниц-ях	...наді-ях
Кл.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї

Мішана група

О д н и н а

М н о ж и н а

Н.	плóщ-а	плóщ-і
Р.	плóщ-і	плóщ
Д.	плóщ-і	плóщ-ам
Зн.	плóщ-у	плóщ-і
Ор.	плóщ-ею	плóщ-ами
М.	...плóщ-і	...плóщ-ах
Кл.	плóщ-е	плóщ-і

Друга відміна

Тверда група

О д н и н а

Н.	робітниц-а	комунáр	міст-о
Р.	робітниц-а	комунáр-а	міст-а
Д.	робітниц-ові (-у)	комунáр-ові (-у)	міст-у
Зн.	робітниц-а	комунáр-а	міст-о
Ор.	робітниц-ом	комунáр-ом	міст-ом
М.	...робітниц-ові, -у	...комунáр-ові, -і	...міст-і
Кл.	робітниц-у	комунáр-е	міст-о
	робітниц-е		

М н о ж и н а

Н.	робітниц-и	комунáр-и	міст-а
Р.	робітниц-ів	комунáр-ів,	міст
Д.	робітниц-ам	комунáр-ам	міст-ам
Зн.	робітниц-ів	комунáр-ів	міст-а
Ор.	робітниц-ами	комунáр-ами	міст-ами
М.	...робітниц-ах	...комунáр-ах	...міст-ах
Кл.	робітниц-и	комунáр-и	міст-а

М'яка група

О д н и н а

Н.	учітель	секретар	край	місц-е
Р.	учітел-я	секретар-я	кра-ю	місц-я
Д.	учітел-еві (-ю)	секретар-еві (-ю)	кра-еві (-ю)	місц-ю
Зн.	учітел-я	секретар-я	край	місц-е
Ор.	учітел-ем	секретар-ем	кра-ем	місц-ем
М.	...учітел-еві, -і, -ю	...секретар-еві, -і, -ю	...кра-і, -ю	...місц-і
Кл.	учітел-ю	секретар-ю	кра-ю	місц-е

М н о ж и н а

Н.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я
Р.	учител-ів	секретар-ів	кра-їв	місць
Д.	учител-ям	секретар-ям	кра-ям	місц-ям
Зн.	учител-ів	секретар-ів	кра-ї	місц-я
Ор.	учител-ями	секретар-ями	кра-ями	місц-ями
М.	...учител-ях	...секретар-ях	...кра-ях	...місц-ях
Кл.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я

Мішана група

О д н и н а

Н.	товариш	школяр	прізвищ-е
Р.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-а
Д.	товариш-еві (-у)	школяр-еві (-у)	прізвищ-у
Зн.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-е
Ор.	товариш-ем	школяр-ем	прізвищ-ем
М.	...товариш-еві, -і, -у,	...школяр-еві, -і, -у,	...прізвищ-і
Кл.	товариш-у	школяр-е	прізвищ-е

М н о ж и н а

Н.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а
Р.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ
Д.	товариш-ам	школяр-ам	прізвищ-ам
Зн.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ-а
Ор.	товариш-ами	школяр-ами	прізвищ-ами
М.	...товариш-ах	...школяр-ах	...прізвищ-ах
Кл.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а

Третя відміна

О д н и н а

Н.	радість	тінь	пóдорож
Р.	ра́дост-і	ті́н-і	пóдорож-і
Д.	ра́дост-і	ті́н-і	пóдорож-і
Зн.	радість	тінь	пóдорож
Ор.	радіст-ю	ті́нн-ю	пóдорожж-ю
М.	...ра́дост-і	...ті́н-і	...пóдорож-і
Кл.	ра́дост-е	ті́н-е	пóдорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Р.	ра́дост-ей	ті́н-ей	по́дорож-ей
Д.	ра́дост-ям	ті́н-ям	по́дорож-ам
Зн.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Ор.	ра́дост-ями	ті́н-ями	по́дорож-ами
М.	...ра́дост-ях	...ті́н-ях	...по́дорож-ах
Кл.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а́	ім'-я́
Р.	курч-а́т-и	ім-ен-і, ім'-я́
Д.	курч-а́т-і	ім-ен-і
Зн.	курч-а́	ім'-я́
Ор.	курч-а́м	ім-ен-ем, ім'-я́м
М.	...курч-а́т-і	...ім-ен-і
Кл.	курч-а́	ім'-я́

Множина

Н.	курч-а́т-а	ім-ен-а́
Р.	курч-а́т	ім-е́н
Д.	курч-а́т-ам	ім-ен-а́м
Зн.	курч-а́т(а)	ім-ен-а́
Ор.	курч-а́т-ами	ім-ен-а́ми
М.	...курч-а́т-ах	...ім-ен-а́х
Кл.	курч-а́т-а	ім-ен-а́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

І відміна

А. Однина

Родовий відмінок

§ 47. 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.

а) **И** мають іменники твердої групи: *кни́жки, маши́ни, перемо́ги, роди́ни, фаб́рики*.

б) **І** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бу́рі, мрі́ї, наді́ї, пра́ці, робі́тницьі, сім'ї́; кру́чі, межі́, плі́щі, ти́ші*.

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочкі́ — дѣчки́, землі́ — зѣмлі́, кни́жки — книжкі́, межі́ — ме́жі, сестри́ — се́стри, сім'ї́ — сім'ї́*.

Давальний відмінок

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *кни́жцї, маши́ні, перемо́зі, фаб́рицї; бу́рі, наді́ї, робі́тницї, сім'ї́, статті́; кру́чі, межі́, плі́щі, ти́ші*.

Знахідний відмінок 3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у, м'якої — -ю:** *кнїжку, машину, перемόгу, фабрики, крўчу, межў, площу, тїшу; бўрю, надїю, робїтнїцю, сїм'ю, статтїю.*

Орудний відмінок 4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою, м'якої та мішаної груп — -єю,** після голосного та апострофа — **-єю:** *кнїжкою, машинною, перемόгою, фабрикою; бўрею, надїєю, робїтнїцею, сїм'єю, статтєю; крўчею, межєю, площею, тїшею.*

Місцевий відмінок 5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-ї, після голосного та апострофа — -ї:** *на кнїжцї, на машинї, у перемόзі, на фабрицї; у бўрі, у надїї, при робїтнїцї, у сїм'ї, у статтї; на крўчі, на межї, на площї, у тїшї.*

Примїтка. Перед закінченням **-ї** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с:** *ногá — носї, рукá — руцї, мїха — мїсї.*

Кличний відмінок 6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення **-о, -е, -є, -ю.**

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружїно, Гáнно, кнїжко, Михáйлївно, перемόго, сєстро.*

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *вόле, зємле, Кáт-ре, робїтнїце, дїше, крўче; Марїє, мріє, сїм'є, Соломїє, а також Іллє.*

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабўсю, Гáлю, дόню, матўсю, тїтўсю.*

Примїтка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Гáнно Івáнївно, Марїє Васїлївно.*

Б. Множина

Називний відмінок 1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и, м'якої та мішаної груп — -ї,** після голосного та апострофа — **-ї:** *кнїжкї, машини, перемόги, фабрики; бўрі, надїї, робїтнїцї, статтї, сїм'ї; крўчі, мєжі, площї, тїшї; також іменники чол. роду: старости (ї з іншим значенням старостї), сїддї.*

Родовий відмінок 2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -їв.**

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *верств* (від *верства* — шар) і *верстів* (від *верства* — давня міра відстані), *вігід* (від *вігода*) і *вігід* (від *вігйда*), *губ* (і *губів*), *доріг*, *маши́н*, *назв*, *свобод*, *фа́брик*, *шкіл*; *бур*, *долонь*, *легень* (і *легенів*), *надій*, *робітниць*; *круч*, *меж*, *площ*.

б) Кілька іменників жі́н. роду закінчуються на **-ей**: *мише́й*, *свине́й*, *сіме́й*, *стате́й* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення **-ів** мають деякі іменники чол. роду: *судді́в*, *старості́в* (і *ста́рост* — з іншим значенням), окремі іменники жі́н. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбі́в*, *Чу́принкі́в* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку однини перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється **о** або **е**.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *до́чок*, *і́гор*, *книжо́к*, *кульо́к*, *мисо́к* і т. ін., а також в іменниках *ку́хня*, *пове́рхня*, *сосна́*, *су́кня*: *ку́хонь*, *пове́рхонь*, *со́сон* (і *со́сен*), *су́конь*. В інших іменниках з'являється **е** (**є**): *бо́єнь*, *во́єн* (і *війн*), *до́мен*, *копа́лень*, *ла́зень*, *мі́сел*, *шабел*.

Бставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*; тільки в іменниках на **-к** (**а**) за аналогією до відповідних українських з'являється **о**: *а́рка* — *а́рок*, *ма́рка* — *ма́рок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бонна*), *булл* (від *бу́лла*), *ванн* (від *ва́нна*), *вілл* (від *ві́лла*), *панн* (від *па́нна*).

Давальний відмінок

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам**, **-ям**. а) Закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжжа́м*, *маши́нам*, *фа́брикам*, *кру́чам*, *ме́жам*, *площа́м*.

б) Закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бу́рям*, *наді́ям*, *робітниця́м*, *сі́м'ям*, *стаття́м*.

Знахідний відмінок

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

а) Іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведме́диць*, *вовчи́ць*, *листоно́ш*, *молоди́ць*, *робітниця́*, *украї́нок*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однакової з формою називного відмінка: *гна́ти ове́ць* (і *вівці*), *па́сти корі́в* (і *коро́ви*), *годува́ти свине́й* (і *свині*).

б) Іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однакової з формою називного відмінка: *книжжа́*, *маши́ни*, *фа́брики*; *ву́лиці*, *друка́рні*, *мрі́ї*, *сі́м'ї*; *кру́чі*, *ме́жі*, *пло́щі*.

**Орудний
відмінок**

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, маши́нами, фабрика́ми, кру́чами, ме́жами, пло́щами*.

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *ву́лицями, друка́рнями, мрі́ями, робо́тницями, сі́м'ями, стаття́ми*.

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *ворі́тьми* (і *воро́тами*), *курмі́*, *слізмі́* (і *сльо́зами*), *сві́ньми* (і *сві́нями*).

**Місцевий
відмінок**

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у книжкáх, на маши́нах; на кру́чах, на ме́жах; у стаття́х, у сі́м'ях*.

**Кличний
відмінок**

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *ба́бі, до́чки, жі́нкі, робо́тниці*.

II відміна

А. Однина

**Родовий
відмінок**

§ 48. 1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1) Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста́, села́; плеча́, прізви́ща; знання́, знаряддя́, моря́, облі́ччя, поля́*.

2) Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) Назви осіб, власні імена та прізвища: *ко́лгоспника, промóвця, робо́тника, студéнта, тесля́ра, учі́теля; Андрі́я, Дми́тра, Дороше́нка, Франка́*; також персоніфіковані предмети та явища: *Ві́тра, Лі́са, Моро́за* та ін.

б) Назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, ду́ба, кілка́, ко́ня, пса́, я́сеня*.

в) Назви предметів: *гвинта́, замка́, малю́нка, ножа́, оліве́ця, піджака́, плаща́, портфе́ля, стола́* (й *сто́лу*).

г) Назви населених пунктів: *Воро́неж, Голосі́єва, Жито́мира, Кі́єва, Ленінгра́да, Лондо́на, Лу́цька, Мі́ргоро́да, Пари́жа, Свято́шина, Терно́поля, Харко́ва*.

Примітка. Але *-у, -ю* пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення *-у*: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

д) Інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов, -ев (-єв), -ин (-ін)*: *Дінця, Дністра, Іртиша, Колгужева, Орла, Остра, Пирятина, Псла, Пскова, Тетерева*.

е) Назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *гроші, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*.

є) Назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*.

ж) Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, синуса, шків*а тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займєнника, знамєнника, імєнника, трикутника, чисельника, числєвника* тощо, але: *віду, рѳду*, також *сінтаксису, складу, способу* (про інші категорії термінів див. п. 2).

2. Закінчення *-у* (у твердій і мішаній групах), *-ю* (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) Речовину, масу, матеріал: *азѳту, асфальту, бальзаму, борцѳ, вѳдню, вѳску, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кисню, льѳду, мѳду, медку, піску, пороху, сѳру, спѳрту*, але *хліба*.

б) Збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйѳну, березняку, вишняку, звѳду, гаю, гѳрту, загалу, капіталу, каравану, каталѳгу, кодексу, колективу, лісу, оркѳстру, парку, полку, пролетаріату, реманѳнту, саду, сушняку, тѳксту, товару, тѳму, тріумвірату, хѳру*; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркунѳ, горѳху, звіробіѳу, молочаѳ, очерѳту, чагарникѳ, щавлі, ячмѳну* (але *вівса*), а також назви сортів плодових дерев: *кальвіліу, ренѳту, ренклѳду* та ін.

в) Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридѳру, магазину, мезоніну, метрополітѳну, мѳлу, палацу, поверху, сараѳу, тѳну, універмагу, шийнку*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажѳ, гаражѳ, куреня, млина, хліва*; *-а (-я)* вживається також в іменниках — назвах архітектур-

них деталей: *карніза, еркера, портика*; обидва закінчення — **-а (-я)** та **-у (-ю)** приймають іменники: *мосту й моста, паркану й паркана, плоту й плота*.

г) Назви установ, закладів, організацій: *інституту, клубу, колгоспу, комісаріату, комітету, радгоспу, університету, штабу*.

д) Переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абзацу, валу, байраку, краю, лиману, лісу, майдану, рову, ручаю, світу, уривку, яру*, але: *горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на **-к**: *ліска, майданчика, ставка, ярка*.

е) Явища природи: *віхору, вогню, вітру, граду, грону, дощу, жа́ру, землетрусу, інею, морозу, туману, урагану, холоду*.

є) Назви почуттів: *болю, гніву, жалю, страху*.

ж) Назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авра́лу, бігу, винятку, галасу, грипу, дисонансу, догмату, достатку, екза́мену, експорту, екскурсу, зву́ку* (але, як термін зву́ка), *ідеа́лу, інтере́су, канону, ка́шлю, кло́поту, ко́локви́зму, кому́нізму, конфлі́кту, кри́ку, ле́ту (льо́ту), ма́жору, міра́жу, міні́муму, мо́дусу, мо́менту, принци́пу, про́гресу, процёсу, реалі́зму, регресу, ре́йсу, ремо́нту, рі́тму, ру́ху, світо́гляду, со́рту, соціалі́зму, спо́рту, спо́собу, сти́ду, сто́гону, тифу, то́лку, хі́сту, хо́ду, шу́му*, але: *ля́паса, ривка́, стрибка́, стусана́*.

з) Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *ана́лізу, електро́лізу, імпульсу, синте́зу, ферме́нту*, а також літературознавчі терміни: *альмана́ху, е́посу, жа́нру, журна́лу, мі́фу, на́рису, о́бразу, памфле́ту, рома́ну, сти́лю, сюже́ту, фейлето́ну* тощо.

и) Назви ігор і танців: *баскетбо́лу, ва́льсу, волейбо́лу, краков'я́ку, та́нку, та́нцю, те́нісу, футбо́лу, хоке́ю*, але: *гопакá, козака́*.

і) Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водого́ну, вододі́лу, водопро́воду, живо́пису, живо́плоту, манускри́пту, родово́ду, руко́пису, сухо́болу, трубопро́воду*, але: *електрово́за, паропла́ва*.

ї) Переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, відгу́ку, заробі́тку, зато́ру, за́пису, о́піку, о́куху, по́буту, по́шитовху, прибу́тку, при́кладу, про́воду* (дріт), *суво́ю, ўсмі́ху, ўспі́ху*.

й) Назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Ре́йну, Се́йму; Байка́лу,*

*Ельто́ну, Мічига́ну, Світя́ю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Па-
ми́ру, Ура́лу; Ко́тліну, Кіпру, Крі́ту, Родо́су, Саха́ліну;
Ка́ніну, Пелопо́ннєсу; Алжі́ру, Афганіста́ну, Казахста́ну,
Єгі́пту, Іра́ку, Кита́ю; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибі́ру.*

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *а́кта* (документ) — *а́кту* (дія), *апа́рата* (прилад) — *апа́рату* (установа), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав), *бу́ряка* (одичине) — *бу́ряку* (збірне), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *елеме́нту* (абстрактне) — *елеме́нта* (конкретне), *інструме́нта* (одичине) — *інструме́нту* (збірне), *ка́меня* (одичине) — *ка́меню* (збірне), *кля́на* (предмет) — *кля́ну* (просторове поняття), *по́яса* (предмет) — *по́ясу* (просторове поняття), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктору* (чинник) — *фа́ктора* (маклер) і т. ін.

Давальний
відмінок

§ 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -єві** або **-у, -ю**.

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 26): *буді́нкові, відмі́нкові, дире́кторові, ду́бові, майстро́ві, на́хилові, Петро́ві, піо́нерові, робо́тниківі, ро́зумові, вє́летневі, жу́равлєві, ка́меневі, пнє́ві, секре́тарєві, това́ришеві, шахта́рєві, добрóдієві, кра́єві, носі́єві, Серге́єві, солдóв'єві*. Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *буді́нку, відмі́нку, дире́ктору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитя́ткові — дитя́тку, немовля́ткові — немовля́тку, поро́сяткові — поро́сятку, теля́ткові — теля́тку, ягня́ткові — ягня́тку*.

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-єві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Симо́нє́нкові Васи́лю Андрі́йовичу, Леоні́дові Микола́йовичу Іване́нку, това́ришеві бригаді́ру*.

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) Іменники середн. роду: *мі́сту, селі́, свя́ту; прізви́щу, знанні́ю, зна́ряддю, облі́ччю, підда́щию, роздо́ріжжю; се́рцю, со́нцю*. У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *лі́хові, мі́стові, се́рцеві*.

б) Іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)**: *Ки́їв — Ки́єву, Колгу́єв — Колгу́єву, Лебеди́н — Лебеди́ну, Ле́рмонтов — Ле́рмонтову, Льві́в — Льво́ву, о́стрів — о́стро-
ву, Пу́шкін — Пу́шкіну, рі́в — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову*.

**Знахідний
відмінок**

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника, доповідача, коня, хлопця, Вітра, Мороза*.

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінків: (зрізав) *дуба* й *дуб*, (дав) *карбованця* й *карбованець*, (написав) *листа* й *лист*, (узяв) *ножа* й *ніж*, (поклав) *олівця* й *олівець*, (поставив) *плуга* й *плуг*.

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрét, інститут, колектів, міст, нарód, полк, стиль, стіл, сон, ячмінь; дитя, козеня, коріння, місто, місце, море, село*.

**Орудний
відмінок**

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа **-єм**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *майстром, містом, робітником, селом; бійцём, кобзарём, конём, куцём, місцем, морем, ножём, плечём, прізвищем, секретарём, слухачём; пирієм, рбём, слов'єм, урожаєм*.

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *життям, змаганням, знанням, знаряддям, кіллям, лістям, луб'ям, обличчям, піддашшям, роздоріжжям, щастям*.

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) Іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**: *Бабкіним, Виноградовим, Звєгінцевим, Ільїнім, Ковалєвим* (від *Ковалів*), *Лєсиним*. Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бюлловом, Дарвіном, Чапліном*.

б) Іменники — географічні назви середнього роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-єв-), -ин- (-їн-)**, що відмінюються як прикметники: *Горбішине — Горбішнім, Котелєве — Котелєвим, Михалкове — Михалковим*.

Але іменники — географічні назви чоловічого та середнього роду із суфіксами **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бородінбм, Голосієвом*,

*Ки́евом, Лебе́дином, Орéхово-Зу́євом, Пско́вом, Свято́шин-
ном, Ха́рковом.*

**Місцевий
відмінок**

§ 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-еві), -у (-ю), -і (-ї).**

1. Закінчення **-ові** у твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-еві**) у м'якій та мішаній групах мають:

а) Іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носі́єві, на робіт-
никóві, на това́ришеві.*

б) Іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хлоп'я́ткові.*

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-еві)** й закінчення **-у (-ю)**: *при ба́тьку, на робі́тнику, на дитя́тку, на теля́тку.* Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-еві)** й закінчення **-і (-ї)**: *на коні́, на осли́, на тигри́.*

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) Іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(о)**, що означають неістоти: *у буди́нку, у війсь́ку, у гурт́ку, на держа́ку, на до́щику, у ліж-
ку, на літа́ку, у міся́чнику, у міш́ку, у підраху́нку.* Вживаються також і паралельні форми з **-ові**: *у буди́нкові, на держа́кові, на літа́кові, на ліжкові* тощо.

б) Іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льодо́у, на снігу́, у соку́, у степу́, на шляху́.*

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) Іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в акті́, на бере́зі, на гру́нті, у декре́ті, у дзю́бі, у краї́, у листі́, на міся́ці, на по́версі, на порóзі, на стовпí, на ремо́нті, у те́мні, у це́нтрі, у шта́бі.*

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю)**, що залежить від місця наголосу в слові: *у га́й — у гаю́, у краї́ — у краю́, на то́рзі — на торго́у.*

б) Іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у місті́, на селі́, на письмі́, у слові́; на підда́шші, на плечі́, у прізви́щі, на роздорі́жжі, у станци́ї; на облі́ччі, у житті́, на пригі́р'ї, на подві́р'ї, на полі́.*

Примітка. Із прийменником **по** можуть уживатися паралельні закінчення **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *по Дніпрі — по Дніпрі, по місту — по місті, по селі — по селі*; для позначення часу вживається тільки закінчення **-і**: *по обіді, по скінченні*.

**Кличний
відмінок**

§ 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е**.

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи (зокрема із суфіксами **-ик, -ок, -к-о**), іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *батьку, сінку, ударнику; Джек, Жак, Людвігу, Фрідріху; погоничу, слухачу, товаришу*; також іменники *діду, сину, тату*.

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віталію, вчителю, Гріцю, країю, лікарю, місяцю, пролетарю, розмаю, ясеню*.

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: *Богдана, голубе, друже, козаче, місте, орле, Петре, соколе, Степана, чумаке; жєнче (від жєнець), кравче, молодче, хлопче, шєвче (але: бійцю, знавцю, комсомольцю, лєнінцю); гусляре, Дєвбуше, маляре, стόроже, тєсляре, школяре*.

4. Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, як *Глібов, Королів, Пушкін, Романішин, Тютчев, Чапаєв, Щоголів*, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глібов і Глібове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е**: *Києве, Лебедїне, Львівє*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *товаришу бригадире (бригадір), товаришу лейтенанте (лейтенант)*.

Примітка 2. У звертаннях, що складаються з загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *брате Петре, друже Гріцю, колего Степане, товаришу Віталію*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються з загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *друже Максименко; колего Іваничік, товаришко Скирда, товаришу Гончар*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володїмїре Ілліч, Галїно Ілїєно, Марїє Васїлїєно, Петре Кузьмич, Ярославє Андрїївичу*.

Б. Множина

**Називний
відмінок**

§ 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькі, береги, горби, директори, заводи, класи, комунари, ліси, піонери, робітники, таті, футляри*, але *друзі*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-їн)**: *болгари, громадяни, кияни, львів'яни, молдаване, селяни, татари, хазяї (хазяїні)*, але: *грузини, осетини, русини*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *вєлетні, гербі, ковалі, краї, лєнінці, лікарі, пролетарі, секретарі, солов'ї, тєсларі, школярі; ножі, слухачі, товариші; бчі, плєчі, їші* (частіше *вўха*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *дєна* (від *дно*), *міста, пєра, стрємєна; прїзвища, явища; знання, моря, обличчя, піддашшя, поля, прислів'я, роздоріжжя*.

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а**: *вўси — вўса, ґрунтї — ґрунтá* (збірне), *рукавї — рукава, хлїбї — хлїбá* (збірне), але тільки *вівса* й тільки *татї* (від *тáто*).

**Родовий
відмінок**

§ 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв), нульове закінчення та -ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду на приголосний та іменники середн. роду на **-є, -я**: *берегів, вольтів, гербів, друзів, дощів, країв, мєтрів, бмів, підписів, робітників, солдатів, солов'їв, степів, татів, товаришів, школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгір'їв, морів, нагір'їв, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв*.

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *ватів* (*ват*), *кіловатів* (*кіловат*), *чобит*, а також після числівників: *сім дєнь* (і *днів*), *сто раз* (і *разів*), але *днів сім, разів сто; сім чоловік*, тобто «сім осіб», але *сім чоловіків* — «сім осіб чоловічої статі», *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин, -їн**: *болгар, громадян, селян, татар*, але: *грузинів, осетинів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о, -є** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажáнь, боліт, вагáнь, верхо-*

віт, весіль, відер, вікон, доліт, завдань, засідань, знань, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, обліч, пальт, питань, піддаш, полотен, посилян, прізвищ, роздоріж, серць (і сердечь), сіл, слів, сприйнять, хутер, яєць, але: морів, полів (рідше піль).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний *о* або *е*: *вікон, повісом, сукон; болітець, відер, віконець, гасел, ден* (від *дно*), *кілець, озерець, пірець, ребер*.

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостей, гробшей, коней* і середн. роду: *очей, плечей* (і *пліч*), зрідка *ушей* (перев. *вух*).

**Давальний
відмінок**

§ 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батькам, робітникам, слухачам, товаришам, тракторам, колінам, містам, прізвищам, селам; краям, пролетарям, шахтарям; також друзям, місцям, морям, обліччям, питанням, роздоріжжям, узвишшям.*

**Знахідний
відмінок**

§ 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення однакове з родовим відмінком множини: *вчителів, героїв, кравців, лікарів, оленів, піонерів, робітників, хруців* (але: *пітій в партизани, перейті в робітників*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волів* (і *волі*), *коней* (і *коні*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегів, тракторів; вантажів, олівців; містів, селищ; морів, обліччів, полів, узвишшів.*

**Орудний
відмінок**

§ 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берегами, робітниками, товаришами, тракторами; вухами, містами, прізвищами, селами, явищами; ковалями, пролетарями, шахтарями; знаряддями, місцями, обліччями, полями, роздоріжжями, узвишшями.*

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. та середн. роду: *гістьми* (частіше *гостями*); *грішми* (й *грошима*), *кіньми* (й *конами*), *чобітьми* (й *чоботями, чоботами*); *коліньми* (й *колінами*), *колісьми* (частіше *колесами*), *крільми* (частіше *крілами*).

Примітка. Іменники середн. роду *око, плечé* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има**: *о́чима, плечі́ма*.

Місцевий відмінок § 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на берега́х, на робітни́ках, у сели́щах; у календа́рях, на шахта́рях; на місця́х, на облі́ччях, на роздо́ріжжях, на узви́шсях, на чо́ботах (чобот́ях)*.

Кличний відмінок § 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *брати́, робітни́кі; діячі́, товари́ші; краї́, учите́лі, пролетарі́; моря́, села́*.

III відміна

§ 61. О д н и н а

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *ві́сті, га́лузі, любове́, мо́ці, но́чі, о́сі, по́дорожі, ста́лі, тіні́, фа́льші*.

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *висо́чінь, глибо́чінь, далечі́нь, широчі́нь*, крім називного, знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні словформи з суфіксом **-ин(а)**: *височи́на, глибочи́на, широчи́на*.

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

а) Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височи́нню, ві́ссю, волоси́нню, в'яз́ню, га́луззю, загйбел́лю, міддо́ю, мі́ццю, сі́ллю, ті́нню; ні́чню, по́дорожжю́*.

б) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**б, п, в, м, ф**), а також на **р, ш**, то подовження не відбувається: *ве́рф'ю́, ві́стю, жо́вцю, кінова́р'ю, кр'о́в'ю, любове́'ю, ма́тір'ю, не́хворо́цю, Об'ю́, ра́дістю, я́кістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-і**: *при ві́сті, у га́лузі, у до́повіді, на о́сі, у по́дорожі, у тіні́*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е**: *ві́сте, любове́, ра́досте, сме́рте*.

§ 62. Множина

1. У називному та знахідному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, оці, тіні; ночі, подорожі*.

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відбостей, відповідей, вістей, гілузей, доповідей, об'ластей, осей, тіней; ночей, подорожей*.

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, вістям, б'сям, тінням; ночам, подорожам*.

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповідями, вістями, костями (кістьми), б'сями; ночами, подорожами*.

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповідях, у вістях, на осях, у тінях; по ночах, у подорожах*.

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МАТИ

Однина

Множина

Н.	мат-и (рідко — мат-ір)	мат-ер-і
Р.	мат-ер-і	мат-ер-ів
Д.	мат-ер-і	мат-ер-ям
Зн.	мат-ір	мат-ер-ів
Ор.	мат-ір'-ю	мат-ер-ями
М.	...мат-ер-і	...мат-ер-ях
Кл.	мат-и	мат-ер-і

IV відміна

§ 64. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галчен'я, голуб'я, гус'я, ім'я, плем'я; колиц'я, курч'я, лош'я*.

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і**: *галчен'яти, голуб'яти, гус'яти; курч'ати, лош'ати, колиц'ати; імені (та ім'я), плем'ені (та плем'я)*.

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і**: *галчен'яті, гус'яті; курч'аті, лош'аті; імені, плем'ені*.

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галчен'ям, гус'ям; курча́м, лоша́м; іменем і ім'ям, племенем і плем'ям*.

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-і:** *на галчен'яті; на курча́ті; в імені, у плем'ні*.

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а**: *гус'ята, теля́та; курча́та, лоша́та; іменá, племенá*.

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен**: *гус'ят, теля́т; курча́т, лоша́т; іме́н, племе́н*.

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гус'ятам, теля́там; курча́там, лоша́там; іменáм, племенáм*.

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *дверця́та, колиця́та; іменá, племенá*; з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т*; або обидві форми (для назв тварин): *гус'ят і гус'ята; курча́т і курча́та, ягня́т і ягня́та*.

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гус'ятами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; іменáми, племенáми*.

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гус'ятах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в іменáх, у племенáх*.

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) Закінчення **-и**: *в'язи, гу́си, діти, збо́їни, кросівки, ку́ри, люди, но́чви, окуля́ри, са́ни, сіни, сходи, штані́*.

Примітка. Деякі іменники, як *гу́си, діти, ку́ри, люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гу́ска, дити́на, ку́рка, люди́на*.

б) Закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *го́рдоці, граблі́, двéрі, дріжджі́, коно́плі, помі́й, radoці́, хитроці́*.

в) Закінчення **-а** (зрідка **-я**): *ві́ла, воро́та, дро́ва, ясла́, ві́нця*.

2. У родовому відмінку виступають:

а) Закінчення **-ей**: *гроші́ей, гусе́ей, двере́й, куре́й, люде́й, сане́й, сіне́й*.

б) Закінчення **-ів**: *в'язі́в, граблі́в* (і *грабе́ль*), *дріжджі́в, кліщі́в, окуля́рів, сходи́в, хітрощі́в*.

в) Нульове закінчення: *вил, ворі́т, дров, збо́їн, конопе́ль, ле́щат, ночв* (частіше — *ночо́в*), *ясе́л, ясе́н*.

3. У давальному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *весело́цам, віла́м, вороба́м, в'язе́м, но́чвам, радо́цам, схоба́м, штана́м* (і *штана́м*), *ясла́м*.

Винятки: *гу́сям, ді́тям, лю́дям, ку́рям, са́ням, сі́ням*.

б) Закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінця́м, грабля́м, двере́ям, помі́ям*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) Однакові з називним відмінком: *ві́ла, ві́нця, граблі́, коно́плі, окуля́ри, са́ни, я́сла*.

б) Однакові з родовим відмінком (для назв людей): *діте́й* (і *діти*), *люде́й*.

в) Обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й і гу́си, куре́й і ку́ри*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *віла́ми, но́чвами, схоба́ми; весело́цями, радо́цями*.

б) Закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінця́ми, грабля́ми, коно́плями, помі́ями*.

в) Закінчення **-ми**: *ворітьмі́* (й *вороба́ми*), *грі́шми* (й *гроші́ма*), *гусьмі́*, *двермі́* (й *двері́ма*), *дітьмі́*, *курмі́*, *людьмі́*, *саньмі́* (й *са́нями*), *сіньмі́*, *штаньмі́* (й *штана́ми*, рідше — *штана́нями*).

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на ві́лах, на вороба́тах* (рідше — *вороба́тх*), *у но́чвах, на штана́х* (рідше — *на штана́х*), *у я́слах; на грабля́х, у двере́ях, у помі́ях*.

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — тверду й м'яку.

**Тверда група
прикметників**

1. До твердої групи належать: а) Якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *безладний, безпорадний, безробітний, бідолошний, величний, веселий, весняний, відповідний, гіркий, глухий, довичний, заможний, західний, книжний, косий, кучий, майстерний, модний, молодий, навчальний, нагірний, народний, новий, околичний, питомий, поперечний, поточний, працьовитий, продажний, п'ятикутний, рідний, свіжий, семирічний, сізій, сірий, сліпий, старий, східний, телячий, тогобичний, тотожний, тугий, тямищий, чистий*.

б) Присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андріїв, батьків, Галин, дідів, доччін, Ігорів, Марїн, нянин, шевців*.

в) Усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, гóден (згóден), готóв, жив, здоров, зéлен, лáден, пéвен, пóвен, повíнен, прав, рад, ясен*.

**М'яка група
прикметників**

2. До м'якої групи належать:

а) Відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного **-їй**): *безодній, будній, верхній, весінній, вечірній, всесвітній (кругосвітній), горбодній, давній (недавній), дорóжній (подорóжній), досвітній, достáтній, дру́жній (дру́жний — з іншим значенням), житній, задній, заміжня, крайній, кутній, літній (повнолітній), майбу́тній, могу́тній, му́жній, незабу́тній, новітній, обідній (пообідній), освітній, осі́нній, остáнній, передній, пізній, порóжній, прису́тній (відсу́тній, посу́тній), пу́тній, ра́нній, самобу́тній, само́тній (але са́мітний), серéдній (посерéдній), спі́дній, сторо́нній, сусі́дній, ха́тний, худóбжній тощо*.

б) Усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *близній, внутрішній, вчорáшній, давні́шній, до́мáшній, за́втрашній, зóвнішній, ко́лишній, око́лишній, по́здбевжній, ра́нішній, спра́вжній, сьогóднішній, тепе́рішній, то́рішній (але цьогóрічний), туте́шній та ін.; також прийде́шній, сіне́шній тощо*.

в) Відносні прикметники з основою на **-й**: *безкра́йй, довго́війй, короткошійй*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *бра́тній, брлі́й*, а також якісний прикметник *сі́ній*.

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

О д н и н а

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

Н.	си́н-ий	си́н-е	си́н-я
Р.	си́нь-ого	си́нь-ого	си́нь-ої
Д.	си́нь-ому	си́нь-ому	си́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	си́н-е	си́н-ю
Ор.	си́н-ім	си́н-ім	си́нь-ою
М.	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́н-ій
Н.	безкра́-йї	безкра́-е	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́й-її
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-е	безкра́-ю
Ор.	безкра́-ім	безкра́-ім	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́-її

М н о ж и н а

Тверда група

М'яка група

Н.	га́рн-і	бра́тов-і	си́н-і	безкра́-ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	си́н-іх	безкра́-їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	си́н-ім	безкра́-їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	си́н-іми	безкра́-їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...си́н-іх	...безкра́-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* тощо відмінюються, як прикметники: до *будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, в лютому*. Пор. у сполученнях: *Сьогодні п'яте лютого й П'ятого лютого 1988 року*.

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиций**: *білолиций, білолиций, круглолиций, повнолиций* тощо, відмінюються так:

О д н и н а

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиц-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиц-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиц-ій

М н о ж и н а

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь прикметників 1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий, дешев-ш-ий, солід-ш-ий*.

б) Слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вдаль, більш глибокий, менш вередливий*.

Найвищий ступінь прикметників 2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*.

б) Слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбільш зручний, найбільш стійка, найменш приємне*.

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що і як**; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильніший, якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання кількісних числівників § 70. 1. Числівник *один, одно (одне), одна* відмінюється так:

Однина		Множина	
чол. і середн. рід	жін. рід		
Н. один одно (одне)	одна	одні	
Р. одного	однієї (одної)	одних	
Д. одному	одній	одним	
Зн. = Н. або Р. одно (одне)	одну	= Н. або Р.	
Ор. одним	однією (одною)	одними	
М. ...одному (однім)	...одній	...одних	

Примітка. У висловах *один до одного* й под. наголос у слові *одного, одному, одній* і т. д. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		трьома	чотирма
М.	...двох		...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти, п'ятьох	шесті, шістьох
Д.	п'яти, п'ятьом	шесті, шістьом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шесті, шістьох

Н.	сім	вісім
Р.	семи, сімox	восьми, вісьмox
Д.	семи, сімом	восьми, вісьмом
Зн.	сім або сімox	вісім або вісьмox
Ор.	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...семи, сімox	...восьми, вісьмox

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти, п'ятдесятьох
Д.	п'ятдесяти, п'ятдесятьом
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьох
Ор.	п'ятдесятьма, п'ятдесятьома
М.	...п'ятдесяти, ...п'ятдесятьох

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	п'ятистам
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	...двохстах	...п'ятистах

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: з *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч шістсот п'ятдесяти дев'яти* (карбованців).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням **-а**: *сорока, дев'яноста, ста*.

8. Збірні числівники *двоє, об'є, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, об'я* (давня форма), *три*: *двох, двом..., обох, обом..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *обох, обом, обом'я, на обох*.

10. Збірні числівники *чотверо, п'ятеро, шістьеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьох, чотирьом..., п'ятьох, п'ятьом..., шістьох, шістьом...* і т. д.

11. Числові назви *тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються, як іменники.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
порядкових
числівників

§ 71. 1. Числівники, що мають закінчення **-ий**, відмінюються, як прикметники твердої групи: *перший (перша, перше), другий, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий... двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятий, шістдесятий, сімдесятий, вісімдесятий, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий, чоти-*

р'юхсо́тий, п'ятисо́тий..., тис'ячний, двохтис'ячний, трьохтис'ячний (і тритис'ячний), чотирьохтис'ячний (і чотиритис'ячний), п'ятитис'ячний..., міл'йонний, двохміл'йонний, трьохміл'йонний (і триміл'йонний), чотирьохміл'йонний (і чотириміл'йонний), п'ятиміл'йонний...; числівник *трéтій* (*трéтя, трéте*) відмінюється, як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: *вісімдеся́т восьмий, вісімдеся́т восьмого, тис'яча дев'я́тсот сімна́дцятого (року), у тис'яча дев'я́тсот три́дцять дев'я́тому (році)*.

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання дробових числівників § 72. 1. Дробові числівники читаються так: $\frac{1}{2}$ — *одна́ дру́га*, $\frac{1}{3}$ — *одна́ трéтя*, $\frac{1}{4}$ — *одна́ четве́рта*, $\frac{5}{2}$ — *п'ять дру́гих*, $\frac{2}{3}$ — *дві трéті*, $\frac{3}{4}$ — *три четве́рті*, $\frac{4}{3}$ — *чоти́ри трéті*, $\frac{3}{5}$ — *три п'я́ті*, $\frac{2}{7}$ — *дві сьо́мі*, $\frac{9}{10}$ — *дев'ять десяти́х*.

Відмінюються вони, як звичайні числівники: *двом трéтім, трьома́ п'ятими́; ділі́ти на одну́ два́дцятьу*.

Половина ($\frac{1}{2}$), *третина* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$) відмінюються, як звичайні іменники.

2. Числівники *півтора́* (карбованця, відра), *півторі́* (тисячі), *півтора́ста* не відмінюються.

ЗАЙМЕННИК

Відмінювання особових займенників

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

	О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	менé	тебе́	нас	вас
Д.	мені́	тобі́	нам	вам
Зн.	менé	тебе́	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...мені́	...тобі́	...нас	...вас

	О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	він	вонó	вона́	вони́
Р.	йогó (ньогó)	ї́й (неї́)	ї́х (них)	
Д.	йому́	ї́й	ї́м	
Зн.	йогó (ньогó)	ї́й (неї́)	ї́х (них)	
Ор.	ним	не́ю	ні́ми	
М.	...ньо́му (ні́м)	...ні́й	...них	

Форми займенника третьої особи (*він, вона, вонь, вони*) після прийменників уживаються з приставним **н**: *до нього, за неї, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, нею, ними*.

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання	Н.	—	Зн.	себе
зворотного	Р.	себе	Ор.	собобою
займенника	Д.	собі	М.	...собі

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

О д н и н а				М н о ж и н а			
	чол. і середн. рід				жін. рід		
Н.	мій	моє		моя		мої	
Р.	мого́			моєї		моїх	
Д.	моєму			моїй		моїм	
Зн.= Н.	або Р.	моє		мою		моїх	
Ор.	моїм			моєю		моїми	
М.	...моєму (моїм)			...моїй		...моїх	

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються, як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється, як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

О д н и н а				М н о ж и н а			
	чол. і середн. рід				жін. рід		
Н.	той	те		та		ті	
Р.	того́			тієї́ (тої́)		тих	
Д.	тому́			тій		тим	
Зн.= Н.	або Р.	те		ту		= Н. або Р.	
Ор.	тим			тією́ (тою́)		тіми	
М.	...тому́ (тім)			...тій		...тих	

Так само відмінюється займенник *отой*.

Н.	цей	це	ця	ці
Р.	цього́		цієї́	цих
Д.	цьому́		цій	цим
Зн.= Н.	або Р.	це	цю	= Н. або Р.
Ор.	цим		цією́	цими
М.	...цьому́ (цім)		...цій	...цих

Так само відмінюються *оцєї* та рідковживаний займенник *сей*.

**Відмінювання
питальних
займенників**

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Н.	хто	що
Р.	кого́	чого́
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́	що
Ор.	ким	чим
М.	...ко́му (кім)	...чо́му (чім)

О д н и н а

М н о ж и н а

	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	чий	чи́є	чи́ї
Р.	чийо́го	чи́єї	чи́їх
Д.	чийо́му (чи́єму)	чи́їй	чи́їм
Зн. = Н.	або Р. чи́є	чи́ю	= Н. або Р.
Ор.	чи́їм	чи́єю	чи́їми
М.	...чийо́му (чи́єму, чи́їм)	...чи́їй	...чи́їх

Займенники *який*, *котрий* відмінюються, як прикметники твердої групи.

**Відмінювання
означальних
займенників**

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

О д н и н а

М н о ж и н а

	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
Р.	всьо́го	всі́єї	всі́х
Д.	всьо́му	всі́й	всі́м
Зн. = Н.	або Р. все (усе́)	всю	= Н. або Р.
Ор.	всі́м	всі́єю	всі́ма
М.	...всьо́му (всі́м)	...всі́й	...всі́х

Примітка 1. У всіх відмінках *у* й *в* чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен* (ко́жний), *всі́кий*, *всі́який*, *самі́й* і *са́мий* (напр.: *самі́й хлі́б*, але *той са́мий*), *сам* (*самі́й*, *самі́*) відмінюються, як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не*, *до те́бе*, *на се́бе*, *з ньо́го*, *у не́ї*, *біля ко́го* (ко́гось), *від то́го*, *від чо́го* (чо́гось), *у цьо́го*, *з усьо́го*, *на то́му*, *при цьо́му*, *в чо́му* (чо́мусь), *в усьо́му*.

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його́ хати́*, *до її́ до́му*.

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання
складних
займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:

Абі́хто, абі́кого, абі́кому, абі́ким, абі́ на ко́му.

Абі́який, абі́якого, абі́якому, абі́яким.

Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (й де́ на кім), на де́кому.

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і де́ на які́х).

Котри́йсь, котро́гось, котро́мусь, котри́мсь.

Ніхто́, ніко́го, ніко́му, нікі́м, ні на ко́му.

Ні́який, ні́якого, ні́якому, ні́яким, ні на я́кому (й ні на які́м).

Хто-не́будь, кого-не́будь, кому-не́будь, ким-не́будь, на кому-не́будь.

Хто́сь, кого́сь, кому́сь, кимсь (і кі́мось).

Чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чий́мсь (і чий́мось).

Що-бу́дь, чого-бу́дь, чому-бу́дь, чим-бу́дь, на чому-бу́дь.

Що-не́будь, чого-не́будь, чому-не́будь, чим-не́будь.

Що́сь, чо́гось, чо́му́сь, чимсь (і чий́мось).

Примітка. Числові займенники *де́кілька, кі́лька, скі́льки, сті́льки* відмінюються, як числівник *два*: *де́кілько́х, де́кілько́м, де́кількома́*; *ба́гато* відмінюється так: *ба́гато, ба́гатьо́х, ба́гатьо́м, ба́гатьма́* й *ба́гатьомá*.

Числові займенники *кі́лькана́дцять, кі́лькаде́сят* відмінюються, як числівник *п'ять*: *кі́лькана́дцяти* й *кі́лькана́дцятьо́х, кі́лькаде́сятьма́* й *кі́лькаде́сятьомá*.

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній
час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

О д н и н а

М н о ж и н а

1 ос.	ід-у́	кол-ю́	чу́-ю	ід-емо́	ко́л-емо	чу́-емо
2 ос.	ід-еш	ко́л-еш	чу́-еш	ід-ете́	ко́л-ете	чу́-ете
3 ос.	ід-е́	ко́л-е	чу́-е	ід-у́ть	ко́л-ють	чу́-ють

II дієвідміна

О д н и н а

М н о ж и н а

1 ос.	робл-ю́	ба́ч-у	го́-ю	ро́б-имо	ба́ч-имо	го́-імо
2 ос.	ро́б-иш	ба́ч-иш	го́-їш	ро́б-ите	ба́ч-ите	го́-їте
3 ос.	ро́б-ить	ба́ч-ить	го́-їть	ро́бл-ять	ба́ч-ать	го́-ять

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

**Поділ дієслів
на дієвідміни**

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: першу й другу. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До першої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -еш (-еш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-ете), -уть (-ють).

До другої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

**Друга
дієвідміна**

а) Дієслова, які мають в інфінітиві основу на -и, -і (-ї) або на -а (після ж, ч, ш) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до другої дієвідміни:

бачи-ти	бач-у	бач-ать
варй-ти	вар-ю	вар-ять
дої-ти	до-ю	до-ять
леті-ти	леч-у	лет-ять
сиді-ти	сидж-у	сид-ять
крича-ти	крич-у	крич-ать

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на -отіти: *булькотіти*, *бурмотіти*, *муркотіти*, *цокотіти*, а також такі дієслова, як *боя-тися*, *стоя-ти* (з основою на -я), *спá-ти* (з основою на -а не після шиплячого), *біг-ти* (з основою на приголосний).

**Перша
дієвідміна**

б) Усі інші дієслова належать до першої дієвідміни, а саме:

1) Дієслова з односкладовою інфінітивною основою на -и, -у, які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ві-ти (док. <i>завіти</i>)	ві-ю	ві-ють
жив-ти	жив-у	жив-ють
крі-ти	крі-ю	крі-ють
ми-ти	ми-ю	ми-ють
ні-ти	ні-ю	ні-ють
ши-ти	ши-ю	ши-ють
чу-ти	чу-ю	чу-ють

В особових формах дієслів *біти*, *вїти* (док. *звїти*), *літи*, *пїти* кореневий голосний *и* не зберігається: *б'ю* — *б'ють*, *в'ю* — *в'ють*, *лю* — *лють*, *п'ю* — *п'ють*.

2) Дієслова з основою інфінітива на *-і-*, що зберігається при дієвідмінюванні:

білі-ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

3) Дієслова з основою інфінітива на *-а-* не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це *-а-* при дієвідмінюванні зберігається; також на *-я-*:

гнá-ти	жен-ý	жен-ýть
закисá-ти	закисá-ю	закисá-ють
мішá-ти	мішá-ю	мішá-ють
писá-ти	пиш-ý	пиш-уть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

4) Дієслова з основою інфінітива на *-ува-* (*-юва-*), які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент *-ва-*:

буд-увá-ти	буд-ý-ю	буд-ý-ють
гор-ювá-ти	гор-ю-ю	гор-ю-ють
намал-ювá-ти	намал-ю-ю	намал-ю-ють

Примітка. Від суфікса *-ува-* (*-юва-*) слід відрізнати суфікс *-ва-*, що зберігається в особових формах: *бу-ва-ти* — *бу-ва-ю*, *бу-ва-ють*; *відчу-ва-ти* — *відчу-ва-ю*, *відчу-ва-ють*. Але: *ку-ва-ти* — *ку-ю*, *пізна-ва-ти* — *пізна-ю*, *ста-ва-ти* — *ста-ю*.

5) Дієслова з основою інфінітива на *-оло-*, *-оро-*:

полó-ти	пол-ю	пóл-ють
поборó-ти	побор-ю	побóр-ють

6) Дієслова з основою інфінітива на *-ну-*:

глі́ну-ти	глі́н-у	глі́н-уть
кі́ну-ти	кі́н-у	кі́н-уть

7) Дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті	нес-ý	нес-ýть
пáс-ти	пас-ý	пас-ýть
тér-ти	тр-у	тр-уть

8) Дієслова з основою на *-ота-*:

бульк-отá-ти	булькоч-ý	булькóч-уть
мурк-отá-ти	муркоч-ý	муркóч-уть

9) Окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-у́ть
і́ржа-ти	і́рж-у́	і́рж-у́ть
реві́-ти (й <i>ревті́</i>)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= <i>поси́лати</i>)	шл-ю	шл-ю́ть
сла́-ти (= <i>стелі́ти</i>)	стел-ю́	стел-ю́ть
хоті́-ти	хоч-у	хоч-у́ть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **е**, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *заме́р-ти* — *зам-ру́*, *замр-у́ть*, *замрі́*; *те́р-ти* — *тр-у*, *тр-у́ть*, *тр-и*; *упе́р-ти* — *упр-у́*, *упр-у́ть*, *упр-і́*. Але: *де́р-ти* — *дер-у́*, *дер-у́ть*, *дер-і́*; *же́р-ти* — *жер-у́*, *жер-у́ть*, *жер-і́*.

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметників і віддієслівних іменників 4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г** → **ж**, **к** → **ч**, **х** → **ш**, **з** → **ж**, **с** → **ш**, **т** → **ч**, **ст** → **щ**, **ск** → **щ** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *могті́* — *мо́жу*, *мо́жеш*; *пекті́* — *печу́*, *печёш*; *колиха́ти* — *коли́ш*, *ко́лишеш*; *в'язá-ти* — *в'язу́*, *в'язёш*; *чесáти* — *чешу́*, *че́шиш*; *хоті́ти* — *хочу́*, *хочёш*; *свистáти* — *сви́щу*, *сви́щеш*; *полоска́ти* — *поло́щу*, *поло́щеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д**, **т**, **з**, **с** змінюються на **дж**, **ч**, **ж**, **ш**, а **зд**, **ст** — на **ждж**, **щ**: *води́ти* — *воджу́*, *верті́ти* — *верчу́*, *возі́ти* — *вожу́*, *носі́ти* — *ношу́*; *і́здити* — *і́жджу*, *ві́мостити* — *ві́мощу*.

Примітка. У дієслові *бі́гти* й похідних від нього *забі́гти*, *прибі́гти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду): *бі́гти* — *бі́жу*, *бі́жіш*.

6. Приголосні **г**, **з** змінюються в **ж**; **к**, **т** → **ч**; **с** → **ш**; **д**, **дз** → **дж**; **ст**, **ск** → **щ**:

а) У дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий)**: *перемо́жений*, *во́жений*, *пéчений*, *крúчений*, *но́шений*, *збу́джений*, *вій́жджений*, *ві́мощений*, *пу́щений*.

б) У похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а-**: *замо́ржувати*, *вукóчувати*, *винóщувати*, *розкúщувати*, *принáджувати*, *ви́жджувати*, *вимóщувати*; *походжа́ти*, *саджа́ти*, але *заважа́ти*, хоч *завáдити*, *завáджу*.

в) У віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я)**: *відно́шення*, *розхо́дження*, *розгні́дження*, *спро́щення*; але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: *води́ння*, *возі́ння*, *круті́ння*, *носі́ння*.

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж**: **ж** чергується з **г**, **з**, а **дж** чергується з **д**: *напру́жуюсь*, *напру́ження* — *напру́га*; *вожу́* — *во́зити*; *ла́жу* — *ла́зити*; *воджу́* — *води́ти*; *ла́джу* — *ла́дити*; *ходжу́*, *розхо́дження* — *ходи́ти*.

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед *я, ю* з'являється *л*: *ку́плять, ло́влять, ло́млять, любля́ть*; *куплю́, ловлю́, ломлю́, люблю́*. **Л** з'являється також після губних:

- а) У дієприкметниках на **-ен(ий)**: *зробле́ний, купле́ний, розгра́флений*.
- б) У дієприкметниках на **-яч(ий)**: *губля́чий, робля́чий*.
- в) У дієприслівниках на **-ячи**: *губля́чи, любля́чи, робля́чи*.
- г) У віддієслівних іменниках перед **-енн(я)**: *зде́шнього, погли́блення*.

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'є́ться, ле́ється, смі́ється, сміє́шся, сміє́ться*.

Відмінювання дієслів ДАТИ, ІСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТИ й под.), БУТИ

7. Чотири дієслова: *да́ти, ї́сти, ві́сти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відпо́ві́сті, розпо́ві́сті* та ін.) і *бу́ти* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) окрему групу.

О д н и н а

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	дасі	їсі	відповісі
3 ос.	дасть	їсть	відповість

М н о ж и н а

1 ос.	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дасте́	їсте́	відповісте́
3 ос.	даду́ть	їдять	відповідять

Від дієслова *бу́ти* вживається тільки форма *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єси́*, а для третьої особи множини — *суть*.

8. а) Майбутній час дієслів недоконаного виду вживається в таких формах:

1) Особові форми допоміжного дієслова *бу́ти* — *бу́ду, бу́деш, бу́де, бу́демо* (зрідка *бу́дем*), *бу́дете, бу́дуть* + інфінітив: *бу́ду писа́ти, бу́дете ходи́ти*.

2) Інфінітив + скорочені особові форми колишнього дієслова *яти* (*имі...*) — **-му, -меш, -ме, -мемо** (зрідка **-мем**), **-мете, -муть**, що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́мемо* (зрідка *пекти́мем*), *пекти́мете, пекти́муть*.

б) Майбутній час дієслів доконаного виду вживається в таких формах:

1) Префікс + теперішній час: *зроблю́, напишу́*.

2) Деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду з закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *ерімну, ляжу, пуцую, стікну*.

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або без закінчення в чол. роді, **-ла** — в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; брала, несла, пекла; брало, несло, пекло; брали, несли, пекли*.

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ходів був, ходила була, ходили були*.

Примітка 1. Про чергування **о, е** з **і** в дієсловах *віз, ніс* та *ін*, див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та *ін*, у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягті*), *ліг* (від *лягті*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу з суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути* — *зблід, зблідла*; *посіхнути* — *посіхти* — *посіхнув, посіх, посіхнула, посіхла*; *слабнути* — *зслабти* — *зслаб, заслабла; тягнати* — *тягати* — *тягнув, тягнула* — *потяг, потягав*.

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь**: *узятись, узявсь, узялась, узялось, узялись*. У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного **в** (але: *стерігся, опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	-и	= ∅ (нульове закінчення)
1 ос.	множини	-ім(о),	-мо
2 ос.	»	-іть,	-те

1. Закінчення **-и, -ім(о), -іть** звичайно бувають:

а) Під наголосом: *бері, берім(о), беріть; живі, живім(о), живіть; іди, ідім(о), ідіть; печі, печім(о), печіть; припусти, припустім(о), припустіть*.

б) У дієсловах з наголошеним префіксом **ви-**: *вибери, виберім(о), виберіть; вижени, виженім(о), виженіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері, берім(о), беріть; жені, женім(о), женіть*.

в) У дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивні́й, кивні́м(о), кивні́ть; крі́кни, крі́кні́м(о), крі́кні́ть; море́ні́й, море́ні́м(о), море́ні́ть; сту́кни, сту́кні́м(о), сту́кні́ть.*

г) У дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкреслі́й, підкреслі́м(о), підкреслі́ть; прові́три, прові́трі́м(о), прові́трі́ть.*

2. В інших дієсловах **ненаголошений голосний у закінченнях** наказового способу зникає:

а) Після голосних: *гра́й, гра́ймо, гра́йте; купі́й, купі́ймо, купі́йте; стій, стіймо, стійте; ший, шиймо, шийте.*

б) Після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р**: *не го́рб(ся), не го́рбте(сь); си́п, си́пмо, си́пте; ста́в, ста́вмо, ста́вте; ознайо́м, ознайо́мте; рі́ж, рі́жмо, рі́жте; поклі́ч, поклі́чмо, поклі́чте; ру́ш, ру́шмо, ру́ште; мо́ри, мо́рице; пові́р, пові́рмо, пові́рте.*

в) Після приголосних **д, т, з, с, л, н** **теж зникає**, причому ці приголосні пом'якшуються: *ся́дь, ся́дьмо, ся́дьте; тра́ть, тра́тьмо, тра́тьте; чи́сть, чи́стьмо, чи́стьте; зля́зь, зля́зьмо, зля́зьте; пові́сь, пові́сьмо, пові́сьте; ви́зволь, ви́звольмо, ви́звольте; ста́нь, ста́ньмо, ста́ньте.*

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо**, у другій особі — **-те**.

Примітка 1. Від дієслова *їсти* наказовий спосіб: *їж, їжмо, їжте*; для дієслів *допові́сті, розпо́вісті* звичайно вживаються форми: *допові́дай* (від *допові́да́ти*), *розпо́відай* (від *розпо́віда́ти*).

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч**: *бі́гти — бі́жй, бі́жй(о), бі́жйть; ля́гти — ля́ж, ля́жмо, ля́жте; пе́кти — пе́чй, пе́чй(о), пе́чйть* (пор. теперішній або майбутній час: *бі́жй, ля́жй, пе́чй*).

Приголосні **з, с, х** у словах типу *ка́зати, пи́сати, бреха́ти* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш**: *ка́зати — ка́жй, ка́жй(о), ка́жйть; пи́сати — пи́шй, пи́шй(о), пи́шйть; бреха́ти — (не) бре́шй, (не) бре́шйть*; пор. теперішній час: *ка́жй, пи́шй, (не) бре́шй*.

Примітка 3. Усі дієслова з суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу **у (ю)**: *вими́рой, просмо́лой, розпо́казуй.*

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б, би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хоті́ла б; вона́ б сказа́ла; ра́да б узя́ти; я б про це розпо́вів; би* — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хоті́в би; він би сказа́в; я міг би взя́ти; він би це да́вно був зробі́в.*

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *глибіяти, годувати, годуватися (годуватись), жити, кінуті, лізти, несті, пекті, пектіся (пектісь), ревіти, ходіти, хотіти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива на **-ть**, коли перед ним немає приголосного: *брать, казать, кінуть, терпіть, ходіть*.

Примітка 2. Про форми з суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся (-сь)**.

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

1. Активного стану:

Дієприкметники активного стану а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *виконуючий, зростаючий, мобілізуєчий, організуючий, перетворюючий, працюючий*;

б) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжовклий, навіслий, осілий, почорнілий*.

2. Пасивного стану минулого часу:

Дієприкметники пасивного стану а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -ений, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний)**: *(зі)гнаний, (по)сіяний, (с)творений, (за)гоєний, (з)будований, (с)копійований, (с)формульований, намічуваний, виготовлюваний*;

б) на **-тий (-а, -е)**: *закрітий, мітій, початий, ужитий*.

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и, -і, -у, -я** (після шиплячого **-а**), **-ер**: *біти — бітий, гріти — грітий, взіти — взітий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жати — жатий, терти — тертий*.

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернути — вернутий і вернений, замкнути — замкнутий і замкнений, кіннути — кіннутий і кіннений, уснути — уснутий і уснений*.

в) Паралельні форми на **-тий і -ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло, -оро**: *колоти — колотий і колений, пороти — поротий і порений*.

Від дієслова *молоти* паралельні форми — *молотий і мелений*.

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**: *варити — варений; вертати — верчений, вразити — вражений, громадити — громаджений, дарувати — дарований, копіювати — копіюваний, купити — куплений, малювати — мальований, писати — писаний, погасити — погашений*.

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и, -і (-ї)** перед **-ний** мають **е** (після голосних **є**): *запрягти — запряжений, виїздити — виїжджений, засідати — засіджений, вигоїти — вигоєний*.

§ 85. ДІЕПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беру́ть* — *беручи́*, *виробля́ють* — *виробля́ючи*, *іду́ть* — *іду́чи*, *ка́жуть* — *ка́жучи*; *ба́чають* — *ба́чаючи*, *летя́ть* — *летя́чи*, *сидя́ть* — *сидя́чи*, *спля́ть* — *спля́чи*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав* — *бра́вши*, *купува́в* — *купува́вши*, *кулі́в* — *кулі́вши*, *леті́в* — *леті́вши*; *ніс* — *ні́сши*, *пік* — *пі́кши*, *ріс* — *рі́сши*, *став* — *ста́вши*.

ІІІ. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

Л

§ 86. 1. **Л** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **Л** твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, інтернаціонал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантерей, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веліскес, Голсуорсі, Лафарг, Майкл Голд, Флобер, Флуранс та ін.*

б) **Л** м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульбоб, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; вакуоля, лініс, пілюля, пляж, полярний, регулятор; кльош, туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; Арль, Базель, Бельт, Любек, Любляна, Ольстер, Теруель, Фінляндія, Вільсон, Лінкольн, Золя, Лютер, Рафаель, Саділь, Тельман та ін.*

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *білет, електрика, желе, легенда, лекція, плenum, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Галілей, Лессінг.*

Г, Н

§ 87. **Г і н** звичайно передаються літерою **г**: *авангард, агітація, агресор, гвардія, генетика, гімнастика, гоніометр, грандіозний, графік, гроз, ембарго, лінгвістика, міграція; гегемонія, гектар, гербарій, герцог, гіпотеза, горизонт, госпіталь, гуенот, гумус; Гаага, Гавана, Гавр, Гаронна, Гвінея, Гельсінгфорт, Гіндустан, Гренландія, Греція, Люксембург; Ганнібал, Гейне, Гете, Гізб, Гомер, Гораций, Горн, Гюб, Магомед.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хабек, хобі, хокей, хол; Хаггард, Хемінгуей. Але: гандбол, гінді (мова); Гарвард, Йоганнесбург і т. ін.*

F, Ph, Th

§ 88. **F і ph** передаються літерою **ф**: *фабрика, факт, фартух, фах, файнс, федеративний, фейлетон, фігура, форма, фуза, футляр, офіційний, реформа; ефемерний, катастрофа, корифей, фараон, фізика, фізіо-*

логія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінікія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фаєн.

Тн залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф**: арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, пафос, Федір, — то літерою **т**: бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Тадей, Теодор.

Неподвоєні
й подвоєні
приголосні

§ 89. 1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні не подвоюються: акумуляція, аналі, бароко, беладона, белетристика, бравісимо, ват (хоч Ватт), грип, гріпа, групето, гун (гүни), ідилічний, інтелектуальний, інтермєцо, колектив, комісія, комюна, лібрето, піанісимо, піцкато, стакато, сума, фін (фіни), фортісимо, шасі, шофєр та ін.

Тільки в таких загальних назвах зберігається подвоєння **н**, **л**, як бонна, брутто, ванна (ванний), манна (манний), мотто, нетто, панна, пенні, тонна; білль, бїлла, вілла та подвоєний **р** у назві рослини дїрра, а також у назві ароматичної смоли мірра.

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: апперцепція (бо є перцепція), імміграція (бо є міграція), ірраціональний (бо є раціональний), ірреальний (бо є реальний), контрреволюція (бо є революція), сюрреалізм (бо є реалізм).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: нотация — анотация, конотация, новация — іновация), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: Андорра, Гаронна, Голландія, Калькутта, Марокко, Міссурі, Ніцца, Ренн, Яффа; Бетті, Джонні, Мюллер, Руссо, Торрічеллі, Фламмаріон, Шіллер.

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: андорський (Андорра), марокканець (Марокко), яфський (Яффа).

ПЕРЕДАЧА **Ј** (І) ПЕРЕД **А, Е, О, И**

Ј

§ 90. 1. Відповідно до вимови **ј** у словах французького походження передається через **ж**: Жером (Jérôme), жабо́ (jabot), Жа́нна (Jeanne), жу́рі (jury), у словах англійського походження — через **дж**: джа́з (jazz),

Джеймс (James), *джемпер* (jumper), *Джерсі* (Jersey); у словах іспанського походження — через *х*: *хунта* (junta), *Бадахос* (Badajoz).

2. Початкове **ie (hie)** звичайно передається через **іє**: *ієрарх*, *ієрархія*, *ієрєй*, *ієрєгліф*, але: *єзуїт*, *Ємен*, *Єна*, *Єрусалім*; так само передається початкове **е**: *Єнсен*, *Єсперсен*.

Примітка. Через **іє** пишеться також *ієна* (грошова одиниця Японії).

3. Початкові **іо, уо, јо** передаються через **ію**, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іон*, *іоніза́тор*, *іоні́йський*, *Іоні́чне мо́ре*; через **йо**, коли вони вимовляються як один склад; *йод*, *йо́та*; *Йорда́нія*, *Нью-Йо́рк*, *Йон*, *Йо́сип* та ін.

4. **І, у** (а також **и** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) у загальних словах звичайно не передаються окремим знаком: *буєр*, *конве́єр*, *лояль-ний*, *парано́я*, *плея́да*, *роя́ль*, *сакво́яж*, *секво́я*, *фа́йнс*, *феєрве́рк*; але: *Гава́йї*, *Го́йя*, *Саво́йя*, *Фейерба́х*; також *ма́йя* (народність), *фойе́*.

5. **І, у** (ігрек) передаються залежно від позиції та вимови в українській мові літерами **і, ї** та **и**.

а) **І** пишеться:

1) На початку слова: *іде́я*, *Іліа́да*, *інстру́кція*, *інтернаціона́льний*; *Індіа*, *Іспа́нія*; *Ібсен*, *Іво́н*, *Ізабе́лла*.

2) Після приголосного перед голосним, **є** та **й**: *арте́рі-альний*, *геніа́льний*, *діалеќтика*, *інду́стріаліза́ція*, *матеріа́л*, *соціалі́зм*, *фіа́лка*; *аудиє́нція*, *гіє́на*, *кліє́нт*, *піе́тєт*; *аксіо́ма*, *революціо́нер*, *соціоло́гія*, *фіоле́товий*; *радіу́с*, *тріу́мф*; *парти́йний*, *раді́й*; *Біаррі́ц*, *Фіу́ме*; *Віардо́*, *Оссіа́н*, *Фіорава́нте*.

І в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *курйо́з*, *серйо́зний*; *ар'єр-га́рд*, *бар'єр*, *вольтер'я́нець*, *кар'є́ра*, *п'є́са*.

Іа в кінці слова передається звичайно через **ія**: *арте́рія*, *інду́стрія*, *істо́рія*, *хімі́я*; *Апу́лія*, *Гре́ція*, *Діє́го-Гарсі́я*, *Му́рсія*.

3) Після приголосних в особових іменах і в географічних назвах, а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Е́дінбург*, *Замбе́зі*, *Ка́прі*, *Крі́т*, *Лісабо́н*, *Міссісі́пі*, *Монтеві́део*, *Нагаса́кі*, *По́ті*, *Ні́л*, *Се-ві́лья*, *Сідней*, *Сомалі́*, *Со́чі*; *Анрі́*, *Бі́лло*, *Гальва́ні*, *Грі́мм*, *Дідро́*, *Ді́зель*, *Ові́дій*, *Россі́ні*, *Ти́ціан*, *Ци́церон*, *Ші́ллер*; *ші́ллерівський*.

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *ді́зель* (хоч *Ді́зель*).

4) Після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *віза-ві, журі, колібри, мерсі, парі, попурі, таксі, харакірі*, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гра́тіс, піа́нісимо* й под.

5) В усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бі́знес, піло́т, вібра́ція, акаде́мік, фіна́нси, гра́фік, гіпопо́там, логи́чний, гімн, кіло-грам, кінó, архі́в, хімі́я, хіру́рг, літе́рату́ра, респу́бліка, кому́ніст, ні́ша*.

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимови **и**: *бурмі́стер* (але *бургомі́стр*), *ві́мпел, ехі́дна, імбо́р, кипа́ріс, лиман, мі́ля, мирт, ні́рка, спирт, химера* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башка́р, гі́рля, калма́к, кинджа́л, кирга́йз, кисе́т, кишла́к*.

Примітка 2. **З и**, а не **з і** пишуться також слова церковного вжитку: *дия́кон, єпі́скоп, єписто́лія, епітрахі́ль, каміла́вка, мі́тра, митро-полі́т, христия́нство* тощо.

б) **ї** пишеться після голосного: *моза́йка, на́ївний, проза́їк, ру́їна, те́їн; Ене́йда, Ізмаї́л, Каї́р*.

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *стари́ндійсь-кий, низо́їрла́ндський*; так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний: *анти́сторі́чний, до́історі́чний, поінформова́ти*.

Примітка. Після префікса *дез-* пишеться **и**: *дезинформа́ція, дезин-фе́кція, дезинтегра́ція*; після інших префіксів, що закінчуються на приголосний, пишеться **і**: *безіде́йний, мі́жіригаці́йний*.

в) **И** пишеться:

1) В загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж** (**дж**), **ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дйзель, дина́мо, дипло́м, дире́ктор, мето́дика; інститу́т, матема́тика, сті́мул, тексті́ль, тип; зигза́г, пози́ція, фізі́чний; марксі́зм, силу́єт, систе́ма; цисте́рна, ці́фра; жирандо́ль, режі́м, джи́єт, джінси; речита́тів, чичеро́не; ши́рма, шифр; бри́гада, риф, фа́брика*.

2) У географічних назвах з кінцевими **-ида, -ика**: *Антарк-ти́да, Атланті́да, Флори́да; Адри́атика, Аме́рика, Ан-та́рктика, Аркти́ка, Атла́нтика, Афри́ка, Ба́лтика, Ко́р-сика, Ме́ксика*.

3) У географічних назвах після шиплячих приголосних: *Алжа́їр, Вашин́гтон, Вірджі́нія, Гемпши́р, Йоркши́р, Чи-ка́го, Чілі́*.

4) У давно узвичаєних географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед приголосним: *Великобри́танія, Маврита́-нія, Мадри́д, Пари́ж, Ри́га, Рим*.

5) За традиційною вимовою в деяких географічних назвах:

Аргентіна, Бастілія, Братислава, Бразілія, Вавилон, Ватикан, Єгипет, Єрусалим, Китай, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет та в похідних від них: аргентінець, аргентинський та ін.

6. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячого **ш** пишеться відповідно до французького **и** українське **у**, а не **ю**: брошюра, журі, парашут; також у словах парфуми, парфумерія.

Е, ѐ, Ё § 91. 1. Е передається літерою **е**: екватор, екзаменатор, електрика, енергія, ентузіазм, етан, ідеал, каре, силуєт, театр, фаетон, філе; Екватор, Па-де-Кале, Теруель; Енгельс, Есхл.

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е**, воно передається літерою **е**: європеєць, європейський, єгер, єнот, єресь; Ємен, Євпаторія, Євразія, Європа, Євфрат, Єгипет. Також після апострофа, **е, і, й, о, ь** пишеться **е**, а не **е**: бар'єр, н'єдестал, конвеєр, реєстр, феєрверк, абітурієнт, пацієнт; В'єнна, В'єтнам, Ов'єдо, Трієст, Сьєрра-Леоне; Вандрієс, Дієго, Фейєрбах, Готьє. Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е**: діелектрик, полієдр, ревакуація, рееміграція тощо.

Примітка. У слові траєкторія пишеться **е**; у словах проєкт, проєкція й под. пишеться **е**.

Ое, ѐ, еи передаються літерою **е**: Гете, Кельн, Вільнів.

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф

§ 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї**:

а) Після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: б'єф, комп'ютер, н'єдестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янті, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'яченца, Рів'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є.

б) Після кінцевого приголосного префікса: ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура.

2. Апостроф не пишеться:

а) Перед **йо**: курйоз, серйозний.

б) Коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: бязь; бюджет, бюрб, нюітр, мюрид, фюзеляж, кювет, рюкзак, рюш; Барбіус, Бюффон, Віортемберг, Міллер, Гюго, Кюв'є, Рюдберг.

Ь

§ 93. 1. Знак м'якшення (**ь**) у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) Перед **я, ю, є, ї, йо**: *адьє, кондомтьєр, конференсьє, монпансьє, ательє, марсельєза, мільярд, бульйон, віньєтка, каньйон; В'єнтьян, Фетьйо, Кордільєри, Севілья; Готьє, Лавуазьє, Жусьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Вінї.*

б) Відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *альбатрoс, фільм; Дельфи, Нельсон*, але: *залп, катафалк і т. ін.*

в) Відповідно до вимови в кінці слів: *магістраль, Базель, Булонь, Рафаель*, але: *бал, метал, рулон, шприц; Галац, Суец* та ін.

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю**, коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**: *мад'яр, малярія; діюна, ілюзія, нюанс, тіббик, тюль; Аляска, Дюма, Сю, Цюріх.*

Дифтонги
AU, OU § 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу**: *аудиторія, аудієнція, гаупт-вахта, лауреат, локаут, пауза, фауна* (але: *мавзолей*); *д'жобуль, клбун; Джорджтаун, Каунас; Краузе, Паульсен, Фауст, Штраус; Вюверман, Шю.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон; Австралія, Австрія; Август, Аврора.*

Німецький
дифтонг Ei § 95. 1. Німецький дифтонг **ei**, англійський **eu** та голландські **iu, у** передаються через **ей**: *волейбол, гейзер, дрейф, лейтенант, маркизейдер, капельмейстер, штрейкбрехер; Лейпциг, Рейн, Швейцарія, Ван-Дейк, Гейне, Ейніштейн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй)**, дифтонг **eu** — через **ой**: *Айзенбах, Нойбранденбург, Нортгайм; Вайзенборн, Кайзер, Майнгоф, Нойбауер.*

Кінцеві
-TR, -DR § 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр**, кінцеве **-dr** — через **-др**: *барометр, діаметр, семестр, театр, термометр, центр; сидр, циліндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається через **в**: *Вейстер, Вільсон, Вільямс, Вістлер, Вітмен, Вотс, Вотсон*, але *Уолл-стріт*; англійське **th** — через **т**: *Ворт, Мередіт, Агата*, але: *Голсуорсі, Резерфорд.*

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й**: *Анїй, Війон; Вайян, Вайель, Шантїї.*

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *Аарне, Кюусінен, Тбомінг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іношомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I відміна: *капсула* — *капсули*, *капсулі*; *фізика* — *фізики*, *фізиці*; *вакуоля* — *вакуолі*, *вакуолею*; *ескадрілья* — *ескадрільї*, *ескадрільєю*; *Будда* — *Будди*, *Буддою*; *Венеція* — *Венеції*, *Венецією*.

II відміна: *арсенал* — *арсеналу*, *арсеналом*, *в арсеналі*; *блок* — *блока* (і *блоку*), *блоком*, *на блоці*; *автомобіль* — *автомобіля* — *автомобілем*; *Шіллер* — *Шіллера*, *Шіллером*; *Рафаель* — *Рафаеля*, *Рафаелем*; *Дарвін* — *Дарвіна*, *Дарвіном*; *Бюлов* — *Бюлова*, *Бюловом*.

III відміна: *магістраль* — *магістралі*, *магістралю*.

2. Деякі іменники іношомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *амплуа*, *боа*, *Жоффрауа*; на **-е**: *кафе*, *кашнє*, *турнє*; *Беранжє*, *Гейне*, *Гете*, *Данте*; на **-є**: *ательє*, *Барб'є*, *Готьє*, *Лавуазьє*; на **-і**: *колібри*, *пони*, *таксі*; *Гальвані*, *Голсуорсі*, *Россіні*, *Фірдоусі*, *Шеллі*; на **-ї**: *Вінї*, *Шантійї*; на **-о**: *бюро*, *депо*, *кіло*, *кінो*, *манто*, *метрo*, *радіо*; *Арно*, *Буало*, *Віардо*, *Гюго*, *Дідро*, *Лонгфелло*, *Тассо* (але *пальто* відмінюється); на **-йо**: *імброльйо*, *Пількомайо*; на **-у**: *какаду*, *рагу*, *Шбу*; на **-ю**: *інтерв'ю*, *меню*, *Сю*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін**, **-ов**: *Аліс*, *Долорес*, *Зейнаб*; (*Ельза*) *Вірхов*, (*Джеральдіна*) *Чаплін*.

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бранко* — *Бранка*, *Давічо* — *Давіча*, *Костішко* — *Костіши-ка*, *Тіто* — *Тіта*, *Цвєтко* — *Цвєтка*.

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища

§ 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимоги за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловірхий, Ведмедів, Зієць, Кривоніс, Миколієнко, Олексієнко, Олександрівч, Швець*.

Відмінювання прізвищ

§ 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища з закінченнями іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Майборода — Майбороди, Майбороді, Майбороду й т. д.;

Гміря — Гмірі, Гмірі, Гмірю, Гмірею й т. д.;

Гнатюк — Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку) й т. д.;

Зієць — Зійця, Зійцеві (Зійцю) й т. д.;

Іваньо — Іваня, Іваньові (Іваню) й т. д.;

Кривоніс — Кривоніса, Кривонісові (Кривонісу) й т. д.;

Лєбідь — Лєбеда, Лєбедеві (Лєбедю) й т. д.;

Панібудьласка — Панібудьласки, Панібудьласці й т. д.;

Симонєнко — Симонєнка, Симонєнкові (Симонєнку) й т. д.

Але: *Швець — Швеця, Швецеві (Швецю)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жіп. родів (твердої чи м'якої групи):

Авдієвський — Авдієвського, Авдієвському й т. д.;

Кобиліянська — Кобиліянської, Кобиліянській й т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

О д н и н а

Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковалéв-у (-лі́в-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зн.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
М.	...Па́влов-і, -у	...Ковалéв-і, -у (-лі́в-і, -у)	...Про́копов-і, -у (-пів-і, -у)
Кл.	Па́влов-е й Па́влов	Ковалéв-е (-лі́в-е) й Ковалі́в	Про́копов-е (-пів-е) й Про́копів

М н о ж и н а

Н.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)
Р.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Д.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
Зн.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Ор.	Па́влов-ими	Ковалéв-ими (-лі́в-ими)	Про́копов-ими (-пів-ими)
М.	...Па́влов-их	...Ковалéв-их (-лі́в-их)	...Про́копов-их (-пів-их)
Кл.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)

О д н и н а

Н.	Га́ршин	Романі́шин
Р.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Д.	Га́ршин-ові (-у)	Романі́шин-ові (-у)
Зн.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Ор.	Га́ршин-им	Романі́шин-им
М.	...Га́ршин-і, -у	...Романі́шин-і, -у
Кл.	Га́ршин-е й Га́ршин	Романі́шин-е й Романі́шин

М н о ж и н а

Н.	Гáршин-и	Романíшин-и
Р.	Гáршин-их	Романíшин-их
Д.	Гáршин-им	Романíшин-им
Зн.	Гáршин-их	Романíшин-их
Ор.	Гáршин-ими	Романíшин-ими
М.	...Гáршин-их	...Романíшин-их
Кл.	Гáршин-и	Романíшин-и

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний *е* зберігається: *Гáшек* — *Гáшека*, *Гáшекові...*, *Локéтек* — *Локéтека*, *Локéтекові...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та *о* не відмінюються: *Марії Сéник*, *Надії Балій*, з *Ніною Байко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Васи́ля Сéника*, *Миха́йлові Балі́єві*, з *Андрі́єм Байко́м*.

Примітка. Про відмінювання неслів'янських прізвищ див. § 100.

§ 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на *-а*, *-я*, відмінюються як відповідні імен-

ники І відміни:

О д н и н а

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-а	Гáнн-а
Р.	Микóл-и	Гáнн-и
Д.	Микóл-і	Гáнн-і
Зн.	Микóл-у	Гáнн-у
Ор.	Микóл-ою	Гáнн-ою
М.	Микóл-і	Гáнн-і
Кл.	Микóл-о	Гáнн-о

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-я́	Мóтр-я́
Р.	Ілл-і́	Мóтр-і́
Д.	Ілл-і́	Мóтр-і́
Зн.	Ілл-ю́	Мóтр-ю́
Ор.	Ілл-е́ю	Мóтр-е́ю
М.	Ілл-і́	Мóтр-і́
Кл.	Ілл-е́	Мóтр-е́

М н о ж и н а

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-и	Гáнн-и
Р.	Микóл	Ганн
Д.	Микóл-ам	Гáнн-ам
Зн.	Микóл	Ганн
Ор.	Микóл-ами	Гáнн-ами
М.	Микóл-ах	Гáнн-ах
Кл.	Микóл-и	Гáнн-и

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-і	Соломі-ї
Р.	Ілл-ів	Соломії
Д.	Ілл-ям	Соломі-ям
Зн.	Ілл-ів	Соломії
Ор.	Ілл-ями	Соломі-ями
М.	Ілл-ях	Соломі-ях
Кл.	Ілл-і	Соломі-ї

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням **-і** змінюються на **з, ц, с**: *Ольга* — *Ользі*, *Палашка* — *Палашці*, *Солоха* — *Солобі*.

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Одárка*, *Парáска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Одáрок*, *Парáсок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **о**, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

О д н и н а

Тверда група

Н.	Олég	Антín	Дмитр-ó
Р.	Олég-а	Антóн-а	Дмитр-á
Д.	Олég-ові (-у)	Антóн-ові (-у)	Дмитр-óві (-у)
Зн.	Олég-а	Антóн-а	Дмитр-á
Ор.	Олég-ом	Антóн-ом	Дмитр-óм
М.	Олég-ові	Антóн-ові	Дмитр-óві
Кл.	Олég-у	Антóн-е	Дмітр-е

М'яка група			Мішана група	
Н.	Сергі-й	Їгор	Терень	Тиміш
Р.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Д.	Сергі-єві(-ю)	Їгор-єві(-ю)	Терен-єві(-ю)	Тимош-єві(-у)
Зн.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Ор.	Сергі-єм	Їгор-єм	Терен-єм	Тимош-єм
М.	Сергі-єві	Їгор-єві	Терен-єві	Тимош-єві
Кл.	Сергі-ю	Їгор-е	Терен-ю	Тимош-е

Множина

Тверда група

Н.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-й
Р.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д.	Олэг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор.	Олэг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М.	Олэг-ах	Антон-ах	Дмитр-ах
Кл.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-й

М'яка група				Мішана група
Н.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і
Р.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Д.	Сергі-ям	Їгор-ям	Терен-ям	Тимош-ам
Зн.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Ор.	Сергі-ями	Їгор-ями	Терен-ями	Тимош-ами
М.	Сергі-ях	Їгор-ях	Терен-ях	Тимош-ах
Кл.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Нестір, Ниціпір, Прокіп, Сідір, Тиміш, Федір* і виступає тільки в називному відмінку, у непрямих — *о*: *Антона, Антонові* й т. д., *Нестора, Несторові* й т. д., але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на *-р*, у родовому мають закінчення *-а*: *Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозір — Світозара*, але: *Їгор — Їгоря, Лазар — Лазаря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лева* й *Льва, Лєвові* й *Львові* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відмінки:

О д н и н а

Н.	Любóв	Нінéль
Р.	Любóв-і	Нінéл-і
Д.	Любóв-і	Нінéл-і
Зн.	Любóв	Нінéль
Ор.	Любóв'-ю	Нінéлл-ю
М.	Любóв-і	Нінéл-і
Кл.	Любóв-е	Нінéл-е

Примітка: Форми множини від таких іменників майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н.	Марі-я	Васи́лівн-а	(Андрі́ївн-а, Іллі́вн-а)
Р.	Марі-ї	Васи́лівн-и	(Андрі́ївн-и, Іллі́вн-и)
Д.	Марі-ї	Васи́лівн-і	(Андрі́ївн-і, Іллі́вн-і)
Зн.	Марі-ю	Васи́лівн-у	(Андрі́ївн-у, Іллі́вн-у)
Ор.	Марі-єю	Васи́лівн-ою	(Андрі́ївн-ою, Іллі́вн-ою)
М.	Марі-ї	Васи́лівн-і	(Андрі́ївн-і, Іллі́вн-і)
Кл.	Марі-є	Васи́лівн-о	(Андрі́ївн-о, Іллі́вн-о)

Фонетичні правила правопису слоз'янських прізвищ § 104. Найголовніші правила щодо правопису інших слоз'янських прізвищ такі:

1. Російський звук **е** (польськ. **іе**, болг., серб. **е**, чеськ. **е**, **ě**) після приголосних передається літерою **е**: *Алекса́ндров, Арте́м, Бесту́жєв, Вельго́рський, Венге́ров, Весело́вський, Держа́він, Кузнецо́в, Ле́рмонтов, Озєров, Петро́в, Степа́нов, Турге́нев, Фе́дін, Шмельо́ва; Бе́лич, Бронє́вський, Ве́слав, Зале́ський, Мечі́слав, Мі́цкевич, Мі́чате́к, Не́гош, Седла́чек, Сенке́вич, Сєрако́вський, Це́нкий, Ча́пек.*

2. Російський звук **е** передається літерою **є** в таких випадках:

а) На початку слів: *Євдокі́мов, Євтуше́вський, Єго́ров, Єла́нський, Єлизáров, Єршо́в, Єфі́мов.*

б) У середині слів після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Благо́єв, Буєра́ков, Вереса́єв, Гуля́єв, Достоє́вський, Іса́єнков; Аля́б'єв, Афанáсьєв, Григо́р'єв, Євге́ньєва, Зино́в'єв.*

в) Після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв**, **-єєв** російських прізвищ: *Ломте́в, Медве́дев, М'ятле́в, Тимирязє́в; Алексє́єв, Ведєні́єв, Гордє́єв, Матве́єв, Менделє́єв*, але: *Му́ромцев, Нєхоро́шев, Пі́сарєв, Подья́чев, Усвятце́в; Андре́єв, Ара́кче́єв, Ма́цеєв, Пле́щеєв*, а також у болгарських: *Бо́тев, Дру́мєв* і под.

г) Коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бєлі́нський, Звє́-*

рев, Лєскóв, Мєстєчкін, Насєдкін, Пєшкóвський, Рєпін, Сто-
лєтов, Твєрдохлєбов.

Е 3. Російська літера **ѐ** передається:

а) Сполученням літер **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф**, коли **е** позначає звукосполучення **й + о**: *Йóлкін; Бугайóв, Вороб-
йóва, Окайóмов, Соловейóв.*

б) Через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **е** позначає сполучення м'якого приголосного з **о**: *Алфьóров, Вєрьóвкін, Дьóрнов, Корольóв, Новосьóлов, Семьóркін, Тьóр-
кін.* Але в прізвищах, утворених від спільних для україн-
ської та російської мов імен, пишеться **е**: *Артє́мов, Семє́нов, Фє́доров* і т. ін.

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Грачóв, Лихачóв, Пу-
гачóв, Хрущóв, Щипачóв.*

4. Польське сполучення літер **іо** передається:

а) Сполученням літер **йю** після **б, п, в, м, ф**: *Голємбйóв-
ський, Мйодóвич, Пйотрвєський.*

б) Через **ю** після м'яких приголосних: *Аньóлек, Генсьóр-
ський, Козьолєцький.*

и (і)

5. **И (І)** передається через **и** в прізвищах, на-
лежних до південнослов'янських мов, у яких
немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Вєлйч-
ков, Жйвков, Хрйстов; Бєлич, Карáджич, Милєтич, Рáдич,
Ягич;* але через **ї** після голосного: *Рáйч, Стóйч* та через **і** —
на початку слова: *Іконóмов, Ілієв; Ївич, Ігнатóвич.*

У польських, чеських і словацьких прізвищах **і** переда-
ється:

а) Через **і** на початку слова та після приголосного: *Іваш-
кєвич, Зволінський, Лінда, Міцкєвич; Їндра, Ёдлчка, Мічáтек.*

б) Через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич**
(-евич, -ович): *Бжозóвич, Козйцький, Конопнйцька, Копєр-
ник, Сенкєвич, Шймчак; Гáвлик, Жйжска, Міклошич, Фўчик,
Шафáрик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) Літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім
шиплячих і **ц**): *Ігнáтов, Ігнáтьєв, Ісáєв; Багі́ров, Гагáрін,
Кі́ров, Лє́нін; Мічў́рін, Пу́шкін.*

б) Літерою **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після
приголосних (після **ь** та апострофа): *Вóйнов, Гў́р'їн, Ізмай-
лов, Ільїн.*

в) Літерою **и**:

1) Після **ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Гáршин, Гў́шин,
Дорóжин, Лў́чин, Цецй́лін, Чйчиков, Шййшкін, Щиглów;* це
стосується й прізвищ інших народів СРСР: *Абашй́дзе, Джиг-
гарханя́н, Тажй́баєв, Чиковáні* тощо; також *Чингй́схан.*

2) У прізвишах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борісов, Ботвінник, Вавилівський, Виноградів, Глінка, Данілов, Казимірський, Кантемір, Кирілов, Кисельов, Міронов, Митрофанов, Мішкін, Нікіфоров, Одинцов, Пивоваров, Пилієв, Пісарев, Смирнов, Тимофеев, Титов, Тихоміров*, але: *Нікітін, Ніколаєв, Філіппов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських.

3) У префіксі **при**: *Прибілкін, Привалов, Прішвін*.

4) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Бєликов, Гóлик, Котельников, Крутиков, Новиков; Гнідич, Григорович, Кулінич, Станюкович, Трублаєвич; Голицин, Палицин; Радіщев, Татіщев*.

Ы 7. Російський звук **ы** (польськ., чеськ., словацьк. **у**) передається літерою **и**: *Крутих, Малицин, Рибаків, Циганков, Чернишов; Висп'янський, Пташійський; Масарик*.

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Журавський, Короткевич*, але: *Бядуля, Янка Купала, Цьотка* й под.

А, Е

8. Польські носові **ą, ę** передаються:

а) Сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбровський, Заремба, Кемпа*.

б) Сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайончек, Пайонк, Пйонтек, Свйонтек; Венгжинівич, Ендриховський, Свенціцький*.

**-ск(ий),
-цк(ий)
та ін.**

9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(y), -ck(y)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий)**: *Броневський, Даргоміжський, Маяковський, Мусоргський, Острівський; Гомулицький, Городецький; Грудзький, Завадзький*; так само з **ь** пишуться російські прізвища на **ск(ой), -цк(ой)**: *Луговської (Луговська), Трубецької (Трубецька)*.

М'якість польських приголосних **п', с', с' (dz')** у прізвишах перед суфіксами **-ський, -цький** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, оскільки в українській мові в цій позиції **н, с, ц (дз)** не пом'якшуються: *Висп'янський, Яблонський; Свйдек, Цвік*. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюрівець, Сятківський*.

Прізвища з прикметниковими закінченнями 10. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: **-ий** через **-ий**; після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**: *Бєлий, Гóрський, Країній; Бєла, Горová, Країня*. Закінчення **-ой** передається через **-ой**: *Донської, Полевóй, Толсто́й*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських **-ý**, польських **-у**, болгарських **-и** передаються через **-ий**: *Бялий, Гартний, Гуляшкий, Неврлий, Неедлий, Новотний, Палацький*.

Апостроф 11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аляб'єв, Арєф'єв, Водоп'янов, В'яземський, В'альцева, Григор'єв, Захар'їн, Луб'янцеv, Лук'янов, Пом'яловський, Прокоф'єв, Рум'янцеv, Юр'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воробйов, Соловійов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бядуля, Пясецький, Рюмін*.

Ь 12. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьяконов, Панкрат'єв, Третьяков, Полосьєв, Саласьєв, Ульянов, Ільїшин, Анан'їн*.

2) Перед приголосними: *Вольнов, Коньков*.

3) У кінці слова: *Лось, Собољ*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дягилєв, Зябров, Ляпунов, Цявловський, Тюмєнев*.

б) Твердий кінцевий приголосний **ц** у прізвищах із суфіксом **-єць** пом'якшується: *Глуховець, Скиталець*.

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Клаузевиц, Ліфшиц, Мориц*.

Неслов'янські прізвища § 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРИЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська) § 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. О к р е м о пишуться:

а) Прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іван Волове Око, Олена Прекрасна, Річард Лєвове Серце, Степан Тігряча Смерть*; сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.

б) Псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Лєся Українка, Марко Вовчок, Панас Мирний*.

в) Повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон*.

г) Частки, артиклі та інші службові слова (*ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон і т. ін.*) в іншомовних особових назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куєва, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шапельє, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочена частка *д* та ірландська частка *о* пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбєр, Д'Артаньян, Д'Обін'є; О'Гєнрі, О'Кєйсі, О'Коннейль*; частки **Ван-, Мак-, Сан-, Сен-**, які передують прізвищам і разом з тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магєн, Мак-Клєр, Сан-Мартін, Сен-Сїмон*.

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламеттрі, Лафонтєн, Лєсаж, Фонвізєн*.

д) Слово *дон* («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Пєдро, дон Хосє*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуан* пишеться разом і з малою літерою.

е) Складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Гнєн Конг Хоан, У Ну Мунг, Фетай Чотінї-чит*.

2. Р а з о м пишуться:

а) Українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горїцьвіт, Непїйвода, Убїйвовк*.

б) Українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвєчір, Нетудихата, Панібудьласка*.

в) Українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопєл, Кривонїс, Скорохєд*.

г) Слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володимир, Мечислав, Яропєлк*.

д) Складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можє, Дєн Сяопін, Тао Юаньмін, Сунь Ятсєн*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лїнь, Лу Сїнь, Цюй Юань*.

е) Тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами **бей, задé, мелік, оглі** й под., що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзаде́, Кероглі*. Але арабське **ібн** пишеться окремо: *Ібн Русте́, Ібн Сіна́, Ібн Фадла́н*, а тюркське **паша́** — через дефіс: *Геді́к-паша́, Осма́н-паша́*.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні особові імена: *Васи́ль-Костянти́н, Жан-Жа́к, Зино́вій-Богда́н, Марі́я-Антуана́єтта, Ма́ртін-Люте́р, Фрі́дріх-Вільге́льм*.

б) Складні прізвища: *Альта́міра-і-Креве́а, Гула́к-Артемове́ський, Жолі́б-Кюрі́, Кві́тка-Осно́в'яненко, Нечу́й-Леви́цький, Нова́ков-Прибо́й, Ри́мський-Корса́ков*.

в) Імена з кваліфікаційними прикладками: *Іва́н-царе́нко, Ки́рик-му́жичо́к*. Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іва́н — му́жичий си́н*, рідше — кома: *Іва́н, се́лянський си́н*.

Похідні
прикметники

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жа́к — жан-жа́ківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Ма́о Цзе-дзі́н — мао́цзе́дзі́нівський, Ки́м Ір Сен — кімі́рсені́вський*.

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетхо́вен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетхо́венський, бісмаркі́вський*. Якщо прикметник утворюється від прізвища з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — де́го́ллівський, Нур е́д Дін — нуре́ддіні́вський*. Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбе́р* зберігають апостроф після частки: *да́аламбе́рівський*.

4. Не утворюються прикметники:

а) Від складних прізвищ, прізвиць і псевдонімів типу: *Гула́к-Артемове́ський, Ма́рко Вовчо́к, Річа́рд Ле́вовє Се́рце*.

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Ва́льтєр Скотт — ва́льтєр-ско́ттівський, Жуль Верн — жуль-ве́рнівський, Марк Твен — марк-тве́нівський*.

б) Від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглі́, Осма́н-паша́* тощо.

в) Від невідмінюваних іншомовних прізвищ типу *ді Ві́мторіо, Ламе́трі, Д'Обі́ньє*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські
географічні назви

§ 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодні́провськ, Ві́нниця, Гре́бінка, Доне́цьк, Ду́бно, Жи́томир*.

Запоріжжя, Здолбунів, Кам'янець-Подільський, Київ, Козятин, Кременчук, Кривий Ріг, Львів, Миколаїв, Новгород-Сіверський, Одеса, Охтірка, Рівне, Сіверськодоноцьк, Трипілля, Харків, Чернівці, Чернігів, Шепетівка, Ямпіль; Десна, Дніпро, Дністер, Західний Буг, Ірпін, Прип'ять, Рось, Стохід, Сян, Тетерів, Тіса, Трубіж.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізняти -поль у небагатьох словах грецького походження (грецьке *polis* «місто»): Маріуполь, Мелітополь, Нікополь, Севастополь, Сімферополь, Тирасполь — і -піль (з українського «поле»): Бориспіль, Крижопіль, Ольгопіль, Тернопіль.

Географічні назви інших республік СРСР § 109. Усі географічні назви інших республік Радянського Союзу передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е 1. Російська літера *е* передається через *е*: Бездна, Верхоянськ, Воронез, Зеленодільськ, Новочеркаськ, Туапсе, Фрунзе; Ветлуга, Лена, Нева, Онега, Пінега, Пенза, Терек, Шексна.

Але інколи *е* передається через *є*:

а) На початку слова: Євпатрія, Єйськ, Єлєць, Єнісєй, Єреван; так само після голосного *й* при роздільній вимові після приголосного: Єгор'євськ, Колєєв, Посьєт.

б) Після приголосних (крім шиплячих, *р* і *ц*) у суфіксах -єв, -єєв російських назв, похідних переважно від прізвищ: море Лаптевих, Лєжнево, але: Плєщєєво, Ржев, мис Рум'янєва.

в) Коли російському *е* основи відповідає в аналогічних українських основах *і* (тобто на місці колишнього *ѣ*): Бєжецьк, Бєлгород, Бєлво, Белорєцьк, Благовєщенськ, Жєлезноводськ, Орєхово-Зуєво.

Але в російських географічних назвах, що мають форму, спільну з відповідною українською, таке *е* передається через *і*: Арабатська Стрілка, Біла, оз. Біле, Біловєзька Пуца, Вітка, Лісна, Нєгоріле, Піцанє, Сіннє, Сірий мис, Цілиноград і под. Це стосується й польського *ia*: Біла Підляська, Білосток тощо.

Примітка. Польське й чеське *е*, що виступає в географічних назвах із суфіксом -иц (лат. -с-), зберігається: Бєльце, Кєльце; Кошице, Лїдице, Пєрдубице. Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва Закопанє має форму прикметника середнього роду (однина) *й*, отже, відмінюється за цим зразком: Закопанє, Закопаного, Закопаному й т. д.

2. Літера *є* передається:

а) Через *йо* на початку та в середині слова, коли воно починає звукосполучення *й* + *о*: Йолкіно, Соловійово.

б) Через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *Бельб́ов, мис Дежньо́ва, р. Оленьо́к, але: р. Березо́ва, Оре́л.*

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Рогачо́во, Сичо́вка, Що́кіно.*

3. Літера **э** передається через **е**: *Ельбру́с, Ельто́н, Емба, Есто́нія.*

4. Літера **и** передається:

и

а) Через **і** або **ї**:

1) Через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Бату́мі, Боро́діно́, Вітебськ, Во́ткінськ, Іга́рка, Іже́вськ, Ірку́тськ, Кіне́шма, По́ті, Со́чі, Суху́мі, Челя́бінськ; Двіна́, оз. Ільме́нь, Инди́гірка, Ирті́ш, оз. Селі́гер.*

2) Через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Зілаі́р, Кутаі́сі, Троби́цьк; Ана́ньїно, Ма́р'їно.*

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-, -инськ-:** *Берези́на, Гуси́не Озеро, Дуди́нка, Жа́бинка, Карти́нськ, Крути́нське, Пра́единськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче).

б) Російське **и** передається через **и**:

1) Після **ж, ч, ш і ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жі́здра, Жила́ Коса́; Ачинськ, На́льчик, Чиры́к; Єго́ршино, Іші́м, Камі́шин, Ту́шино; Щигрі́; Цимля́нська.*

2) У географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаври́лово, Дани́лов, Дми́тров, Миха́йловське; але Ніко́лаєвськ-на-Аму́рі та ін.* (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. **І** зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **і**: *Леони́дово.*

3) У коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виногра́дово, Гриба́новка, Кислово́дськ, Кли́н, Крі́чев, Кури́льські острови́, Ліпе́цьк, Лихосла́вл, Розлі́в, Ти́хвін, Тихоре́цьк.*

4) У складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосто́к, П'ятиго́рськ, Семипала́тинськ.*

5) У префіксі **при-**: *Приво́лжя, Примо́р'я, Прику́мськ.*

6) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-:** *Зимовни́ки, Тупи́к; Борови́чі, Котельни́ч, Осипови́чі, Углиц́; Бронни́ці, Гли́виці, оз. Колві́цьке, Лугови́ці; Мити́ці, Рти́щєво.*

7) У закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березни́ки, Валу́йки, Го́рки, але Жигу́лі* (бо тут м'яка основа).

8) У словах *Сибір*, *Симбірськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибірськ*).

Ы 5. Літера **ы** передається через **и**: *Вікса*, *Вітегра*, *Іртійи*, *Сізрань*, *Сиктивкар*, *Чексари*, *Шахти*.

Приголосні в російських географічних назвах

6. У російських географічних назвах подвоєні приголосні не пишуться: *Росія*, *російський*. Так само: *Білорусія*, *білоруський*.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями

7. а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ый, -ой** — через **-ий; -ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я; -ое, -ее** — через **-е, -е**: *Грбзний*, *Смольний*, *Становий* (хребет); *Великий Устюг*, *Оленій* (острів); *Лиха*, *Нижня Тунгуска*, *Чусова*; *Благодарне*, *Бологє*, *Майське*, *Покровське*, *Угловє*.

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-іно)**, після шиплячих — **-ино**: *Внуково*, *Орехово-Зуєво*; *Бородіно*, *Мар'іно*, *Пішкіно*; *Єгоршино*, *Рощино*.

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ые, -ие** передаються через **і**: *Нові Ключі*, *Набережні Човні*, *Карські Ворота*, *Чисті Пруді*.

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Банська Бістриця*, *Нові Замки*, *Стальова Воля*, *Чеський Крумльов*.

д) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жирардув*, *Жешув*, *Томашув-Мазовецький* і т. ін., але традиційно *Грубешів*, *Краків*.

е) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбрóва*, *Дембiця*; перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт*, *Ченстохова*.

Апостроф 8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р**, а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язники*, *Дем'янськ*, *Прокóп'євськ*, *П'ятигóрськ*, *Ак'яр*, *Амудар'я*, *Гу́р'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Муравйóв*.

Примітка. Коли **я, у** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *В'язьма*, *Кяхта*, *Кріково*, *Рязань*.

Ь

9. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д,**

т, з, с, ц, л, н:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Ульяновськ*, *Усольє*.

2) Перед приголосним: *Клязьма, Лісьва, Льгов.*

3) У кінці слова: *Гомель, Нахічевань, Сімферополь, Тянь-Шань.*

Примітка. Коли *я, ю* означають сполучення м'якого приголосного з *а, у*, то перед ними **ь** не пишеться: *Аляска, Челябінськ, Тюмень.*

б) Твердий кінцевий приголосний основи **ц** пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах *-ець, -аць, -иця*: *Оло́нець, Повене́ць, Черепове́ць; Кра́гувеваць, Сто́лаць; Демб́иця, Лом́ниця, Речи́ця.*

в) Суфікси географічних назв *-ск, -цк* передаються відповідно українськими суфіксами *-ськ, -цьк*: *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузнєцьк, Трбіцьк.*

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Аравійське море, мис Дobreї Надії, Перська затока, Північний Льодовитий океан.*

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Вели́кий каньйо́н, Ни́жній Но́вгород, Півде́нна Аме́рика, Півні́чний по́люс.*

Іншомовні
географічні
назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Уваги до правопису слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться

відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання
географічних
назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські та інших союзних республік, а також іншомовні — відмінюються, як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відмін а: *Африка — Африки, в Африці; Во́лга — Во́лги, на Во́лзі; Лохви́ця — Лохви́ці, Лохви́цею, у Лохви́ці; Махачка́ла — Махачка́лій, у Махачка́лі; Москв́а — Москв́ій, Москв́ою, у Москв́і; Оде́са — Оде́си, в Оде́сі; О́львія — О́львії, О́львією, в О́львії; Полта́ва — Полта́ви, у Полта́ві; Пра́га — Пра́ги, у Пра́зі; Речи́ця — Речи́ці, в Речи́ці; Шепеті́вка — Шепеті́вки, у Шепеті́вці.*

II відмін а: *Бу́г — Бу́гу, на Бу́зі (й по Бу́гу); Владивосто́к — Владивосто́ка, у Владивосто́ці (у Владивосто́ку); Га́йсин — Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині; Ду́бно — Ду́бна, Ду́бном, у Ду́бні; Е́дінбург — Е́дінбурга, в Е́дінбурзі (в Е́дінбургу); Ки́їв — Ки́єва, Ки́євом, у Ки́єві; Ле́нінград — Ле́нінграда, Ле́нінградом, у Ле́нінграді; Лихосла́вль — Лихосла́вля, Лихосла́влем, у Лихосла́влі; Льві́в — Льво́ва, Льво́вом, у Льво́ві; Оре́л — Оре́ла, Оре́лом, в Оре́лі; Псков — Пско́ва, Пско́вом, у Пско́ві; Сві́тязь — Сві́тязю, Сві́тязем, на Сві́тязі; Терно́піль — Терно́поля, Терно́полем, у Терно́полі; Тери́эль — Те-*

ру́еля, Теру́елем, у Теру́елі; Токма́к — Токмака́, у Токмаці́ (у Токмаку́); У́жгород — У́жгорода, У́жгородом, в У́жгороді.

III відміна: Бретань — Бретані́, Бретанню́, у Бретані́; Керч — Ке́рчі, Ке́рчу, у Ке́рчі; Об — Обі́, Об'ю́, на Обі́; Сві́р — Сві́рі, Сві́р'ю, на Сві́рі; Сі́зрань — Сі́зрані́, Сі́зранню́, у Сі́зрані́.

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються, як відповідні загальні іменники: Березни́к — Бе́резників, Бе́резника́м; Го́рки — Го́рок, Го́ркам; Есенту́к — Есенту́ків, Есенту́ка́м; Жигу́лі — Жигу́лів, Жигу́лям; Ков'я́ги — Ков'я́г, Ков'я́гам; Лубні́ — Лубе́н, Лубна́м; Плі́ски — Плі́сок, Плі́скам; Прилу́ки — Прилу́к, Прилу́кам; Ромні́ — Роме́н, Ромна́м; Сало́ніки — Сало́нік, Сало́нікам; Філіппі́ни — Філіппі́н, Філіппі́нам; Чебоксáри — Чебоксáр, Чебоксáрам, у Чебоксáрах; Черні́вці — Черні́вців, Черні́вцям, у Черні́вцях.

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються, як звичайні прикметники: Борове́ — Борово́го, Борово́му; Жуко́вський — Жуко́вського, Жуко́вському; Лозова́ — Лозово́ї, Лозові́й; Рівне́ — Рівно́го, Рівно́му; Чусова́ — Чусово́ї, Чусові́й.

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи навпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) Вели́кий У́стюг — Вели́кого У́стюга; Го́ла При́стань — Го́лої При́стані, Го́лою При́станню; Криві́й Рі́г — Криво́го Рі́гу, Вели́кі Лу́ки — Вели́ких Лу́к, Єлисе́йські По́ля — Єлисе́йських По́лів, Мінерáльні Во́ди — Мінерáльних Во́д.

б) Аска́нія-Но́ва — Аска́нії-Но́вої, Аска́нії-Но́вій; Кам'я́нець-Поді́льський — Кам'я́нця-Поді́льського, Кам'я́нцеві́-Поді́льському, Но́вгород-Сіве́рський — Но́вгорода-Сіве́рського, Но́вгороду-Сіве́рському; Новогра́д-Воли́нський — Новогра́да-Воли́нського, Новогра́дові-Воли́нському; Ра́ва-Ру́ська — Ра́ви-Ру́ської, Ра́ви-Ру́ській.

5. Географічні назви, що складаються з двох-трьох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: Алма́-Ата́ — Алма́-Ати́, в Алма́-Аті́; Ба́ден-Ба́ден — Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені; Оре́хово-Зу́єво — Оре́хово-Зу́єва, в Оре́хово-Зу́єві; Іва́но-Франкі́вськ — Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську. Але: Ко́нча-За́сна — Ко́нчі-За́сни, у Ко́нчі-За́сні; Пу́ща-Води́ця — Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці.

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника **на** та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині: Комсомо́льск-на-Аму́рі — Комсомо́льська-на-

Амѹрі, у Комсомѡльську-на-Амѹрі; Ростѡв-на-Донѹ — Ростѡва-на-Донѹ, у Ростѡві-на-Донѹ; Фрѹнцфурт-на-Мѹйні — Фрѹнцфурта-на-Мѹйні, у Фрѹнцфурті-на-Мѹйні.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е (є), і (ї), о, у(ю)**: *Рамбуїє, Туапсє, Улан-Удє, Фіѹме, Фрѹнзе; Кѹпрі, Порт-Луї, Пѡті, Тбілісі, Уссѹрі, Фукуї; Бордѡ, Глазго, Марѡкко, По, Сант-Яго; Бакѹ, Бештаѹ, Катмандѹ, Кюсѹ.* Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як *Нікараѹга.*

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси 1. У суфіксах **-инськ(ий), -інськ(ий)** прикметників, утворених від географічних назв **-ІНСЬК(ИИ)** і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин, -ін, -инськ, -інськ**, зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Камішин — камішинський, Ніжин — ніжинський, Пєнжино — пєнжинський, Тульчін — тульчинський, Тѹшино — тѹшинський, Цюрѹпинськ — цюрѹпинський, Чигирін — чигирінський; грузін — грузинський, осетін — осетинський; Бѡдіно — бѡдінський, Турінськ — туринський, Філіппіни — філіппінський.*

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин, -ін**, пишеться завжди **и**: *Алмѹ-Атѹ — алмѹ-атинський; Алѹска — алѹскинський, Бакѹ — бакінський, Кабардѹ — кабардинський, Карагандѹ — карагандінський, Пѡті — пѡтинський, Сѡчі — сѡчинський, Читѹ — читинський, Шѹхти — шѹхтинський.*

Суфікси 2. У суфіксах **-овськ(ий) [-ѡвськ(ий)], -евськ(ий) [-євськ(ий)], -івськ(ий) [-ївськ(ий)]** прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов (-ѡв), -ев (-єв), -ів (-їв)**, зберігається той самий голосний (**о, е, є, і, ї**), що й в основній назві: *Дніпропетрѡвськ — дніпропетрѡвський, Свердлѡвськ — свердлѡвський, Тамбѡв — тамбѡвський; Карѹчев — карѹчевський, Колѹѹев — колѹѹєвський; Кишинѡв — кишинѡвський, Львѡв — львѡвський, Могилѡв — могиловський, Тєтерѡв — тєтерѡвський, Чернігѡв — чернігѡвський.* Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о, е** стає закритим, діє правило про чергування **о, е** з **і**: *Лѡзова — лѡзівський, Сѡѡтове — сѡѡтівський, Хмєлеве — хмєлівський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв із суфіксальним **к**, перед яким іде інший приголосний, пишеться

-івський (-ївський): Біла Церква — білоцерківський, Вільки — вільківський, Гребінка — гребінківський, Казанка — казанківський, а також Златоуст — златоустівський. Але: Орел — орловський і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ський** від географічних назв і назв народів, що закінчуються на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **Г, ж, з (дз) + ський → зький (-дзький):** Буг — бугзький, Ветлу́га — ветлу́зький, Ви́борг — ви́борзький, Во́лга — во́лзький, Га́ага — га́азький, Га́мбург — га́мбурзький, Да́нціг — да́нцізький, Ка́лу́га — ка́лу́зький, Ла́дога — ла́дозький, Люксембу́рг — люксембу́рзький, Лейпци́г — лейпци́зький, Оне́га — оне́зький, Остро́г — остро́зький, Пра́га — пра́зький, Ри́га — ри́зький, Стра́сбург — стра́сбурзький; Воро́неж — воро́нєзький (пор. назву українського селища — Воро́ніж — воро́нізький), Запо́ріжжя — запо́різький, Пари́ж — пари́зький; Абха́зія — абха́зький, Кавка́з — кавка́зький, Лодзь — лодзький, Сираку́зи — сираку́зький, францу́з — францу́зький.

б) **К, ц, ч + -ський → -цький:** Баскунча́к — баскунча́цький, Ве́ликі Лу́ки — великолу́цький, Ви́шній Волочо́к — ви́шньоволочо́цький, Владивосто́к — владивосто́цький, грек — гре́цький, Кага́рлік — кага́рліцький, Казбе́к — казбе́цький, калмі́к — калмі́цький, Кобе́ляки — кобе́ляцький, коря́к — коря́цький, Кременчу́к — кременчу́цький, Ні́цца — ні́цький, Прилу́ки — прилу́цький, слова́к — слова́цький, таджі́к — таджі́цький, ту́рок — ту́рецький, узбе́к — узбе́цький; Суе́ць — суе́цький, Черепове́ць — черепове́цький; Ба́хмач — ба́хмацький, Га́лич — га́лицький, Грі́нівч — грі́нівцький, Овру́ч — овру́цький, Солига́лич — солига́лицький. Але: Дамас́к — дама́ський, Ме́кса — ме́кеський, тюрки — тюркський.

в) **С, х, ш + -ський → -ський:** Арзамас́ — арзамас́ський, Оде́са — одеський, Тбілі́сі — тбіліський, тунгу́с — тунгу́ський, Черка́си — черкаський, черке́с — черкеський, Я́сси — я́сський; воло́х — воло́ський, Караба́х — караба́ський, Лепеті́ха — лепеті́ський, чех — че́ський, Золотоно́ша — золотоні́ський, Кандала́киа — кандала́кський, лати́ш — лати́ський, Сива́ш — сива́ський, тали́ш — тали́ський, чуваш́ — чува́ський.

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основ, передаються з ними і на письмі: ба́ски — ба́кський, каза́х — каза́хський, Переми́шль — переми́шльський, Цю́ріх — цю́ріхський.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Написання
окремо

І. О к р е м о пишуться:

а) Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Біла Церква, Вели́кий Устю́г, Ве́рхня Сіле́зія, Ви́шній Волочо́к, Го́ла Приста́нь, Голубі́й Ніл, Дави́дів Бри́д, Запо́різька Сі́ч, За́хідна Євро́па,

Зелена Гора, Нове Місто, Новий Сад, Повалізька Бістриця, Сомкова Долина, Стара Планина, Широкий Яр.

"б) Географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавказький хребет, Кандалякська губа, Скандинавський півострів, Фінська затока, Чорне море.*

в) Географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гільча Друга, Залісся Перше, Красне Друге, Перше Садове.*

г) Географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *село Івана Франка, селище Лев Толстой, село Розі Люксембург, станція Єрофей Павлович, але: місто Івано-Франківськ, село Михайло-Коцюбинське* (бо тут маємо сполучний голосний *о* й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро-Варварівка*, що складається з двох імен.

2. Р а з о м пишуться:

Написання
разом

а) Географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: *Білопілля, Верхньодніпрівськ, Гостролуцька, Дорогобуж, Кам'яногірка, Красноводськ, Малоярославець, Нижньокіміньськ, Нововолынськ, Новосибірськ, Старокостянтинів, Чистоводне, Ясногородка; білопільський, верхньодніпрівський, гостролуцький, дорогобужський, кам'яногірківський, чистоводнівський та ін.*

Примітка. Якщо складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *море, гора, хребет, ліс, озеро, низовина, острів* і т. ін., то вони пишуться через дефіс: *Західно-Сибірська низовина, Нижньо-Дунайська низовина, Ново-Сибірські острови, Південно-Український канал, Східно-Європейська рівнина, Східно-Казахстанська область, Східно-Китайське море* тощо.

б) Географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворіччя, Першотравнєве, П'ятигорськ, П'ятихатки, Семигори, Семипілки, Сорокадуби, Трипілля; дворічанський, п'ятихатківський, семигірський, семипілковський, сорокадубівський та ін.*

в) Географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигородок, Гуляйполе, Копайгород, Крутибороди, Печиводи; вернигородцький, гуляйпільський, копайгородський, крутибородівський, печиводівський.*

г) Географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметни-

ки: *Верболо́зи, Індокита́й, Страхоли́сся, верболо́зівський, індокита́йський, страхоли́ський. Але: Австро-Уго́ричина, Азо́во-Чорномо́р'я, Асси́ро-Вавило́нія, Че́хо-Слова́ччина.*

д) Географічні назви з другою частиною *-град, -город, -піль, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт* і похідні від них прикметники: *Белгра́д, Волгогра́д, Цілиногра́д; Кита́йгород, Нова́город; Кня́жпіль, Ольго́піль; Адріано́поль, Севасто́поль; Ашхаба́д, Ленінака́н, Бра́нденбург, Кемберле́нд, Да́угавпілс, Ке́йптаун, Йо́ркишир, Ру́дольфштадт; волгогра́дський, нова́городський, ольго́пільський, севастопо́льський; бра́нденбу́рзький, да́угавпі́льський, рудольфшта́дтський.*

е) Прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника (без суфіксів *-зький, -ський, -цький* і суфіксів присвійності) та іменника: *біломо́рський* (від *Біле мо́ре*), *біл-церкві́ський* (від *Біла Це́рква*), *го́стромогі́льський* (від *Го́стра Моги́ла*), *новоми́ський* (від *Ново́ Місто*), *яснополя́нський* (від *Ясна Поля́на*); *житньо́гірський* (від *Жи́тні Го́ри*), *західноєвропе́йський* (від *Захі́дна Євро́па*), *кам'яноба́лківський* (від *Кам'яна́ Ба́лка*), *липоводо́лінський* (від *Ліпова До́ліна*).

3. Через дефіс пишуться:

Написання через дефіс а) Географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Ба́ня-Лу́ка — ба́ня-лу́цький, Гвіне́я-Біса́у — гвіне́я-біса́уський, Глинськ-Заго́ра — глинськ-заго́рський, Ельза́с-Лотарі́нгія — ельза́с-лотарі́нзький, Ко́ло-Миха́йлівка — ко́ло-миха́йлівський, Оре́хово-Зі́вево — оре́хово-зі́вевський, Пу́ща-Води́ця — пу́ща-води́цький; Бері́зки-Беріа́дські — бері́зки-беріа́дський, Ві́та-Поштова́ — ві́та-пошто́вий, Кам'яне́ць-Поді́льський — кам'яне́ць-поді́льський, Ра́ва-Ру́ська — ра́ва-ру́ський, Ха́рків-Това́рний — ха́рків-това́рний, Че́хо-Слова́ччина — че́хо-слова́цький. Але: Індокита́й, Югосла́вія та похідні від них прикметники.*

б) Географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андрі́єво-Іва́нівка — андрі́єво-іва́нівський, Дми́тро-Варва́рівка — дми́тро-варва́рівський, Іва́но-Франкі́вськ — іва́но-франкі́вський, Миха́йло-Коцю́бінське — миха́йло-коцю́бінський, Олекса́ндро-Па́щенкове — олекса́ндро-па́щенківський, але Петропа́влівка.*

в) Географічні назви, що складаються з ішмововних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Адді́с-Абе́ба, Алма́-Ата́, Бу́енос-Ай́рес, Думба́н-*

то́н-Оке, Іссі́к-Куль, Кзил-Орда́, Ко́пет-Даг, Нар'я́н-Мар, Ріо-Не́гро, Ула́н-Уде́, Чати́р-Даг, адді́с-абе́бський, алма́-ати́нський, бу́енос-а́йресський та ін., але: Ала́тау, Амуда́р'я, Махач-кала́, Сирда́р'я; амуда́р'інський, приамуда́р'інський; алмаа́ті-нець, кзилорди́нець тощо.

г) Географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, їст-, нью-, сан-, санкт-, сент-, санта-, сен-, сенті** под., а також з кінцевими назвотворчими частинами **-рівер, -сіті, -сквер, -стріт, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Іле́цьк, Спас-Кле́пики, Усть-Каменогорський; Вест-Інді́я, Іст-Лондо́н, Нью-Йо́рк, Сан-Сальвадо́р, Сан-Франці́ско, Санкт-Га́ллен, Сант-Я́го, Са́нта-Кла́ра, Сен-Готар́д, Сент-Луї́с; Фолл-Рі́вер, Атла́нтик-Сіті́, Са́хо-сквер, Бо́нна-фіорд; соль-іле́цький, усть-каменогорський; вест-інді́йський, нью-йо́ркський, сан-фра́нці́ський; фолл-рі́верський, атла́нтик-сі́тинський та ін.*

д) Географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Комсомо́льськ-на-Аму́рі, Ново-сі́лки-на-Дні́прі, Росто́в-на-Дону́, Фра́нкфурт-на-Ма́йні, Яр-під-За́йчиком; Було́нь-сюр-Ме́р, Бург-ель-Ара́б, Ла-Ма́нш, Ла-Пла́та, Лас-Ве́гас, Лос-А́нжелес, Па-де-Кале́, Ріо-де-Жаней́ро, С́ен-е-Уа́з (департамент); комсомо́льський-на-Аму́рі, ново-сі́лківський-на-Дні́прі, ростовський-на-Дону́, фра́нкфуртський-на-Ма́йні, я́рський-під-за́йчиком; було́нь-сюр-ме́рський, бург-ель-ара́бський, ла-ма́ншський, ла-пла́тський і т. ін.*

е) Прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин (-їн), -ськ (ий), -цьк (ий), -зьк (ий)**: *даві́дово-бри́дський (від Дави́дів Бри́д), олі́йниково-слобідський (від Олі́йникова Слобо́да), мишю́рино-рі́зкий (від Мишю́рин Рі́г), ві́льшансько-новосе́лицький (від Ві́льшанська Новосе́лиця), ві́нницько-ста́вський (від Ві́нницькі Ста́ви).*

є) Прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища: *іва́но-фра́нківський (село Іва́на Франка́), ка́рло-лі́бкнехтівський (село Ка́рла Лі́бкнехта).*

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Посилав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

*Як парость виноградної лози
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).*

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

11 березня 1990 року почав роботу Пленум Центрального Комітету КПРС. На розгляд Пленуму внесено такі питання:

1. Про внесення на позачерговий третій з'їзд народних депутатів СРСР пропозицій щодо статей 6 і 7 Конституції СРСР.

2. Про строки скликання ХХVIII з'їзду КПРС, проведення звітно-виборчої кампанії в партії, норму представництва й порядок обрання делегатів з'їзду.

3. Про проєкт Статуту КПРС.

4. Про проєкт Положення про Центральну контрольно-ревізійну комісію КПРС.

5. Вибори народного депутата СРСР від КПРС (3 газети).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав

до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

Б. Як знак незакінченості слова на писемі, напр.: т. або тов. (товариш), гр. (громадянин) (про скорочені слова див. § 39).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) В абрєвіатурах між складовими частинами: *СРСР, рад-госп, вуз.*

б) У скороченнях назв метричних мір: *г* (грам), *кг* (кілограм), *м* (метр), *мм* (міліметр), *т* (тонна).

в) У кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!

Де ж слава ваша?? На словах!

Де ваше золото, палати?

Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

Хіба ж живуть вони? і знають,

Як ви сказали, благодать,

Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запита

В пришиклої блідій Катерини,

Чом на щоді сріблиться сіль крута —

Ще свіжий слід неутертої слъюзини (Бажан).

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл

Під небом літає у теплі дні? (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення до того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

«Нехай не говорять,— продовжує п. Михайловський,— про ті майбутні (??) блага, які принесе (?) з собою дальший розвиток капіталізму» (Ленін).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!

Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як, який, що (то) за, скільки** тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилося на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Саайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

Тельман говорить!!

Слухайте, доли, слухайте, гори,

Слухай, Німеччино,

Тельман говорить!!! (Тельнюк).

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених **з в е р т а н ь**, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славній борні не одна
(Рильський).

Ти прекрасна, вечірняя зоре! (Леся Українка).

Народе мій! Твоє буття затяте

В мой крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після **в и г у к і в**, а також після слів **так і ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (Коцюбинський)

Ой! Що це за сопілка? Чари! Чари! (Леся Українка).

— Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий! (Довженко).

М а в к а (спалахнула). Так! хто не зріс між вами, не зрозуміє вас! (Леся Українка).

— Ні! Недобре зробив батько,— глухо якимось, з протягом, почав Чінка (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити афективність певних слів:

І ворогам не розтоптати — ні! —

Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський).

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка).

Де ж той світ!?

І де та правда!? Горє! Горє! (Шевченко).

— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! — Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

Пани ліберальні газетярі обдурюють народ, заявляючи, ніби земці «можуть до певної міри (!) паралізувати (!!) безперечно майбутній тиск на селянських виборців з боку земських начальників і взагалі місцевої адміністрації» (Ленін).

§ 118. КОМА (,)

КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

У стародавньому Римі ми зустрічаємо патриціїв, вершників, плебейв, рабів; у середні віки — феодалних панів, васалів, цехових майстрів, підмайстрів, кріпаків... (Маркс і Енгельс).

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався долею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло саяною хвилею хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:

а) Коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, розжеве, безпомічне — то і є людина (Гончар).

б) Коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замислили злимим, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук).

в) Коли друге й далші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй-Левицький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [Остан] затис кулак і погрозив на той бік річки (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями (Нечуй-Левицький).

Ми їхали порожньою рудуватою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мла вечірня пахучая (Марко Вовчок).

На чорній зритій землі по краях поплуталась огудина суха гарбузова (Головко).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) Два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її: *підү подивлюся; сядьмо поміркуймо* тощо.

б) Два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите з запереченням **не**, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не діждуся; дівивши не надівивши; дінеш не надівнеш; вовк не вовк і под.*):

Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навтішається своїм Івасем! (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: **і...і** (й...й), **ні...ні** (ані...ані), **то...то** (не то...не то), **чи...чи** (чи то...чи то), або...або:

А тим часом місяць пливе оглядать

І небо, і зорі, і землю, і море (Шевченко).

Ні зради яд, ні танки, ні гармати

Не допоможуть ворогу в бою (Сосюра).

Не хотів ані дружитись, ані дома жити — чумакував (Марко Вовчок).

Доля — наче примхлива дівчина: то пригріє, то знов остудить (Вс. Шевчук).

Чи то садок видніє, чи город, чи поле? (Панас Мирний).

Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися або в клуні, або в садку чи деінде (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками *і (й), та (= і)*, кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну (Сосюра).
Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий! (Симоненко).*

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками *і (й), та (= і)* в парі, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навально тече минушина й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники *і (й), та (= і), або, чи* не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник *або* див. ще п. 15):

Було як заговорить або засміється — і старому веселіше стане (Марко Вовчок).

Картина була надзвичайна, неначе сон чи казка (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник *і* або *ні*, становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і сяс, і туді і сюді, і вдень і вночі; ні туді ні сюді, ні сяс ні так, ні сє ні тє, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо* тощо.

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім і щастя і горе обірвались так раптом (Леся Українка).

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками *а, але, однак, проте, а проте, зате, та (= але), так, хоч (хоча)*.

*В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати муши
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі (Братунь).*

Задер голову Баглай, стежить, як поволі, але вперто підіймаються голуби над собором (Гончар).

Хоч живемо з лучок, а проте й для нас є місце у церкві (Коцюбинський).

*Тече вода в синє море,
Та не витікає (Шевченко).*

*Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).*

З виду дід був... столітній, хоч ще кремезний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і**, а також, **ще й**, а то **й**, та **й**, та **ще**, які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент:

Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку (Головка).

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **не тільки... а й** (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також **і**), як... так **і**, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки, що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

*Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).*

6. Перед словами **а саме, як-от, як** та ін., що стоять у реченні з однорідними членами після **у з а г а л ь н ю ю ч и х** слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

Все, все згадала вона в ту хвилину! (Довженко).

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте (Шевченко).*

Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! (Костенко).

8. Для виділення **з в е р т а н ь і** зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).*

*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинути в бою! (Павличко).*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (Франко).

*Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху? (Шевченко).*

9. Після ви́гуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

*Гей, на коні, всі у путь! (Тичина).
О, як люблю я рідну землю... (Воронько).*

Примітка 1. О, ой, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

*О люде мій бідний, моя ти родино,
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).*

*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи (Шевченко).*

Примітка 2. Після ну, ой, ах і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).*

*Ой летіла гуска додому —
Та впала, як грудка, додолу (Драч).*

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня? (Франко).*

*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя! (Сосюра).*

10. Після стверджувальних слів так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж та ін., заперечення ні, запитання що, а також підсилювального що ж, коли безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив (Павличко).*

*Еге, я правду вам казав (Гребінка).
— Земляка свого бачили?.. — Аякже, бачив (Головка).*

*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні (Лєся Українка).
— Що, титаря вбили? (Шевченко).*

*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лісячому тихо, без стуку (Б. Олійник).*

Увага. Слід відрізнати стверджувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд**, після яких кома не ставиться:

*Так ніхто ще не вірив у мене! (Чубач).
Гаразд ідуть наші справи.*

Так само слід відрізнати заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину (Забаштанський).*

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).*

А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).

З Копачів я, бачте, родом (Білоус).

*Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам (Глібов).*

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далєбі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), сказати б, справді, щоправда, як видно, ясна річ і деякі інші.*

Увага. Слід відрізняти вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

У нижчеподаній статті я, звичайно, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (Рильський).

Але: Концерт звичайно закінчується о 10 годині.

Ці слова, до речі, викликають сумнів.

Але: Ці слова сказані до речі.

Примітка 2. Якщо сполучник **а** (рідше **але**) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — **а власне, а втім** тощо.

Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, а власне, про способи записування народних пісень? (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

Дмитро, очевидно поспішаючи, не поспідав.

Пор.: Дмитро, поспішаючи, очевидно, не поспідав.

Надвечір, мабуть годині о шостій, почався дощ.

Пор.: Я буду у вас сьогодні, мабуть, увечері.

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: **адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні**, які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами **як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж і т. ін.:**

Із ступу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Гончар).

Це місто [Київ] прекрасне, як усмішка долі (Костенко).

Припадаю вустами до слова,

Мов до стиглого грона калини (Кашук).

Зникло лихоліття,

Наче уві сні (Братунь).

Він справді здригнувся, немов ступив у студену воду (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ніби граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Дощ лье як звідра.

Почервонів як рак.

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана з допомогою сполучників **як, мов, ніби** тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися як лід.

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника **як і** мають значення «у ролі кого, чого». комою не виділяються:

Про масштаби Довженка *як* письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Захарованій Десни» (Новиченко). Розглядаємо вашу відповідь *як* згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед *як*, ніж у виразах (не) більш *як*, (не) раніше ніж, (не) довше ніж і т. ін.

Сидів не більш як півгодини.

Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:

Коли під'їхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли хоч (хоча) вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться: *Дай мені хоч трохи води*.

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душно́ї низенької хати (Коцюбинський).

Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають! (Марко Вовчок).

*Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба* (Тичина).

*Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір* (Павличко).

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами *як*, *тобто* (*себто*, *цебто*), або (= *тобто*) тощо:

Як учений етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості (Рильський).

Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.

Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.

Примітка. Прикладки зі сполучником *як* виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставляться:

Шевченко як поет відомий всьому світові.

Мова йде про Архипенка як художника.

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами *крім* (*окрім*), *за винятком*, особливо, *включаючи*, *замість*, *напри-*

клад, навіть, зокрема й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

*Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, **крім бою*** (Сизоненко).

Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, **особливо зараз**, коли треба перебудувати майже все (Довженко).

*Майже всі твори видатного художника, **включаючи** етюди, були представлені на цій виставці.*

*На краю села, **замість** похилої хатини, стояв великий будинок.*

*Гризуні, **наприклад** ховрашки, завдають багато шкоди полям.*

*Усі мешканці села, **навіть** діти й старі, поспішали в поле.*

*Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, **зокрема** Рада й Аліна* (Яновський).

17. Для виділення в і до к р е м л е н и х о з н а ч е н ь, виражених:

а) Дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

*Вмирав поет, **залиблений у світ**,
Вмирав поет, **здивлений у море*** (Осадчук).

*Деревця молоді, **укриті білим пухом**,
Тихенько сплять над Волгою в снігу...* (Забашта).

*Розгойдане море, **вже брудне й темне**, насакувало на берег і покривало скелі* (Коцюбинський).

б) Дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

*Ясне сонце, **тепле й приязне**, ще не встигло наложити палючих слідів на землю* (Панас Мирний).

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, **зелена і дрімлива*** (Зеров).

*Слався, мій народе, **мій гордий, чесний, добрий, молодий*** (Вінграновський).

в) Дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши...») або відділені від іменника іншими членами речення:

*Дезорганізований **раптовістю** нічної атаки, ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору* (Гончар).

У черво́нїм намисті, зав'язана великою хусткою, Марта була б дуже гарною молодницею (Нечуй-Левицький).

г) Дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, **бідна**, тут **горюю**, **прийди** **подивися** (Котляревський).

Вона **стоїть** **навпроти** Сагайди, **маленька**, **мов** **куріпка** **на** **межі** (Гончар).

Дивився [Юрко] **на** **батька**, і йому стало **жаль** його, **завчасно** **постарілого**, **спрацьованого** (Харчук).

д) Іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока **на** **зріст**, **рівна** **станом**, **але** **не** **дуже** **тонка**, **з** **кремезними** **ногами**, **з** **рукавами**, **позакачуваними** **по** **лікті**, **з** **чорними** **косами**, вона [Мотря] **була** **ніби** **намальована** **на** **білій** **стіні** (Нечуй-Левицький).

До **неї** **наближалась** **мати...** **Іллевського**, **невисока**, **досить** **повна** **жінка**, **з** **кошиком** **у** **руці** (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

Минаючи *убогі села*
Понаддніпрянські *невеселі,*
я *думавав...* (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А **вечорами**, **по** **роботі**, він **не** **раз** **до** **пізньої** **ночі** **ходив** **у** **важкій** **задумі** **по** **болотистих** **улицях** **Борислава** (Франко).

Сьогодні **вранці**, **під** **час** **перерви**, побачивши, що **Кажан** **пішов** **у** **сад**, **Олег** **кинувся** **нагору**, **до** **його** **кімнатки** (Донченко).

Там, **за** **горами**, **давно** **вже** **день** **і** **свє** **сонце**, **а** **тут**, **на** **дні** **міжгір'я**, **ще** **ніч** (Коцюбинський).

По **той** **бік** **шляху**, **десь** **далеко** **в** **степу**, **за** **садками**, **тремтить** **червона** **заграва...** (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, **вийшовши** **з** **кімнати**, **засоромилась** (Квітка-Оснот'яненко).

Почали **люди** **серпи** **гострити**, **лаштуючись** **до** **жив** (Коцюбинський).

Забившись **у** **дровітню**, **я** **плакав**, **коли** **Мальва** **залишала** **наше** **подвір'я** (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменярєвого життя, поет [Павличко] постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників *і, та, а*, що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, не вірячи самі собі, одхилили сінешні двері (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених **одиничними дієприслівниками**, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний).

Прощаючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік (Гончар).

Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію (Донченко).

Попрацювавши, можна й відпочити.

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа замислившись (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Шевченко).

Із вирію летять курличучи ключі (Зеров).

КОМА В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до **безсполучникового складного речення** (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі,—

Під вікном ростуть банани,

Шелестять високі пальми,

Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольори»] пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до **складносурядного речення** (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще н'є... (Грінченко).

*Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий* (Франко).

*Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі кії,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).*

*Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки (Костенко).*

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності *і, та, а, але,* однак *і* под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшої самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, присався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

*Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.
А от нема. І струни його стихли (Костенко).*

Примітка 2. Якщо в складному реченні зі сполучниками *і (й), та (= і)* є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

*І знов моя до тебе думка лине,
Далекий краю ранньої зорі,
Де тигрів слід веде до Уссурі
І спів виноград між віт ялини (Борис Тен).*

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

*Синіють води, зеленіє яр,
І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).
О так! Минають роки і віки,
Усе спливає хвилями ріки,
Й життя нові нам ставить теореми (Борис Тен).*

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників *і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи* тощо:

*І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і всесвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм (Бажан).*

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

*То дощ, то сніг, то знову дощ,
І листя лопотіло (Вінграновський).*

*Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах,—
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твій молодий пливе в моїх очах (Сосюра).*

5. Для відокремлення в складно підрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

*Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж замерли гори та ліси... (Пушик).*

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою... (Вінграновський).*

Ось чути, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин (Бажан).*

*Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ (Підсуха).*

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (Костенко).*

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти (Сосюра).*

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди (Чубач).*

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник).*

Примітка 1. Кома не ставиться перед як у виразах як слід, як треба, як годиться й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комаю не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.

Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах тому що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучником що, щоб, як — залежно від змісту та інтонації:

Надворі стало темно через те, що небо заволокло чорною хмарою.

Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою.

Примітка 4. Кома ставиться перед як у зворотах не хто інший, як...; не що інше, як...:

Те, що її зацікавило, було не що інше, як троє осідланих коней під Ганком вілли (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки не, і, то підрядне речення не відділяється від головного комою:

Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту. (Пор.: Мене цікавить не те, як це сталося...).

Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють. (Пор.: Треба бути уважним і тоді, коли обставини...).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова то, так:

І якщо пісня вийде в люди,

То племінь серця не згащу (Малишко).

Пор.: Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (а, але, однак і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

Привіт тобі, зелена Буковино,

Твоїм хорошим горам і гаям;

Твоїм одважним, дорогим синам! (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,

Цей велетень, цей титанічний дух;

Його вогонь не вигас, не заглух,—

Він вкладений навіки в наші груди (Павличко),

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заплудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на grindжолятах хлопчачи (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складно-сурядного речення, зв'язаними сполучниками **а, але, проте, однак, все ж таки** (рідше — сполучниками **і, та**), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

*І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів* (Лєся Українка).

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Лєся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вишир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро...? (Панас Мирний).

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади* (Борис Тен).

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петринівочки, шовковиця сиплется, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, що жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лаять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

*Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-заківниці
І три самопали...* (Шевченко).

Заснув, знечувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і звійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко щуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався* (Тичина).

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також вказує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати,— сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети* (Грінченко).

*Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива (Ющенко).*

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

*Бук — дерево.
Три та сім — десять.
Київ — столиця України.
Мистецтво — найкращий педагог (Гончар).*

Отже, капітал — не особиста, а суспільна сила (Маркс і Енгельс).

І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку з заперечною часткою **не**, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

*Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна (Рильський).*

Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед **це** (**це є**), **оце**, **то**, **ось**, (**це**) **значить**, якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Продовжити життя людини — це перш за все навчитись його не скорочувати (Корнійчук).

*Класична пластика і контур строгий,
І логіки залізна течія —
Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).
Сміле слово — то наші гармати,
Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).
Зернина — то життя у сповитку (Кашук).
Серце чисте співця —
То ранкової відблиск роси (Ющенко).*

*Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона вбрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).
Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).*

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:
*Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).
Повечереємо — і за роботу (Тютюнник).*

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шипчастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

Без витоку нема ріки,

Як без коріння — крони (Осадчук).

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —

Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме**:

У своїм невеличкім гурточку він [Гуща] завів новину — гуртову працю (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).

Та друге мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх! (Тичина).

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лісовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетнк).

8. Між частинами заперечного порівняння:

...То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клеочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграває,
Голосно-жалібно співає (Народна дума).

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речень, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

Защebetав соловейко —
пішла луна гаєм (Шевченко).
Вдарив революціонер —
захитався світ (Тичина).

Минали літа — росли сини (Головка).

Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).
Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадався їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

Як тільки займеться десь небо — з другого боку встав
зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).
Закрався вечір, одишуміла праця,
Як сльози затремтіли ліхтарі, —
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:

Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками **від...до**):

Автотраса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тон.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

...Топольський — молодий чоловік, але — на думку пана посла — надзвичайно талановитий і солідний (Маковей).

Опукою згори — аж вітром зашуміло —

Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернулися морози (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома опускається:

*Не знать звідки взялись [орендарі], наїхали й позбирали панські землі під оренду — **звісно**, за ту ціну, яку самі призначили (Панас Мирний).*

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне

І ніч покриє божий мир,

І наше лихо трохи засне,

І стихне людський поговір,—

Я йду до берега крутого,

І довго там дивлюся я,

Як із-за лісу, з-за густого

Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка,— на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:
Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

*Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай!* (Самійленко).
*Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю* (Тичина).
*На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможемо — ми,
І знаємо, що не вмеремо — ніколи!* (Рильський).

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недокінченості мови:

*Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я...я...
І ще Аркадій... Ясно вам... Так...* (Корнійчук).

*Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь* (Тичина).

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

*Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі* (Костенко).

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

*Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам...* (Олесь).

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки вряд:

*Встає народ, гудуть мости,
Рокочують ріки ясноводи!..* (Рильський).

60 Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «...се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багатів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [()]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, п. 11; § 121, п. 14):

*Там батько плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на паничині!.. (Шевченко).*

Україно моя! (А на серці тривога).

Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швещь).

3. Ремарки в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

К у н и ц я (хапає її руки і притягає до себе, весь тремтючи від хвилювання). Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки).

О л ь г а (голубить його голову). Ну, годі-бо, заспокойся, бідний... (Кочерга).

К р е ч е т. Під час операції я прошу нікого не пускати... (До Аркадія). Вас я прошу теж не заходити (Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...) (Корнійчук).

4. Ф р а з и, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(*Оплески*). (*Сміх*). (*Рух у залі*).

5. П р і з в и щ е автора, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. З н а к п и т а н н я або з н а к о к л и к у в цита-
тах для вияву ставлення автора до наведеного ним мате-
ріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не став-
ляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи
закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед
закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів,
узятих у дужки: якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять
після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок
можна в разі потреби застосовувати дужки різної форми (круглі та
квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадрат-
них.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на
автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки.
Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки,
крапку слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

*Гегель... зліше, ніж будь-хто інший, висміював насаджений Ші-
лером філістерський нахил помріяти про нездійсненні ідеали (див.,
наприклад, «Феноменологію»).* (Енгельс).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення,
ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно
від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Ц и т а т и, причому й тоді, коли цитата входить у сере-
дину речення як його складова частина:

*...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «висо-
кого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благо-
родного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно
пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як пе-
рекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши
шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком,
залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать націо-
нальності, а й печать індивідуальності лежить на кожному
талановитому перекладі (Рильський).*

2. Слова, що їх не вважають за свої,
або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного
ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше
або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Проголосили, що «економічна основа руху затемнюється прагненням постійно не забувати політичний ідеал», що девіз робітничого руху — «боротьба за економічне становище»(!) або, ще краще, «робітники для робітників»; оголошувалось, що страйкові каси «дорозжчі для руху, ніж сотня інших організацій»... (Ленін).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції різні (Франко).

3. І н д и в і д у а л ь н і н а з в и заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20):

Завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», крейсер «Аврора», фірма «Світанок», видавництво «Наукова думка», колгосп «Дружба», «Капітал» К. Маркса, трилогія «Прапоносці», газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) Власні назви неумовного характеру:

Видавництво політичної літератури України; Львівський політехнічний інститут; Київська обласна лікарня імені Жовтневої революції; Харківський тракторний завод.

б) Власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництв і т. ін.: Дніпрогес, Київенерго, Точелектроприлад, Політвидав.

в) Назви телеграфних агентств: Телеграфне агентство Радянського Союзу (ТАРС); агентство Пренса Латіна.

г) Назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абрєвіатури та номера:

шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334.

д) Назви марок машин, виробів, які стали загальноновживаними: фoрд, макінтош, наган і т. ін.

е) Назви рослин, квітів, плодів:

антонівка, паперівка, конвалія.

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: яблуня Білий налив, тюльпан Чорний принц, пше-ниця Новинка тощо.

в) Назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:

Гончар О. Собор.— К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при пря́мій мові див. § 125.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюють-

ся; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них.

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у куцах бузку,... Льоня одразу спитав:

— Ти звідки?

— З дому. З Підлісного,— відповіла Яринка.

— Маєш якусь справу?

— Та... думала тут декого зустріти (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) Стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси,

Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси

З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач).

б) Стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— Тату! татку! — упізнали діти.

— Голуб'ята! — батько простер руки
(Тичина).

— Краще померти стоячи,

Ніж на колінах жити! —

Сказав учитель історії

Дітям (Б. Олійник).

— *Хто там?* — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— *Я, я!* — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— *Ось ви, прославлений пійт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівна.*

— *Це неможливо,* — категорично заперечив Капніст... — *Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, хто буде читати писане нею?*

— *Будуть, Василю Васильовичу,* — вперто відказав Котляревський. — *Якраз простонародна мова й має стати засобом нашої боротьби* (Іваничук).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«*Як живе?*» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] *запитує* (Білоус).

«*Трава — що воно таке?*» — запитав мене син (Драч).

в) Розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються такі правила:

1) Коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире, то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— *У мене,* — вів своє дід, — *сини, двоє, на фронтах* (Смілянський).

— *Батьку,* — мовила тихо, — *ви так гарно співали, так гарно...* (Загребельний).

«*Мамо,* — каже старший брат, — *ходім додому!*» (Марко Вовчок).

2) Коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Нічого, нічого, Петю,* — заспокоював майор. — *Мати розуміється на цьому* (Іван Ле).

— *Зроду не чув, щоб так лисиці кидались на людей.*

— *А я чув,* — сказав Жадан. — *І не тільки чув. Бачив* (Щербак).

3) Коли на місці розриву мав бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *А, це ти, Максиме?* — зрадів Карпо. — *Заходь, заходь!* (Кошобинський).

— *Оце довчивсь!* — почав батько мені. — *Що ж тепер?..* (Тесленко).

4) Коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире:

Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло (Донченко).

5) Коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Ходім,* — сказав він і спитав: — *Чого ж ти мовчиш?*

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— *Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, силасилена... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду»* (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожному парну репліку слід брати в лапки:

— *А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є».*

Примітка. Ланки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивився кінофільм «Данило — князь галицький»?» — спитав він товариша.

Але: Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».

ПОКАЖЧИК

А

Аарне § 99
абажур § 45, II, п. 1
Абашидзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Керім § 38, п. 1, прим. 1
абзац — абзацу § 48, п. 2, д
абікуди § 30, п. 1, ж
абі-то § 30, п. 3, в
абіхто, абікого, абікому, абіким, абі на ко́му § 79
абіщо § 33, А, п. 1, а
абіяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
абіякий, абіякого, абіякому, абі-яким § 79
абітурієнт § 91, п. 2
або ж § 32, п. 2, а
абощо § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолютно сухий § 29, п. 1, г, прим. 1
Абхазія § 113, п. 2, а
абхазський § 113, п. 2, а
авангарт § 87
аванпост § 19, п. 1, прим.
аванпостний § 19, п. 1, прим.
авієві стайні § 38, п. 26, в, прим., б
Август § 94
Авдієвський, Авдієвського, Авдієвському § 102, п. 2
Авенір, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1.
авжеж § 33, А, п. 1, б
авра́л — авра́лу § 48, п. 2, ж
Аврора § 94
Австралійський конгрес пред-юніо́нів § 38, п. 14, в
Австра́лія § 94
Австрія § 94
Австро-Угорщина § 114, п. 2, г
автенітний § 94
автобіографія § 94
автомобіль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобі́ля* § 48, п. 1, е; § 100, п. 1, II; *автомо-бі́лем* § 100, п. 1, II
автомотогурто́к § 26, п. 1, е

автор § 94
авторитет § 94
Астор і Видавництво § 38, п. 3, прим. 4
автостра́да § 26, п. 1, в
автохто́н § 94
Ага́та § 97
агентство Пренса Латіна § 38, п. 17
агентство Франс Пресс § 38, п. 17
агіта́ція § 14; § 87
агра́рний § 29, п. 2, б
агра́рно-сировінний § 29, п. 2, б
агресія § 14
агресор § 87
агроно́м § 8, п. 2, е
а́грус § 15
Аддіс-Абе́ба § 114, п. 3, в
аддіс-абе́ський § 114, п. 3, в
адже́ § 32, п. 1
адже́ ж § 32, п. 2, а
Адріано́поль § 114, п. 2, д
Адріа́тика § 90, п. 5, в, 2
адве́ § 93, п. 1, а
ад'ю́нкт § 92, п. 1, б
ад'юта́нт § 92, п. 1, б
аеропла́н § 86, п. 1, а
Азербайджанська Радя́нська Соціа-лісти́чна Респу́бліка § 38, п. 12
Азія § 38, п. 8
Азо́во-Чорномо́р'я § 114, п. 2, г
азо́г — азо́ту § 48, п. 2, а
Айзена́х § 95, п. 2
акад. — академік § 40; *академік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академі́чний § 23, п. 3
Акаде́мія нау́к СРСР § 38, п. 15, б
Акаде́мія нау́к УРСР § 38, п. 15, б; § 39, п. 1, а
акмеї́ст § 22, п. 13
аксіо́ма § 90, п. 5, а, 2
акт — акта́, акту́ § 48, п. 2, й, прим.; *в акті́* § 52, п. 3, а
акти́в § 38, п. 16
аккумуля́ція § 89, п. 1
А́к'яб § 92, п. 1, а

Ак'яр § 109, п. 8
 Алатау § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
 Албанія § 86, п. 1, а
 але ж § 32, п. 2, а
 Александров § 104, п. 1
 Алексєєв § 104, п. 2, в
 Алжїр § 90, п. 5, в, 3; Алжїру § 48, п. 2, й
 Алїс § 100, п. 2
 Алма-Ата § 112, п. 5; § 113, п. 1; § 114, п. 3, в; Алма-Атї, в Алма-Атї § 112, п. 5
 алмаатїнець § 114, п. 3, в
 алма-атїнський § 113, п. 1; § 114, п. 3, в
 алмаз — алмаза, алмазу § 48, п. 2, й, прим.
 Алтай — Алтаю § 48, п. 2, й
 Альбєров § 104, п. 3, б
 альбатрос § 93, п. 1, б
 альманах — альманаху § 48, п. 2, з
 Альтаміра-і-Кревеа § 106, п. 3, б
 алюмінієвий § 23, п. 7
 алюміній § 86, п. 1, б
 Аляб'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
 Аляска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
 аляскинський § 113, п. 1
 Аляка § 90, п. 5, в, 2
 Америкáнська федерація праці § 38, п. 14, в
 амплуа § 100, п. 2
 амудар'їнський § 114, п. 3, в
 Амудар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
 Амур — Амїру § 48, п. 2, й
 аналі § 89, п. 1
 аналіз — аналізу § 48, п. 2, з
 Анан'їн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
 Анан'їно § 109, п. 4, а, 2
 анархічний § 23, п. 3
 ангел § 38, п. 2, а, прим. 1
 Ангелія § 14
 Андорра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
 андоррський § 89, п. 3, прим.
 Андрєєв § 104, п. 2, в
 Андрєєво-Іванівка § 114, п. 3, б
 андрєєво-іванівський § 114, п. 3, б
 Андрїєв § 67, п. 1, б; Андрїєва, Андрїєве § 23, п. 7; Андрїєві книжкї § 38, п. 26, а
 Андрїєвська церква § 38, п. 21
 Андрїєвський узвіз § 38, п. 9
 Андрїй § 23, п. 7; Андрїя § 48, п. 1, а
 Андрїй Байко — з Андрїєм Байком § 102, п. 4

«Андрїй Соловєйко, або Вчєніє світ, а невчєніє — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
 анїж § 32, п. 1
 анїскільки § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анїтелєнь § 30, п. 1, ж
 анїтрохи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анїчирк § 30, п. 1, ж
 анїчогїсїнько § 33, А, п. 1, а
 анїяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 аноматїя § 89, п. 2, прим.
 Анрі § 90, п. 5, а, 3
 апсáмбль — апсáмлю § 48, п. 2, б
 апсáмбль піснї й тáнцю їменї П. Вірського § 38, п. 15, а
 Антáнта § 38, п. 11
 Антарктида § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
 Антáрктика § 90, п. 5, в, 2
 Антєй § 38, п. 2, а
 «Антєй» § 38, п. 25
 антиїсторїчний § 90, п. 5, б
 антиїчний світ § 38, п. 22, прим. 1.
 Антїн (парадигма) § 103, п. 2; Антїн § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Антїна § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Антїновї § 103, п. 2, прим. 1
 антїонїка § 38, п. 5
 Антїонїка § 38, п. 5
 Антїонїєна § 22, п. 10, прим.
 Антїонович § 22, п. 10, прим.
 Анїу § 98
 Аньбєл § 104, п. 4, б
 апарáт — апарáта, апарáту § 48, п. 2, й, прим.
 АПН § 39, п. 2
 Аполлон § 38, п. 2, а
 Апостол § 38, п. 18, прим. 2
 апперцепція § 89, п. 2
 Апулія § 90, п. 5, а, 2
 араб — араби § 38, п. 1, прим. 6
 Арабська Республіка Єгїпет § 38, п. 12
 Аравїйське море § 110
 Арахчєєв § 104, п. 2, в
 Арбатська Стрілка § 109, п. 1, в
 Аргентїна § 90, п. 5, в, 5
 аргентїнець § 90, п. 5, в, 5
 аргентїнський § 90, п. 5, в, 5
 Арєф'єв § 104, п. 11
 ар'єргáрд § 90, п. 5, а, 2
 Арзамáс § 113, п. 2, в
 арзамáський § 113, п. 2, в
 арифмєтика § 88

арка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *арок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Аркадій Журавський § 104, п. 7
Арктика § 90, п. 5, в, 2
Арль § 86, п. 1, б
Арно § 100, п. 2
арсенал § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; *арсеналу, арсеналом, в арсеналі* § 100, п. 1, II
Артём (Федір Андрійович Сергєєв) § 38, п. 1; § 104, п. 1
Артёмов § 104, п. 3, б
Артемовський § 8, п. 3, д, 7
артеріальний § 90, п. 5, а, 2
артєрія § 90, п. 5, а, 2
арфа — *арф* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
архаїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
археологічний § 23, п. 3
архів § 90, п. 5, а, 5
архімедова спіраль § 38, п. 26, в, прим., б
Асканія-Нова, Асканії-Нової, Асканії-Новій § 112, п. 4, б
Ассиро-Вавилонія § 114, п. 2, г
асфальт § 86, п. 1, б; *асфальту* § 48, п. 2, а
ателє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Атлантида § 90, п. 5, в, 2
Атлантика § 90, п. 5, в, 2
атлантик-сінтський § 114, п. 3, г
Атлантик-Сіті § 114, п. 3, г
Атлантичний океан § 86, п. 1, а
атлас — *атласу* § 48, п. 2, б
атолу § 33, А, п. 1, б
атом — *атома* § 48, п. 1, ж
атомохід § 25, п. 2, а
АТС § 39, п. 2
аудиторія § 94
аудієнція § 90, п. 5, а, 2; § 94
Афанасьєв § 104, п. 2, б
Афганістан — Афганістану § 48, п. 2, й
Афіна § 38, п. 2, а
Африка § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1, I; *Африки, в Африці* § 112, п. 1, I
африканець — африканці § 38, п. 1, прим. 6
Ахіллєс § 38, п. 2, а
ахіллєсова п'яті § 38, п. 26, в, прим., б
ацтєк — ацтєки § 38, п. 1, прим. 6
Ачинськ § 109, п. 4, б, 1
Ашхабад § 114, п. 2, д
Аю-Даг § 38, п. 8, прим. 3
а як же § 32, п. 2, а

Б

баба § 23, п. 4; *бабі* § 47, Б, п. 7; *баб (і бабіє)* § 47, Б, п. 2, а
баба-ляг § 38, п. 2, б, прим.
бабин § 23, п. 4
бабіще § 45, II, п. 3
бабка § 18, п. 4, прим. 2
Бабкін — Бабкіним § 51, п. 3, а
бабуся — бабуся § 47, А, п. 6, в
багатий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
багатір § 1, п. 2
багато § 1, п. 2; § 79, прим.; *багатьох, багатьом, багатьма, багатьом* § 79, прим.
багато-багато § 25, п. 4, а
багатотисячний § 28, п. 1, б
багатство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
багаття § 1, п. 2
багачко § 16, п. 2, а, 1
багач § 1, п. 2
Багіров § 104, п. 6, а
Бадахос § 90, п. 1
Баден-Баден — Баден-Бадена, у Баден-Бадені § 112, п. 5
бажаний § 23, п. 2
бажання — бажань § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
базар § 45, II, п. 1
базедова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
Базель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
Байкал — Байкалу § 48, п. 2, й
Байкало-Амурська магістраль § 38, п. 9
байрак — байраку § 48, п. 2, д
бакінський § 113, п. 1
Бакү § 112, п. 7; § 113, п. 1
бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
баланс § 86, п. 1, а
баласт § 19, п. 1, прим.
баластний § 19, п. 1, прим.
балка, балці § 16, п. 2, б, прим.
Балканський півострів § 38, п. 8
Балканські країни § 38, п. 11
Балтика § 90, п. 5, в, 2
бальзам — бальзаму § 48, п. 2, а
БАМ — з БАМу, на БАМі § 39, п. 2, прим.
бандурист § 22, п. 13
банк «Гаранті трест компанії» § 38, п. 17
Банська Бістриця § 109, п. 7, г
Баня-Літка § 114, п. 3, а
баня-ліцький § 114, п. 3, а
Барб'є § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
Барбіс § 92, п. 2, б
барвістий § 23, п. 6

барвінок — *барвінку* § 48, п. 2, б
бар'єр § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
бароко § 89, п. 1
барометр § 96
барон § 38, п. 3, прим. 2
бартолетова сіль § 38, п. 26, в,
 прим., б
баск — *баски* § 113, п. 2, в, прим.
баскетбол — *баскетболу* § 48,
 п. 2, и
баский § 16, п. 2, а, 1, прим.
баско § 16, п. 2, а, 1, прим.
баскський § 113, п. 2, в, прим.
Баскунчак § 113, п. 2, б
баскунчакський § 113, п. 2, б
Бастілія § 90, п. 5, в, 5
батальйон § 7, п. 1, б; *баталь-*
йону § 48, п. 2, б
батенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
Батумі § 109, п. 4, а, 1
батьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
батькового, батькова § 8, п. 1, а, 3
Батьківщина § 38, п. 12, прим.
батько § 44, II, а; § 45, II, п. 1;
при батькові § 52, п. 1, а; *при*
батьку § 52, п. 1, б, прим.;
батьку § 53, п. 1; *батькі* § 54,
 п. 1; *батькам* § 56
батько-мати § 25, п. 4, б
бахмацький § 113, п. 2, б
Бахмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
бачачи § 85, п. 1
бачити (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; *бачити, бачу*
 § 80, п. 3, а; *бачать* § 80, п. 3, а;
 § 85, п. 1
башкір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштанник § 20, п. 1, в
бджола § 9, п. 1; § 9, п. 2, б;
бджолі, бджолі, на бджолі § 9,
 п. 2, б
бджолінний § 23, п. 5
безбатьченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
безвінний § 20, п. 1, в
безвінність § 20, п. 1, в
безвінно § 20, п. 1, в
без відома § 30, п. 2, а
безвісти § 30, п. 1, б
безголів'я § 8, п. 3, б, 3
безголосья § 8, п. 3, б, 3
Бездна § 109, п. 1
бездоріжжя § 8, п. 3, б, 3
без жалю § 30, п. 2, а
безідейний § 90, п. 5, б, прим.
безіменний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця § 30, п. 2, а
без кінця-краю § 30, п. 2, а

безкорисливий § 21, п. 2
безкрайїй, безкрая, безкрає (пара-
 дигма) § 68; *безкрайїй* § 21, п. 2;
 § 67, п. 2, в; *безкрайого, безкрай-*
йому, безкрайїї, безкрайїю § 9,
 п. 2, в
безкраїсть — *безкрайості* § 9, п.
 2, а
без краю § 30, п. 2, а
безладний § 67, п. 1, а
без ладу § 30, п. 2, а
без ліку § 30, п. 2, а
без мети § 30, п. 2, а
без наміру § 30, п. 2, а
безодній § 67, п. 2, а
безпека § 18, п. 4
безперестанку § 30, п. 1, б
безпечний § 18, п. 4
безпечність § 18, п. 4
безпечно § 18, п. 4
безпорядний § 67, п. 1, а
без пуття § 30, п. 2, а
безробітний § 67, п. 1, а
без сліду § 30, п. 2, а
без смаку § 30, п. 2, а
без сумніву § 30, п. 2, а
без угаду § 30, п. 2, а
без утину § 30, п. 2, а
без чєрги § 30, п. 2, а
без'язикїй § 6, п. 3
беладона § 89, п. 1
Белград § 114, п. 2, д
белетристика § 89, п. 1
Бєлич § 104, п. 1; § 104, п. 5
бельгїєць § 22, п. 4
Бельт § 86, п. 1, б
Бєльце § 109, п. 1, в, прим.
Бєнєдєво § 45, II, п. 2
Беранжє § 100, п. 2
бєрег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; *на*
бєрезї § 52, п. 3, а; *берегї* § 45, п. 1;
 § 57, п. 2; *берегів* § 55, п. 1; *бе-*
регїми § 58, п. 1; *на берегах* § 59
Бєрегівський округ § 38, п. 12
бєреза — *бєріз* § 8, п. 3, д, 2
бєрезень, бєрезня § 2, п. 2, в
Бєрезина § 109, п. 4, а, 2, прим.
Бєрезівський § 101
бєрєзка § 8, п. 3, д, 2
бєрезнєвий § 23, п. 7
Бєрезникї § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; *Бєрезників, Бєрезникїм*
 § 112, п. 2
бєрезняк, бєрезнякї § 48, п. 2, б
Бєрєзова § 109, п. 2, б
бєрізка § 8, п. 3, д, 2
бєрізки-бєрішадський § 114, п. 3, а
Бєрізки-Бєрішадські § 114, п. 3, а

Берінгове море § 38, п. 8
беручі § 85, п. 1
Бестужев § 104, п. 1
Бетті § 89, п. 3
бетхóвeнський § 107, п. 3
Бештау § 112, п. 7
Бёжецьк § 109, п. 1, в
Бёла § 104, п. 10
Бёлгород § 109, п. 1, в
Бёлий § 104, п. 10
Бёликов § 104, п. 6, в, 4
Белінський § 104, п. 2, г
Белóво § 109, п. 1, в
Белорéцьк § 109, п. 1, в
Бельóв § 109, п. 2, б
Б'ёрнсон § 92, п. 1, а
Б'еф § 92, п. 1, а
Бжозович § 104, п. 5, б
бйти § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а; *б'ю* § 6, п. 1; *б'ють* § 80, п. 3, б, 1
бйтий § 84, п. 2, прим. 1, а
бйтися — *б'ється* § 80, п. 6, в, прим. 3
Бйарріц § 90, п. 5, а, 2
бйбліотéка § 88
Бйблйя § 38, п. 18, прим. 2
бйг — *бйгу* § 48, п. 2, ж
бйгти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *бйжй* § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *бйжйш* § 80, п. 5, прим.; *бйжй, бйжйм(о), бйжйтй* § 81, п. 2, в, прим. 2
бйдолашйний § 67, п. 1, а
бйзнес § 90, п. 5, а, 5
бйй — *у бой* § 52, п. 2, б
бйк § 44, II, а
Бйла § 109, п. 1, в
Бйла Пйдлйська § 109, п. 1, в
Бйла Цёрква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
Бйле § 109, п. 1, в
Бйле море § 114, п. 2, е
бйлёт § 86, п. 2
бйлий-бйлий § 25, п. 4, а
Бйлий налйв § 38, п. 5
бйлйти, бйлйю, бйлйють § 80, п. 3, б, 2
Бйлло § 90, п. 5, а, 3
бйль § 89, п. 1
Бйловéзка Пйща § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в
Бйловёрхий § 101
бйлокрйці § 26, п. 1, б
бйлолйцій, бйлолйця, бйлолйце (парадигма) § 68, прим. 2
бйломóрський § 114, п. 2, е
Бйлопйлля § 114, п. 2, а
бйлопйльський § 114, п. 2, а
бйлорýс § 38, п. 1, прим. 6
Бйлорýсия § 109, п. 6
«Бйлорýсь» § 38, п. 25
бйлорýський § 109, п. 6
Бйлостóк § 109, п. 1, в
бйлоцеркйвський § 113, п. 2; § 114, п. 2, е
бйль — *бóлю* § 48, п. 2, е
бйльш вдáлий § 69, п. 1, б
бйльш глйбóкий § 69, п. 1, б
бйльш-мёнш § 25, п. 4, б
бйльшовйзм § 22, п. 13
бйльшовйк § 18, п. 2, а
бйльшовйцькйй § 18, п. 2, а
бйсмаркйвський § 107, п. 3
б-ка (бйблйотéка) § 26, п. 2, 5
Благовéщенськ § 109, п. 1, в
Благовéщення § 38, п. 22
Благодáрне § 109, п. 7, а
Благобéв § 104, п. 2, б
благословéнный § 20, п. 2, в
блaжéнный § 20, п. 2, в
блaкйтнo-сйнйй § 29, п. 2, е
блйжнйй § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
блйжчaти § 18, п. 3
блйзькйй § 16, п. 2, а, 1
блйзькйсть § 16, п. 2, а, 1
блйзькo § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
блйск § 19, п. 2
блйскавкa § 2, п. 3, б
блйснyти § 19, п. 2
блйщáти § 2, п. 3, б
блйдолющйй § 68, прим. 2
блйндáж — *блйндaжá* § 48, п. 2, в
блoк § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II;
блóкa, блóкy § 48, п. 2, й, прим.; § 100, п. 1, II; *блóком, на блóці* § 100, п. 1, II
блoк-систéмa § 26, п. 2, 1, а
блýзa § 86, п. 1, а
блйóмйнг § 86, п. 1, б
бoá § 100, п. 2
бoбoвйння § 22, п. 5
бoввáн § 20, п. 3
бoввáнйтй § 20, п. 3
Бoг § 8, п. 3, д, 7; § 38, п. 18, прим. 2
бoгaтйр § 1, п. 2
бoгaтйр хлóпeць § 27, п. 2
Бoгдáн — *Бoгдáне* § 53, п. 3
Бoгopóдця § 38, п. 18, прим. 2
бoзвáднйсть § 25, п. 2, в
бoць § 45, II, п. 2; *бййцём* § 51, п. 1; *бййцýб* § 53, п. 3
бo ж § 32, п. 2, а

Бѣжа Матір § 38, п. 18, прим. 2
бѣння — *бѣнь* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
бойовий § 23, п. 7
болгарин — *болгари* § 54, п. 1, прим.; *болгар* § 55, п. 1, прим.
Болгарська соціалістична партія § 38, п. 14, б
Болград § 25, п. 3, б
Болдіно § 113, п. 1
болдіньський § 113, п. 1
болітце § 8, п. 3, б, 2; *болітець* § 55, п. 2, прим.
Бологѣ § 109, п. 7, а
болото § 8, п. 3, б, 2; *боліт* § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
бом-бѣм § 25, п. 4, г
бондар, *бондаря* § 45, II, п. 2
бонна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *бонн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Бонна-фіорд § 114, п. 3, г
Бордѣ § 112, п. 7
борець, *борця*, *борцеві*, *борцем* § 8, п. 3, д, 1
Борисівна § 22, п. 10
Борисов § 104, п. 6, в, 2
Бориспіль § 108, прим.
Боричів *Тік* § 38, п. 9
борідка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4, прим. 2
борінка § 8, п. 3, б, 1
Боровѣ, *Борового*, *Боровому* § 112, п. 3
Боровиківський § 8, п. 3, д, 7
Боровичі § 109, п. 4, б, 6
бородѣ, *борід* § 8, п. 3, б, 1
Бородіно § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 7, б; *Бородіном* § 51, п. 3, б
борона, *борін* § 8, п. 3, б, 1
бороти § 18, п. 4, прим. 2; *борів*, *боріла* § 8, п. 3, в
боротьба § 18, п. 4, прим. 2
боротьбист § 22, п. 13
борщ — *борщів* § 48, п. 2, а
босній § 30, п. 1, е
бостон § 38, п. 10
Ботвинник § 104, п. 6, в, 2
Ботев § 104, п. 2, в
болягуз § 18, п. 2, б
болягуство § 18, п. 2, б
болягузький § 18, п. 2, б
болякий § 16, п. 2, а, 1, прим.
бѣязкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
бѣязко § 1, п. 1
бѣятися § 80, п. 3, а; *бѣюся*, *бѣйся* § 8, п. 1, а, 6; *бѣйтися* § 1, п. 1
бравісимо § 89, п. 1

бравши § 85, п. 2
Бразілія § 90, п. 5, в, 5
Бранденбург § 114, п. 2, д
бранденбурзький § 114, п. 2, д
Бранко, *Бранка* § 100, п. 2, прим.
брат § 18, п. 2, в; *на братові* § 52, п. 1, а; *братів* § 60; *брате* *Піетре* § 53, п. 4, прим. 2
брати § 10, п. 2; *братъ* § 83, прим. 1; *беріу* § 10, п. 2; *беріуть* § 85, п. 1; *брав* § 80, п. 9; § 85, п. 2; *брала*, *брало*, *брали* § 80, п. 9; *бері*, *берім(о)*, *беріть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 1, б
братик § 22, п. 1
Братислава § 90, п. 5, в, 5
братів, *братова*, *братове* (парадигма) § 68; *братів*, *братового*, *братова* § 8, п. 1, а, 3
брат-і-сестра § 26, п. 2, 4
братній § 23, п. 1; § 67, п. 2, в
братство § 18, п. 2, в
Братськ § 109, п. 9, в
братський § 18, п. 2, в
браунінг § 38, п. 1, прим. 5
бренькіт § 17, п. 2
Бретань, *Бретані*, *Бретанню*, *у Бретані* § 112, п. 1, III
Бретон де лос Еррерос § 38, п. 1, прим. 1
брехати § 10, п. 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; (не) *брешу*, (не) *бреші*, (не) *брешіть* § 81, п. 2, в, прим. 2
бригада § 90, п. 5, в, 1
бригадір § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
бриж § 19, п. 2
бризнути § 19, п. 2
бриніти § 2, п. 3, а
бриньчати § 17, п. 2
брід § 38, п. 9
Бронівський § 104, п. 1; § 104, п. 9
Бронниці § 109, п. 4, б, 6
брошюра § 90, п. 6
брутто § 89, п. 1
бразжчати, *бразжів*, *бразжівши* § 18, п. 1, г
бразж § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
бразжнути § 19, п. 2
Брянськ § 109, п. 9, в
Буало § 100, п. 2
бувати, *буваю*, *бувають* § 80, п. 3, б, 4, прим.
Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а; *Бугу* § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II; *на Бугі*, *по Бугу* § 112, п. 1, II
Бугайов § 104, п. 3, а
Будда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, I; *Будди*, *Буддого* § 100, п. 1, I

будінок § 50, п. 2; *будінкові, будінку* § 49, п. 1; *у будінку, у будінкові* § 52, п. 2, а
Будінок учителя § 38, п. 15, в
будіночок § 9, п. 1
будити — будить, будять § 16, п. 2, г
будівник § 8, п. 1, б; *будівника* § 50, п. 1
будівничий, до будівничого, будівничі, з будівничими § 68, прим. 1
будній § 67, п. 2, а
будьба § 8, п. 1, б; *будьв* § 8, п. 3, д, 3
будувати, будую, будують § 80, п. 3, б, 4
будуватися — будується § 33, А, п. 1, в
будь-де § 30, п. 3, в
будь-коли § 30, п. 3, в
будь-котрий § 28, п. 2, б
будь-куди § 30, п. 3, в
будь-хто, будь у кого § 28, п. 2, б
будь-чий § 28, п. 2, б
будь-що, будь на чому § 28, п. 2, б
будь-що-будь § 30, п. 3, д
будь-який § 28, п. 2, б
Будяк § 38, п. 2, б
Буенос-Айрес § 114, п. 3, в
буенос-айресський § 114, п. 3, в
бур § 90, п. 4
Буряков § 104, п. 2, б
бузок — бузку § 48, п. 2, б
бужський § 113, п. 2, а
буй-твір § 26, п. 2, 1, а
буквар, букваря § 45, II, п. 2
Букovina § 38, п. 12, прим.
буколіко-романтичний § 29, п. 2, в
буксірувати § 24, п. 3
буксувати § 24, п. 3
булла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *булл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Булонський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
Булонь § 93, п. 1, в
Булонь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
булонь-сюр-мёрський § 114, п. 3, д
бульвар Тараса Шевченка § 38, п. 9
бульдог § 38, п. 4, прим.; § 86, п. 1, б
бульйон § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
булькотати, булькочу, булькочуть § 80, п. 3, б, 8
булькотіти § 80, п. 3, а
бундесрат § 38, п. 13, прим. 2
Бургель-Араб § 114, п. 3, д

бургель-арабський § 114, п. 3, д
бургомістр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Буревісник § 38, п. 2, б
бурелом § 25, п. 2, б
буркун — буркуні § 48, п. 2, б
бурмістер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурмотіти § 80, п. 3, а
буря § 45, I, п. 2; *бурі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *бурю* § 47, А, п. 3; *бурею* § 47, А, п. 4; *у бурі* § 47, А, п. 5; *бур* § 47, Б, п. 2, а; *бурям* § 47, Б, п. 3, б
буряк § 6, п. 2, прим.; *буракя, буракю* § 48, п. 2, й, прим.; *бур'ян* § 6, п. 2
буряний § 6, п. 2, прим.
бути § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1; *є, еси, есть, суть* § 80, п. 7; *бідю, бідеш, бідє, бідємо* (рідше *бідєм*), *бідєте, бідють* § 80, п. 8, а, 1; *будь, будьте* § 16, п. 2, г
буття § 17, п. 5
буц § 17, п. 7
бюджет § 92, п. 2, б
Б'юкенен § 92, п. 1, а
Біолов § 100, п. 1, II; *Білова* § 100, п. 1, II; *Біоловом* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
бюр § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
Бюффон § 92, п. 2, б
Бядуля § 104, п. 7; § 104, п. 11, прим.
бязь § 92, п. 2, б
Бялий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
Вавилівський § 104, п. 6, в, 2
Вавилон § 90, п. 5, в, 5
вага § 44, I
вагання — вагання § 55, п. 2
важкий-такі § 33, А, п. 3, а
важкоатлет § 25, п. 1
важкохворий § 29, п. 1, г
Вайель § 98
Вайзенборн § 95, п. 2
Вайян § 98
ВАК — з ВАКу § 39, п. 2, прим.
вакубля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, I;
вакубі, вакублею § 100, п. 1, I
вал § 38, п. 9; *вала* § 48, п. 2, й, прим.; *валу* § 48, п. 2, д; § 48, п. 2, й, прим.
Валенсія § 86, п. 2
Валки § 113, п. 2
валківський § 113, п. 2

Валійки § 109, п. 4, 6, 7
вальс — *вальсу* § 48, п. 2, и
Вальтер Скотт § 107, п. 4, а,
 прим.
вальтер-скоттівський § 107, п. 4,
 а, прим.
вампір § 22, п. 13
ван Бетховен § 106, п. 1, г; § 107,
 п. 3
Ван-Дейк § 95, п. 1; § 106, п. 1, г,
 прим. 1
Вандрієс § 91, п. 2
ванна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1, ванн § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 2
ванний § 89, п. 1
вантаж § 45, II, п. 3; *вантажі*
 § 57, п. 2
вантажно-розвантажувальний § 29,
 п. 1, в, прим.
Варангер-фіорд § 38, п. 8
варений § 20, п. 2, в, прим.; § 84,
 п. 2, прим. 1, г
варений § 20, п. 2, в, прим.
варення § 8, п. 3, г
варення § 8, п. 3, г
вариво § 22, п. 2
варити § 80, п. 3, а; § 84, п. 2,
 прим. 1, г; *варю*, *варять* § 80,
 п. 3, а
варіння § 8, п. 3, г
Варнгобен фон Їнзе § 38, п. 1,
 прим. 1
варт § 67, п. 1, в
Василів § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7;
Василівського § 8, п. 1, а, 3; *Васи-*
ліва § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
Василівна § 22, п. 10
Василь-Костянтин § 106, п. 3, а
Васильович § 22, п. 10
Василь Сєнік — *Василя Сєніка*
 § 102, п. 4
Васько § 18, п. 1, д
ват § 55, п. 1, прим.; § 90, п. 5, а,
 3, прим.; *ватів* § 55, п. 1, прим.
Ватикан § 90, п. 5, в, 5
Ватт § 90, п. 5, а, 3, прим.
ваш § 75
Вашингтон § 90, п. 5, в, 3
Вашченко § 18, п. 1, д
Вашук § 18, п. 1, д
вбїк § 30, п. 1, 6
ввечері § 30, п. 1, 6
ввіч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, 6
ввічливий § 20, п. 1, а
ввілью § 30, п. 1, 6
ввільос § 30, п. 1, 6
ввїрї § 30, п. 1, 6

ввїрї § 30, п. 1, 6
ввїрї § 11, п. 3, а
ввїрї § 30, п. 1, г
ввїрї § 30, п. 1, 6
Ввїрї § 11, п. 3, 6
ввїрї § 30, п. 1, е
ввїрї § 30, п. 1, г
Ввїрї § 97
Ввїрї § 104, п. 2, в
ввїрї — *ввїрї* § 47, Б,
 п. 4, а
Ввїрї § 101
ввїрї — *ввїрї* § 48, п. 1, 6
ввїрї § 45, I, п. 3
ввїрї — *ввїрї* § 80, п. 9, прим. 1
Ввїрї § 86, п. 1, а
ввїрї § 22, п. 4; § 44, II, а;
 § 45, II, п. 2; *ввїрї* § 49,
 п. 1; *ввїрї* § 54, п. 2
Ввїрї § 38, п. 6
Ввїрї § 38, п. 22
Ввїрї § 38, п. 22
Ввїрї § 38, п. 22
Ввїрї § 2, п. 1; *у ввїрї*,
у ввїрї § 8, п. 1, а, 1
Ввїрї § 38, п. 6
Ввїрї § 110
Ввїрї § 38, п. 13
Ввїрї § 38, п. 22
ввїрї § 25, п. 4, 6
Ввїрї (Державний *бр-*
дена *Лєніна* *академічний* *Ввїрї*
кий *театр* *СРСР*) § 38, п. 15, в,
 прим.
Ввїрї § 109, п. 7, а;
 § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а;
Ввїрї § 112, п. 4, а
Ввїрї § 38, п. 8, прим. 1;
 § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, 6;
Ввїрї § 112, п. 4, а
Ввїрї § 90, п. 5, в, 4
ввїрї § 113, п. 2, 6
ввїрї § 2, п. 1
ввїрї § 2, п. 1
Ввїрї § 104, п. 5
ввїрї § 67, п. 1, а
ввїрї § 86, п. 1, а
ввїрї § 26, п. 1, в
Ввїрї § 104, п. 1
ввїрї § 45, I, п. 3
Ввїрї § 104, п. 1
Ввїрї § 104, п. 8, 6
Ввїрї § 38, п. 2, а

Венеція, Венeції, Венeцією § 100, п. 1, І
 верболіз § 26, п. 1, в
 Верболізи § 114, п. 2, г
 верболізовський § 114, п. 2, г
 верб'я § 6, п. 1, прим.
 Вересав § 104, п. 2, б
 вереск § 18, п. 1, г
 верещати, верещі, верещиш § 18, п. 1, г
 Вериківський § 8, п. 3, д, 7
 вернений § 84, п. 2, прим. 1, б
 Вернигородок § 114, п. 2, в
 вернигородський § 114, п. 2, в
 вернути § 84, п. 2, прим. 1, б
 вернутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 Версаль § 38, п. 8, прим. 4
 Версальський мир § 37, п. 23
 верста, верст § 47, Б, п. 2, а
 верста, верств (і верстов — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, а
 вертіти § 80, п. 5; § 84, п. 2, прим. 1, г; верчу § 80, п. 5
 вертоліт § 26, п. 1, а
 верф — верф'ю § 61, п. 3, б
 верхів'я — верхів'я § 55, п. 1
 верхній § 67, п. 2, а
 Верхня Сілезія § 114, п. 1, а
 Верхньодніпровськ § 108, § 114, п. 2, а
 верхньодніпровський § 25, п. 1; § 114, п. 2, а
 верховіття — верховіть § 55, п. 2
 Верховна Рада Союзу Радянських Соціалістичних Республік § 38, п. 13
 верховний § 8, п. 3, д, 7
 Верховний Суд СРСР § 38, п. 13
 Верховний Суд США § 38, п. 13
 Верховня § 109, п. 1
 верчений § 84, п. 2, прим. 1, г
 вершечок § 22, п. 7
 вершок § 22, п. 12
 Верьовкін § 104, п. 3, б
 веселий § 67, п. 1, а
 Веселівський § 104, п. 1
 веселощі — веселошам § 66, п. 3, а;
 веселошами § 66, п. 5, а
 весілля § 44, П, 6; весіль § 55, п. 2
 весінний § 67, п. 2, а
 Вєслав § 104, п. 1
 весняний § 67, п. 1, а
 весті, вів, вела § 8, п. 1, а, 7
 вест-індійський § 114, п. 3, г
 Вест-Індія § 114, п. 3, г
 весь (увесь, вєсь), вся (уся), все (усе) (парадигма) § 78; всього § 7, п. 2;
 з усього, в усьому § 78, прим. 2

Ветліга § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
 ветлязький § 113, п. 2, а
 вечєра § 9, п. 1
 вєчір — вєчора § 9, п. 2, б; § 9, п. 2, г; вєчорові § 9, п. 2, г; на вєчорі § 9, п. 2, б; вєчорі § 9, п. 1; § 9, п. 2, б
 вєчірній § 67, п. 2, а
 вєчоріти, вєчоріє § 9, п. 2, г
 В'єнна § 91, п. 2
 В'єнтян § 93, п. 1, а
 В'єтнам § 91, п. 2
 вєзємини § 11, п. 3, а
 в затишку § 30, п. 2, а
 вєвод — вєводу § 48, п. 2, б
 вєзмку § 30, п. 1, б
 вєзакі § 30, п. 1, б
 вєзти § 84, п. 2, прим. 1, а
 вєзтий § 84, п. 2, прим. 1, а
 вєзти § 84, п. 2, прим. 1, а
 вєзтий § 84, п. 2, прим. 1, а
 вєбирати § 10, п. 2
 вєбій — вєбою § 48, п. 2, і
 вєбїстий § 23, п. 6
 Вєборг § 113, п. 2, а
 вєборець, вєборця § 8, п. 3, д, 1
 вєборський § 113, п. 2, а
 вєбрати — вєбери, вєбері(о), вєберіть § 81, п. 1, б
 вєвершений § 20, п. 2, в, прим.
 вєвєршуваний § 24, п. 1
 вєвєршування § 24, п. 1
 вєвєршувати § 10, п. 2; § 24, п. 1
 вєволокати § 10, п. 2
 вєволокти § 10, п. 2
 вєгнати — вєгєси, вєгєні(о), вєгєніть § 81, п. 1, б
 вєгода, вєгїд § 47, Б, п. 2, а
 вєгїда, вєгїд § 47, Б, п. 2, а
 вєгєкний § 84, п. 2, прим. 2
 вєгїти § 84, п. 2, прим. 2
 вєгїтований § 84, п. 2, а
 вєгєрєти § 10, п. 2
 вєгїрєти § 10, п. 2
 вид — вєду § 48, п. 1, ж
 вид. — видання § 40
 вид-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
 вєдимо-невєдимо § 25, п. 4, б
 вєдєжєнєтупокєнічний § 29, п. 1, г, прим. 2
 вєзволити — вєзволь, вєзвольмо, вєзвольте § 81, п. 2, в
 вєїждєжений § 80, п. 6, а; § 84, п. 2, прим. 2
 вєїждєжувати § 80, п. 6, б
 вєїздїти § 19, п. 1; § 84, п. 2, прим. 2
 вєїзний § 19, п. 1

Виконавчий комітет Донецької обласної Ради народних депутатів § 38, п. 14, а
 виконком § 25, п. 3, б
 виконуючий § 84, п. 1, а
 вікоренення § 10, п. 2
 вікоренити § 10, п. 2
 викорінювання § 10, п. 2
 викорінювати § 10, п. 2
 ви́кобчувати § 80, п. 6, б
 Ві́кса § 109, п. 5
 ві́ла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;
 ви́л § 66, п. 2, в; ви́лам § 66, п. 3, а;
 ви́лами § 66, п. 5, а; на ви́лах § 66, п. 6
 ви́лити — ви́ллю § 20, п. 4, д
 ви́магати § 10, п. 1
 ви́мірювати — ви́мірюй § 81, п. 2, в, прим. 3
 ви́мовити § 10, п. 1
 ви́мовляти § 10, п. 1
 ви́мостити, ви́моцу § 80, п. 5
 ви́моцений § 80, п. 6, а
 ви́моцувати § 80, п. 6, б
 ви́мпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 ви́на § 20, п. 1, в
 ви́нен § 67, п. 1, в
 Ви́ногра́дов § 104, п. 6, в, 2; Ви́ногра́довим § 51, п. 3, а
 Ви́ногра́дово § 109, п. 4, б, 3
 ви́но́сити — ви́но́сь, ви́но́сьте § 16, п. 2, г
 ви́но́ситися — ви́но́сься § 16, п. 2, г;
 ви́ні́ся § 20, п. 1, г
 ви́но́щувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
 ви́няток — ви́нятку § 48, п. 2, ж
 ви́па́док — ви́па́дку § 48, п. 2, і
 ви́пекти § 10, п. 2
 ви́піка́ти § 10, п. 2
 ви́полі́скувати § 10, п. 2
 ви́полоска́ти § 10, п. 2
 ви́провади́ти § 10, п. 1
 ви́прова́джати § 10, п. 1
 ви́пуск § 19, п. 2
 ви́пускни́й § 19, п. 2
 ви́р § 45, II, п. 1
 ви́робля́ти — ви́робля́ють § 85, п. 1
 ви́робля́ючи § 85, п. 1
 ви́робни́цтво § 8, п. 3, д, 7
 ви́робни́че об'є́днання «Кри́стал» § 38, п. 15, а
 ви́рок § 8, п. 3, д, 7
 ви́рости́ти § 10, п. 1
 ви́рощува́ти § 10, п. 1
 ви́селок, ви́сілка § 8, п. 1, а, 1
 ви́ск § 19, п. 2
 ви́скну́ти § 19, п. 2
 ви́слати, ви́стело § 10, п. 2

ви́слів — ви́слову § 48, п. 2, і
 ви́со́кий § 18, п. 3
 Ви́со́кі До́гові́рні Сто́рони § 38, п. 3, прим. 4
 ви́со́чина, ви́со́чинь § 61, п. 1, прим.;
 ви́со́чинню § 61, п. 3, а
 Ви́сля́нський § 104, п. 7; § 104, п. 9
 ви́ссати § 20, п. 3
 ви́стила́ти § 10, п. 2
 Ви́тегра § 109, п. 5
 ви́терти — ви́тер, ви́тру § 8, п. 2, а
 ви́ти, ви́ю, ви́ють § 80, п. 3, б, 1
 ви́ти, в'ю, в'ють § 80, п. 3, б, 1
 ви́хований § 20, п. 2, в, прим.
 ви́ховате́ль § 2, п. 2, б; § 22, п. 4
 ви́хозна́й § 29, п. 2, б
 ви́хор § 45, II, п. 1; ви́хору § 48, п. 2, е
 Ви́шній Во́лочо́к § 113, п. 2, б; § 114, п. 1, а
 ви́шній — ви́шені § 9, п. 1
 ви́шня́к, ви́шня́к § 48, п. 2, б
 ви́шньово́лодьки́й § 113, п. 2, б
 ви́ще́зда́ний § 25, п. 1, ува́га; § 29, п. 1, г
 ви́щий, ви́ще § 18, п. 3
 Ви́я́рдо § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
 ви́бра́ція § 90, п. 5, а, 5
 ви́тво́рок — ви́то́рка § 48, п. 1, е
 ви́вця́, овце́ § 8, п. 1, а, 5; гна́ти овце́ (і ви́вці) § 47, Б, п. 4, а, прим.
 ви́ва́р, ви́ва́ря § 45, II, п. 2
 ви́ва́рка § 38, п. 4, прим.
 ви́ви́ши § 8, п. 1, а, 7
 ви́дбій — ви́дбо́ю § 48, п. 2, і
 ви́два́р § 45, II, п. 1
 ви́дгору́джува́ти § 10, п. 1
 ви́дгук — ви́дгу́ку § 48, п. 2, і
 ви́дда́вна § 30, п. 1, в
 ви́дда́ти § 20, п. 1, а
 ви́дді́л § 20, п. 1, а
 ви́дді́лення мо́ви, лі́тера́тури та мистецтвозна́вства АН УРСР § 38, п. 16
 ви́д'ї́зд § 6, п. 3
 ви́дкриття́ § 20, п. 4, а; § 21, п. 2; ви́дкриттів § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
 ви́дмі́нок — ви́дмінка § 48, п. 1, ж; ви́дмінко́ві, ви́дмінку § 49, п. 1
 ви́дні́ні § 30, п. 1, а
 ви́дпо́вше́ння § 80, п. 6, в
 ви́домо́ість — ви́домо́стей § 62, п. 2
 ви́дпо́вді́альни́сть § 22, п. 3

відповідний § 67, п. 1, а
 відповідь — *відповіді* § 62, п. 1;
відповідей § 62, п. 2; *відповідям*
 § 62, п. 3; *відповідями* § 62, п. 4;
у відповідях § 62, п. 5
 відповідісті (парадигма в майбутньо-
 му часі) § 80, п. 7
відразу § 30, п. 1, б
від ранку до вечора § 30, п. 2, б
відрб — відер § 55, п. 2; § 55, п. 2,
 прим.
відстань § 21, п. 2
відсітний § 66, п. 2, а
від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
відтепер § 30, п. 1, а
відчувати, відчуваю, відчувають
 § 80, п. 3, б, 4, прим.
візаві § 90, п. 5, а, 4
війна — вбен (і війн) § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 1
Війон § 98
військкомат § 20, п. 1, б
військо § 16, п. 2, а, 1; *у війську*
 § 52, п. 2, а
Військово-Грузинська дорога § 38,
 п. 9
військовозобов'язаний § 29, п. 2, г,
 прим.
військово-морський § 29, п. 2, г
Військово-Морський Флот § 38,
 п. 13
військовополонений § 29, п. 2, г,
 прим.
військово-спортивний § 29, п. 2, г
війя, війю, на війі § 5, п. 1
вік § 18, п. 4; *віку* § 48, п. 1, е
вікно § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2;
 § 44, II, б; § 45, II, п. 1; *вікон*
 § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55,
 п. 2; § 55, п. 2, прим.
віконечко § 22, п. 7
віконниці § 20, п. 1, в
віконце — віконець § 55, п. 2, прим.
Віктор, Віктора § 103, п. 2,
 прим. 2
віл — волів (і волі) § 57, п. 1,
 прим.
вілла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
 § 89, п. 1; *вілл* § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 2
Вілуйо Пуспоюдо § 38, п. 1, прим. 3
Вільнєв § 91, п. 2
вільний § 8, п. 1, б
Вільсон § 86, п. 1, б; § 97
Вільшанська Новоселиця § 114,
 п. 3, е
вільшансько-новоселицький § 114,
 п. 3, е

Вільямс § 97
він, вона, вони (парадигма) § 73;
його, йому § 7, п. 1, а; *з нього,*
у неї § 78, прим. 2; *їх* § 4, п. 1;
до нього, за неї, з них § 73
Вінниця § 20, п. 1, в; § 108
Вінницькі Стані § 114, п. 3, е
вінницько-ставський § 114, п. 3, е
Вінниччина § 38, п. 12, прим.
вінця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в;
 § 66, п. 4, а; *вінцям* § 66, п. 3, б;
вінцями § 66, п. 5, б
віньетка § 93, п. 1, а
Вінні § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100,
 п. 2
Вірджинія § 90, п. 5, в, 3
вірити — вірте § 17, п. 1
вісім (парадигма) § 70, п. 2
вісімдесят § 70, п. 4
вісімдесят восьмий, вісімдесят
восьмого § 71, п. 2
вісімдесятий § 71, п. 1
вісімнадцять § 70, п. 3
вісімсот § 70, п. 5
віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
вісник § 19, п. 1
Віслер § 97
вість § 19, п. 1; § 44, III; *вісті*
 § 61, п. 1; § 62, п. 1; *вістю*
 § 61, п. 3, б; *при вісті* § 61, п. 4;
вісте § 61, п. 5; *вістей* § 62, п. 2;
вістям § 62, п. 3; *вістями* § 62,
 п. 4; *у вістях* § 62, п. 5
вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а;
 § 20, п. 4, в; *віссю* § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, а; *осі* § 8, п. 1, а, 5;
 § 61, п. 1; § 62, п. 1; *на осі* § 61,
 п. 4; *осей* § 62, п. 2; *бсям* § 62,
 п. 3; *бсями* § 62, п. 4; *на бсях*
 § 62, п. 5
Віталій — Віталію § 53, п. 2
Віта-Поштова § 114, п. 3, а
віта-поштовий § 114, п. 3, а
Вітебське § 109, п. 4, а, 1
Вітебське вєводство § 38, п. 12
вітер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а;
 § 44, II, б; *вітру* § 2, п. 2, в;
 § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
Вітер — Вітра § 48, п. 1, а; § 50,
 п. 1
Вітка § 109, п. 1, в
Вітмен § 97
вітрище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
вітровий § 23, п. 7
віттова хвороба § 38, п. 26, в,
 прим., б
віце-президент § 26, п. 2, 2
віце-президентський § 29, п. 2, а

вічко, вічок § 8, п. 3, а, 2
 віч-на-віч § 30, п. 3, д
 вічний § 18, п. 4
 вічність — вічності § 9, п. 2, а
 вічно § 18, п. 4
 вибкати § 7, п. 1, б
 вклад § 11, п. 3, а
 Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
 екрай § 30, п. 1, б
 екуні § 30, п. 1, б
 влад § 30, п. 1, б
 влада § 11, п. 3, а
 владар § 11, п. 3, а
 Владивосток § 11, п. 3, б; § 109,
 п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113,
 п. 2, б; Владивостіка, у Влади-
 востіці (у Владивостоку) § 112,
 п. 1, II
 владивостіцький § 113, п. 2, б
 Владислав § 106, п. 2, г
 власний § 11, п. 3, а
 власноруч., власноручн. (власноруч-
 ний) § 40
 власт. (властівий) § 40
 властивість § 11, п. 3, а
 влітку § 30, п. 1, б
 ВЛКСМ § 39, п. 2
 в міру § 30, п. 2, а
 в нагоріду § 30, п. 2, а
 внаслідок § 31, п. 1, а
 внизу § 30, п. 1, б
 внічию § 30, п. 1, д
 в ногу § 30, п. 2, а
 вночі § 30, п. 1, б
 Внучково § 109, п. 7, б
 внутрішній § 67, п. 2, б
 внутрішньозаводський § 29, п. 1, г
 в обмін § 30, п. 2, а
 в обріз § 30, п. 2, а
 вовк § 8, п. 2, б; овка § 8, п. 2,
 б; § 48, п. 1, б
 вовк-жадніого § 27, п. 2
 вовчєня § 22, п. 6
 вовчїця — овчїць § 47, Б, п. 4, а
 овєкий § 18, п. 4, прим. 2
 овєничок § 22, п. 7
 овєнище § 22, п. 9
 овєонь § 8, п. 2, а; овєнїю § 8, п. 2, а;
 § 48, п. 2, е
 водá — вод § 8, п. 3, д, 3
 водєнь § 8, п. 3, д, 1; водню § 8,
 п. 3, д, 1; § 48, п. 2, а
 водїти, воджїу § 80, п. 5; § 80,
 п. 6, в, прим. 1
 водїння § 80, п. 6, в
 водно § 30, п. 1, г
 водовєз § 8, п. 3, д, 6
 водогїн — водогїну § 48, п. 2, і

вододїл — вододїлу § 48, п. 2, і
 Водолáжченко § 18, п. 1, д
 Водолáзький § 18, п. 1, д
 водопїй, водопїю § 8, п. 1, а, 1
 водопрвїд § 8, п. 3, д, в; водопрв-
 вду § 48, п. 2, і
 Водоп'янов § 104, п. 11
 вовввда § 44, 1
 воєнно-стратегїчний § 29, п. 2, в
 вожєний § 80, п. 6, а
 возїти, возжїу § 80, п. 5; § 80, п. 6,
 в, прим. 1
 возїння § 80, п. 6, в
 Воїнов § 104, п. 6, б
 вокзál — вокзáлу § 48, п. 2, в
 Вблга § 112, п. 1, I; § 113, п.
 2, а; Вблєи, на Вблзі § 112,
 п. 1, I
 Волгоград § 114, п. 2, д
 волгоградський § 114, п. 2, д
 волейбл § 95, п. 1; волейбóлу § 48,
 п. 2, и
 волелїббний § 29, п. 1, в
 вблзєкий § 113, п. 2, а
 Волїнська облáсть § 38, п. 12
 волїнський § 17, п. 2
 волїкши § 8, п. 3, в
 Володїмир § 106, п. 2, г
 Володїмир Велїкий § 38, п. 26, б
 Володїмир-Волїнський § 38, п. 8
 Володїмир Ілліч — Володїмире
 Ілліч § 53, п. 4, прим. 4
 волоктїй, волїк, волоклá, волоклó
 § 8, п. 3, в
 вблос § 8, п. 2, в
 волосїнь — волосїнню § 61, п. 3, а
 волосєя § 17, п. 5
 волбський § 113, п. 2, в
 волбх § 113, п. 2, в
 волочїльник § 22, п. 3
 вбля § 8, п. 1, б; вблє § 47, А, п.
 6, б
 Вбльнов § 104, п. 12, а, 2
 вольт — вбльтїв § 55, п. 1
 вольтєр'янець § 90, п. 5, а, 2
 ворїтця § 8, п. 3, б, 2
 Воробївє § 7, п. 1, б; § 104, п. 11;
 Воробївєва § 104, п. 3, а
 ворбже § 9, п. 2, г, прим.
 Вброн § 38, п. 2, б
 Ворбнеж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а;
 Ворбнежєа § 48, п. 1, б, 4
 ворбнезький § 113, п. 2, а
 Ворбнїєж § 113, п. 2, а
 ворбнїєзький § 113, п. 2, а
 ворбта § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9;
 § 66, п. 1, в; ворїт § 8, п. 3, б,
 2; § 66, п. 2, в; ворбтам § 66,

п. 3, а; *ворітьмі* (й *ворóтоми*) § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в; на *воротах* (рідше *ворóтях*) § 66, п. 6

Ворт § 97

восені § 30, п. 1, б

воск — *вóску* § 48, п. 2, а

а *основóму* § 30, п. 2, г

востáнне § 30, п. 1, в

8 *Бéрезня* § 38, п. 22, прим. 2

вóсьмеро § 70, п. 10

вóсьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1

Вóткінськ § 109, п. 4, а, 1

Вотс § 97

Вóтсон § 97

Вóуверман § 94

воцáний § 18, п. 1, в

воцáнка § 18, п. 1, в

воцáйна § 18, п. 1, б

вояцький § 18, п. 1, а

воя́ччина § 18, п. 1, а

впáм'ятку § 30, п. 1, б

впень § 30, п. 1, б

вперéд § 30, п. 1, б

вперéмж § 30, п. 1, б

вперéмиш § 30, п. 1, б

вперéше § 30, п. 1, г

вплав § 30, п. 1, б

вплач § 30, п. 1, б

вплив § 11, п. 3, а

вподбeж § 30, п. 1, е; § 31, п. 1, а

в *пóзику* § 30, п. 2, а

впóперек § 30, п. 1, б

впóру § 30, п. 1, б

впрáва § 11, п. 3, а

врáжений § 84, п. 2, прим. 1, г

врáження § 8, п. 3, г

враз § 30, п. 1, б

врáзїти § 84, п. 2, прим. 1, г

врáнци § 30, п. 1, б

врéшті § 30, п. 1, б

врівень § 30, п. 1, б

врівні § 30, п. 1, б

врїзатися — не *врїжся* § 18, п. 4, прим. 1

врóзкид § 30, п. 1, б

врóзлит § 30, п. 1, б

врóзсит § 30, п. 1, б

врóзтіч § 30, п. 1, б

Врўбель § 11, п. 3, б

вручнї § 30, п. 1, в

вряд § 30, п. 1, б

врядї-годї § 30, п. 3, г

всерéдині § 30, п. 1, б

«*Всесвіт*» § 38, п. 18

всесвітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а

Всесвітній конгрес прихильників мїру § 38, п. 14, в

Всесвітня Рада Мїру § 38, п. 11

Всесвітня федерація демократич-

ної молодї § 38, п. 14, в

всесвітньо-історичний § 29, п. 2, б

Всесоюзна Ленінська Комуніс-

тична Спілка Молоді § 38, п. 13

Всесоюзна партійна конференція

§ 38, п. 16

Всесоюзна Центральна Рада Про-

фесійних Спілок § 38, п. 13

Всесоюзний заочний полїграфіч-

ний інститут імені І. Фédоро-

ва § 38, п. 15, а

всілякий § 78, прим. 1

вслід § 30, п. 1, б

всмак § 30, п. 1, б

вступ § 11, п. 3, а

вступний § 11, п. 3, а

всього-на-всього § 30, п. 3, д

всюдихїд § 8, п. 3, д, в; § 25, п. 3, а

всякий § 78, прим. 1

втім § 30, п. 1, д; § 32, п. 1

втрéте § 30, п. 1, г

втрóв § 30, п. 1, г

втуз, до втузу § 39, п. 2, прим.

вуґляр, вуґляра § 45, II, п. 3

вўжчати § 18, п. 3

вўжчий, вўжче § 18, п. 3

вуз, у вўзах § 39, п. 2, прим.

вўзлик § 22, п. 1

вўзький § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3

вўзькодїалéктний — *вўзькодїалéкт-*
не § 29, п. 1, д

вўлниця — *вўлиці* § 47, Б, п. 4, б;

вўлицями § 47, Б, п. 5 б

вўлиця Мáршала Грéчка, 38, п. 8,

прим. 1
вўлиця Пeтpá Сагайдáчного § 38,
п. 9

вўличка § 22, п. 7

вулкан § 86, п. 1, а

вус — *вўси, вўса* § 54, п. 3

вўхо — *вўха, вўші* § 53, п. 2; *вўшéй*

(перев. *вух*) § 55, п. 3; *вўхами*
§ 58, п. 1

в цілому § 30, п. 2, г

в цілості § 30, п. 2, а

вчéння § 8, п. 3, г

вчéтсверо § 30, п. 1, г

вчїтель — *при вчїтелеві* § 52, п. 1,

а; *вчїтелю* § 53, п. 2; *вчїтелів*
§ 57, п. 1

вчорáшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

вщерть § 30, п. 1, б

Віуртемберг § 92, п. 2, б

в'язати, в'язжї, в'язеши § 80, п. 4

В'яземський § 104, п. 11

в'язень § 22, п. 4

в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а; в'язів § 66, п. 2, б; в'язам § 66, п. 3, а
в'язкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
В'язників § 109, п. 8
в'язь — в'язю § 61, п. 3, а
В'язьма § 109, п. 8, прим.
В'яльцева § 104, п. 11
В'ячеслав § 6, п. 1

Г

Гага § 14; § 87; § 113, п. 2, а
гайзський § 113, п. 2, а
Гавайї § 90, п. 4
Гавана § 87
Гавлик § 104, п. 5, б
Гавр § 87
Гаврілю § 8, п. 3, д, 4
гаврілівський § 8, п. 3, д, 4
Гаврілово § 109, п. 4, б, 2
Гагарін § 104, п. 6, а
гадка § 14
газета § 14
газівник § 22, п. 1
газопровід § 8, п. 3, д, 6
газопровідний § 8, п. 3, д, 6
гай — гаю § 48, п. 2, б; у гаї,
у гаю § 52, п. 3, а, прим.
гайморова порожнина § 38, п. 26, в,
прим., б
гайовий § 23, п. 7
гайок § 22, п. 12
Гайсин, Гайсина, Гайсином, у Гай-
сині § 112, п. 1, II
Гай Юлій Цезар § 106, п. 1, в
галантерей § 86, п. 1, а
галас — галасу § 48, п. 2, ж
Галаці § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
Галин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
Галица Іллівна — Галино Іллівно
§ 53, п. 4, прим. 4
галицький § 18, п. 1, а; § 113,
п. 2, б
Галич § 113, п. 2, б
Галичина § 18, п. 2, а
Галилей § 86, п. 1
галіфе § 38, п. 1, прим. 5
галка, галці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
галузя § 17, п. 5
галузь — галузі § 61, п. 1; га-
лузю § 61, п. 3, а; у галузі § 61,
п. 4; галузей § 62, п. 2
галченя § 16, п. 2, б, прим.; § 64,
п. 1; галченяти § 64, п. 2; гал-
ченяті § 64, п. 3; галченям § 64,
п. 4; на галченяті § 64, п. 5

Гала § 23, п. 4; Гало § 47, А, п,
6, в
Гальвані § 90, п. 5, а, 3; § 100,
п. 2
Галька, Гальці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
Гальчин § 16, п. 2, б, прим.
Гамбург § 113, п. 2, а
гамбурзький § 113, п. 2, а
Ганг — Гангу § 48, п. 2, й
гандбол § 87
Ганна (парадигма) § 103, п. 1;
Ганна § 20, п. 3; Ганно § 47,
А, п. 6, а
Ганна Іванівна — Ганно Іванівно
§ 47, А, п. 6, в, прим.
Ганнин § 20, п. 3
Ганнібал § 87
ганяти § 10, п. 1
ганьба § 16, п. 1, а
гараж — гаража § 48, п. 2, в
гарзд § 1, п. 2
гарбузіння § 22, п. 5
Гарвард § 87
Гарібальді § 15, прим.
гарненький § 16, п. 2, а, 2
гárníй, гárна, гárне (парадигма).
§ 68
гарнір § 22, п. 13
Гаронна § 87, § 89, п. 3
Гартний § 104, п. 10
Гаршин (парадигма) § 102, п. 3;
§ 104, п. 6, в, 1
гáряче § 1, п. 2; § 9, п. 2, г, прим.
гарячий § 1, п. 2; гарячої, гарячою
§ 9, п. 2, в
гарячка § 1, п. 2
гас — гасу § 48, п. 2, а
гáсло — гáсел § 55, п. 2, прим.
гауптвахта § 94
Гашек, Гашека, Гашкові § 102,
п. 3, прим.
гвардія § 87
гвинт — гвинта § 48, п. 1, в
Гвінея § 87
Гвінея-Бісау § 114, п. 3, а
гвінея-бісауський § 114, п. 3, а
Гданськ § 15, прим.
Гегель § 14
гегемонія § 87
Гедік-паша § 106, п. 2, е
гей § 14
гей-гей § 25, п. 4, г
гейзер § 95, п. 1
Гейне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
гектар § 45, II, п. 1; § 87; гектара
§ 48, п. 1, е
Гельсінгфорт § 87

Гёмпишр § 90, п. 5, в, 3
генерал § 14
генерал-губернатор § 26, п. 2, 1, 6
генерал-губернаторський § 29,
п. 2, а
генерал-лейтенант § 26, п. 2, 1, 6;
§ 38, п. 3, прим. 1
Генеральний прокурор СРСР § 38,
п. 3
Генеральний секретар ЦК КПРС
§ 38, п. 3
Генеральні Штати Королівства
Нідерландів § 38, п. 13
генетика § 87
геніальний § 90, п. 5, а, 2
геніальність § 22, п. 3
Генсбурський § 104, п. 4, б
географія § 14
геологія § 14
гербарій § 87
героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
герой — герої § 54, п. 2; героїв
§ 55, п. 1; § 57, п. 1
Герой Радянського Союзу § 38, п. 3
Герой Соціалістичної Праці § 38,
п. 3
герцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
Гете § 15, прим.; § 87; § 91, п. 2;
§ 100, п. 2
гідко-бридо § 25, п. 4, б
гіря § 44, I; § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Гібралтар § 15, прим.
гієна § 90, п. 5, а, 2
Гізю § 87
гілка, гілок § 8, п. 3, а, 2
гілля, гілля, на гіллі § 20, п. 4, а
гіллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
гіллячка § 20, п. 4, а
гільза § 86, п. 1, б
Гільча Друга § 114, п. 1, в
гімн § 90, п. 5, а, 5
гімнастика § 87
гінді § 87
Гіндустан § 87
гіпопотам § 90, п. 5, а, 5
гіпотеза § 87
гіпс — гіпсу § 48, п. 2, а
гіпюр § 45, II, п. 1
гірка § 8, п. 3, а, 3
гіркий § 67, п. 1, а
гіркувато-солоний § 29, п. 2, е
гірник § 22, п. 1
гірничопромисловий § 25, п. 1
гіронька § 8, п. 3, а, 3
гість — гостей § 55, п. 3; гістьмі,
гостями § 58, п. 2
Гізго § 112, п. 7

глазір § 86, п. 1, а
глибочина, глибочинь § 61, п. 1,
прим.
глибшати § 83
гліва § 38, п. 5
Глівиці § 109, п. 4, б, 6
Глінка § 104, п. 6, в, 2
Глинськ-Загора § 114, п. 3, а
глинськ-загорський § 114, п. 3, а
«Глитай, або ж Павук» § 38, п. 18,
прим. 1
глитати § 2, п. 3, а
Глібов, Глібове § 53, п. 4
глухий § 67, п. 1, а
Глуховець § 104, п. 12, б
глухонімий § 29, п. 1, д
глянути, гляну, глянуть § 80, п. 3,
б, б
Гміря, Гмірі, Гмірю, Гмірею
§ 102, п. 1
знати, жені, женіть § 80, п. 3, б,
3; жені, женім(о), женіть § 81,
п. 1, б
Гнатіок, Гнатюка, Гнатюкові
(Гнатюкі) § 102, п. 1
гнів — гніву § 48, п. 2, е
Гнідич § 104, п. 6, в, 4
Гнідкі § 38, п. 4
гніт, гноті § 8, п. 2, е, прим.
гноїстий § 23, п. 6
гноїсько § 22, п. 9
годен § 67, п. 1, в
година-два § 25, п. 4, в
годинник § 20, п. 1, в
годувати § 83
годуватися (годуватись) § 83
гоїти (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 1
Гбій § 90, п. 4; § 91, п. 2
Гбла Пристань § 38, п. 9; § 112,
п. 4, а; § 114, п. 1, а; Гблові
Пристані, Гболою Пристанню
§ 112, п. 4, а
Голембівський § 104, п. 4, а
Гблік § 104, п. 6, в, 4
Голіцич § 104, п. 6, в, 4
голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
голівонька § 16, п. 2, а, 2
Голландія § 89, п. 3
голова § 8, п. 3, б, 1; § 38, п. 3,
прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1;
голів § 8, п. 3, б, 1
Голова Верховного Суду СРСР
§ 38, п. 3
Голова Верховної Ради УРСР
§ 38, п. 3
Голова Ради Міністрів СРСР
(УРСР) § 38, п. 3

Голова Ряди Національностей § 38, п. 3
 голівка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
 головоногі § 29, п. 2, д, прим.
 голосистий § 23, п. 6
 Голосів — Голосієва § 48, п. 1, 2;
 Голосієвом § 51, п. 3, б
 Голсуорсі § 86, п. 1, а; § 97;
 § 100, п. 2
 голуб § 1, п. 1; голубе § 53, п. 3
 Голубий Ніл § 114, п. 1, а
 голубиний § 23, п. 5
 голубка § 1, п. 1
 голуб'я § 64, п. 1; голуб'яти § 64,
 п. 2
 голф § 86, п. 1, б
 Гомель § 109, п. 9, а, 3
 Гомєр § 14; § 87
 Го Можо § 106, п. 2, д
 Гомулицький § 104, п. 9
 гоніти § 10, п. 1
 гоніметр § 87
 гончар § 1, п. 2
 гопа́к — гопакá § 48, п. 2, и
 гора § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а,
 прим.; гір § 8, п. 1, а, 2
 гора́ Говєрла § 38, п. 8
 Гораций § 87
 горб — горба́ § 48, п. 2, д
 горбитися — не го́рб(ся), не го́рб-
 те(сь) § 81, п. 2, б
 горбува́тий § 23, п. 8
 Гордієв § 104, п. 2, в
 Гордієнко § 22, п. 8
 гордіїв вїзол § 38, п. 26, в, прим., б
 Гордієвна § 22, п. 10
 гордові́тий § 23, п. 8
 го́рдоші § 66, п. 1, б
 го́ре § 45, II, п. 2
 горизонт § 14; § 87
 горі́вціт § 26, п. 1, г
 Горі́вціт § 106, п. 2, а
 го́ріння § 22, п. 5
 го́рити § 1, п. 2; § 22, п. 5
 Го́рки § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Го́рок, Го́ркам § 112, п. 2
 Горн § 87
 горобі́ний § 23, п. 5
 Горовá § 104, п. 10
 гороб § 8, п. 2, в; горобди § 54,
 п. 1
 Городе́цький § 104, п. 9
 горобні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 горб́х — горб́ху § 48, п. 2, б
 Горб́шине, Горб́шиним § 51, п. 3, б
 Го́рький § 104, п. 10
 го́рьківський — го́рьківські тра-
 ді́ції § 38, п. 26, в, прим., а

горюва́ти, горю́ю, горю́ють § 80,
 п. 3, б, 4
 го́спіталь § 87
 Го́стра Могі́ла § 114, п. 2, е
 гостролуча́нський § 114, п. 2, а
 Гостролу́ччя § 114, п. 2, а
 гостромогі́льський § 114, п. 2, е
 гото́в § 67, п. 1, в
 Готьє́ § 91, п. 2; § 93, п. 1, а;
 § 100, п. 2
 го́ц § 17, п. 7
 гр. — громадя́нин § 40
 граблі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
 гра́бля (і гра́бель) § 66, п. 2, б;
 гра́блям § 66, п. 3, б; гра́блями
 § 66, п. 5, б; на гра́блях § 66,
 п. 6
 Грабо́вський § 8, п. 3, д, 7
 град — гра́ду § 48, п. 2, е
 грам — гра́ма § 48, п. 1, е
 гра́мота § 14
 грандіо́зний § 87
 грані́т — грані́ту § 48, п. 2, а
 гра́ти — гра́й, гра́ймо, гра́йте § 81,
 п. 2, а
 гра́тіс § 90, п. 5, а, 4
 граф § 38, п. 3, прим. 2
 гра́фік § 87; § 90, п. 5, а, 5
 Грачо́в § 104, п. 3, в
 гребіне́ць, гребі́нця § 8, п. 3, а, 1
 Гребі́нка § 108, § 113, п. 2
 гребі́нківський § 113, п. 2
 грек § 113, п. 2, б
 гре́ко-пе́рські війни § 38, п. 22,
 прим. 1
 Гренла́ндія § 15, прим.; § 86, п. 1,
 а; § 87
 Гре́ція § 87; § 90, п. 5, а, 2
 гре́цький § 113, п. 2, б
 Гриба́новка § 109, п. 4, б, 3
 Гри́бова губа́ § 38, п. 8
 гриб-паразі́т § 27, п. 4
 Григо́р'єв § 104, п. 2, б; § 104,
 п. 11
 Григо́рівна § 22, п. 10
 Григо́рій § 22, п. 10
 Григо́рович § 22, п. 10
 Григо́рович § 104, п. 6, в, 4
 гри́міти § 2, п. 3, а
 грі́мнути — грі́мну § 80, п. 8,
 б, 2
 Гринчи́шин § 17, п. 6
 грип § 89, п. 1; грі́пу § 48, п. 2, ж
 Гри́ць — Грі́цю § 53, п. 2
 Гри́цько § 16, п. 1, а
 грі́м — грі́му § 48, п. 2, е
 Грі́м § 90, п. 5, а, 3
 грі́нівський § 113, п. 2, б

Грінвіч § 113, п. 2, б
 Грінчєнків словник § 33, п. 26, а
 еріти § 84, п. 2, прим. 1, а
 ерітий § 84, п. 2, прим. 1, а
 гріш — грѣш § 48, п. 1, е;
 грѣшій § 55, п. 3; § 66, п. 2, а;
 грѣшми (й грѣшма) § 58, п. 2;
 § 66, п. 5, в
 ерог § 87
 Грозний § 109, п. 7, а
 громадженій § 84, п. 2, прим. 1, г
 громадіти § 84, п. 2, прим. 1, г
 громадянин — громадяни § 54,
 п. 1, прим.; громадян § 55, п. 1,
 прим.
 громадянство § 17, п. 2
 громадянська війна § 38, п. 22,
 прим. 1
 громадянський § 17, п. 2
 грошовий § 23, п. 7
 грошовитий § 23, п. 8
 Грѣбешів § 109, п. 7, д
 Грѣдзький § 104, п. 9
 грудочеревна § 29, п. 1, д; § 29,
 п. 2, д, прим.
 грузин § 113, п. 1; грузини § 54,
 п. 1, прим.; грузинів § 55, п. 1,
 прим.
 грузинка-дівчина § 27, п. 3
 грузинський § 113, п. 1
 група § 89, п. 1
 групето § 89, п. 1
 грушевий § 23, п. 7
 грушоподібний § 25, п. 2, а
 губа — губ (і губів) § 47, Б, п. 2, а
 гублячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 гублячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
 гугенот § 87
 гузір, гузіря § 45, II, п. 2
 гукання § 22, п. 5
 гукати § 22, п. 5
 Гулак-Артемівський § 106, п. 3, б;
 § 107, п. 4, а
 Гуляв § 104, п. 2, б
 гуляпільський § 114, п. 2, в
 Гуляйпіль § 114, п. 2, в
 гуляння § 22, п. 5
 гуляти § 22, п. 5
 Гуляшкий § 104, п. 10
 гѣмус § 87
 гун, гѣни § 89, п. 1
 Гур'єв § 109, п. 8
 Гур'їн § 104, п. 6, б
 гурт — гурту § 48, п. 2, б
 гурток — у гуртку § 52, п. 2, а
 гусеня § 22, п. 6
 гѣси § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
 прим.; § 66, п. 4, в; гусей § 66,

п. 2, а; § 66, п. 4, в; гѣсям § 66,
 п. 3, а; гусьмий § 66, п. 5, в
 Гусїне Озеро § 109, п. 4, а, 2, прим.
 гѣска § 66, п. 1, а, прим.
 гусляр — гуслярє § 53, п. 3
 гуся § 44, IV, а; § 64, п. 1; гусяти
 § 44, IV, а; § 64, п. 2; гусяти
 § 64, п. 3; гусям § 64, п. 4; гу-
 сята § 65, п. 1; § 65, п. 4; гу-
 сят § 65, п. 2; § 65, п. 4; гуся-
 там § 65, п. 3; гусятами § 65,
 п. 5; на гусятах § 65, п. 6
 гѣща § 45, I, п. 3
 Гѣщин § 104, п. 6, в, 1
 Гюб § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Г

гѣва § 15
 гѣзда § 15
 Галаган § 15
 гандж § 15
 гѣнок § 15; гѣнку § 48, п. 2, в
 Гарібальді § 15, прим.
 гѣтѣнок § 15
 гѣвалт § 15
 гѣвалтувати § 15
 Гѣданськ § 15, прим.
 гѣгати § 15
 гѣдзь § 15; § 16, п. 1, а
 гѣлготати § 15
 гѣрготати § 15
 гѣрготити § 15
 Гѣте § 15, прим.
 гѣгнати § 15
 гѣрліга § 15
 Гѣбрайт § 15, прим.
 гѣлей § 15
 гѣніт § 15
 Гѣгель-мѣгель § 15
 гѣрасувати § 15
 гѣрати § 15
 гѣратчастий § 15
 Гренландія § 15, прим.
 гѣрчний § 15
 гѣриндѣбли § 15
 гѣрунт § 15; на гѣрунті § 52, п. 3, а;
 гѣрунтій, гѣрунта § 54, п. 3
 гѣдзик § 15
 Гѣдзь § 15
 гѣля § 15

Д

давай-но § 33, А, п. 3, а
 Давїдів Брїд § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 3, е; Давїдівого Брѣду § 48,
 п. 1, г, прим.

- давидово-брідський* § 114, п. 3, е
Давіно, Давіча § 100, п. 2, прим.
да Вінчі § 106, п. 1, г
давнім-давно § 25, п. 4, б
давній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
давнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давнішньонімецька § 29, п. 1, д
давньоруський § 25, п. 1
Д'Аламбёр § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 3
д'аламберівський § 107, п. 3
далеко § 33, А, п. 2, е, прим.
далеко-далеко § 30, п. 3, д
далечінь § 61, п. 1, прим.
Дамаск § 113, п. 2, б
дамаський § 113, п. 2, б
дамоклів меч § 38, п. 26, в, прим., б
Данілов § 104, п. 6, в, 2; § 109,
 п. 4, б, 2
Даніло Галицький § 38, п. 1; § 38,
 п. 26, б
Данте § 100, п. 2
дантіст § 22, п. 13
Данціг § 113, п. 2, а
данцізький § 113, п. 2, а
Дарвін, Дарвіна § 100, п. 1, II;
Дарвіном § 51, п. 3, а; § 100,
 п. 1, II
Даргомійський § 104, п. 9
дарма що § 30, п. 1, ж; § 32, п. 2, б;
 § 33, А, п. 2, а
Дарницький райком Компартії Ук-
раїни міста Кієва § 38, п. 14, а
дарований § 84, п. 2, прим. 1, г
Д'Артаньян § 106, п. 1, г, прим. 1
дарувати § 84, п. 2, прим. 1, г
дати (парадигма в майбутньому
 часі) § 80, п. 7
Даугавпілс § 114, п. 2, д
даугавпілський § 114, п. 2, д
дах — даху § 48, п. 2, в
два, дві (парадигма) § 70, п. 2;
 два § 70, п. 8
двадцятий § 71, п. 1
двадцятиповерховий § 29, п. 1, е
двадцятирічний § 25, п. 3, а
20-річний § 29, п. 2, ж
двадцять § 70, п. 3
XXVII з'їзд Компартії України
 § 33, п. 16
дванадцятий § 71, п. 1
дванадцятитонка § 26, п. 1, д
дванадцять § 70, п. 3
двері § 66, п. 1, б; *дверей* § 66, п. 2,
 а; *дверям* § 66, п. 3, б; *дверми*
 (й *дверима*) § 66, п. 5, в; *у дверях*
 § 66, п. 6
дверцята § 65, п. 4
Двіна § 109, п. 4, а, 1
двір § 45, II, п. 1; *дворá* § 8, п. 1, б
двісті (парадигма) § 70, п. 5
²/₇ — *дві сьомі* § 72, п. 1
²/₃ — *дві треті, двом третім* § 72,
 п. 1
двобічний § 25, п. 4, б
двоуглекислий § 29, п. 1, л
двоє, двоє, двом § 70, п. 8
двоїстий § 23, п. 6
дворічанський § 114, п. 2, б
Дворіччя § 114, п. 2, б
дворушник § 18, п. 4
двохмільйонний § 71, п. 1
двохосьовий § 25, п. 3, б
двохостий § 71, п. 1
двохтисячний § 71, п. 1
двоірусний § 25, п. 3, а
Де-Брейне § 38, п. 8, прим. 2
дев'яностий § 71, п. 1
дев'яносто, дев'яноста § 70,
 п. 7
дев'ятеро § 70, п. 10
Дев'яте січня § 38, п. 22
9 Січня § 38, п. 22, прим. 2
дев'ятий § 71, п. 1
дев'ятистий § 28, п. 1, б
дев'ятнадцять § 70, п. 3
дев'ятсот § 70, п. 5
дев'ять § 70, п. 3
⁹/₁₀ — *дев'ять десятих* § 72, п. 1
дегोलівський § 107, п. 3
де Голль § 107, п. 3
дедалі § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
дезинтеграція § 90, п. 5, б, прим.
дезинфекція § 90, п. 5, б, прим.
дезинформація § 90, п. 5, б, прим.
деінде § 30, п. 1, ж
«Дейлі телеграф енд Морнінг
пост» § 38, п. 18, прим. 2
декан § 38, п. 3, прим. 1
Декандоль § 106, п. 1, г, прим. 2
декілька, декількох, декільком, де-
кількома § 79, прим.
Декларація прав людини § 38,
 п. 23
деколи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
декотрий § 33, А, п. 1, а
декрет § 50, п. 2; *у декреті* § 52,
 п. 3, а
декуди § 30, п. 1, ж
де ла Куєва § 106, п. 1, г
Деліль § 106, п. 1, г, прим. 2
Дельфи § 93, п. 1, б
Дембійця § 109, п. 7, е; § 109, п. 9, б
демон § 38, п. 2, а, прим. 1
Дем'янськ § 109, п. 8

де-небудь § 30, п. 3, в
 де-не-де § 30, п. 3, д
 денний § 20, п. 1, в
 ден. норма (денна норма) § 40
 Ден Сяопін § 106, п. 2, д
 день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в;
 дня § 8, п. 2, а; *сім день* (і днів),
 днів *сім* § 55, п. 1, прим.
 день-другий § 25, п. 4, в
 День космонавтики § 38, п. 22
 деньок § 22, п. 12
 день у день § 30, п. 2, б
 День учителя § 38, п. 22
 депó § 100, п. 2
 дерево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2;
 деревé § 8, п. 3, б, 2
 деревообрóбний § 29, п. 1, в
 деревцé § 8, п. 3, б, 2
 Держава Бахрейн § 38, п. 12
 «Держава і революція» § 38, п. 18
 Державін § 104, п. 1
 Державна о́бла § 38, п. 13, прим. 1
 Державний академічний театр
 опери та балету імені Т. Г. Шев-
 ченка § 38, п. 15, б
 Державний банк СРСР § 38, п. 14
 Державний комітет Ради Мі-
 ністрів СРСР у справах коорди-
 нації наукової роботи § 38,
 п. 14
 Державний музей українського мис-
 тецтва § 38, п. 15, б
 державно-монополістичний § 29,
 п. 2, б
 держак — на держаку, на держа-
 кові § 52, п. 2, а
 держально § 17, п. 4
 держальце § 17, п. 4
 держати — держу § 2, п. 1
 держбанк § 25, п. 4, а
 держкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Дерібас § 106, п. 1, г, прим. 2
 дерти, деру, деруть, деру § 80,
 п. 3, б, 9, прим.
 Десна § 108
 десь § 33, А, п. 1, г
 десь-інде § 30, п. 3, г
 десь-інколи § 30, п. 3, г
 десь-то § 30, п. 3, в
 десятеро § 70, п. 10
 десятий § 71, п. 1
 10-й—10-ї § 28, п. 2, а
 10-В § 25, п. 4, е
 10-поверховий § 29, п. 2, ж
 Десятый міжнародний з'їзд сла-
 вістів § 38, п. 15, а
 десятка § 48, п. 1, е
 десять § 70, п. 3

дехто, дэкого, дэкому, дэ з ким,
 де на кому (і де на кім), на дэ-
 кому § 79
 дешевіший § 69, п. 1, а
 дешиця § 33, А, п. 1, а
 децо § 33, А, п. 1, а
 деякий, дэкого, дэким, на дэяких
 (і де на якіх) § 79
 джаз § 90, п. 1
 Джек — Джеку § 53, п. 1
 Джек Лондон § 106, п. 1, б
 джемпер § 90, п. 1
 Джемс § 90, п. 1
 Джеральдіна Чеплін § 100, п. 2
 джерело § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1;
 джерел § 8, п. 3, б, 2
 джерельце § 8, п. 3, б, 2
 Джерсі § 90, п. 1
 Джигарханян § 104, п. 6, в, 1
 джигит § 90, п. 5, в, 1
 джигун § 15
 джінси § 90, п. 5, в, 1
 джирга § 38, п. 13, прим. 2
 Джонні § 89, п. 3
 Джорджтаун § 94
 джоуль § 94
 дзвінок, дзвінка, дзвінку, дзвін-
 ком § 8, п. 3, а, 1
 дзвякнути § 6, п. 1, прим.
 дзіґа § 15
 дзіґлик § 15
 Дзісь § 104, п. 9
 дзьоб § 16, п. 1, б; у дзьобі § 52,
 п. 3, а
 Дзюравець § 104, п. 9
 див.—дивись § 40
 дизель § 38, п. 1, прим. 5; § 90,
 п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5,
 в, 1; дизеля § 48, п. 1, б, 7
 дизель-мотор § 26, п. 2, 1, а
 дизель-моторний § 29, п. 2, а
 динамо § 90, п. 5, в, 1
 диплом § 90, п. 5, в, 1
 директор § 38, п. 3, прим. 1; § 45,
 II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; дирек-
 торові, директору § 49, п. 1;
 директорі § 54, п. 1
 дисонанс — дисонансу § 48, п. 2, ж
 дитина § 66, п. 1, а, прим.
 дитя § 50, п. 2
 дит'ясла § 6, п. 3
 дитятко — дитяткові, дитятку
 § 49 п. 1; на дитяткові § 52,
 п. 1, б; на дитятку § 52, п. 1, б,
 прим.
 діхати § 18, п. 4, прим. 2
 Дихау § 38, п. 8, прим. 3
 диакон § 90, п. 5, а, 5, прим. 2

- діалектика § 90, п. 5, а, 2
діалектико-матеріалістичний § 29, п. 2, в
діаметр § 96
діаметрально протилежний § 29, п. 1, г, прим. 1
ді Вітторіо § 106, п. 1, г; § 107, п. 4, в
дівчі § 44, II, б; § 44, IV, а; дівчати § 44, IV, а; дівчат § 65, п. 4
дівчина-грузинка § 27, п. 3
дівчина-красуня § 27, п. 2
дівчинінька, дівчиніньці § 17, п. 3, прим.
дівичко § 22, п. 9; § 44, II, б
дігтяр § 18, п. 4, прим. 2
дід — діду § 53, п. 1; дідив § 67, п. 1, б
дід-мороз § 38, п. 2, б, прим.
Дід Мороз § 38, п. 2, б
Дідрó § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
діелектрик § 91, п. 2
дієвий § 23, п. 7
Дієго § 91, п. 2
Дієго-Гарсія § 90, п. 5, а, 2
діжечка § 22, п. 7
діжка — діжці § 18, п. 4, прим. 1
Дізель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5, а, 3, прим.
дійовий § 23, п. 7
діловóд § 8, п. 3, д, б
діловóдство § 8, п. 3, д, б
Дін Лінь § 106, п. 2, д, прим.
діста́в-таки § 33, А, п. 3, а
діти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; дітям § 66, п. 3, а; діттей (і діти) § 66, п. 4, б; дітьми § 66, п. 5, в
діяч — діячі § 60
для того щоб § 32, п. 2, б
Дмитро́ (парадигма) § 103, п. 2; Дмитра́ § 48, п. 1, а
Дмитров § 109, п. 4, б, 2
Дмитро́-Варва́рівка § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
дмитро́-варва́рівський § 114, п. 3, б
Дніпро́ § 44, II, а; § 108; по Дніпру́, по Дніпрі § 52, п. 3, б, прим.
Дніпропетро́вськ § 113, п. 2
дніпропетро́вський § 113, п. 2
Дністе́р § 108; Дністра́ § 48, п. 1, д
дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.; дена § 54, п. 3; ден § 55, п. 2, прим.
доба́ феода́лізму § 38, п. 22, прим. 1
Д'Обіньє § 106, п. 1, г, прим. 1; § 107, п. 4, в
до біса § 30, п. 2, а
добри́во § 22, п. 2
Добрийвечі́р § 106, п. 2, б
Добрий Шлях § 38, п. 9
добрóдій — добрóдієві § 49, п. 1
Довбуш — Довбуше § 53, п. 3
довго́вій § 67, п. 2, в
довгожданий § 20, п. 2, в, прим.
Довгопóл § 106, п. 2, в
дові́рху § 30, п. 1, б
дові́ку § 30, п. 1, б
дові́чний § 67, п. 1, а
довко́ла § 30, п. 1, б
довóлі § 30, п. 1, б
до впо́добі § 30, п. 2, а
до́гма — до́гм § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
догма́т — догма́ту § 48, п. 2, ж
догово́рювати § 10, п. 1
до́гола § 30, п. 1, в
догору́ § 30, п. 1, б
до гу́рту § 30, п. 2, а
дода́ток — дода́тка § 48, п. 1, ж
до діла § 30, п. 2, а
додóбу § 30, п. 1, б
додóму § 30, п. 1, б
до за́втра § 30, п. 1, а, прим.
до за́гину § 30, п. 2, а
доісто́ричний § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
до́йти, до́ю, до́ять § 80, п. 3, а
до́їхати § 4, п. 1
до кра́ю § 30, п. 2, а
до крі́хти § 30, п. 2, а
до́ктор нау́к § 38, п. 3, прим. 1
доку́пи § 30, п. 1, б
до ла́ду § 30, п. 2, а
до́лар — до́лара § 48, п. 1, е
до ли́ха § 30, п. 2, а
до ли́ця § 30, п. 2, а
до́лівка § 22, п. 11
до́літце § 8, п. 3, б, 2
долóбня — долóнь § 8, п. 3, д, 2; § 47, Б, п. 2, а
долóнька § 8, п. 3, д, 2
Долóрес § 100, п. 2
долотó § 8, п. 3, б, 2; долі́т § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
дамашні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Домбровá § 109, п. 7, е
Домброве́ський § 104, п. 8, а
до мі́ри § 30, п. 2, а
до́мна — до́мен § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Дон — До́ну § 48, п. 2, й
дон Бази́ліо § 106, п. 1, д
Донба́с — Донба́су § 48, п. 2, й

Донéць — Дінця § 48, п. 1, 6, 5
Донéцьк § 108
Донéцька шахта «Вітка-Глибóка»
§ 38, п. 15, а
донéцький § 16, п. 2, а, 1
донжуан § 38, п. 1, прим. 5; § 106,
п. 1, д, прим.
Дон Жуан § 106, п. 1, д
донізу § 30, п. 1, б
доніні § 30, п. 1, а
Дон Кіхот § 106, п. 1, д
до ногі § 30, п. 2, а
дон Педро § 106, п. 1, д
Донськой § 104, п. 10
дон Хосé § 106, п. 1, д
доня — дню § 47, А, п. 6, в
дóнька § 17, п. 2
дóньчин § 17, п. 2
до обіду § 30, п. 2, а
до о́станку § 30, п. 2, а
до па́ри § 30, п. 2, а
до́пізна § 30, п. 1, в
до пня § 30, п. 2, а
до побачення § 30, п. 2, а
доповідати, доповідай § 81, п. 2, в,
прим. 1
доповідач — доповідача § 50, п. 1
доповідь — у доповіді § 61, п. 4;
доповідаей § 62, п. 2
доповідстй § 81, п. 2, в, прим. 1
допомагати § 10, п. 1
допомогти § 10, п. 1
до порі § 30, п. 2, а
до пуття § 30, п. 2, а
до річі § 30, п. 2, а
до рéшти § 30, п. 2, а
доріжка § 8, п. 3, д, 2
дорóга — доріг § 8, п. 3, д, 2;
§ 47, Б, п. 2, а
дорогий § 18, п. 3
Дорогобуж § 114, п. 2, а
дорогобúzький § 114, п. 2, а
Дорóжин § 104, п. 6, в, 1
дорóжний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
дорóжчий, дорóжче § 18, п. 3
Дорошénко — Дорошénка § 48,
п. 1, а
Дорошóвич § 22, п. 10
дорóчений § 2, п. 2, б
досвітній § 67, п. 2, а
до сих пір § 30, п. 2, а
до смаку § 30, п. 2, а
до смéрті § 30, п. 2, а
до снагі § 30, п. 2, а
достáтний § 67, п. 2, а
достáток — достáтку § 48, п. 2, ж
Досто́вський § 104, п. 2, б
до сьогóдні § 30, п. 2, а

догепér § 30, п. 1, а
догла § 30, п. 1, б
дохід, дохóду § 8, п. 1, а, 1
доц.— доцéнт § 40
дочка § 23, п. 4, прим.; дочкі § 47,
А, п. 1, б, прим.; дочці § 18,
п. 4, прим. 1; дóчки § 47, А,
п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7;
дóчок § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
до чо́го § 30, п. 1, д
доччін § 23, п. 4, прим.; § 67, п. 1, б
дóшка § 18, п. 1, в
Дóшка пошáни Залізнíчного ра-
йóну § 38, п. 15, в
дош § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; дошý
§ 1, п. 1; § 48, п. 2, е; дошів
§ 55, п. 1
доцаний § 18, п. 1, в
доцéнту § 30, п. 1, б
дóщик — на дóщку § 52, п. 2, а
дощовий § 23, п. 7
дощомір § 25, п. 2, а
д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
дрейф § 95, п. 1
дрижати § 2, п. 3, а
дріжджі § 66, п. 1, б; дріжджів
§ 66, п. 2, б
дрімати § 2, п. 3, б
дрімливий § 2, п. 3, б
дрімота § 2, п. 3, б
дрóва § 66, п. 1, в; дров § 66, п. 2, в
дровонóс § 8, п. 3, д, 6
друг — дрі́же § 53, п. 3; дрі́зі § 54,
п. 1; дрі́зів § 55, п. 1; дрі́зям
§ 56; дрі́же Грі́цю § 53, п. 4,
прим. 2; дрі́же Макси́менко § 53,
п. 4, прим. 3
дрі́гий § 71, п. 1; дрі́гої § 9, п. 2, в
дрі́гого дня § 30, п. 2, в
друж́ина § 45, I, п. 1; друж́ино
§ 47, А, п. 6, а
дрі́жний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
дрі́жний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
друкар, друкаря § 45, II, п. 2
друкарня § 45, I, п. 2; друкарні
§ 47, Б, п. 4, б; друка́рень § 16,
п. 2, в; друкарнями § 47, Б, п. 5, б
друкований § 24, п. 1
друкува́ння § 24, п. 1
друкува́ти § 24, п. 1
Дру́мев § 104, п. 2, в
дуб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
дуба § 48, п. 1, б; § 50, п. 1,
прим.; дубові § 49, п. 1
Дубно § 108; § 112, п. 1, II; Дубна,
Дубном, у Дубні § 112, п. 1, II
Дудінка § 109, п. 4, а, 2, прим.
дужий § 18, п. 3

дужчий, дужче § 18, п. 3
Думбартон-Окс § 114, п. 3, в
Дунай — Дунію § 48, п. 2, й
дуплува́тий § 23, п. 8
дурра § 89, п. 1
ду́ховка § 22, п. 11
душа — душе § 47, А, п. 6, б
дво́готь § 16, п. 1, б
Дьб́рнов § 104, п. 3, б
Дьяконов § 104, п. 12, а, 1
дю Гар § 106, п. 1, г
Дюма́ § 93, п. 2
Дюма́ Старший § 38, п. 26, б
дюна § 93, п. 2
Дю-фі́орд § 38, п. 8
Дягилев § 104, п. 12, а, 3, прим.
дядя § 44, 1
дядько § 16, п. 1, а

Е

егої́зм § 4, п. 4
егої́стичний § 4, п. 4
Еді́нбург § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 1, 11; *Еді́нбурга, в Еді́нбурзі (в Еді́нбургу)* § 112, п. 1, 11
езо́півська мо́ва § 38, п. 26, в, прим., б
Ейнітей́н § 95, п. 1
Еквадо́р § 91, п. 1
еква́тор § 91, п. 1
екза́мен — екза́мену § 48, п. 2, ж
екза́мена́тор § 91, п. 1
е́кскурс — е́кскурсу § 48, п. 2, ж
екскурсо́зд § 8, п. 3, д, б
е́кспорт — е́кспорту § 48, п. 2, ж
екс-чемпіо́н § 26, п. 2, 2
еле́ктрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
електрово́з § 8, п. 3, д, б; *електро-во́за* § 48, п. 2, і
електро́ліз — електро́лізу § 48, п. 2, з
електро́нно-обчислюва́льний § 29, п. 2, б
електропрóвід § 8, п. 3, д, б
електросило́вий § 29, п. 1, а
елеме́нт — елеме́нта, елеме́нту § 48, п. 2, й, прим.
елі́псоїд § 4, п. 4
Ельб́рґс § 109, п. 3; *Ельб́рґсу* § 48, п. 2, й
Е́льза Ві́рхов § 100, п. 2
Ельза́с — Ельза́су § 48, п. 2, й
Ельза́с-Лота́рінґія § 114, п. 3, а
ельза́с-лота́рінзький § 114, п. 3, а
Ельто́н § 109, п. 3; *Ельто́ну* § 48, п. 2, й
Емба § 109, п. 3

емба́рго § 87
Енгельс § 91, п. 1
Енеї́да § 90, п. 5, б
«Енеї́да» § 38, п. 18
е́не́ргія § 91, п. 1
ентузіа́зм § 91, п. 1
е́пічний § 23, п. 3
е́пос — е́посу § 48, п. 2, з
е́по́ха Ві́дродже́ння § 38, п. 22
е́ркер — е́ркера § 48, п. 2, в
ескадрі́алья, ескадрі́льї, ескад-рі́льєю § 100, п. 1, 1
Есто́нія § 109, п. 3
Есхі́л § 91, п. 1
ета́н § 91, п. 1
ефе́ме́рний § 88
ефі́р § 88

Є

Єва́нгеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
Євге́ньєва § 104, п. 2, б
Євдокі́мов § 104, п. 2, а
Євпа́торія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
Євразі́я § 91, п. 2
Євре́йська автоно́мна о́бласть § 38, п. 12
Євро́па § 91, п. 2
європе́ць § 91, п. 2
Європе́йське Економі́чне Тозари́ство § 38, п. 11
європе́йський § 91, п. 2
Євтуше́вський § 104, п. 2, а
Євфра́т § 91, п. 2
е́гер § 91, п. 2
Е́ґіпет § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2; *Е́ґіпту* § 48, п. 2, й
Его́р'євськ § 109, п. 1, а
Его́ров § 104, п. 2, а
Его́ришино § 109, п. 4, б, 1; § 109, п. 7, б
Еді́чка § 104, п. 5, а
єзуї́т § 90, п. 2
Ейськ § 109, п. 1, а
Ела́нський § 104, п. 2, а
Еле́ць § 109, п. 1, а
Еліза́ров § 104, п. 2, а
Елісє́йські По́ля, Елісє́йських По-лів § 112, п. 4, а
Є́мен § 90, п. 2; § 91, п. 2
Єна § 90, п. 2
Енді́ховський § 104, п. 8, б
Енісе́й § 109, п. 1, а; *Енісе́ю* § 48, п. 2, й
єно́т § 91, п. 2
Є́нсен § 90, п. 2
е́піско́п § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
е́піті́мія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
епітрахі́ль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2

Єреван § 109, п. 1, а
 Єресь § 91, п. 2
 Єрофей Павлович (станція) § 114,
 п. 1, г
 Єрусалим § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
 Єрихов § 104, п. 2, а
 Єсентукій, Єсентуків, Єсентукам
 § 112, п. 2
 Єсперсен § 90, п. 2
 Єфімов § 104, п. 2, а
 ехідна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жабинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
 жабі § 90, п. 1
 жада́ний § 23, п. 2
 жади́ного вовк § 27, п. 2
 Жак — Жа́ку § 53, п. 1
 жаль — жа́лю § 48, п. 2, е
 Жан-Жак (Руссо) § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а; § 107, п. 1
 жан-жа́ківський § 107, п. 1
 Жа́нна § 90, п. 1
 жанр — жа́нру § 48, п. 2, з
 жар — жа́ру § 48, п. 2, е
 жар-пти́ця § 26, п. 2, 1, а
 жаскiй § 16, п. 2, а, 1, прим.
 жа́ти § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2,
 прим. 1, а; жну́, жну́ть § 80,
 п. 3, б, 9
 жа́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 ЖЕК § 39, п. 2
 желе́ § 86, п. 2
 Желе́хівський § 8, п. 3, д, 7
 Желе́зноводськ § 109, п. 1, в
 Жене́в'єва § 92, п. 1, а
 жєні́ти § 9, п. 1
 Же́ром § 90, п. 1
 же́рти, же́ру́, же́ру́ть, же́рі § 80,
 п. 3, б, 9, прим.
 Же́шує § 109, п. 7, д
 жєв § 67, п. 1, в
 Жі́вков § 104, п. 5
 живо́пис — живо́пису § 48, п. 2, і
 живо́пліт — живо́пліту § 48, п. 2, і
 Жид́лово § 109, п. 4, б, 1
 Жигу́лі § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; Жигу́лів, Жигу́лям § 112,
 п. 2
 Жі́йжа § 104, п. 5, б
 Жі́здра § 109, п. 4, б, 1
 Жилі́ Коса́ § 109, п. 4, б, 1
 жир § 45, II, п. 1
 жирандоль § 90, п. 5, в, 1
 Жира́рдує § 109, п. 7, д
 жи́ти § 80, п. 3, б, 1; § 83; жи́ву́,
 жи́вуть § 80, п. 3, б, 1; жи́вий,
 жи́вим(о), жи́вить § 81, п. 1, а

житловiй кооператiв «На́йка»
 § 38, п. 15, а
 Жі́тні Го́ри § 114, п. 2, е
 жи́тний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 жити́вогiрський § 114, п. 2, е
 Житомiр § 108; Житомiра § 48,
 п. 1, г
 Жито́мирська авто́стра́да § 38,
 п. 9
 жити́вєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 жити́вєзда́тний § 25, п. 2, в
 жити́вєпис § 20, п. 4, а; § 25, п. 2, в
 жити́вєвий § 20, п. 4, а; § 23,
 п. 7
 жити́я § 17, п. 5; § 20, п. 4, а;
 § 44, II, б; § 45, II, п. 2; жити́ю
 § 20, п. 4, а; жити́ям § 51,
 п. 2; у жити́ї § 20, п. 4, а; § 52,
 п. 3, б; жити́їє § 55, п. 1
 жи́нка § 45, I, п. 1; жи́нкі § 47,
 Б, п. 7
 жєне́ць, жєне́че § 53, п. 3
 жо́вте́нь — жо́вте́ня § 48, п. 1, е
 Жо́вті Во́ди § 38, п. 8, прим. 1
 жо́вти́ти, жо́вти́ю, жо́вти́ють § 80,
 п. 3, б, 2
 жо́втога́рський § 29, п. 2, е
 жо́вч — жо́вчию § 61, п. 3, б
 Жо́ліо-Кю́рі § 106, п. 3, б
 жо́на́тий § 9, п. 1
 Жо́рж Занд § 106, п. 1, б
 Жо́ффра́ § 100, п. 2
 жу́к-коро́їд § 27, п. 4
 Жу́ковський — Жу́ковського, Жу́-
 ковському § 112, п. 3
 Жу́ль Верн § 107, п. 4, а, прим.
 жу́ль-ве́рнівський § 107, п. 4, а,
 прим.
 жу́равель — жу́равле́ві § 49, п. 1
 Жу́ра́вський § 104, п. 7
 Жу́рби́є § 47, Б, п. 2, в
 жу́рі § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4;
 § 90, п. 6
 жу́рна́л — жу́рна́лу § 48, п. 2, з
 Жу́сьє § 93, п. 1, а

З

з (із, зі (зрідка зо)) § 13, п. 1;
 § 13, п. 2; § 13, п. 3
 заба́гато § 30, п. 1, а
 за ба́гато § 30, п. 1, а, прим.
 забі́гати § 80, п. 5, прим.
 забі́лювати § 24, п. 1
 Зава́дзький § 104, п. 9
 зава́дити, зава́джу § 80, п. 6, б
 зава́жати § 80, п. 6, б
 зава́більшики § 30, п. 1, е

завійшики § 20, п. 1, а
 завглибшки § 30, п. 1, е
 завдання § 45, II, п. 2; *завданий*
 § 55, п. 2
 завдовжки § 30, п. 1, е
 заєсртіти § 10, п. 2
 завершення § 8, п. 3, г
 завіршувати § 10, п. 2
 завідна § 30, п. 1, в
 завійти § 80, п. 3, б, 1
 завіршувати § 10, п. 2
 за віщо § 30, п. 1, д
 завіршати, замру, замруть, завірш
 § 10, п. 2; замру § 10, п. 2;
 § 80, п. 3, б, 9, прим.
 завіршати § 10, п. 2
 завод § 18, п. 2, в; § 44, II, а; за-
 воду § 48, п. 2, в; заводи § 54,
 п. 1
 завод «Трансигнал» § 38, п. 15, а
 заводський § 18, п. 2, в
 завойований § 7, п. 1, а; § 24, п. 2
 завойовування § 24, п. 2
 завойовувати § 24, п. 2
 заводишки § 30, п. 1, е
 завтрашній § 67, п. 2, б
 завчасу § 30, п. 1, е
 завиїришки § 30, п. 1, е
 загаль — загалу § 48, п. 2, б
 загальнодержавний § 29, п. 1, г
 загальноосвітній § 29, п. 1, б
 загібель — загібеллю § 61, п. 3, а
 загітований § 24, п. 3
 загітувати § 6, п. 3, прим. 1;
 § 24, п. 3
 за години § 30, п. 2, а
 загбений § 84, п. 2, а
 загс, до загсу § 39, п. 2, прим.
 задля § 31, п. 1, б
 задній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 за дня § 30, п. 2, а
 задво § 30, п. 1, а
 Заць § 101; § 102, п. 1; Зайця,
 Зайцеві (Зайцю) § 102, п. 1
 Заць § 38, п. 2, б
 заць-русак § 27, п. 4
 займєнник — займєнника § 48,
 п. 1, ж
 Зайбнчек § 104, п. 8, б
 зайті — зайшов би § 33, Б, б
 Зайчик-Побігійчик § 26, п. 2, 1, в
 Закавказзя § 38, п. 12, прим.
 Закарпаття § 38, п. 12, прим.
 закисати, закисаю, закисають § 80,
 п. 3, б, 3
 закон § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 законний § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 законність § 20, п. 1, в

законно § 20, п. 1, в
 законодавчо § 9, п. 2, г, прим.
 Закопане, Закопаного, Закопано-
 му § 109, п. 1, в, прим.
 за кордон § 30, п. 2, а
 за кордоном § 30, п. 2, а
 закритий § 84, п. 2, б
 зал — залу § 48, п. 2, в
 Залеський § 104, п. 1
 Залізни Ворота § 38, п. 8, прим. 1
 залізо § 45, II, п. 1
 залісся § 18, п. 2, в
 Залісся Пєрше § 114, п. 1, в
 залський § 18, п. 2, в
 залп § 93, п. 1, б
 Замбєзі § 90, п. 5, а, 3
 заместі § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2;
 замів, замелá § 8, п. 1, а, 7
 замівши § 8, п. 1, а, 7
 заміж § 30, п. 1, б
 заміжся § 67, п. 2, а
 замість § 31, п. 1, а
 замість того щоб § 32, п. 2, б
 замітати § 10, п. 2
 замкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
 замкнїти § 84, п. 2, прим. 1, б
 замкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 замбжний § 67, п. 1, а
 замок — замку § 48, п. 2, в
 замок — замка § 48, п. 1, в
 замолоду § 30, п. 1, в
 заморбжувати § 80, п. 6, б
 замужем § 30, п. 1, б
 занáдто § 30, п. 1, а
 заново § 30, п. 1, в
 заодно § 30, п. 1, г
 заочи § 30, п. 1, б
 запанібрата § 30, п. 1, б
 запірати, запєр, запрі § 10, п. 2
 запис — запису § 48, п. 2, і
 запівніч § 30, п. 1, б
 Запоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 18,
 п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
 Запорізька Січ § 114, п. 1, а
 запорізький § 18, п. 2, б; § 113,
 п. 2, а
 запорбжєнь — запоріжці § 38, п. 1,
 прим. 6
 «Запорбжєць за Дунаєм» § 38,
 п. 18
 «Запоріжці пїшуть листá ту-
 рєцькому султáнові» § 38, п. 18
 запрягтий § 80, п. 9, прим. 1; § 84,
 п. 2, прим. 2; запріє § 80, п. 9,
 прим. 1
 запряжений § 84, п. 2, прим. 2
 зап'ястий § 19, п. 1
 заради § 31, п. 1, б

зараз § 30, п. 1, б
 заразом § 30, п. 1, б
 зарані § 30, п. 1, б
 зарання § 30, п. 1, б
 за рахунок § 30, п. 2, а
 зареєстрований § 24, п. 3
 зареєструвати § 24, п. 3
 Зарёмба § 104, п. 8, а
 зарисовка § 22, п. 11
 заробіток — заробітку § 48, п. 2, і
 засвітла § 30, п. 1, б
 за світла § 30, п. 2, а
 засіджений § 84, п. 2, прим. 2
 засідіти § 84, п. 2, прим. 2
 засідання — засідань § 55, п. 2
 засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури § 38, п. 16
 заслабти, заслаб, заслабла § 80, п. 9, прим. 2
 засліжений діяч мистецтв § 38, п. 3, прим. 1
 заспокоювати § 10, п. 1
 заті § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
 затісувати § 10, п. 2
 затітка § 38, п. 8
 затітка Святого Лаврентія § 38, п. 8, прим. 1
 затіон, затіону § 8, п. 3, д, 5
 затіор § 8, п. 3, д, 5; затіору § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
 затилий § 18, п. 4, прим. 2
 Захар'їн § 4, п. 3; § 104, п. 11
 захід § 38, п. 7
 Захід — країни Заходу § 38, п. 7
 Західна Європа § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
 Західна Україна § 38, п. 7
 західний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
 Західний Буг § 108
 західноєвропейський § 114, п. 2, в
 Західно-Сибірська низовина § 114, п. 2, а, прим.
 за що § 30, п. 1, д
 збавити § 21, п. 1
 зберегти § 8, п. 3, в; § 10, п. 2; зберіг, зберегла, зберегло § 8, п. 3, в
 зберігати § 10, п. 2
 зберігши § 8, п. 3, в
 збіжжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; збіжжю, у збіжжі § 20, п. 4, а
 збільшення § 8, п. 3, г
 збліднути, зблід, зблідла § 80, п. 9, прим. 2
 збітні § 66, п. 1, а; збітні § 66, п. 2, в
 збоку § 30, п. 1, б
 з боку на бік § 30, п. 2, б

з болю § 30, п. 2, а
 збори § 38, п. 16
 збуджений § 80, п. 6, а
 збудований § 84, п. 2, а
 Звєгінцев — Звєгінцевим § 51, п. 3, а
 звєрнення § 22, п. 5
 звєрху § 30, п. 1, б
 звесті § 21, п. 1
 Звєрев § 104, п. 2, г
 звїсока § 30, п. 1, в
 звїти § 80, п. 3, б, 1
 звїчай § 45, II, п. 2
 звїку § 30, п. 1, б
 звїр, звїрі § 45, II, п. 1
 звїробій-трава § 27, п. 1
 звїробій — звїробію § 48, п. 2, б
 Зволінський § 104, п. 5, а
 звук — звїку, звїка § 48, п. 2, ж
 зв'язок § 6, п. 1
 зв'яліти § 6, п. 1
 згараху § 30, п. 1, в
 згаслий § 21, п. 1
 згоден § 67, п. 1, в
 згорі § 30, п. 1, б
 здаватися — здається § 16, п. 2, г
 з давніх-давен § 25, п. 4, б
 здатність § 22, п. 4
 здеішєвлення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
 з діда-прадіда § 25, п. 4, б
 здійснений § 20, п. 2, в, прим.
 здійснений § 20, п. 2, б; § 20, п. 2, в, прим.
 здійсненність § 20, п. 2, в
 з дня на день § 30, п. 2, б
 здолюбів § 108
 здоров § 67, п. 1, в
 здоровенний § 20, п. 2, а
 здоров'я § 45, II, п. 2; у здоров'ї § 6, п. 1
 «Здоров'я» § 38, п. 20
 здіру § 30, п. 1, б
 Зейнаб § 100, п. 2
 зєкономити § 6, п. 3, прим. 1; § 21, п. 1
 зєлен § 67, п. 1, в
 Зелєна Гіра § 114, п. 1, а
 зелєний § 8, п. 1, б
 Зелєний Гай § 38, п. 8, прим. 1;
 Зелєного Гаю § 48, п. 1, г, прим.
 Зелєний мис § 38, п. 8
 Зелєнодільськ § 109, п. 1
 зєлень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 землетріс § 25, п. 2, б; земле-
 трїсу § 48, п. 2, е
 земля § 8, п. 2, а; § 38, п. 6, прим. 2; § 45, I, п. 2; землі

§ 47, А, п. 1, б, прим.; *зёмле*
 § 47, А, п. 6, б; *зёмлі* § 47, А,
 п. 1, б, прим.; *земель* § 8, п. 2, а
Зёмський собор § 38, п. 13, прим. 1
з'єднаний § 6, п. 3
з'єднувати § 21, п. 1
зжитися § 21, п. 1
зжовклий § 84, п. 1, б
з-за § 31, п. 2
зиду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
з-за кордону § 30, п. 2, а
ззирнутися § 21, п. 1
зиґзаґ § 90, п. 5, в, 1
Зимовники § 109, п. 4, б, 6
Зинів'єв § 104, п. 2, б
Зинівий-Богдан § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а
зібгати § 21, п. 1
зів'ялий § 21, п. 1
зігнаний § 84, п. 2, а
зігнорувати § 21, п. 1
зігнути § 21, п. 1
зігрівати § 21, п. 1
зідрати § 21, п. 1
зізнатися § 21, п. 1
Зілаїр § 109, п. 4, а, 2
зілля § 8, п. 1, б
ЗІЛ-ІІІ § 25, п. 4, е
зімкнути § 21, п. 1
зімлівати § 21, п. 1
зім'яти § 21, п. 1
зіпрівати § 21, п. 1
зіпсуватися § 21, п. 1
зіп'ястися § 21, п. 1
зірвйоголова § 26, п. 1, г
зірка, зірок § 8, п. 3, а, 2
зісподу § 30, п. 1, б
зіставити § 21, п. 1
зіткнення § 21, п. 1
зітліти § 21, п. 1
зітхнути § 18, п. 4, прим. 2
зіцүлитися § 21, п. 1
з'їзд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
з'їхати § 6, п. 3
з краю в край § 30, п. 2, а
злазити — злазь, злязьмо, злязьте
 § 81, п. 2, в
Златоуст § 113, п. 2
златоустівський § 113, п. 2
злєска § 30, п. 1, в
зліва § 30, п. 1, в
злітати § 2, п. 3, б
злодійкуватий § 23, п. 8
змагання § 45, II, п. 2; *змаганням*
 § 51, п. 2
змазати § 21, п. 1
змітний § 23, п. 5
змогти § 10, п. 1

знавєць — знавцю § 53, п. 3
з-над § 31, п. 2
знадвору § 30, п. 1, е
знадлівий § 21, п. 1
знаменний § 23, п. 1, прим.
знаменник — знаменника § 48,
 п. 1, ж
знання § 20, п. 4, а; § 44, II, б;
 § 48, п. 1, 1; § 54, п. 3; *знанням*
 § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знан-*
ням § 51, п. 2; *у знанні* § 20
 п. 4, а; *знань* § 16, п. 2, в; § 20,
 п. 4, а; § 55, п. 2
знаряддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
 § 48, п. 1, 1; *знаряддю* § 20,
 п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знаряддям*
 § 51, п. 2; *на знарядді* § 20,
 п. 4, а; *знарядь* § 20, п. 4, а;
знаряддями § 58, п. 1
знати — знати § 5, п. 1
значеннєвий § 23, п. 7
значення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г;
значень § 8, п. 2, г
значіння § 8, п. 3, г
знизу § 30, п. 1, б
зноу § 30, п. 1, в
зовнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
зовсім § 33, А, п. 1, е, прим.
зогрівати § 21, п. 1
збзла § 30, п. 1, б
збкола § 30, п. 1, б
зокрема § 6, п. 3, прим. 1
«Золотий кілос» § 38, п. 20
Золоті ворота § 38, п. 21
Золотоверхий (Київ) § 38, п. 12,
 прим.
золотоніський § 113, п. 2, в
Золотоніша § 113, п. 2, в
Золя § 86, п. 1, б
зомлівати § 21, п. 1
зопрівати § 21, п. 1
зорієнтуватися § 21, п. 1
«Зоря» § 38, п. 20
зоря Альтаїр § 38, п. 6, прим. 1
зотліти § 21, п. 1
з-перед § 31, п. 2
з переляку § 30, п. 2, а
з-під § 31, п. 2
з-поза § 31, п. 2
з-поміж § 31, п. 2
з-понад § 31, п. 2
з-побід § 31, п. 2
з-посеред § 31, п. 2
з-проміж § 31, п. 2
з радості § 30, п. 2, а
зразу § 30, п. 1, б
зранку § 30, п. 1, б
зрання § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б

зрештою § 30, п. 1, б
 зрідка § 30, п. 1, в
 зробіти — зроблю § 80, п. 8, б, 1
 зроблений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 зроду § 30, п. 1, б
 зроду-віку § 25, п. 4, б
 з розгону § 30, п. 2, а
 зростання § 22, п. 5
 зростаєти § 22, п. 5
 зростаючий § 84, п. 1, а
 зсадити § 21, п. 1
 зсерєдини § 30, п. 1, б
 з тїм щоб § 32, п. 2, б
 з того часу як § 32, п. 2, б
 зуміти § 6, п. 3, прим. 1
 зумовити § 21, п. 1
 зцінити § 21, п. 1
 зчепити § 21, п. 1
 зийток § 21, п. 1
 Зябров § 104, п. 12, а, 3, прим.
 з'явитися § 6, п. 3

І

і (й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
 Ібн Рўсте § 106, п. 2, е
 Інї Сїна § 106, п. 2, е
 Ібн Фадлан § 106, п. 2, е
 Ібсен § 90, п. 5, а, 1
 Івана Купала § 38, п. 22
 Івана Франка (село) § 114, п. 1, г;
 § 114, п. 3, е
 Іван Волóве Око § 106, п. 1, а
 Іванєнко див. Леонїд
 Іван — мужичий син § 106, п. 3, в
 Івано-Франківськ § 112, п. 5; § 114,
 п. 1, г; § 114, п. 3, б; Івано-
 Франківська, в Івано-Франківсь-
 ку § 112, п. 5
 івано-франківський § 114, п. 3, б;
 § 114, п. 3, е
 Іван Петрович Котлярєвський
 § 38, п. 1
 іван-покиван § 38, п. 2, б, прим.
 Іван, селянський син § 106, п. 3, в
 Іван-царєнко § 106, п. 3, в
 Іваньо, Іванья, Іваньові (Іванью)
 § 102, п. 1
 Ізашкєвич § 104, п. 5, а
 Івич § 104, п. 5
 Івон § 90, п. 5, а, 1
 Ігарка § 109, п. 4, а, 1
 Ігнатюв § 104, п. 6, а
 Ігнатювич § 104, п. 5
 Ігнатєв § 104, п. 6, а
 Ігор (парадигма) § 103, п. 2; Ігор
 § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2;

Ігоря § 103, п. 2, прим. 2
 Ігорів § 67, п. 1, б; Ігорева, Іго-
 реве § 23, п. 7
 Ігорович § 22, п. 10
 ігра — Ігор § 47, А, п. 2, в, прим. 1
 іграшка — іграшок § 9, п. 1
 ідеал § 91, п. 1; ідеалу § 48, п. 2, ж
 ідея § 90, п. 5, а, 1
 іді-бо § 33, А, п. 3, а
 ідилічний § 23, п. 3; § 89, п. 1
 ідучи § 85, п. 1
 ієна § 90, п. 2, прим.
 ієрарх § 90, п. 2
 ієрархія § 90, п. 2
 ієрєй § 90, п. 2
 ієрогліф § 90, п. 2
 Іжєвськ § 109, п. 4, а, 1
 Ізабєлла § 90, п. 5, а, 1
 із-за § 30, п. 2
 Ізмаїл § 90, п. 5, б
 Ізмаїлбєй § 106, п. 2, е
 Ізмаїлов § 104, п. 6, б
 ізноз § 21, п. 1
 із-під § 31, п. 2
 Ікономов § 104, п. 5
 Іліада § 90, п. 5, а, 1
 Ілієв § 104, п. 5
 Ілівна § 22, п. 10
 Ілїч § 22, п. 10
 Ілля (парадигма) § 103, п. 1; § 20,
 п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, І, п. 2;
 Іллі, Ілїю, Ілїєю § 20, п. 4, б;
 Ілїє § 47, А, п. 6, б
 Ілїїн § 104, п. 6, б; Ілїїнім § 51,
 п. 3, а
 Ілїюшин § 104, п. 12, а, 1
 ілюзія § 93, п. 2
 ім. — імені § 40
 імбїр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 імбролью § 100, п. 2
 іменник — іменника § 48, п. 1, б, 8
 імення § 12, п. 2, б, прим.
 імміграція § 89, п. 2
 імовірний § 12, п. 2, б, прим.
 імператор § 38, п. 3, прим. 2
 імпульс — імпульсу § 48, п. 2, з
 ім'я (парадигма) § 46, IV; ім'я
 § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1;
 імені § 44, IV, б; § 64, п. 2;
 ім'я § 64, п. 2; імені § 64, п. 3;
 іменем, ім'ям § 64, п. 4; в імені
 § 64, п. 5; іменї § 65, п. 1;
 § 65, п. 4; імен § 65, п. 2;
 іменїм § 65, п. 3; іменїми § 65,
 п. 5; в іменїх § 65, п. 6
 інвентар, інвентаря § 45, II, п. 2
 Індиїрка § 109, п. 4, а, 1
 індік § 3

Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокутай § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
індокутайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в, прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2; § 45, II, п. 1
іній § 3; *інею* § 48, п. 2, е
інколи § 3
іновачія § 89, п. 2, прим.
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1; *інституту* § 48, п. 2, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент — *інструмента*, *інструменту* § 48, п. 2, й, прим.
ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1
інтелігент § 18, п. 2, в
інтелігентський § 18, п. 2, в
інтерв'ю § 92, п. 1, а; § 99, п. 2
інтерес — *інтересу* § 48, п. 2, ж
інтермецо § 89, п. 1
інтернаціонал § 86, п. 1, а
інтернаціональний § 90, п. 5, а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17, п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне море § 90, п. 3
і под. — *і подібне* § 40
Ірак — *Іраку* § 48, п. 2, й
іржати, *іржеу*, *іржють* § 80, п. 3, б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокёз — *ірокёзи* § 38, п. 1, прим. 6
Ірпін § 108
іраціональний § 89, п. 2
іреальний § 89, п. 2
Іртіш § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 5; *Іртиша* § 48, п. 1, б, 5
Ісав § 104, п. 6, а
Ісавенков § 104, п. 2, б
іскрийтий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспанія § 90, п. 7, а, 1
Іссык-Куль § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в

істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культурний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істога — *істог* § 8, п. 3, д, 3
Ісько § 18, п. 1, д
і т. д. — *і так далі* § 40
іті (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *іті*, § 12, п. 2, б, прим.; *ідуть* § 85, п. 1; *іді*, *ідім(о)*, *ідіть* § 81, п. 1, а; *ітіся* § 12, п. 2, б, прим.; *ідється* § 12, п. 2, б, прим.
і т. ін. — *і такє інше* § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішій § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, д
Іщук § 18, п. 1, д

І

ідальня § 16, п. 2, б; *ідалень* § 16, п. 2, в
їжа § 4, п. 1; § 45, I, п. 3
їжак § 4, п. 1
їздець § 4, п. 1
їздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; *їжджу* § 80, п. 5
їсти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 7; *їсти*, *їж*, *їжмо*, *їжте* § 81, п. 2, в, прим. 1
їхати § 4, п. 1
їхній § 75

Й

ймення § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшир § 38, п. 10
Йоркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 2, д
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йтій § 12, п. 2, б, прим.
йтійся йдеться § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1
Кавказ § 113, п. 2, а; *Кавказу* § 48, п. 2, й

кавказський § 113, п. 2, а
 Кавказський хребет § 38, п. 8; § 114, п. 1, б
 Кагарлік § 113, п. 2, б
 кагарлицький § 113, п. 2, б
 кажан § 1, п. 2
 кажучи § 85, п. 1
 Казанка § 113, п. 2
 казанківський § 113, п. 2
 казати § 81, п. 2, в, прим. 2;
 казати § 83, прим. 1; кажу § 81, п. 2, в, прим. 2; кажуть § 85, п. 1; кажий, кажим(о), кажить § 81, п. 2, в, прим. 2
 казах § 113, п. 2, в, прим.
 Казахстан — Казахстану § 48, п. 2, й
 казахський § 113, п. 2, в, прим.
 Казбек § 113, п. 2, б
 казбейський § 113, п. 2, б
 Казимірський § 104, п. 6, в, 2
 казка § 8, п. 2, а; казок § 8, п. 2, а; § 8, п. 2, а, прим. 2
 казковий § 23, п. 7
 казна-де § 30, п. 3, в
 казна-коли § 30, п. 3, в
 казна-хто — казна з яким, казна при кому § 28, п. 2, б
 казна-що § 28, п. 2, б
 Каїр § 90, п. 5, б
 Кайзер § 95, п. 2
 Кайзер-плац § 38, п. 8
 какаду § 100, п. 2
 каламбур § 45, II, п. 1
 калач § 1, п. 2
 Каледонія § 86, п. 2
 календар, календаря § 45, II, п. 2;
 у календарях § 59
 каліка § 45, I, п. 1
 калмик § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; § 113, п. 2, б
 калмицький § 113, п. 2, б
 Калуга § 113, п. 2, а
 калужський § 113, п. 2, а
 кальвіль — калвіліо § 48, п. 2, б
 Калькютта § 89, п. 3
 каменяр, каменяря § 45, II, п. 3
 Каменяр § 38, п. 1
 камилівка § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 Камішин § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
 камішинський § 113, п. 1
 камінець, камінця § 8, п. 3, а, 1
 каміння § 17, п. 5; § 22, п. 5
 камінь § 8, п. 1, а, 1; каменя § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 2, й, прим.; каменю § 48, п. 2, й, прим.; каменеві § 49, п. 1
 Кам'яна Балка § 114, п. 2, е
 кам'янець-подільський § 114, п. 3, а
 Кам'янець-Подільський § 108; § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; Кам'яній-Подільського, Кам'янецьві-Подільському § 112, п. 4, б
 кам'янобалківський § 114, п. 2, е
 Кам'яносірка § 114, п. 2, а
 кам'яногірківський § 114, п. 2, а
 канал — каналу § 48, п. 2, в
 кандалакський § 113, п. 2, в
 Кандалякша § 113, п. 2, в
 Кандалякська губа § 114, п. 1, б
 кандидат наук § 38, п. 3, прим. 1
 Канів, Канева § 8, п. 1, а, 4
 Канін — Каніну § 48, п. 2, й
 Канни § 38, п. 8, прим. 4
 канон — канону § 48, п. 2, ж
 Кантемір § 104, п. 6, в, 2
 каньйон § 93, п. 1, а
 капелмейстер § 95, п. 1
 капітал § 86, п. 1, а; капіталу § 48, п. 2, б
 Капри § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 7
 капсула, капсули, капсулі § 100, п. 1, I
 карабаський § 113, п. 2, в
 Карабах § 113, п. 2, в
 караван — каравану § 48, п. 2, б
 Караганда § 113, п. 1
 карагандінський § 113, п. 1
 Караджич § 104, п. 5
 Карачев § 113, п. 2
 карачевський § 113, п. 2
 карбонанець § 50, п. 1, прим.; карбонанця § 48, п. 1, е; § 50, п. 1, прим.
 каре § 91, п. 1
 Карельська Автономна Соціалістична Республіка § 38, п. 12
 кар'єра § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 1, а
 карколомний § 29, п. 1, в
 Карла Лібкнехта (село) § 114, п. 3, е
 карло-лібкнехтівський § 114, п. 3, е
 Карл Сміливий § 38, п. 26, б
 карніз — карніза § 48, п. 2, в
 Карпінськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 Карські Ворота § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 7, в
 картоплесаджальний § 29, п. 1, а
 картопління § 22, п. 5
 касір § 45, II, п. 1
 каталог — каталогу § 48, п. 2, б
 катастрофа § 88

- катафалк* § 93, п. 1, 6
Катманду § 112, п. 7
 катод — *катода* § 48, п. 1, ж
Катря — *Катре* § 47, А, п. 6, б
Каунас § 94
кафе § 100, п. 2
кафедра § 88
кафедра української літератури
Полтавського пединституту § 38, п. 16
качан § 1, п. 2
качати § 10, п. 1
качийний § 23, п. 5
каша § 45, 1, п. 3
кашель — *кашлю* § 48, п. 2, ж
кашні § 100, п. 2
кварц § 17, п. 7
кварцовий § 23, п. 7
квас — *квасу* § 48, п. 2, а
квасок — *кваску* § 48, п. 2, а
квіслінг § 38, п. 1
квітка — *квітці* § 18, п. 4, прим. 1
Квітка-Основа Яненко § 38, п. 1; § 106, п. 3, б
Квочка § 38, п. 6
Кейптаун § 114, п. 2, д
Кельн § 91, п. 2
Кельце § 109, п. 1, в, прим.
Кемберленд § 114, п. 2, д
Кемпа § 104, п. 8, а
Кероглі § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
керувати § 24, п. 1
Керч, Керчі, Керчу, у Керчі § 112, п. 1, III
Кзил-Орда § 114, п. 3, в
кзилордінєць § 114, п. 3, в
кивнати — *кивни* (о), *кив- нить* § 81, п. 1, в
Київ § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; *Києва* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; § 112, п. 1, II; *Києву* § 49, п. 2, б; *Киє- вом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; *у Києві* § 112, п. 1, II; *Києве* § 53, п. 4
Київська швейна фабрика «Маяк революції» § 38, п. 15, а
Київський будинок мод § 38, п. 15, в
Київський військовий округ § 38, п. 15, а
Київський вокзал § 38, п. 19
Київський завод «Арсенал» імені В. І. Леніна § 38, п. 15, а
кийок § 22, п. 12
кінджал § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
кінений § 84, п. 2, прим. 1, б
кіннути § 80, п. 3, б, 6; § 83; § 84, п. 2, прим. 1, б; *кінну* § 80, п. 3, б, 6; *кінуть* § 80, п. 3, б, 6; § 83, прим. 1; *кинь, киньте* § 16, п. 2, г
кінутий § 84, п. 2, прим. 1, б
кипарис § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киргіз § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кирик-мужичок § 106, п. 3, в
Кирилов § 104, п. 6, в, 2
Кисельов § 104, п. 6, в, 2
кісень — *кісноу* § 48, п. 2, а
кісет § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кисловодськ § 109, п. 4, б, 3
кісло-солоний § 29, п. 2, е
Китай § 90, п. 5, в, 5; *Китаю* § 48, п. 2, й
Китайгород § 114, п. 2, д
Китайська Народна Республіка § 38, п. 12
кишеня § 2, п. 1
Кишинів § 113, п. 2
кишинівський § 113, п. 2
кишляк § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
кичнин § 38, п. 1, прим. 6; *кични* § 54, п. 1, прим.
кіготь, кігтя § 8, п. 3, а, 1; *кігті* § 18, п. 4, прим. 2
кіл § 8, п. 3, а, 3; *коля* § 8, п. 1, б
кілля § 8, п. 1, б; *кіллям* § 51, п. 2
кіло § 100, п. 2
кіловат, кіловатів § 55, п. 1, прим.
кіловат-година § 26, п. 2, 1, в
кілограм § 14; § 90, п. 5, а, 5
кілок § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12; *кілка* § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3, а, 3; § 48, п. 1, б
кілочок § 8, п. 3, а, 3
кілька § 79, прим.
кількадесят, кількадесятьма, кіль- кадесятьома § 79, прим.
кількамілійонний § 28, п. 1, б
кільканаціять, кільканаціяті,
кільканаціятьох § 79, прим.
кількаразовий § 25, п. 3, а
кільце § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, б; *кілець* § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е; § 107, п. 2
кімірсенівський § 107, п. 2
кінєць § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4
кінця § 8, п. 3, а, 1
кінєць кінцем § 25, п. 4, б, прим.
кінєчний § 18, п. 4
Кінешма § 109, п. 4, а, 1
кінний § 20, п. 1, в
кінс § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
кіновар — *кіновар'ю* § 61, п. 3, б

Кінотеатр ім. О. Довженка § 38, п. 15, б
 кінцівка § 17, п. 3
 кінчик § 17, п. 2
 кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а; § 20, п. 1, в; коня § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 1, б; § 50, п. 1; конём § 51, п. 1; на коневі § 52, п. 1, а; на коні § 52, п. 1, б, прим.; коні § 57, п. 1, прим.; коней § 55, п. 3; § 57, п. 1, прим.; кіньми (й конями) § 58, п. 2
 Кіпр — Кіпру § 48, п. 2, й
 Кіров § 104, п. 6, а
 кістлявий § 19, п. 1
 кість — костями, кістмій § 62, п. 4
 клас § 86, п. 1, а; класи § 54, п. 1
 класицизм § 22, п. 13
 класичний § 23, п. 3
 Кляузевиц § 104, п. 12, б, прим.
 клац § 17, п. 7
 клекіт § 2, п. 1
 клекотіти § 2, п. 1
 клан — кліна, кліну § 48, п. 2, й, прим.
 Клин § 109, п. 4, б, 3
 клієнт § 90, п. 5, а, 2
 кліщі — кліщів § 66, п. 2, б
 клопіт — клопоти § 48, п. 2, ж
 клоун § 94
 клуб — клубу § 48, п. 2, г
 Клуб письменників § 38, п. 15, в
 клош § 86, п. 1, б
 Клязьма § 109, п. 9, а, 2
 книжечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1, прим.; книжечок § 9, п. 1, прим.
 книжка § 18, п. 4, прим. 2; книжки § 47, А, п. 1, а; § 47, А, п. 1, б, прим.; книжці § 18, п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2; книжку § 47, А, п. 3; книжкою § 47, А, п. 4; на книжці § 47, А, п. 5; книжко § 47, А, п. 6, а; книжкий § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; книжок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; книжкам § 47, Б, п. 3, а; книжками § 47, Б, п. 5, а; у книжках § 47, Б, п. 6
 Книжкова палата § 38, п. 15, б
 Книжкова фабрика «Жовтень» § 38, п. 15, а, прим.
 книжний § 67, п. 1, а
 КНР § 39, п. 2
 Княжпіль § 114, п. 2, д
 Князівство Монако § 38, п. 12
 князь § 38, п. 3, прим. 2
 Кобеляки § 113, п. 2, б

кобеляцький § 113, п. 2, б
 «Кобєта і жїце» § 38, п. 18
 кобзарь § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45, II, п. 2; кобзаря § 45, II, п. 2; кобзарём § 51, п. 1
 Кобзарь § 38, п. 1
 кобзарів — кобзарєва, кобзарєве § 23, п. 7
 Кобилянська, Кобилянської, Кобилянській § 102, п. 2
 ковалєнко § 22, п. 8
 ковалів, ковалєвого, ковалєва § 8, п. 1, а, 3
 Ковалів (парадигма) § 102, п. 3; Ковалів, Ковалєвим § 51, п. 3, а
 коваль § 22, п. 4; ковалі § 54, п. 2; ковалями § 58, п. 1
 Ковальов § 7, п. 2
 ковальський § 16, п. 2, б
 ковзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Ков'яєи, Ков'яє, Ков'яєам § 112, п. 2
 ко́лекс — ко́дексу § 48, п. 2, б
 ко́лєсен § 78, прим. 1
 ко́жний § 78, прим. 1
 кожум'яка § 25, п. 2, а
 козак — козакá § 48, п. 2, и; козáче § 53, п. 3
 козацький § 18, п. 1, а
 коза́ччина § 18, п. 1, а
 козеня § 2, п. 2, б; § 50, п. 2
 козеріг § 8, п. 3, д, 6
 Козеріг § 8, п. 3, д, 6; § 38, п. 6
 Козиний Брід § 38, п. 9
 Козинські Горби § 38, п. 9
 ко́зир, ко́зира § 45, II, п. 2
 ко́зир-ді́вка § 26, п. 2, 1, а
 Козіцький § 104, п. 5, б
 Козьолєцький § 104, п. 4, б
 Козятин § 108
 Колвіцьке § 109, п. 4, б, 6
 колгосп § 8, п. 2, д; § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б; колгоспу § 48, п. 2, г
 колгосп «Дріжба» § 38, п. 15, а
 колгоспник — колгоспника § 48, п. 1, а
 Колі́єв § 49, п. 2, б; § 109, п. 1, а; § 113, п. 2; Колі́єва § 48, п. 1, д; Колі́єву § 49, п. 2, б
 ко́лієвський § 113, п. 2
 коле́га — коле́го Іоани́цьк § 53, п. 4, прим. 3; коле́го Степа́не § 53, п. 4, прим. 2
 ко́лєзький асе́сор § 38, п. 3, прим. 2
 ко́лектів § 50, п. 2; § 89, п. 1; ко́лектіву § 48, п. 2, б
 ко́лений § 84, п. 2, прим. 1, в

кóлесо — коліс § 55, п. 2; колісьми, колéсами § 58, п. 2
 колі́й б § 32, п. 2, а
 колі́й б то § 32, п. 2, а
 колі́й-бу́дь § 30, п. 3, в
 Кóлин § 23, п. 4
 коли-не́будь § 30, п. 3, в
 колі́й-не-колі́й § 30, п. 3, д
 колі́сь § 33, А, п. 1, г
 колиха́ти, коли́ш, коли́шеш § 80, п. 4
 коли́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 колі́брі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
 Колі́зей § 38, п. 21
 Колі́вщина § 38, п. 22
 колі́но — колі́нам § 56; колі́ньми (й колі́нами) § 58, п. 2
 ко́лір, ко́льору § 8, п. 2, е, прим.
 ко́ліща § 64, п. 1; ко́ліща́ти § 64, п. 2; ко́ліща́та § 65, п. 4
 ко́ло § 45, II, п. 1; кі́л § 55, п. 2
 ко́лода — ко́лод § 8, п. 3, д, 2
 ко́лодка § 8, п. 3, д, 2
 ко́ло́квіум — ко́ло́квіу́му § 48, п. 2, ж
 Кóло-Миха́йлівка § 114, п. 3, а
 ко́ло-миха́йлівський § 114, п. 3, а
 ко́ло́нія § 86, п. 1, а
 ко́ло́сса, ко́ло́сся, у ко́ло́ссі § 20, п. 4, а
 ко́ло́ти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; ко́ло́ти § 84, п. 2, прим. 1, в; ко́ло́в, ко́ло́ла § 8, п. 3, в
 ко́лотий § 84, п. 2, прим. 1, в
 Кóля § 23, п. 4
 ко́манді́р § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 ко́ма́р § 45, II, п. 1; ко́ма́рі § 45, II, п. 1
 ко́мбай́н — ко́мбай́на § 48, п. 1, е
 Ко́мбіна́т «Про́грес» § 38, п. 15, а, прим.
 ко́мє́та Га́лле́я § 38, п. 6, прим. 1
 ко́міса́р § 45, II, п. 1
 ко́міса́ріа́т — ко́міса́ріа́ту § 48, п. 2, г
 ко́місія § 89, п. 1
 ко́міте́т — ко́міте́ту § 48, п. 2, г
 Ко́міте́т На́родного Ко́нтро́лю СРСР § 38, п. 13
 ко́мпанія́ «Дже́нерал мо́торс» § 38, п. 17
 ко́мпóст § 19, п. 1, прим.
 ко́мпóстний § 19, п. 1, прим.
 ко́мп'ю́тер § 92, п. 1, а
 ко́мсомóл § 8, п. 2, д; § 25, п. 4, а; § 39, п. 1, б
 ко́мсомóлець — ко́мсомóльцю́ § 53, п. 3

ко́мсомóлка, ко́мсомóльці § 16, п. 2, б, прим.
 ко́мсомóльський § 16, п. 2, б; § 25, п. 4, а
 ко́мсомóльський-на-Амúрі § 114, п. 3, д
 Ко́мсомóльськ-на-Амúрі § 38, п. 8, прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; Ко́мсомóльська-на-Амúрі, у Ко́мсомóльську-на-Амúрі § 112, п. 6
 ко́мунá § 89, п. 1
 ко́мунáр (парадигма) § 46, II; ко́мунáри § 54, п. 1
 ко́муні́зм § 22, п. 13; ко́муні́зму § 48, п. 2, ж
 ко́муні́ст § 90, п. 5, а, 5
 Ко́муні́стична па́ртія Ра́дянського Сою́зу § 38, п. 13
 Ко́муні́стична па́ртія Украї́ни § 38, п. 13
 ко́муні́стичний § 23, п. 3
 ко́нве́єр § 90, п. 4; § 91, п. 2
 ко́нво́йр § 22, п. 13
 ко́нгрє́с § 38, п. 13, прим. 2
 Ко́нгрє́с за́хисту ку́льту́ри § 38, п. 23
 ко́ндо́тьєр § 93, п. 1, а
 ко́ниче́нько § 22, п. 8
 ко́но́в'язь § 25, п. 2, б
 ко́нобо́г § 25, п. 2, б
 ко́но́плі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; ко́нопе́ль § 66, п. 2, в; ко́но́плями § 66, п. 5, б
 Ко́но́пнийська § 104, п. 5, б
 ко́но́тація § 89, п. 2, прим.
 Ко́нститу́ція СРСР § 38, п. 28
 Ко́нт § 109, п. 7, е
 ко́нтр-а́дміра́л § 26, п. 2, 1, б
 ко́нтра́ст § 19, п. 1, прим.
 ко́нтра́стний § 19, п. 1, прим.
 ко́нтро́льно-ви́мірюва́льний § 29, п. 1, в, прим.
 ко́нтррево́люція § 89, п. 2
 ко́нус — ко́нуса § 48, п. 1, ж
 ко́нфе́рансьє § 93, п. 1, а
 ко́нфе́ренція § 38, п. 16
 ко́нфлі́кт — ко́нфлі́кту § 48, п. 2, ж
 Ко́нча-За́спа, Ко́нчі-За́спи, у Ко́нчі-За́спі § 112, п. 5
 Ко́нько́в § 104, п. 12, а, 2
 ко́н'ю́кту́ра § 92, п. 1, б
 Ко́операти́в «Са́дівнік» § 38, п. 15, а, прим.
 Ко́пáйгоро́д § 114, п. 2, в
 ко́пáйгоро́дський § 114, п. 2, в
 ко́па́льня — ко́па́лень § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Ко́пе́рник § 104, п. 5, б

Копет-Дэг § 114, п. 3, в
копієчка § 22, п. 7
копійка — *копійок* § 9, п. 1
копійований § 84, п. 2, прим. 1, г
копійовати § 84, п. 2, прим. 1, г
Коран § 38, п. 18, прим. 2
Кордільєри § 93, п. 1, а
Корейська Народно-Демократична Республіка § 38, п. 12
коридор — *коридору* § 48, п. 2, в
корисний § 19, п. 1
користь § 19, п. 1; *користю* § 17, п. 3
корифей § 88
корівка § 8, п. 3, д, 2
коріння § 22, п. 5; § 50, п. 2
короба — *корів* § 8, п. 3, д, 2; *насти корів* (і *корови*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
Королів § 53, п. 4
Королівство Бельгія § 38, п. 12
король § 38, п. 3, прим. 2
Корольова § 104, п. 3, б
Короткевич § 104, п. 7
короткозручноподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
короткоший § 67, п. 2, в
Корсика § 90, п. 5, в, 2
корявий § 1, п. 2
коряк § 113, п. 2, б
коряцький § 113, п. 2, б
косий § 67, п. 1, а
косити — *косить*, *косять* § 16, п. 2, г
коситися — *коситься* § 16, п. 2, г
костогриз § 25, п. 2, б
костоправ § 25, п. 2, б
Костишко, *Костишка* § 100, п. 2, прим.
Костянтин Багрянородний § 38, п. 26, б
котёл, *котла* § 8, п. 3, д, 1
Котелёв, *Котелёвим* § 51, п. 3, б
Котельников § 104, п. 6, в, 4
Котельнич § 109, п. 4, б, б
котірувати § 24, п. 3
котіти § 10, п. 1
Котлін — *Котліну* § 48, п. 2, й
Котляревський § 8, п. 3, д, 7
котрий § 77
котрий-будь § 28, п. 2, б
котрий-небудь § 28, п. 2, б
котрийсь § 33, А, п. 1, г; § 79; *котрогось*, *котро́мусь*, *котрі́мсь* § 79; *котра́сь*, *котре́сь* § 33, А, п. 1, г
Кощице § 109, п. 1, в, прим.
кошичок § 22, п. 7
КПРС § 39, п. 2

кравець — *кравче* § 53, п. 3; *кравців* § 57, п. 1
Кравченко § 22, п. 8
Кравчуєв § 109, п. 9, б
краєзнаєство § 25, п. 2, в
крайчок § 22, п. 7
країна § 4, п. 1
Країна Рад § 38, п. 12, прим.
край (парадигма) § 46, II; *край* § 44, II, а; § 45, II, п. 2; *краю* § 48, п. 2, д; § 53, п. 2; *краєві* § 49, п. 1; *у краї* § 52, п. 3, а; § 52, п. 3, а, прим.; *у краю* § 52, п. 3, а, прим.; *краї* § 54, п. 2; § 60; *країв* § 55, п. 1; *крайм* § 56
крайній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Крайній § 104, п. 10
Крайня § 104, п. 10
крайовий § 23, п. 7
Краків § 109, п. 7, д
краков'як — *краков'яку* § 48, п. 2, и
крамниця — *крамниць* § 16, п. 2, в
Красень § 38, п. 4
Красне Дріге § 114, п. 1, в
Красний Лиман — *Красного Лиману* § 48, п. 1, г, прим.
Красні Ворота § 38, п. 9
Красноводськ § 114, п. 2, а
Краснодарський край § 38, п. 12
красівна дівчина § 27, п. 2
Краузе § 94
крайцати § 18, п. 3
краяти § 10, п. 1
крекінг-процес § 26, п. 2, 1, а
Кременчук § 108; § 113, п. 2, б
кременчуцький § 113, п. 2, б
Кривава неділя § 38, п. 22
кривавий § 2, п. 3, а
кривий — *криве* § 2, п. 1
Кривий Ріг § 108; § 112, п. 4, а; *Кривого Рогу* § 48, п. 1, г, прим.; § 112, п. 4, а
криво § 2, п. 1
Кривоніс § 101; § 102, п. 1; § 106, п. 2, в; *Кривоніса*, *Кривонісові* (*Кривонісу*) § 102, п. 1
Кривопіль § 108, прим.
крик — *крику* § 48, п. 2, ж
крикнути — *крикнути*, *крикнім(о)*, *крикніть* § 81, п. 1, в
крило — *крильми*, *крилами* § 58, п. 2
Крим — *Криму* § 48, п. 2, й
криниця § 2, п. 3, а
кріти, *крию*, *криють* § 80, п. 3, б, 1
кріхта § 2, п. 3, б
кричати, *кричу*, *кричать* § 80, п. 3, а

Крічев § 109, п. 4, б, 3
кришити § 2, п. 3, б
кришка § 2, п. 3, б
Крім § 90, п. 5, а, 3; *Криму* § 48, п. 2, й
кров § 20, п. 4, в; *крів'ю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
кріоти § 10, п. 1
кросівки § 66, п. 1, а,
крохмале-патоковий § 29, п. 2, д
кружоліцій § 68, прим. 2
кружлуватий § 23, п. 8
кружосвітний § 67, п. 2, а
Крутибороди § 114, п. 2, в
крутибородівський § 114, п. 2, в
Крүтиков § 104, п. 6, в, 4
Крутинське § 109, п. 4, а, 2, прим.
Крутих § 104, п. 7
крутиння § 80, п. 6, в
Круторогий § 38, п. 4
крүча § 45, I, п. 3; *крүчі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *крүчу* § 47, А, п. 3; *крүчею* § 47, А, п. 4; на *крүчі* § 47, А, п. 5; *крүче* § 47, А, п. 6, б; *круч* § 47, Б, п. 2, а; *крүчам* § 47, Б, п. 3, а; *крүчами* § 47, Б, п. 5, а; на *крүчах* § 47, Б, п. 6
крүчений § 80, п. 6, а
крюк § 6, п. 2, прим.
Крюково § 109, п. 8, прим.
крякати § 6, п. 2, прим.
кувати, *кую* § 80, п. 3, б, 4, прим.
кудй-будь § 30, п. 3, в
куди-небудь § 30, п. 3, в
Кузченко § 18, п. 1, д
Кузнецов § 104, п. 1
Кузнєцьк § 109, п. 9, в
Кузнєцький Міст § 38, п. 9
Кузько § 18, п. 1, д
Кузьма § 22, п. 10
Кузьмич § 22, п. 10
Кузьмівна § 22, п. 10
Кізьмович § 22, п. 10
Күзя § 38, п. 4
Кулаб Сайпрадіт § 38, п. 1, прим. 3
кулеметник § 22, п. 1
Кулінич § 104, п. 6, в, 4
кулька — *күльок* § 48, Б, п. 2, в, прим. 1
культурно-технічний § 29, п. 2, б
купівши § 85, п. 2
купити § 84, п. 2, прим. 1, г; *купів* § 85, п. 2; *куплю*, *күплять* § 80, п. 6, в, прим. 2
купівля-продаж § 26, п. 2, 1, а
күплений § 80, п. 6, в, прим. 2, а; § 84, п. 2, прим. 1, г

купувати § 85, п. 2
купувати — *купував* § 85; п. 2; *купүй*, *күпүймо*, *күпүйте* § 81, п. 2, а
Кур де Жебелен § 38, п. 1, прим. 1
кур'єр § 6, п. 2
күриво § 22, п. 2
күри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *курій* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *күрям* § 66, п. 3, а; *курмй* § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в
Күрільські острові § 109, п. 4, б, 3
курінь § 8, п. 2, е, прим.; *курєня* § 8, п. 2, е, прим.; § 48, п. 2, в
курйоз § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
күрка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча (парадигма) § 46, IV; § 64, п. 1—5; § 65, п. 1—6
Кутаїсі § 109, п. 4, а, 2
күтній § 67, п. 2, а
кутя § 20, п. 4, д, прим.
Күусінен § 99
күхня, *күхонь* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
күций § 67, п. 1, а
кущ — *кущєм* § 51, п. 1
кювет § 92, п. 2, б
Кюв'є § 92, п. 2, б
Кюсю § 112, п. 7
к'янті § 92, п. 1, а
Кяхта § 109, п. 8, прим.

Л

лавірувати § 24, п. 3
Лаврін, Лавріна § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазьє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лагарп § 106, п. 1, г, прим. 2
ладен § 67, п. 1, в
ладити, *ладжу* § 80, п. 6, в, прим. 1
Ладоза § 113, п. 2, а
ладозький § 113, п. 2, а
Лазар, Лазаря § 103, п. 2, прим. 2
лазити, *лажу* § 80, п. 6, в, прим. 1
лазня — *лазень* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Лайка § 38, п. 4
Ла-Манш § 38, п. 8, прим. 2; § 86, п. 1, а; § 114, п. 3, д
ла-маніський § 114, п. 3, д
ламати § 10, п. 1
Ламетрі § 106, п. 1, г, прим. 2; § 107, п. 4, в

ландтаг § 38, п. 13, прим. 2
 ланцюжок § 17, п. 3
 Ла-Плата § 114, п. 3, д
 ла-платський § 114, п. 3, д
 Лас-Вегас § 114, п. 3, д
 латвієць § 38, п. 1, прим. 6
 латиноамериканець — латиноамериканці § 38, п. 1, прим. 6
 латвійський § 113, п. 2, в
 латвійш § 113, п. 2, в
 лауреат § 94
 лауреат Державної премії СРСР § 38, п. 3, прим. 1
 Лафарг § 86, п. 1, а
 Лафонтен § 106, п. 1, г, прим. 2
 Лебедін, Лебедині § 49, п. 2, б;
 Лебединьом § 51, п. 3, б
 Лебедіне § 53, п. 4
 Лебідь, Лебедя, Лебедєві (Лебедю) § 102, п. 1
 лев, лева § 8, п. 2, а, прим. 1
 Лев, Лева, Льва, Лєвові, Львові § 103, п. 2, прим. 3
 левада § 2, п. 1
 Лев Толстой (селище) § 114, п. 1, г
 легенда § 86, п. 2
 легені — легень (і легенів) § 47, Б, п. 2, а
 легенький-легенький § 25, п. 4, а
 легкий § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
 легкоатлетичний § 29, п. 1, б
 лебори § 38, п. 10
 легіший, легіше § 18, п. 3
 лёдвє-лёдвє § 30, п. 3, д
 Лєжнево § 109, п. 1, б
 лейб-медик § 26, п. 2, 2
 Лейборістська партія Великобри-танії § 38, п. 14, б
 Лейпциг § 95, п. 1; § 113, п. 2, а
 лейпцизький § 113, п. 2, а
 лейтенант § 95, п. 1
 Ле-Крезо § 38, п. 8, прим. 2
 лекція § 86, п. 2
 лелєка — лелєк § 8, п. 3, д, 3
 леміш § 2, п. 1
 Лєна § 109, п. 1
 Лєнін § 104, п. 6, а
 Ленінакан § 114, п. 2, д
 Ленінград § 25, п. 3, б; § 112, п. 1, II; Ленінграда § 48, п. 1, г; § 112, п. 1, II; Ленінградом, у Ленін-граді § 112, п. 1, II
 лєнінєць — лєнінцю § 53, п. 3; лє-нінці § 54, п. 2
 лєнінізм § 38, п. 1, прим. 5
 Лєнінська Комуністична Спілька Молоді України § 38, п. 13
 Лєнінська премія § 38, п. 26, в

Лєнський розстріл § 38, п. 22
 Леонід Миколойович Іванєнко — Леонідові Миколойовичу Іванєнку § 49, п. 1, прим.
 Леонідово § 109, п. 4, б, 2, прим.
 лепетський § 113, п. 2, в
 Лепетіха § 113, п. 2, в
 Лєрмонттов § 49, п. 2, б; § 104, п. 1;
 Лєрмонтову § 49, п. 2, б
 Лєсаж § 106, п. 1, г, прим. 2
 Лєсин — Лєсиним § 51, п. 3, а
 Лєссінг § 86, п. 2
 лєстоці § 19, п. 1
 Лєся Українка (Ларіса Петрівна Косач) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
 летівши § 85, п. 2
 летіти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а;
 лєчю § 80, п. 3, а; лєтять § 80, п. 3, а; § 85, п. 1; лєтів § 85, п. 2
 лєтячий § 85, п. 1
 ле Шпельє § 106, п. 1, г
 лєщата — лєщат § 66, п. 2, в
 Лєсков § 104, п. 2, г
 «Лїбідь» § 38, п. 20
 лиман § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; ли-ману § 48, п. 2, д
 Линьов § 7, п. 2
 Ліпєцьк § 109, п. 4, б, 3
 Ліпова Долина § 114, п. 2, е
 липоводолинський § 114, п. 2, е
 Лисіця § 38, п. 2, б
 Лисичка-Сестричка § 26, п. 2, 1, в
 Лїска § 38, п. 4
 лист, листá § 50, п. 1, прим.; у ли-сті § 52, п. 3, а
 листоніша — листоніш § 47, Б, п. 4, а
 листопад — листопада (листопа-ду — з іншим значенням) § 48, п. 1, е
 лістя § 45, II, п. 2; лістям § 51, п. 2
 Лїсьва § 109, п. 9, а, 2
 літи § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
 люю § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
 лєши, лє, лємб, лєтє § 20, п. 4, д; лють § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1
 літися § 20, п. 4, д; ллється § 17, п. 5; § 20, п. 4, д; § 80, п. 6, в, прим. 3; ллюбься § 20, п. 4, д
 Лїхá § 109, п. 7, а
 Лїхачов § 104, п. 3, в
 лїхо — лїхові § 49, п. 2, а
 Лїхослáвль § 109, п. 4, б, 3;
 § 112, п. 1, II; Лїхослáвля, Лїхо-слáвлем, у Лїхослáвлі § 112, п. 1, II

Лібкнехт-штра́се § 38, п. 8
лібрéто § 89, п. 1
лівоберéжжя § 8, п. 3, б, 3
ліво́руч § 30, п. 1, е
ліва́ш § 45, I, п. 3
лід § 8, п. 1, а, 1; *льо́ду* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 2, а; на *льо́ду* § 52, п. 2, б
Ліди́ще § 109, п. 1, в, прим.
лі́ечка, лі́ечок § 9, п. 1, прим.
лі́жко § 8, п. 3, а, 2; у *лі́жку*, на *лі́жкові* § 52, п. 2, а; *лі́жок* § 8, п. 3, а, 2
лі́зти § 83
лі́кар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лі́каря* § 45, II, п. 2; *лі́карю* § 53, п. 2; *лі́карі* § 54; п. 2; *лі́карів* § 57, п. 1
лі́кар-еко́лог § 26, п. 2, 1, б
Лі́м Хон Ін § 38, п. 1, прим. 3
лі́нгві́стика § 87
лі́нгві́стичі́стичний — *лі́нгві́стичі́стичні* § 29, п. 1, д
Лі́нда § 104, п. 5, а
Лі́нко́льн § 86, п. 1, б
лі́с § 114, п. 2, а, прим.; *лі́су* § 48, п. 2, б; *лі́су* § 54, п. 1
Лі́с — *Лі́са* § 48, п. 1, а
Лі́сабо́н § 90, п. 5, а, 3
лі́ска § 18, п. 1, б
Лі́сна § 109, п. 1, в
Лі́сова́ красу́ня § 38, п. 5
Лі́сові́к § 38, п. 2, а, прим. 1
Лі́сові́к § 38, п. 2, б
лі́сово́з § 8, п. 3, д, б
лі́со́к — *лі́ска* § 48, п. 2, д
лі́сопíльно-струга́льний § 29, п. 2, б
лі́сосплáв § 26, п. 1, а
лі́состéп § 26, п. 1, в
лі́состепо́вий § 29, п. 1, а
лі́т — *лéту* (*льо́ту*) § 48, п. 2, ж
лі́та́к — на *лі́таку́*, на *лі́тако́ві* § 52, п. 2, а
лі́тати § 10, п. 2
лі́терату́ра § 90, п. 5, а, 5
«Лі́терату́рна Украї́на» § 38, п. 18
лі́терату́рно-худо́жній § 29, п. 2, б
лі́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
«Лі́то́пис Само́видця» § 38, п. 18
Лі́фши́ц § 104, п. 12, б, прим.
лі́ці́на § 18, п. 1, б
лля́ний § 20, п. 3
лоб, лóба § 8, п. 2, а, прим. 1
ловелáс § 38, п. 1, прим. 5
лове́ць, ловця́ § 8, п. 3, д, 1
лові́ти — *ловлю́, ловля́ть* § 80, п. 6, в, прим. 2
логарі́фм § 88

логі́чний § 90, п. 5, а, 5
Лодзь § 113, п. 2, а
ло́дзький § 113, п. 2, а
ло́же § 45, II, п. 3
ло́жечка, ло́жечок § 9, п. 1, прим.
лозі́вський § 113, п. 2
Лозова́ § 112, п. 3; § 113, п. 2; *Лозово́ї, Лозові́й* § 112, п. 3
лока́ут § 94
Локéтек, Локéтека, Локéтекові § 102, п. 3, прим.
ломі́ти § 10, п. 1; *ломлю́, ломля́ть* § 80, п. 6, в, прим. 2
Ломі́ниця § 109, п. 9, б
Ломте́в § 104, п. 2, в
Лонгфе́лло § 88; § 100, п. 2
Лондо́н § 86, п. 1, а; *Лондо́на* § 48, п. 1, г
лопа́та § 1, п. 2
лопи́х § 1, п. 1
Лос-А́ндже́лес § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Лос-Фра́йлес § 38, п. 8, прим. 2
Лось § 104, п. 12, а, 3
Лóхви́ця, Лóхви́ці, Лóхви́цею, у Лóхви́ці § 112, п. 1, I
Лóхви́цький пові́т § 38, п. 12
лоша́ § 44, IV, а; § 64, п. 1; *лоша́ти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *лоша́ті* § 64, п. 3; *лоша́м* § 64, п. 4; *лоша́та* § 65, п. 1; *лоша́т* § 65, п. 2; *лоша́там* § 65, п. 3; *лоша́тами* § 65, п. 5; на *лоша́тах* § 65, п. 6
лоя́льний § 90, п. 4
л-ра (лі́тература) § 26, п. 2, 5
Луа́нг Ві́гіт Ватака́н § 38, п. 1, прим. 3
Лубні́, Лубе́н, Лубна́м § 112, п. 2
луб'я — *луб'ям* § 51, п. 2
Луб'я́нцев § 104, п. 11
луг — *лі́гу* § 48, п. 2, д
Лу́говско́й (Лу́говска́) § 104, п. 9
лужо́к § 22, п. 12
Лука́ § 22, п. 10
Лукі́ч § 22, п. 10
Лукі́вна § 22, п. 10
Лук'я́нов § 104, п. 11
лу́па § 86, п. 1, а
Лу́ Сінь § 106, п. 2, д, прим.
Лу́хови́ці § 109, п. 4, б, 6
Луцьк — *Лі́цька* § 48, п. 1, г
Лі́чин § 104, п. 6, в, 1
Львів § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Льво́ва* § 112, п. 1, II; *Льво́ву* § 49, п. 2, б; *Льво́вом, у Льво́ві* § 112, п. 1, II; *Льво́ве* § 53, п. 4

Львівська площа § 38, п. 9
 Львівська середня школа № 1 імені
 І. Франка § 38, п. 15, а
 Львівське збройне повстання 1848 р.
 § 38, п. 22
 львівський § 113, п. 2
 Львівський обласний відділ охорони
 здоров'я § 38, п. 14, а
 Львівський палац одруження § 38,
 п. 15, в
 львів'янин — львів'яни § 38, п. 1,
 прим. 6; § 54, п. 1, прим.
 Льгов § 109, п. 9, а, 2
 Льодове побігче § 38, п. 22
 льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
 льон-довгунець § 27, п. 4
 Любек § 86, п. 1, б
 любий-менє § 26, п. 2, 4
 любитель § 22, п. 4
 любити — люблю, люблять § 80,
 п. 6, в, прим. 2
 Любляна § 86, п. 1, б
 люблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 любов § 44, III; любові § 61, п. 1;
 любов'ю § 61, п. 3, б; любове § 61, п. 5
 Любов (парадигма) § 103, п. 3
 люд § 18, п. 2, в
 Людвіг — Людвігу § 53, п. 1
 Людвіг ван Бетховен § 106, п. 1, г
 люди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66,
 п. 1, а, прим.; людей § 66, п. 2, а;
 § 66, п. 4, б; людя § 66, п. 3, а;
 людьмі § 66, п. 5, в
 людина § 66, п. 1, а, прим.
 людино-день § 26, п. 1, в; § 26, п. 2,
 1, в
 людство § 18, п. 2, в
 людський § 18, п. 2, в
 людськість § 16, п. 2, а, 1
 Люксембург § 87; § 113, п. 2, а
 люксембурзький § 113, п. 2, а
 Лютер § 86, п. 1, б
 лютий, лютого, в лютому § 68,
 прим. 1
 Лютнева революція § 38, п. 22
 лягати § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2,
 в, прим. 2; ліг § 80, п. 9, прим. 1;
 ляжу § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в,
 прим. 2; ляже, ляжмо, ляжте
 § 81, п. 2, в, прим. 2
 ляпас — ляпаса § 48, п. 2, ж
 ляпис § 86, п. 1, б
 Ляпунів § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
 мавзолей § 94
 Мавка § 38, п. 2, б

мавпячий § 6, п. 1, прим.
 Мавританія § 90, п. 5, в, 4
 магазин § 14; магазину § 48, п. 2, в
 магістраль § 86, п. 1, 6; § 93, п. 1,
 в; магістралі, магістраллю § 100,
 п. 1, III
 магнітолог-астронім § 26, п. 2, 1, б
 Магомēt § 87
 мадера § 38, п. 10
 Мадрид § 90, п. 5, в, 4
 маляр § 93, п. 2
 мажор — мажору § 48, п. 2, ж
 мазь, мазю § 20, п. 4, в
 майка § 22, п. 11
 Майборода, Майбороди, Майборо-
 ді, Майбороду § 102, п. 1
 майбутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 майдан — майдану § 48, п. 2, д
 майдан Революції § 38, п. 9
 майданчик — майданчика § 48,
 п. 2, д
 Майкл Голд § 86, п. 1, а
 Майнеф § 95, п. 2
 майстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45,
 II, п. 1; майстрові § 49, п. 1;
 майстром § 51, п. 1
 майстерний § 67, п. 1, а
 майстрів, майстрова, майстрове
 § 23, п. 7
 Майське § 109, п. 7, а
 майя § 90, п. 4
 Мака́р, Мака́ра § 103, п. 2, прим. 2
 макінтош § 38, п. 1, прим. 5
 Мак-Клю́р § 106, п. 1, г, прим. 1
 Мак-Мако́н § 106, п. 1, г, прим. 1
 ма́ксім § 38, п. 1, прим. 5
 ма́ксі-спідни́ця § 26, п. 2, 2
 Ма́лашка § 18, п. 1, д, прим.
 Ма́лашин § 18, п. 1, д, прим.
 Ма́ленький Вовк § 106, п. 1, а
 ма́лєсе́нький § 2, п. 2, б; § 16, п. 2,
 а, 2
 Ма́лицин § 104, п. 7
 Ма́лишев § 8, п. 3, д, 4
 ма́лишевський § 8, п. 3, д, 4
 ма́ло-пома́лу § 25, п. 4, б
 Ма́лояро́славець § 114, п. 2, а
 ма́льований § 24, п. 1; § 84, п. 2,
 прим. 1, г
 ма́люва́ння § 24, п. 1
 ма́люва́ти § 24, п. 1; § 84, п. 2,
 прим. 1, г
 ма́люнок — ма́люнка § 48, п. 1, в
 ма́ляр — ма́ляре § 53, п. 3
 ма́лярія § 93, п. 2
 ма́нна § 89, п. 1
 ма́нний § 89, п. 1
 ма́нтó § 100, п. 2

манускри́пт — *манускри́пту* § 48, п. 2, і
Мао Цзедун § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
ма́рево § 22, п. 2
Марі́єчка § 22, п. 7
Марі́йн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б;
Марі́йн лист § 38, п. 26, а
Марі́уполь § 108, прим.
Марі́я § 23, п. 4; *Марі́є* § 47, А, п. 6, б
Марі́я-Антуа́нетта § 106, п. 3, а
Марі́я Васи́лівна (Андрі́ївна, Іллі́вна) (парадигма) § 103, п. 3;
Марі́є Васи́лівно § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марі́я Сє́ник — *Марі́ї Сє́ник* § 102, п. 4
Марі́я-Тереза́ § 38, п. 1
Мар'і́но § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
ма́рка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *ма́рок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 8, п. 3, д, 2; § 47, Б, п. 2, в прим. 1
Ма́рко Вое́чок (*Марі́я Олексáндрівна Вілі́ньска*) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк По́ріцій Ка́тон § 106, п. 1, в
марксі́зм § 22, п. 13; § 38, п. 1, прим. 5; § 90, п. 5, в, 1
марксі́ст § 18, п. 2, в
марксі́стський § 18, п. 2, в
Марк Тве́н § 107, п. 4, а, прим.
марк-тве́нівський § 107, п. 4, а, прим.
маркшв́йдер § 95, п. 1
марокáнець § 89, п. 3, прим.
Ма́ро́кко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсель́за § 93, п. 1, а
Ма́ртін-Лю́тер § 106, п. 3, а
Мару́син § 23, п. 4
Мару́ся § 23, п. 4
Ма́ришл Радя́нського Сою́зу § 38, п. 3
марши́рува́ти § 24, п. 3
Ма́сарик § 104, п. 7
ма́сло § 19, п. 3
масни́й § 19, п. 3
Ма́сниця § 38, п. 22
ма́сово-полі́тичний § 29, п. 2, б
масти́льний § 22, п. 3
Матве́єв § 104, п. 2, в
матема́тика § 90, п. 5, в, 1
мате́ріал § 90, п. 5, а, 2
ма́терній § 23, п. 1

ма́ти (парадигма) § 63; *ма́ти* § 44, III; *ма́тир* § 20, п. 4, в; *ма́тир'ю* § 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
ма́триця — *ма́триць* § 16, п. 2, в
мату́ся — *мату́сю* § 47, А, п. 6, в
Махачка́ла § 112, п. 1, І; § 114, п. 3, в; *Махачка́лі, у Махачка́лі* § 112, п. 1, І
Маце́єв § 104, п. 2, в
маши́на § 44; І; § 45, І, п. 1; *маши́ни* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *маши́ні* § 47, А, п. 2; *маши́ну* § 47, А, п. 3; *маши́ною* § 47, А, п. 4; *на маши́ні* § 47, А, п. 5; *маши́н* § 47, Б, п. 2, а; *маши́нам* § 47, Б, п. 3, а; *маши́нами* § 47, Б, п. 5, а; *на маши́нах* § 47, Б, п. 6
машинобу́дівний § 29, п. 1, в
Маяко́вський § 104, п. 9
мед — *ме́ду* § 48, п. 2, а
меда́ль — *зото́та меда́ль «Серп і Мо́лот», меда́ль «За бойові заслуги», меда́ль «За ви́зволення Варша́ви», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «Зото́та Зі́рка», меда́ль «Партиза́нові Вітчизня́ної війни́»* § 38, п. 24
Медве́дєв § 104, п. 2, в
меджлі́с § 38, п. 13, прим. 2
ме́дик § 22, п. 1, прим.
ме́дінсти́тут § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
ме́док — *ме́джі* § 48, п. 2, а
ме́жя § 45, І, п. 3; *ме́жі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *ме́жю* § 47, А, п. 3; *ме́жею* § 47, А, п. 4; *на ме́жі* § 47, А, п. 5; *ме́жі* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *ме́ж* § 8, п. 3, д, 3; § 47, Б, п. 2, а; *ме́жам* § 47, Б, п. 3, а; *ме́жами* § 47, Б, п. 5, а; *на ме́жах* § 47, Б, п. 6
мезоні́н — *мезоні́ну* § 48, п. 2, в
Ме́кка § 113, п. 2, б
ме́ккський § 113, п. 2, б
Ме́кська § 90, п. 5, в, 2
Мела́шка § 23, п. 4, прим.
Мела́щин § 23, п. 4, прим.
ме́лений § 84, п. 2, прим. 1, в
ме́ливо § 22, п. 2
Меліто́поль § 108, прим.
Менделе́єв § 104, п. 2, в
ме́нтор § 38, п. 1, прим. 5
мени́ вередлі́вий § 69, п. 1, б
ме́нший § 17, п. 2

мѣншість — *мѣншості* § 9, п. 2, а
меню § 100, п. 2
Мередіт § 97
мереживо § 22, п. 2
мереф'янський § 6, п. 1
мерсі § 90, п. 5, а, 4
метал § 93, п. 1, в
металургія § 86, п. 1, а
методика § 90, п. 5, в, 1
метр — *метра* § 48, п. 1, е; *метрів*
 § 55, п. 1
метрó § 100, п. 2
метрополітén — *метрополітѣну*
 § 48, п. 2, в
механік § 22, п. 1, прим.
механіко-математичний § 29, п. 2, в
меценат § 38, п. 1, прим. 5
Мечіслав § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
Местѣкин § 104, п. 2, г
Микіта § 45, I, п. 1
Микітович § 22, п. 10
Микільська Слобідка § 38, п. 8,
 прим. 1
Микóла (парадигма) § 103, п. 1;
Микóла § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
Миколáєнко § 101
Миколáїв § 108
Миколáївна § 22, п. 10
Миколáйович § 22, п. 10
Микóлівна § 22, п. 10
Микóлович § 22, п. 10
Милѣтин § 104, п. 5
міля § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мимозóл: § 30, п. 1, е
мимозóдом § 30, п. 1, е
мимохідь § 30, п. 1, е
мимохіть § 30, п. 1, е
мініулий § 2, п. 1
Миньківський § 8, п. 3, д, 7
Міргород — *Міргорода* § 48, п. 1, г
Мирóнов § 104, п. 6, в, 2
мирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мис § 38, п. 8
мис Дежньова § 109, п. 2, б
мис Доброї Надії § 110
міска — *місók* § 47, Б, п. 2, в
 прим. 1
мис Капітана Джеральда § 38, п. 8,
 прим. 1
мисль § 19, п. 3
мис Рум'янцева § 109, п. 1, б
міти, мію, міють § 80, п. 3, б, 1
мітій § 84, п. 2, б
Митиці § 109, п. 4, б, 6
мітра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
митрополіт § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Митрофанов § 104, п. 6, в, 2
мить, миттю § 20, п. 4, в

Михáйлівно § 47, А, п. 6, а
Михáйло Балій — *Михáйлові Ба-*
лієві § 102, п. 4
Михáйловське § 109, п. 4, б, 2
Михáйло-Коцюбінське (село) § 114,
 п. 1, г; § 114, п. 3, б
михáйло-коцюбінський § 114, п. 3,
 б
Михалкóве, Михалкóвим § 51, п. 3, б
Михáльченко § 17, п. 6
Михальчúк § 17, п. 6
міша — *мише́й* § 47, Б, п. 2, б
Мійшкін § 104, п. 6, в, 2
мишúрино-різвкий § 114, п. 3, е
Мишúрин Різ § 114, п. 3, е
миш'як § 92, п. 1, а
міграція § 87; § 89, п. 2
міши § 8, п. 1, а, 7
мідь § 16, п. 1, а; *міддю* § 61, п. 3, а
міжгір'я § 6, п. 2; *міжгір'їв* § 55,
 п. 1
міжгіригаційний § 90, п. 5, б,
 прим.
міжконтинентальний § 21, п. 2
Міжнародна організація праці § 38,
 п. 14, в
Міжнародний жіночий день § 38,
 п. 22
міжпланетний § 21, п. 2
мій, моя, моє (парадигма) § 75; *мій,*
мого § 8, п. 1, а, 1; *мої* § 4, п. 1
Міклошич § 104, п. 5, б
мільйон § 7, п. 1, б; § 70, п. 11;
мільйóна § 48, п. 1, е
мільйóнний § 23, п. 1; § 71, п. 1
мільярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а;
мільярда § 48, п. 1, е
Мінерáльні Вóди, Мінерáльних Вод
 § 112, п. 4, а
мінімум — *мінімуму* § 48, п. 2, ж
Міністерство вищої та середньої
спеціальної освіти УРСР § 38,
 п. 14
Міністерство культу́ри УРСР
 § 38, п. 14
міністр § 38, п. 3, прим. 1
Міністр народної освіти УРСР
 § 38, п. 3, прим. 3
міні-футбóл § 26, п. 2, 2
міраж — *міражу* § 48, п. 2, ж
мірошник § 18, п. 4
мірра § 89, п. 1
місиво § 22, п. 2
Міссісіні § 90, п. 5, а, 3
Міссúрі § 89, п. 3
міст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9; § 50,
 п. 2; *мо́сту* (і *мостá*) § 48, п. 2,
 в; *мо́сте* § 53, п. 3

місто (парадигма) § 46, II; *місто* § 44, II, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; *міста* § 48, п. 1, а; *місту*, *містові* § 49, п. 2, а; *містом* § 51, п. 1; *у місті* § 52, п. 3, б; *по місту*, *по місті* § 52, п. 3, б, прим.; *міста* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *містам* § 56; *містами* § 58, п. 1

місто́к — *містка́* § 8, п. 3, а, 3

місто́ Кі́їв § 27, п. 1

місто́чок § 8, п. 3, а, 3

місце (парадигма) § 46, II; *місце* § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; *місцем* § 51, п. 1; *місьць* § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; *міся́м* § 56, *міся́ми* § 58, п. 1; *на міся́х* § 59

міськра́да § 20, п. 1, б; § 25, п. 4, а

міся́чехі́д § 8, п. 3, д, 6

міся́ць § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2;

міся́ця § 48, п. 1, б, 6; *міся́цю* § 53, п. 2; *на міся́ці* § 52, п. 3, а

міся́чний § 18, п. 4

міся́чник — *у міся́чнику* § 52, п. 2, а

мі́тла́ § 2, п. 2, в; *мі́тел* § 2, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1

мі́ф § 88; *мі́фу* § 48, п. 2, з

міхоно́ша § 45, I, п. 3

мі́жви́й § 104, п. 1; § 104, п. 5, а

мі́ць § 20, п. 4, в; § 44, III; *мо́ці* § 61, п. 1; *мі́цю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а

Мі́чате́к § 104, п. 1; § 104, п. 5, а

Мі́чига́н — *Мі́чига́ну* § 48, п. 2, й

Мі́чурі́н § 104, п. 6, а

мі́чурі́нець § 38, п. 1, прим. 5

міша́ти, *міша́ю*, *міша́ють* § 80, п. 3, б, 3

міше́чок § 22, п. 7

мішо́к — *у мі́шці* § 52, п. 2, а

Мі́одови́й § 104, п. 4, а

мли́ч — *мли́на* § 48, п. 2, в

мм — *міліме́тр* § 40

мо́білі́зую́чий § 84, п. 1, а

мо́вби § 32, п. 1

мо́вно-лі́тера́турний § 29, п. 2, б

мовно́стильови́й § 29, п. 1, б

мовозна́вець § 22, п. 4

Моги́лів § 113, п. 2

моги́лівськи́й § 113, п. 2

моги́т § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1;

§ 80, п. 4; *мо́жу* § 8, п. 1, а, 7;

§ 80, п. 4; *мо́жеш* § 80, п. 4; *мі́г*,

могла́ § 8, п. 1, а, 7

моги́тний § 14; § 67, п. 2, а

мо́дний § 67, п. 1, а

мо́дус — *мо́дусу* § 48, п. 2, ж

моза́йка § 90, п. 5, б

мол — *мо́лу* § 48, п. 2, в

молдава́нин — *молдава́ни* § 54, п. 1, прим.

моле́кула § 86, п. 1, а

молоде́цтво § 18, п. 2, а

молоде́ць § 18, п. 2, а; *моло́дче* § 53, п. 3

молоде́цьки́й § 18, п. 2, а

молоди́й § 67, п. 1, а; *молодо́ї* § 9, п. 2, в

молоди́ця — *молоди́ць* § 47, Б, п. 4, а

мо́лоді́сть, *мо́лоді́стю* § 20, п. 4, в

мо́лодь, *мо́лоддю* § 20, п. 4, в

мо́ло́ти § 84, п. 2, прим. 1, в; *мо́-*

ло́в, *мо́лола* § 8, п. 3, в

мо́лотий § 84, п. 2, прим. 1, в

мо́лоті́ти § 18, п. 4, прим. 2

мо́лотба́ § 16, п. 1, а; § 18, п. 4, прим. 2

Мо́лох § 38, п. 2, а

мо́лох ви́йні § 38, п. 2, а, прим. 2

мо́лоча́й — *мо́лочаю́* § 48, п. 2, б

Мо́лб́чний Шля́х § 38, п. 6

мо́ло́чно-бі́лий § 29, п. 2, е

Мо́льє́р § 93, п. 1, а

мо́ме́нт — *мо́ме́нту* § 48, п. 2, ж

монасти́р § 1, п. 2

монпансьє́ § 93, п. 1, а

Монтеві́део § 90, п. 5, а, 3

Монте́ск'є́ § 92, п. 1, а

моргну́ти — *моргні́*, *моргні́м(о)*,

моргні́ть § 81, п. 1, в

мо́ре § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45, II,

п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2, а,

прим.; *мо́ря* § 48, п. 1, а; *мо́рем*

§ 51, п. 1; *мо́ря* § 54, п. 3; § 57,

п. 2; § 60; *мо́рів* § 55, п. 1; § 55,

п. 2; *мо́рям* § 56

мо́ре Ла́птеви́х § 109, п. 1, б

мо́ріг § 8, п. 2, в

Мо́ри́ц § 104, п. 12, б, прим.

мо́ро́з § 8, п. 2, в; *мо́ро́зу* § 48, п. 2, е

Мо́ро́з — *Мо́ро́за* § 48, п. 1, а; § 50, п. 1

мо́ро́зиво § 22, п. 2

мо́ро́читися — *не мо́ро́чє́ся* § 18, п. 4, прим. 1

мо́рщити — *мо́рщ*, *мо́рщте* § 81, п. 2, б

мо́рщитися — *не мо́рщє́ся* § 18, п. 4, прим. 1

Моско́в, *Моско́ві*, *Моско́вою*, *у Моско́ві* § 112, п. 1, I

Моско́ва-рі́ка § 27, п. 1; § 29, п. 2, а, прим.; § 38, п. 8

москво́ри́цьки́й § 29, п. 2, а, прим.

мото́к, *мотка́* § 8, п. 3, д, I

мото́р — *мото́ра* § 48, п. 1, е
Мотря (парадигма) § 103, п. 1
мотто § 89, п. 1
моту́ззя, у моту́ззі § 20, п. 4, а
мох, мо́ху § 8, п. 2, а, прим. 1
мрія — *мрії* § 47, А, п. 1, б; § 47, Б, п. 4, б; *мріє* § 47, А, п. 6, б; *мрі-ями* § 47, Б, п. 5, б
«Мрія» § 38, п. 20
му́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
му́за § 38, п. 2, а, прим. 1
Музейний прову́лок § 38, п. 9
Муравіо́во § 109, п. 8
Му́рка § 38, п. 4
мурко́тати, мурко́чі, мурко́чуть § 80, п. 3, б, 8
мурко́тиці § 80, п. 3, а
Му́ромцев § 104, п. 2, в
Му́рсія § 90, п. 5, а, 2
Му́сїєвський кола́бсп ім. Т. Г. Шев-ченка § 38, п. 12
Му́сорєвський § 104, п. 9
му́ха, му́сі § 47, А, п. 5, прим.
Му́юн-Кум § 38, п. 8, прим. 3
МХАТ — *МХАТу, МХАТо́м* § 39, п. 2, прим.
Мю́ллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
Мю́нхен § 38, п. 8, прим. 4
мю́рид § 92, п. 2, б
м'ясо § 6, п. 1
м'ясо-возня́ний § 29, п. 2, д
м'ясозаготіве́льний § 29, п. 1, а
м'ясо-моло́чний § 29, п. 2, д
м'яти § 84, п. 2, прим. 1, а
м'ятий § 84, п. 2, прим. 1, а
М'ятле́в § 104, п. 2, в

Н

набага́то § 30, п. 1, а
на бага́то § 30, п. 1, а, прим.
набережна Лейте́нанта Шмі́дта § 38, п. 8, прим. 1
Набережні Човні § 109, п. 7, в
на бігу́ § 30, п. 2, а
на́бік § 30, п. 1, б
на́бір § 30, п. 1, б
на біс § 30, п. 2, а
набри́хувати § 10, п. 2
на ва́гу § 30, п. 2, а
наве́рх § 30, п. 1, б
наверху́ § 30, п. 1, б
навесні § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
на ве́сну § 30, п. 2, а
наздо́гін § 30, п. 1, е
на́взнак § 30, п. 1, е
на ви́бір § 30, п. 2, а

навіво́рит § 30, п. 1, б
на видно́ті § 30, п. 2, а
наві́літ § 30, п. 1, б
наві́слий § 84, п. 1, б
наві́дліг § 30, п. 1, б
на ві́дмінно § 30, п. 2, а
наві́дріз § 30, п. 1, б
на ві́дча́й § 30, п. 2, а
наві́к § 39, п. 1, б
наві́ки § 30, п. 1, б
на ві́ку § 30, п. 2, а
наві́ч § 30, п. 1, б
наві́чно § 30, п. 1, а
наві́що § 30, п. 1, д
наві́дьки § 30, п. 1, е
наво́коло § 31, п. 1, а
наво́кругі § 30, п. 1, е
наво́кулачки § 30, п. 1, е
навма́ння § 20, п. 4, г
нави́сне § 19, п. 3; § 30, п. 1, е
нава́пакі § 30, п. 1, е
наве́рє́йми § 30, п. 1, е
назпрі́сядки § 30, п. 1, е
наво́прсте́ць § 30, п. 1, е
навро́д § 30, п. 1, е
на́вска́ч § 30, п. 1, е
на́вскі́с § 30, п. 1, е
наво́скосі § 30, п. 1, е
наво́спра́вжкі § 30, п. 1, е
на́всті́ж § 30, п. 1, е
наві́ткача́ § 30, п. 1, е
наво́чальний § 29, п. 2, б; § 67, п. 1, а
наво́чально-виховні́й § 29, п. 2, б
Нага́єва бу́хта § 38, п. 8
на га́мму́з § 30, п. 2, а
Нага́са́кі § 90, п. 5, а, 3
нагі́рний § 67, п. 1, а
нагі́р'я — *нагі́р'ів* § 55, п. 1
на го́лову § 30, п. 2, а
на-го́ра § 30, п. 1, б
нагоро́да — *нагоро́д* § 8, п. 3, д, 2
наго́ру § 30, п. 1, б
нада́лі § 30, п. 1, а
наде́вє́чир § 30, п. 1, б
надо́ве § 30, п. 1, г
надо́вірі § 30, п. 1, б
надо́голодь § 30, п. 1, б
Наддні́пряни́щина § 38, п. 12, прим.
на́дзеле́нь § 30, п. 1, б
на ду́во § 30, п. 2, а
наді́я (парадигма) § 46, І; *наді́я* § 45, І, п. 2; *наді́ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *на-дію́* § 47, А, п. 3; *наді́єю* § 47, А, п. 4; *у наді́ї* § 47, А, п. 5; *наді́й* § 47, Б, п. 2, а; *наді́ям* § 47, Б, п. 3, б

Надія Балій — *Надії Балій* § 102, п. 4

надмір § 30, п. 1, б

надміру § 30, п. 1, б

на добраніч § 30, п. 1, а, прим.

надбаво § 30, п. 1, а

на дозвіллі § 30, п. 2, а

надопитуєний § 21, п. 2

над силу § 30, п. 2, а

на жаль § 30, п. 2, а

назавжди § 30, п. 1, а

на заетра § 30, п. 1, а, прим.

назад § 30, п. 1, б

назавхвāt § 30, п. 1, б

назва — *назв* § 47, Б, п. 2, а

наздогад § 30, п. 1, б

наздогін § 30, п. 1, е

на зло § 30, п. 2, а

назовсім § 30, п. 1, а

на зразок § 30, п. 2, а

назустріч § 30, п. 1, б

наївний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б

наїздом § 30, п. 1, б

наїстися — *наївся, наївсь* § 33, А, п. 1, в

найбільш зрічний § 69, п. 2, б

найбільший § 69, п. 2, а

найбільш стійкий — *найбільш стійка* § 69, п. 2, б

найкращий — *найкраща* § 69, п. 2, а

наймення § 8, п. 3, г

найменший — *найменше* § 69, п. 2, а

найменш приємний — *найменш приємне* § 69, п. 2, б

налити — *налию* § 20, п. 4, д

на льоту § 30, п. 2, а

Нальчик § 109, п. 4, б, 1

намалювати, намалюю, намалюють § 80, п. 3, б, 4

на мить § 30, п. 2, а

намічуваний § 84, п. 2, а

наморозь § 16, п. 1, а

наніз § 30, п. 1, б

нанизу § 30, п. 1, б

на ніщо § 30, п. 2, а

на око § 30, п. 2, а

набсліп § 30, п. 1, е

наостанку § 30, п. 1, б

наостанок § 30, п. 1, б

напам'ять § 30, п. 1, б

напевне § 30, п. 1, в

наперебій § 30, п. 1, б

напереваги § 30, п. 1, б

наперед § 30, п. 1, б

напередбді § 31, п. 1, а

наперекір § 30, п. 1, б

напереріз § 30, п. 1, б

написати — *напиші* § 80, п. 8, б, 1

напівавтомāt § 26, п. 1, е

напівдорозі § 30, п. 1, б

напівоберт § 26, п. 1, е

напіднижку § 30, п. 1, б

напоготові § 30, п. 1, е

напоказ § 30, п. 1, б

наполовіну § 30, п. 1, б

на поріки § 30, п. 2, а

на політ § 30, п. 1, а, прим.

напохвāt § 30, п. 1, б

напочātку § 30, п. 1, б

напр. — *наприклад* § 40

наприкінці § 31, п. 1, а

наприклад § 30, п. 1, б

напрóвесні § 30, п. 1, б

напролóm § 30, п. 1, б

напропāле § 30, п. 1, б

напрóти § 31, п. 1, б

на прощання § 30, п. 2, а

напруга § 80, п. 6, в, прим. 1

напруження § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1

напружуватися — *напружуньсь* § 80, п. 6, в, прим. 1

Нарáда представників комуністичних і робітничих партій § 38, п. 23

на радість § 30, п. 2, а

на радіогах § 30, п. 2, а

нараз § 30, п. 1, б

наректі § 10, п. 2

нарешити § 30, п. 1, б

нарис — *нарису* § 48, п. 2, з

нарівні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в

нарізно § 30, п. 1, в

нарікати § 10, п. 2

наród § 8, п. 3, д, 7; § 50, п. 2

Нарóдна Палáта Республіки Індії § 38, п. 13

наródний § 8, п. 3, д, 7; § 67, п. 1, а

наródний артiст СРСР § 38, п. 3, прим. 1

наródно-вiзвольний § 29, п. 2, б

наrodníгосподáрський § 29, п. 1, б

наrodníпоетичний § 29, п. 1, б

наródзхват § 30, п. 1, б

на ріку § 30, п. 2, а

Нар'ян-Мар § 114, п. 3, в

на самоті § 30, п. 2, а

насамперед § 30, п. 1, е

на світанку § 30, п. 2, а

Насéдкін § 104, п. 2, г

насілу § 30, п. 1, б

насіння § 22, п. 5

на скаку § 30, п. 2, а

наскоком § 30, п. 1, б

на́скрізь § 30, п. 1, а
на сла́ву § 30, п. 2, а
на сло́во § 30, п. 2, а
на смі́х § 30, п. 2, а
на со́вість § 30, п. 2, а
на со́ром § 30, п. 2, а
наспі́д § 30, п. 1, б
наспі́х § 30, п. 1, б
наспі́ді § 30, п. 1, б
наспра́ді § 30, п. 1, а
насто́ржі § 30, п. 1, б
На́та́лка, На́та́лці § 16, п. 2, б,
прим.

На́та́лчин § 16, п. 2, б, прим.
На́та́ля (парадигма) § 103, п. 1
на́трбе § 30, п. 1, г
на́тхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
на́тице́рце § 30, п. 1, е
«На́йка і суспі́льств» § 38, п. 18
на́уко́во-те́хні́чний § 29, п. 2, б
на́ у́ра § 30, п. 1, а, прим.
на́фтохі́мі́чна ко́мпанія́ «О́ксиде́н-
та́ль пе́троле́ум ко́рпоре́йшн»
§ 38, п. 17

на́хил — на́хило́ві § 49, п. 1
На́хічева́нь § 109, п. 9, а, 3
на хо́дї § 30, п. 2, а
націо́нальний — націо́нальні збо́ри
§ 38, п. 13, прим. 2
на́чеб § 32, п. 1
на́чебто § 32, п. 1
наче́тверо § 30, п. 1, г
наш § 75; на́шого, на́шої, на́шою § 9,
п. 2, в

нашви́дкі § 30, п. 1, в
нашви́дкуру́ч § 30, п. 1, е
на шко́ду § 30, п. 2, а
на ща́стя § 30, п. 2, а
на́що § 30, п. 1, д
на́яві § 30, п. 1, б
Нгуе́н Ко́нг Хо́аи § 106, п. 1, е
н. е.— на́шої е́ри, до н. е.— до на-
шо́ї е́ри § 40

неа́бі́хто § 33, А, п. 1, е
неа́бі́я́кий § 33, А, п. 1, е
неба́лакї́чий § 33, А, п. 1, е
Нева́ § 109, п. 1
неблагі́аний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
невва́жajúчи на... § 33, А, п. 1, е
невва́жajúчи на те що § 32, п.
2, б

невга́сі́мий § 33, А, п. 1, д
невда́лий § 33, А, п. 1, е
невдо́взі § 33, А, п. 1, д
невдога́д § 33, А, п. 1, е
невсе́сільй § 33, А, п. 1, е
невже́ § 33, А, п. 1, е
невї́нно § 33, А, п. 1, д

не від то́го § 33, А, п. 2, ж
неві́льний § 33, А, п. 1, д
невмі́ння § 33, А, п. 1, е
нево́лити § 33, А, п. 1, д
нево́ля § 33, А, п. 1, е
невпа́м'я́тку § 33, А, п. 1, е
невпí́нний § 33, А, п. 1, д
невпí́нно § 33, А, п. 1, д
Нев́рлий § 104, п. 10
невро́жэй § 33, А, п. 1, е
невси́пї́ющий § 33, А, п. 1, д
невтя́мкі § 30, п. 1, а; § 33, А,
п. 1, е

невче́ний § 33, А, п. 1, е
нега́дано § 33, А, п. 1, е
нега́йний § 33, А, п. 1, д
нега́ра́зд § 30, п. 1, а
него́да § 33, А, п. 1, д
Него́рі́ле § 109, п. 1, в
Не́гош § 104, п. 1

неда́вній § 67, п. 2, а
неда́ле́ко § 33, А, п. 1, е
неда́рма § 33, А, п. 1, е
недо́бача́ти § 33, А, п. 1, е
недо́биток § 33, А, п. 1, е
недо́брий § 33, А, п. 1, е
недо́викона́ний § 33, А, п. 1, е
недо́зико́нувати § 33, А, п. 1, е
недо́де́ржаний § 33, А, п. 1, е
недо́де́ржати § 33, А, п. 1, е
недо́зво́лений § 20, п. 2, б
недо́зрі́лий § 33, А, п. 1, е
недо́їда́ти § 33, А, п. 1, е
недо́ї́док § 33, А, п. 1, е
недо́казаний § 33, А, п. 1, е
недо́казува́ти § 33, А, п. 1, е
недо́крі́в'я § 33, А, п. 1, е
недо́блі́к § 33, А, п. 1, е
недо́блі́ток § 33, А, п. 1, е
недо́лю́блыва́ти § 33, А, п. 1, е
недо́ля § 33, А, п. 1, е
недоо́ці́нений § 33, А, п. 1, е
недоо́ці́нюва́ти § 33, А, п. 1, е
недопи́саний § 33, А, п. 1, е
недопла́ти́ти § 33, А, п. 1, е
недо́рі́д § 33, А, п. 1, е
недо́рі́ка § 45, І, п. 1

недо́ро́слий § 33, А, п. 1, е
не до́сить § 33, А, п. 2, ж
недо́ста́ча § 33, А, п. 1, е
недо́ся́жність § 33, А, п. 1, е
недо́те́по § 33, А, п. 1, е
недо́торка́нний § 20, п. 2, б
недо́торка́нність § 33, А, п. 1, е
недо́бук § 33, А, п. 1, е
недо́чува́ти § 33, А, п. 1, е
недо́чу́тий § 33, А, п. 1, е
недо́уга § 33, А, п. 1, д

не дуже § 33, А, п. 2, ж
 недірно § 33, А, п. 1, е
 не-Європа § 33, А, п. 3, в
 Невдлий § 104, п. 10
 нежить § 33, А, п. 1, д
 незабаром § 33, А, п. 1, д
 незабутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 незакінчений — *незакінчена праця*
 § 33, А, п. 1, ж
 незабгнений § 33, А, п. 1, е
 незважаючи на... § 33, А, п. 1, е
 незважаючи на те що § 32, п. 2, б
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.;
 § 23, п. 2
 нездужати § 33, А, п. 1, д
 не здужати § 33, А, п. 1, д
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 23,
 п. 2
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 33,
 А, п. 1, д
 не зовсім § 33, А, п. 2, ж
 незрівнянний § 20, п. 2, б
 не з рукі § 30, п. 2, а
 незчутися § 33, А, п. 1, д
 нез'ясований — *нез'ясовані пита́н-
 ня* § 33, А, п. 1, ж
 Нельсон § 93, п. 1, б
 немалій § 33, А, п. 1, е
 немов § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 немовби § 32, п. 1
 немовбито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 немовля § 33, А, п. 1, д
 ьмовлятко — *немовляткові (немо-
 влятку)* § 49, п. 1
 не можна § 33, А, п. 2, ж
 ненавидіти § 33, А, п. 1, д
 ненависний § 33, А, п. 1, д
 ненависть § 33, А, п. 1, д
 ненастанний § 33, А, п. 1, д
 неначе § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 неначебто § 32, п. 1
 Ненецький автономний округ § 38,
 п. 12
 неоліт § 38, п. 22, прим. 1
 неоцінений § 23, п. 2
 неоцінений § 23, п. 2
 неп, під час непу § 39, п. 2, прим.
 Непійвода § 106, п. 2, а
 Непийнів § 26, п. 1, г
 неписьменний § 33, А, п. 1, е
 неподданий § 23, п. 2
 непокоїтися § 33, А, п. 1, д
 непорочно § 33, А, п. 1, д
 непосида § 45, 1, п. 1
 непохитний § 33, А, п. 1, д
 неправда § 33, А, п. 1, е
 непримиренний § 20, п. 2, б

нержавіючий — *нержавіюча сталь*
 § 33, А, п. 1, ж
 несамовіто § 33, А, п. 1, д
 несказаний § 23, п. 2
 несказаний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 несказанно § 33, А, п. 1, д
 нескінчений § 23, п. 2
 нескінчений § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
 неслівити § 33, А, п. 1, д
 не славити § 33, А, п. 1, д
 неспіливий § 33, А, п. 1, е
 несподіванка § 33, А, п. 1, е
 неспростований — *неспростовані
 факти* § 33, А, п. 1, ж
 несті § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б,
 7; § 83; *несу* § 2, п. 1; § 8, п. 1,
 а, 7; § 80, п. 3, б, 7; *несуть* § 80,
 п. 3, б, 7; *ніс* § 8, п. 1, а, 7; § 80,
 п. 9; § 80, п. 9, прим. 1; § 85, п. 2;
несла § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9;
несло, несли § 80, п. 9
 Нестір, Нестора, Несторові § 103,
 п. 2, прим. 1
 Нестор Літописець § 38, п. 1
 нестямитися § 33, А, п. 1, д
 нестямний § 33, А, п. 1, д
 не сьогодні-завтра § 25, п. 4, в
 не треба § 33, А, п. 2, ж
 нетто § 89, п. 1
 Нетудихата § 106, п. 2, б
 неук § 33, А, п. 1, д
 нехворощ — *нехворощу* § 61, п. 3, б
 Нехорощев § 104, п. 2, в
 нехотя § 33, А, п. 1, е
 не цілком § 33, А, п. 2, ж
 нечислений § 20, п. 2, б
 Нечій-Левіцький § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, б
 «Ніва» § 38, п. 25
 Ніжний Новгород § 110
 Ніжня Тунгуса § 109, п. 7, а
 Ніжньо-Дунайська низовина § 114,
 п. 2, а, прим.
 Нижньокілімськ § 114, п. 2, а
 нижчепідписаний § 25, п. 1, увага;
 § 29, п. 1, г
 ніжчий, ніжче § 18, п. 3
 низовина § 114, п. 2, а, прим.
 низький § 18, п. 3
 Никіфоров § 104, п. 6, в, 2
 нірка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 ніти, нію, ніють § 80, п. 3, б, 1
 Ничіпир § 103, п. 2, прим. 1
 ніби § 32, п. 1
 нібито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 ніготь, нігтя § 8, п. 3, а, 1; *нігті*
 § 18, п. 4, прим. 2
 ніде § 33, А, п. 1, з

ніде § 33, А, п. 1, з
ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
ножі § 48, п. 1, б, 3; § 50, п. 1,
 прим.; *ножем* § 51, п. 1; *ножі*
 § 54, п. 2
ніженька § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1;
 § 22, п. 8
ні живий ні мертвий § 33, А, п. 2, з
Ніжин § 113, п. 1
ніжинський § 131, п. 1
ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
нізащо § 33, А, п. 1, з
нізвідки § 33, А, п. 1, з
нізвідкіля § 33, А, п. 1, з
Нікарагуа § 112, п. 7
Нікітін § 104, п. 6, в, 2
Ніколаєв § 104, п. 6, в, 2
Ніколаєвськ-на-Амурі § 109, п. 4,
 б, 2
ніколи § 33, А, п. 1, з
ніко́ли § 33, А, п. 1, з
Нікополь § 108, прим.
ні кроку далі § 33, А, п. 2, з
Ніл § 90, п. 5, а, 3; *Нілу* § 48, п. 2, й
німецький § 18, п. 1, а
Німеччина § 18, п. 1, а
німфа § 38, п. 2, а, прим. 1
Ніна Байко — з Ніною Байко § 102,
 п. 4
ні на гріш § 30, п. 2, а
ні на макове зерно § 33, А, п. 2, з
нінащо § 33, А, п. 1, з
Нінель (парадигма) § 103, п. 3
ні пава ні гав § 33, А, п. 2, з
ні риба ні м'ясо § 33, А, п. 2, з
ні се ні те § 33, А, п. 2, з
нісільки § 33, А, п. 1, з
нісиш § 8, п. 1, а, 7; § 85, п. 2
ні суди ні туди § 33, А, п. 2, з
ні так ні сяк § 33, А, п. 2, з
нітрехи § 33, А, п. 1, з
ніхто § 33, А, п. 1, з; § 79; *нікого*
 § 33, А, п. 1, з; § 79; *нікому, ні-*
ким, ні на кому § 79
Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
ніцький § 113, п. 2, б
ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4;
 § 20, п. 4, в; *ночі* § 8, п. 1, а,
 1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *нічню*
 § 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в; § 61,
 п. 3, а; *ночей* § 62, п. 2; *ночам*
 § 62, п. 3; *ночами* § 62, п. 4; *по*
ночах § 62, п. 5
нічий, нічийм § 33, А, п. 1, з
нічний § 18, п. 4
ніша § 90, п. 5, а, 5
ніщо, нічого § 33, А, п. 1, з
ніяк § 33, А, п. 1, з

ніякий § 33, А, п. 1, з; § 79; *ніякого*
 § 79; *ніякому* § 33, А, п. 1, з;
 § 79; *ніяким, ні на якому (й ні*
на яким) § 79
НЛО § 39, п. 2
Нобелівська премія § 38, п. 26, в
Нова Гвінея § 38, п. 8, прим. 1
новация § 89, п. 2, прим.
Новгород § 114, п. 2, д
Новгород-Сіверський § 108; § 112,
 п. 4, б; *Новгорода-Сіверського,*
Новгороду-Сіверському § 112,
 п. 4, б
новгородський § 114, п. 2, д
новела § 86, п. 1, а
Новє Місто § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 2, е
новий § 67, п. 1, а
Новий рік § 38, п. 22
Новий Сад § 114, п. 1, а
Новиков § 104, п. 6, в, 4
Новиков-Прибой § 106, п. 3, б
Нові Замки § 109, п. 7, г
Нові Ключі § 109, п. 7, в
новітний § 67, п. 2, а
новіший § 69, п. 1, а
Нововолінськ § 114, п. 2, а
Новоград-Волинський, Новограда-
Волинського, Новоградів-Волин-
ському § 112, п. 4, б
новоірландський § 90, п. 5, б
новоміський § 114, п. 2, е
Новомлинівська сільрада § 38, п. 12
Новоросійська губернія § 38, п. 12
Новосибірськ § 109, п. 4, б, 8; § 114,
 п. 2, а
Ново-Сибірські острови § 114, п. 2,
 а, прим.
Новосілки-на-Дніпрі § 114, п. 3, д
новосілківський-на-Дніпрі § 114,
 п. 3, д
Новосьблов § 104, п. 3, б
Новотний § 104, п. 10
новоутворений § 29, п. 1, г
Новочеркськ § 109, п. 1
нога § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 47,
 А, п. 5, прим.; *нозі* § 47, А, п. 5,
 прим.; *ніг* § 8, п. 1, а, 2
«Нбес Дойчлянд» § 38, п. 18
ножівка § 22, п. 11
Нойбауер § 95, п. 2
Нойбранденбург § 95, п. 2
норд-вєст § 26, п. 2, 3
норд-вст § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
норд-встівський § 29, п. 2, е
Нортгейм § 95, п. 2
носити § 22, п. 5; § 80, п. 5; *ноши*
 § 80, п. 5

носі́й — *носі́єві* § 49, п. 1; *на носі́є-ві* § 52, п. 1, а
 носі́ння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5; § 80, п. 6, в
 носо́к, носка́ § 8, п. 3, д, 1
 носорі́г § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, в
 нота́ція § 89, п. 2, прим.
 но́чви § 66, п. 1, а; *ночв*, *ночов* § 66, п. 2, в; *но́чвам* § 66, п. 3, а; *но́ч-вами* § 66, п. 5, а; *у но́чвах* § 66, п. 6
 но́шени́й § 80, п. 6, а
 нульови́й § 23, п. 7
 Нур ед Дін § 38, п. 1, прим. 1;
 § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
 нуредді́нівський § 107, п. 3
 Нью-Йорк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г
 нью-йоркський § 114, п. 3, г
 Нью́тон § 93, п. 1, а
 нюа́нс § 93, п. 2
 ня́нин § 67, п. 1, б
 ня́нька § 17, п. 2
 ня́ньчин § 17, п. 2
 ня́ньчити § 17, п. 2

О

о.— *о́стріє* § 40
 Об, *Обі* § 112, п. 1, III; *Об'ю* § 61, п. 3, б; § 112, п. 1, III; *на Обі* § 112, п. 1, III
 обо́біч § 30, п. 1, е
 обб́ити § 20, п. 1, а
 оббер-ма́йстер § 26, п. 2, 2
 об'є́м § 6, п. 3
 обі́два, обі́дві, обо́х, обо́м, обома́,
 на обо́х § 70, п. 9
 обі́д — *по обі́ді* § 52, п. 3, б, прим.
 обі́дний § 67, п. 2, а
 обі́к § 30, п. 1, б
 обі́рнч § 30, п. 1, е
 обі́ч § 30, п. 1, б
 об'ї́хати § 4, п. 3
 обл.— *область* § 40
 область — *областє́й* § 62, п. 2
 обляви́нком § 25, п. 4, а; § 39, п. 1, б
 облі́ччя § 45, II, п. 2; § 48, п. 1, а;
 § 54, п. 3; § 57, п. 2; *облі́чню* § 49, п. 2, а; *облі́ччям* § 51, п. 2; § 56;
на облі́ччі § 52, п. 3, б; *облі́ч* § 55, п. 2; *облі́ччями* § 58, п. 1; *на облі́ччях* § 59
 обломунго́сп § 39, п. 1, б
 оббе́, обо́х, обо́м § 70, п. 8
 оборо́г § 8, п. 2, в
 обпалі́ти § 21, п. 2
 обража́ти § 43

о́браз — *о́бразу* § 48, п. 2, з; *о́бра-зи* § 43
 о́браз — *обра́зі* § 43
 о́бра́за — *обра́зи* § 43
 обтру́сити § 21, п. 2
 ова́ § 20, п. 3
 ове́с § 8, п. 1, а, 5; *ві́ска* § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 2, б; *ві́ска* § 54, п. 3
 Ов'е́до § 91, п. 2
 Ові́дій § 90, п. 5, а, 3
 овоче́вий § 23, п. 7
 овочесхо́вище § 25, п. 2, а
 о́вруцький § 113, п. 2, б
 О́вруч § 113, п. 2, б
 О'Ге́нрі § 106, п. 1, г, прим. 1
 огне́нний § 20, п. 2, в
 о-го-го́ § 25, п. 4, г
 огоро́жа — *огоро́ж* § 8, п. 3, д, 2
 Ода́рка, Ода́рок § 103, п. 1, прим. 2
 одві́ку § 30, п. 1, б
 одержа́ти § 2, п. 1
 Оде́са § 108; § 112, п. 1, I; § 113, п. 2, в; *Оде́си, в Оде́сі* § 112, п. 1, I
 одесь́кий § 113, п. 2, в
 оді́н, одна́, одно́ (*одне́*) (парадигма)
 § 70, п. 1; *о́дного, о́дному, о́дній*
 § 70, п. 1, прим.
 одина́дцятьо́ § 70, п. 10
 одина́дцять § 71, п. 1
 11-го § 28, п. 2, а
 одина́дцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
 оді́н в оді́н § 30, п. 2, б
 оді́н до о́дного § 70, п. 1, прим.
 Оди́нцєв § 104, п. 6, в, 2
 одна́ два́дцять — *на одні́ два́дцять*
 § 72, п. 1
 одна́ дру́га § 72, п. 1
 одна́ тре́тя § 72, п. 1
 одна́ четве́рта § 72, п. 1
 одні́м одна́ § 25, п. 4, б, прим.
 одноде́нний § 25, п. 3, а
 оз.— *озеро* § 40
 о́зеро § 114, п. 2, а, прим.; *озе́р* § 8, п. 3, д, 3; § 55, п. 2
 О́зеро́в § 104, п. 1
 о́зеро Ільме́нь § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
 о́зеро Селі́ге́р § 109, п. 4, а, 1
 озе́рце́ § 8, п. 3, д, 3; *озе́рець* § 55, п. 2, прим.
 ознайо́мити — *ознайо́м, ознайо́мте*
 § 81, п. 2, б
 Окайо́мов § 104, п. 3, а
 О'Ке́йсі § 106, п. 1, г, прим. 1
 о́ко § 58, п. 2, прим.; *очи́* § 54, п. 2;
очей́ § 55, п. 3; *очи́ма* § 58, п. 2,
 прим.
 око́лиця § 18, п. 4

о́бличний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
о́кляшиний § 67, п. 2, б
О́-Коннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
о́крім § 31, п. 1, б
о́кругляюценоді́бний § 29, п. 1, г, прим. 2
окуля́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а;
окуля́рів § 66, п. 2, б
Оле́г (парадигма) § 103, п. 2
Олекса́ндр Македо́нський § 38, п. 26, б
Олекса́ндр Не́вський § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Олександрович § 101
олекса́ндро-па́щенківський § 114, п. 3, б
Олекса́ндро-Па́щенкове § 114, п. 3, б
Олексе́нко § 101
Олексі́й, Олексе́ва § 23, п. 7
Олексі́йович § 22, п. 10
Оле́на Прекра́сна § 106, п. 1, а
Оле́ній (острів) § 109, п. 7, а
оле́нь — олені́в § 57, п. 1
Оленьо́к § 109, п. 2, б
Олефі́р, Олефі́ра § 103, п. 2, прим. 1
оливе́ць § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; **оли́вця** § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 1, в; § 50, п. 1, прим.; **оли́вці** § 57, п. 2
оли́стий § 23, п. 6
Олі́йникова Слобода́ § 114, п. 3, е
о́лійниково-сло́бідський § 114, п. 3, е
Оло́нець § 109, п. 9, б
Ольві́я, Ольві́ї, Ольві́єю, в Ольві́ї § 112, п. 1, 1
Ольга́ § 23, п. 4; прим.; § 103, п. 1, прим. 1; **Ользі́** § 103, п. 1, прим. 1
Ольго́піль § 108, прим.; § 114, п. 2, д
ольго́пільський § 114, п. 2, д
Ольжи́н § 23, п. 4, прим.
Ольсте́р § 86, п. 1, б
ом — о́мів § 55, п. 1
Оне́га § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
оне́зький § 113, п. 2, а
Оні́ська § 18; п. 1, д, прим.
Оні́сько § 18, п. 1, д
Оні́ський § 18, п. 1, д, прим.
Оні́щенко § 18, п. 1, д
Они́щук § 18, п. 1, д
опекті́ся — опі́кся § 80, п. 9, прим. 3
опі́вдні § 30, п. 1, б
опі́вночі § 30, п. 1, б
опі́к § 8, п. 3, д, 5; **опі́ку** § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, ї
оплі́ч § 30, п. 1, б
опух — опуху́ § 48, п. 2, ї
Організа́ція Об'є́днаних На́цій § 38, п. 11

організу́ючий § 84, п. 1, а
органі́чний § 23, п. 3
орден — орден Ві́тчизняно́ї війни́, орден Дру́жби На́родів, орден Жовтне́вої Револю́ції, орден «Ма́ти-герої́ня», орден Поша́ни, орден Трудово́го Черво́ного Пра́пора, орден Трудово́ї Сла́ви, орден Черво́ної Зі́рки § 38, п. 24
оре́л, орла́ § 8, п. 3, д, 1; **оре́ле** § 53, п. 3
Оре́л § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; **Орла́** § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; **Орло́м, в Орлі́** § 112, п. 1, II
Оре́хово-Зу́єво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; **Оре́хово-Зу́єва** § 112, п. 5; **Оре́хово-Зу́євом** § 51, п. 3, б; **в Оре́хово-Зу́єві** § 112, п. 5
оре́хово-зу́євський § 114, п. 3, а
оркест́р — оркест́ру § 48, п. 2, б
орлі́ний § 23, п. 5
орлі́й § 67, п. 2, в
орло́вський § 113, п. 2
«Орля́тко» § 38, п. 20
ортодо́кс § 88
ортопеді́чний § 23, п. 3
ортопеді́я § 88
орфогра́фія § 88
осві́тний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
осе́л — на ослі́ § 52, п. 1, б, прим.
Осе́л § 38, п. 2, б
осети́н § 113, п. 1; **осети́ни** § 54, п. 1, прим.; **осети́нів** § 55, п. 1, прим.
осети́нський § 113, п. 1
Осипови́чи § 109, п. 4, б, 6
осі́лий § 84, п. 1, б
осі́нній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
осі́нь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в; **осе́ні, осі́нню** § 8, п. 1, а, 1
Осло́ § 86, п. 1, а
Осма́н-паша́ § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
осно́ва — осно́в § 8, п. 3, д, 3
основни́й § 8, п. 3, д, 7
осо́ба § 8, п. 1, а, 2; **осі́б** § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, д, 3
Оссі́ян § 90, п. 5, а, 2
оста́нній § 67, п. 2, а; **оста́ннє** § 5, п. 2
Осте́р — Остра́ § 48, п. 1, д
о́стрі́в § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; **о́строву́** § 49, п. 2, б
Остро́вський § 104, п. 9

Острів § 113, п. 2, а
 острівський § 113, п. 2, а
 остискуватий § 23, п. 8
 ось-ось § 30, п. 3, д
 отак § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отакій-то § 33, А, п. 3, а
 отам § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 тепер § 20, п. 1, а, прим.
 бтже § 32, п. 1
 бтже ж § 32, п. 2, а
 отоді § 20, п. 1, а, прим.
 отож § 32, п. 1
 отож-то § 32, п. 3
 отой § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 отримувати § 2, п. 1
 отім § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 офіційний § 88
 Охтірка § 108
 оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 очевидний § 25, п. 2, а
 очевидно § 30, п. 1, е
 очерёт — очерету § 48, п. 2, б
 очікуваний § 24, п. 1
 очікування § 10, п. 2; § 24, п. 1
 очікувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Павлов (парадигма) § 102, п. 3; Павлов § 8, п. 3, д, 4
 павловський § 8, п. 3, д, 4
 павутиння § 22, п. 5
 Па-де-Калé § 1, п. 1; § 114, п. 3, д
 Пайонк § 104, п. 8, б
 Пакистан § 90, п. 5, в, 5
 Пак Ті Вон § 106, п. 1, е
 Палажка, Палажці § 103, п. 1, прим. 1
 Палата мір і вимірних приладів § 38, п. 14
 палаці § 17, п. 7; § 45, II, п. 1; палаці § 48, п. 2, в
 палацовий § 23, п. 7
 Палаці піонерів § 38, п. 15, в
 Палацький § 104, п. 10
 палеозойська ера § 38, п. 22, прим. 1
 палеоліт § 38, п. 22, прим. 1
 Палermo § 86, п. 2
 Палестина § 90, п. 5, в, 5
 палець § 16, п. 1, а; пальці § 16, п. 2, б
 паливо § 22, п. 2
 Палицин § 104, п. 6, в, 4
 паличка § 22, п. 7

пальма — пальм § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 пальто § 100, п. 2; пальт § 55, п. 2
 Памір — Паміру § 48, п. 2, й
 памфлет — памфлету § 48, п. 2, з
 Панамський перехийок § 38, п. 8
 Панас Мірний § 106, п. 1, б
 пан'європейський § 6, п. 3
 Панібудьласка § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; Панібудьласки, Панібудьласці § 102, п. 1
 Панкратьев § 104, п. 12, а, 1
 пінна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; пани § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Пінченко § 17, п. 6
 Паперівка § 38, п. 5
 папір § 8, п. 2, е, прим.; § 45, II, п. 1; папéру § 8, п. 2, е, прим.
 папка, папок § 8, п. 2, а, прим. 2
 параня § 90, п. 4
 Параска § 18, п. 1, д, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; Парасок § 103, п. 1, прим. 2
 Парасчин § 18, п. 1, д, прим.
 парашут § 90, п. 6
 Пардубице § 109, п. 1, в, прим.
 Паріж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; Паріжа § 48, п. 1, г
 Парізька коміна § 38, п. 22
 парізький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
 парізувати § 24, п. 3
 парі § 90, п. 5, а, 4
 парк — парку § 48, п. 2, б
 паркан — паркану, паркана § 48, п. 2, в
 Парк культури ім. М. Рильського § 38, п. 15, б
 парламент § 38, п. 13, прим. 2
 Парнас § 38, п. 8, прим. 4
 пароплав — пароплава § 48, п. 2, і
 паросток, паростка § 8, п. 3, д, 1
 парт — парт § 8, п. 2, а, прим. 2
 партизан — нітій в партизани § 57, п. 1
 Партийна Комісія при ЦК Компартії України § 38, п. 13
 партійний § 90, п. 5, а, 2
 партійно-політичний § 29, п. 2, б
 парт-і профорганізації § 26, п. 2, б
 партія § 44, I
 Партія трудящих В'єтнаму § 38, п. 14, б
 парубок § 18, п. 2, а
 парубокство § 18, п. 2, а
 парубокський § 18, п. 2, а
 парувати § 24, п. 3
 парфумерія § 90, п. 6
 парфуми § 90, п. 6

пасажи́р § 45, II, п. 1
Пásiка § 38, п. 6
пáсмо, у пáсмi § 17, п. 3, прим.
пáсти, пасу́, пасу́ть § 80, п. 3, 6, 7
пáстися — пáсся § 20, п. 1, г
па́уза § 94
Па́ульсен § 94
па́фос § 88
паціє́нт § 91, п. 2
па́йц § 17, п. 7
пéвeн § 67, п. 1, в
пéвни́сть, пéвностí, пéвни́стю § 8, п. 1, а, 1
педаго́г § 14
педа́ль § 86, п. 1, б
пейза́жист § 22, п. 13
пейза́жист-художник § 27, п. 3
пекти́ § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; *печу́* § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; *печéш* § 80, п. 4; *пiк* § 80, п. 9; § 85, п. 2; *пекла́, пекло́, пекли́* § 80, п. 9; *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́мемо* (рiдше *пекти́мемi*), *пекти́мете, пекти́муть* § 80, п. 8, а, 2; *печі́, печі́м(о), печі́ть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
пекти́ся, пекти́сь § 83
пекучі́сть — пекучі́стí § 9, п. 2, а
пелeна́ § 2, п. 2, а
пéлeх § 8, п. 2, в
Пелопонн́есу — *Пелопонн́есу* § 48, п. 2, й
Пéнжинo § 113, п. 1
пéнжинський § 113, п. 1
Пéнза § 109, п. 1
пéннi § 89, п. 1
Пeнcи́льва́нiя-авeнiу § 38, п. 8
пень — пнéвi § 49, п. 1
пeньoк § 22, п. 12
пeрвiсноoбiцiнний § 29, п. 1, б
Пeрeбíйни́с § 26, п. 1, г
пeрeбрíхувати § 2, п. 3, б
пeрeвéршувати § 10, п. 6
пeрeвíрити — пeрeвíр § 17, п. 1
пéред § 8, п. 2, в
пeрeднíй § 67, п. 2, а
пeрeдoвíк § 22, п. 1
пeрeдoвíк-рoбiтнíк § 27, п. 3
пeрeдплáтa § 21, п. 2
пeрeдyсíм § 30, п. 1, д
пeрeдчacний § 21, п. 2
пeрeи́наки́шити § 4, п. 4, прим.
пeрeкóнувати § 10, п. 1
пeрeкoтíпoлe § 26, п. 1, г
Пeрeлéсник § 38, п. 2, б
пeрeмaльoвaний § 24, п. 2
пeрeмaльoвyвaння § 24, п. 2

пeрeмaльoвyвaти § 24, п. 2
Пeрeмíшиль § 113, п. 2, в, прим.
пeрeмíшильський § 113, п. 2, в, прим.
пeрeмoгa § 45, I, п. 1; *пeрeмoги* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *пeрeмoзи* § 47, А, п. 2; *пeрeмoгy* § 47, А, п. 3; *пeрeмoгoю* § 47, А, п. 4; *у пeрeмoзи* § 47, А, п. 5; *пeрeмoгo* § 47, А, п. 6. а
пeрeмoжeний § 80, п. 6, а
пeрeмoжeць § 22, п. 4
пeрeбop, пeрeбopу § 8, п. 3, д, 5
пeрeтвopюючий § 84, п. 1, а
пeрíстий § 23, п. 6
пeрíстий § 23, п. 6
пeрб — пeрa § 54, п. 3
Пéрськa зaтoкa § 38, п. 8; § 110
Пéрyн § 38, п. 2, а
пeрцéпия § 89, п. 2
Пéришa зрaзкoвa дpyкapня iмeнi Фрíнзe § 38, п. 15, а
Пéришe Сaдoвe § 114, п. 1, в
Пéришe тpáвня § 38, п. 22
1 Тpáвня § 38, п. 22, прим. 2
пéришiй, пéришa, пéришe § 71, п. 1; *пéришoй, пéришoю* § 9, п. 2, в
Пeришoтpавнéвe § 114, п. 2, б
Пeришoтpавнéвий пapк § 38, п. 9
пeс — пca § 48, п. 1, б
пeстлíвий § 19, п. 1
Пeтpá й Пáвлá § 38, п. 22
Пeтpiv § 8, п. 1, а, 3; *Пeтpoвa* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Пeтpoвe* § 23, п. 7; *Пeтpoвoгo* § 8, п. 1, а, 3
Пeтpivкa § 38, п. 22
Пeтpivський рaдгocп § 38, п. 12
Пeтpo § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Пeтpoвi* § 49, п. 1; *Пeтpe* § 53, п. 3
Пeтpoв § 104, п. 1
Пeтpo Кузьмич — Пeтpe Кузьмичiй § 53, п. 4, прим. 4
Пeтpoпáвлiвкa § 114, п. 3, б
пéчeний § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
пeчeний § 20, п. 2, в, прим.
Пeчéрськa лáвpа § 38, п. 21
пéчивo § 22, п. 2
Пeчивóди § 114, п. 2, в
пeчивoдíвський § 114, п. 2, в
п'eдeстáл § 91, п. 2; § 92, п. 1, а
П'eмoнт § 92, п. 1, а
п'eсa § 90, п. 5, а, 2
Пeшкoвський § 104, п. 2, г
Пивoвáров § 104, п. 6, в, 2
Пилíпiвкa § 38, п. 22
Пиля́eв § 104, п. 6, в, 2

пирій — *пирієм* § 51, п. 1
 Пирятин — *Пирятин* § 48, п. 1, д
писав-писав § 25, п. 4, а
писаний § 84, п. 2, прим. 1, г
писар, писаря § 45, II, п. 2
Писарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писати § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г;
пиши § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пишуть* § 80, п. 3, б, 3; *пиши, пиши(о), пишіть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *буду писати* § 80, п. 8, а, 1
Писемський § 8, п. 3, д, 7
писк § 19, п. 2
писнути § 19, п. 2
письмённый § 20, п. 1, в
письмо § 17, п. 3, прим.; *на письмі* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
 питання — *питань* § 55, п. 2; *питанням* § 56
пити, п'ю § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
питомий § 67, п. 1, а
піанісимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
піаніст § 22, п. 13
піваркуша § 26, п. 1, е
півгодини § 26, п. 1, е
Південна Америка § 110
Південне Поліся § 38, п. 7
південний захід § 38, п. 7
Південно-Західна залізниця § 38, п. 9
південно-східний § 29, п. 2, е
Південно-Український канал § 114, п. 2, а, прим.
південь § 38, п. 7
Південь — курорти Півдня § 38, п. 7
півд.-зах. (південно-західний) § 40
півдужини § 26, п. 1, е
пів-Європи § 26, п. 1, е, прим.
півкарбованця § 26, п. 1, е
пів-Києва § 26, п. 1, е, прим.
півколо § 26, п. 1, е
півмісяць § 26, п. 1, е
північ § 38, п. 7
Північ — народи Півночі § 38, п. 7
Північна Буковина § 38, п. 7
Північний Льодовитий океан § 110
Північний морський шлях § 38, п. 9
Північний полюс § 38, п. 8; § 110
північно-західний § 29, п. 2, е
Північно-Кримський канал § 38, п. 7
Півн.-Крим. канал (Північно-Кримський канал) § 40

півн.-сх. (північно-східний) § 40
півогірка § 26, п. 1, е
півтора § 72, п. 2
півтораста § 72, п. 2
півторі § 72, п. 2
пів'яблука § 26, п. 1, е
під боком § 30, п. 2, а
підборіддя § 8, п. 3, б, 3
підвищення § 18, п. 3
підвищити § 18, п. 3
підв'язати § 6, п. 1
під гору § 30, п. 2, а
підготовка § 22, п. 11
піддашися § 20, п. 4, а; § 54, п. 3;
піддашися § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а;
піддашися § 51, п. 2; *на піддашися* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б;
піддаш § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
піджак — піджак § 48, п. 1, в
підзолисто-болотний § 29, п. 2, б
під'їхати § 6, п. 3
під кінць § 31, п. 3
підкова — підків § 8, п. 3, д, 3
підкреслити — підкресли, підкреслім(о), підкресліть § 81, п. 1, г
Підмосків'я § 38, п. 12, прим.
піднесення § 22, п. 5
підніжжя § 8, п. 1, б
підпис — підписів § 55, п. 1
підбора — підпор § 8, п. 3, д, 3
підпорядкований § 24, п. 1
підпорядкування § 24, п. 1
підпорядкувати § 24, п. 1
підрахунок — у підрахунку § 52, п. 2, а
підряд § 30, п. 1, б
під сілу § 30, п. 2, а
підсінюваний § 24, п. 1
підсінювання § 24, п. 1
підсінювати § 24, п. 1
підтримка § 21, п. 2
підтопцем § 30, п. 1, а
під час § 31, п. 3
пістёт § 90, п. 5, а, 2
пізнавати, пізнаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
пізній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
пik § 38, п. 8
пikрувати § 24, п. 3
пik Шевченка § 38, п. 8
пikши § 85, п. 2
пілот § 90, п. 5, а, 5
Пилькомайо § 100, п. 2
пілюля § 86, п. 1, б
Пінега § 109, п. 1
пінчер § 38, п. 4, прим.
піонер — піонерів § 49, п. 1; *піонери* § 54, п. 1; *піонерів* § 57, п. 1

пір'я — *пірець* § 55, п. 2, прим.
пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
піскуватий § 23, п. 8
після того як § 32, п. 2, б
пісня § 45, I, п. 2; *пісень* § 16, п. 2, в
пісняр, *пісняра* § 45, II, п. 3
пісок § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; *піску*
 § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48,
 п. 2, а
піті — *пішла* б § 33, Б, б
піфагорова теорема § 38, п. 26, в,
 прим., б
піцикато § 89, п. 1
пісихід § 8, п. 3, д, б
пісихідний § 8, п. 3, д, б
Піцане § 109, п. 1, в
піцаній § 18, п. 1, в
піціна § 18, п. 1, б
Пйонтек § 104, п. 8, б
Пйотровський § 104, п. 4, а
план § 86, п. 1, а
планово-економічний відділ Держ-
плану УРСР § 38, п. 16
плаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
плащ — *плащ* § 48, п. 1, в
плем'я § 44, IV, б; § 64, п. 1; § 64,
 п. 2; *племіні* § 44, IV, б; § 64, п. 2;
 § 64, п. 3; *плем'янем*, *плем'ям*
 § 64, п. 4; *у племіні* § 64, п. 5;
племенá § 65, п. 1; § 65, п. 4;
племён § 65, п. 2; *племенáм* § 65,
 п. 3; *племенáми* § 65, п. 5; *у пле-*
менáх § 65, п. 6
плёнам § 86, п. 2
Плєнум ЦК Компартії України
 § 38, п. 13
плесті, *плів*, *плелá* § 8, п. 1, а, 7
плечé § 45, II, п. 3; § 58, п. 2, прим.;
плечá § 48, п. 1, 1; *плечём* § 51,
 п. 1; *на плечі* § 52, п. 3, б; *плечі*
 § 54, п. 2; *плечей і пліч* § 55, п. 3;
плечіма § 58, п. 2, прим.
Плещеев § 104, п. 2, в
Плещеево § 109, п. 1, б
плеяда § 90, п. 4
плінний § 23, п. 1, прим.
Плійски, *Плійсок*, *Плійскам* § 112, п. 2
плісковатий § 23, п. 8
плівши § 8, п. 1, а, 7
пліт — *плоту*, *плотá* § 48, п. 2, в
плітка, *пліток* § 8, п. 3, а, 2
пліч-б-пліч § 30, п. 3, д
пломбір § 22, п. 13
плоский § 16, п. 2, а, 1, прим.
плоско-опуклий § 29, п. 2, б
площа (парадигма) § 46, I; *площа*
 § 45, I, п. 3; *площі* § 47, А, п. 1,
 б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47,

Б, п. 4, б; *площу* § 47, А, п. 3;
площею § 47, А, п. 4; *на площі*
 § 47, А, п. 5; *площ* § 47, Б, п. 2,
 а; *площам* § 47, Б, п. 3, а; *пло-*
щами § 47, Б, п. 5, а
плуг § 14; § 50, п. 1, прим.; *плуга*
 § 50, п. 1, прим.
плюск § 19, п. 2
плюснути § 19, п. 2
пляж § 86, п. 1, б
По § 112, п. 7
по-батьківськи § 30, п. 3, а
по-батьківському § 30, п. 3, а
побіч § 30, п. 1, б
поблизі § 30, п. 1, б
побіти § 22, п. 9
по-бойовому § 30, п. 3, а
побороти, *поборю*, *поборють* § 80,
 п. 3, б, 5
по-братерськи § 30, п. 3, а
по-братньому § 30, п. 3, а
Побу́жжя § 38, п. 12, прим.
побут — *побуту* § 48, п. 2, і
побутовізм § 22, п. 13
Повалізька Бістриця § 114, п. 1, а
повен § 67, п. 1, в
Повенець § 109, п. 9, б
поверх — *поверху* § 48, п. 2, в; *на*
поверсі § 52, п. 3, а
поверх § 30, п. 1, б
поверхня, *поверхонь* § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
повинен § 67, п. 1, в
повік § 30, п. 1, б
повік-віки § 25, п. 4, б
повірити — *повір*, *повірмо*, *повірте*
 § 81, п. 2, б
повісити — *повісь*, *повісьмо*, *повісь-*
те § 81, п. 2, в
повісьмо — *повісом* § 55, п. 2, прим.
повість, *повістю* § 20, п. 4, в
«Повість полум'яних літ» § 38, п. 18
повніший § 69, п. 1, а
позноголосся § 8, п. 3, б, 3
позволийчий § 68, прим. 2
позволітний § 67, п. 2, а
поволі § 30, п. 1, б
повсюди § 30, п. 1, а
повсякчас § 30, п. 1, е
поганий § 1, п. 2
погасити § 84, п. 2, прим. 1, г
погашений § 84, п. 2, прим. 1, г
погірдний § 8, п. 2, б
поглиблення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
поголов'я § 8, п. 3, б, 3
погінити — *погінити* § 53, п. 1
погінити § 8, п. 2, б
по-господарськи § 30, п. 3, а

по-господарському § 30, п. 3, а
 подвір'я § 8, п. 1, б; на подвір'ї § 6,
 п. 2; § 52, п. 3, б; подвір'їв § 55,
 п. 1
 по двє § 30, п. 2, д
 подікуди § 30, п. 1, а
 Поділля § 38, п. 12, прим.
 подорож (парадигма) § 46, III; по-
 дорож § 8, п. 2, в; § 20, п. 4;
 в; подорожі § 61, п. 1; § 62, п. 1;
 подорожжю § 20, п. 4, в; § 61,
 п. 3, а; у подорожі § 61, п. 4; по-
 дорожей § 62, п. 2; подорожам § 62,
 п. 3; подорожами § 62, п. 4; у по-
 дорожах § 62, п. 5
 подорожній § 67, п. 2, а; § 68,
 прим. 1
 подорожчання § 18, п. 3
 подорожчати § 18, п. 3
 по-друге § 30, п. 3, б
 Подьячев § 104, п. 2, в
 поза § 31, п. 1, б
 позавчора § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
 позаду § 30, п. 1, б
 по закону § 30, п. 2, а
 позаторік § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
 поздовжній § 23, п. 1; § 67,
 п. 2, б
 позиція § 90, п. 5, в, 1
 по змозі § 30, п. 2, а
 по знаку § 30, п. 2, а
 поінформувати § 4, п. 4, прим.;
 § 90, п. 5, б
 по-іншому § 30, п. 3, а
 поїзд § 19, п. 1
 поїзний § 19, п. 1
 поки що § 30, п. 1, ж
 покликати — поклич, покличмо, по-
 кличте § 81, п. 2, б
 по-козацькому § 30, п. 3, а
 покриття — покриттів § 55, п. 1
 Покрова § 38, п. 22
 Покровське § 109, п. 7, а
 Покуття § 38, п. 12, прим.
 по-латині § 30, п. 3, а
 поле § 44, II, б; § 45, II, п. 2; поля
 § 48, п. 1, 1; на полі § 52, п. 3, б;
 поля § 54, п. 3; § 57, п. 2; полів
 (рідше піль) § 55, п. 1; § 55, п. 2;
 полями § 58, п. 1
 Полевий § 104, п. 10
 полєва § 22, п. 11
 полієдр § 91, п. 2
 полільник § 22, п. 3
 полірувати § 24, п. 3
 Полісся § 38, п. 12, прим.
 політико-економічний § 29, п. 2, в
 полк § 50, п. 2; полку § 48, п. 2, б

половіна § 72, п. 1
 положення, положень § 8, п. 2, г
 Полбзев § 104, п. 12, а, 1
 полоскати, полощу, полищеш § 80,
 п. 4
 полбти, полб, полбють § 80, п. 3,
 б, 5; полбє, полбла § 8, п. 3, в
 полотнб — полбтен § 55, п. 2
 Полтава, Полтави, у Полтаві § 112,
 п. 1, I
 полтавець § 38, п. 1, прим. 6
 Полтавська битва § 38, п. 22
 полтавський § 18, п. 1, б
 Полтавщина § 18, п. 1, б
 полукіпок § 26, п. 1, е
 полумисок § 26, п. 1, е
 полум'я § 45, II, п. 2
 полювати § 24, п. 3
 по-людськи § 30, п. 3, а
 полянин — поляни § 38, п. 1,
 прим. 6
 полярний § 86, п. 1, б
 помаленьку § 30, п. 1, в
 помалу § 30, п. 1, в
 помій § 66, п. 1, б; поміям § 66, п. 3,
 б; поміями § 66, п. 5, б; у по-
 міях § 66, п. 6
 поміж § 31, п. 1, б
 поміч § 18, п. 4
 помічний § 18, п. 4
 помічник § 18, п. 4
 по можливості § 30, п. 2, а
 Пом'яловський § 104, п. 11
 понад § 31, п. 1, б
 понадплановий § 21, п. 2
 по-нашому § 30, п. 3, а
 понеділок — понеділка § 48, п. 1, е
 поні § 100, п. 2
 по-німецьки § 16, п. 2, а, 1
 по-німецькому § 16, п. 2, а, 1
 поночі § 30, п. 1, б
 пообідній § 67, п. 2, а
 пординці § 30, п. 1, г
 побраний § 20, п. 2, в, прим.
 попадя § 20, п. 4, д, прим.
 поперед § 31, п. 1, б
 поперечний § 67, п. 1, а
 поперечношліфувальний § 29, п. 1, е
 по-перше § 30, п. 3, б
 повідківню § 20, п. 4, г
 повідтінню § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, е
 попліч § 30, п. 1, б
 по правді § 30, п. 2, а
 попури § 90, п. 5, а, 4
 пор.— порівняй, порівняйте § 40
 пореній § 84, п. 2, прим. 1, в
 поріг § 8, п. 2, в; на порозі § 52,
 п. 3, а

порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 поросятко — поросяткові, поросят-
 ку § 49, п. 1
 пороти § 84, п. 2, прим. 1, в; по-
 ров, порола § 8, п. 3, в
 поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
 порох § 8, п. 2, в; пороху § 48, п. 2, а
 порський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 портик — портика § 48, п. 2, в
 порт Іллічівськ § 38, п. 19
 Порт-Луї § 112, п. 7
 Порто-Алегре § 38, п. 8, прим. 3
 Порт-о-Пренс § 38, п. 8, прим. 2
 портфель — портфеля § 48, п. 1, в
 поруч § 30, п. 1, б
 поршень — поршня § 48, п. 1, е
 поряд § 30, п. 1, б
 по-своєму § 30, п. 3, а
 посеред § 31, п. 1, б
 посередині § 30, п. 1, б
 посередній § 67, п. 2, а
 посилення — посилення § 55, п. 2
 посилати § 80, п. 3, б, 9
 по силі § 30, п. 2, а
 посиляти § 84, п. 2, а
 послідовно миролюбний § 29, п. 1,
 г, прим. 1
 по совісті § 30, п. 2, а
 Посол Республіки Польща § 38,
 п. 3, прим. 3
 посохнути, посохнув, посохнула § 80,
 п. 9, прим. 2
 посохти, посох, посохла § 80, п. 9,
 прим. 2
 по-соціалдемократичному § 30,
 п. 3, а, прим.
 Постанова квітнєвого (1985 р.)
 Пленуму ЦК КПРС § 38, п. 13
 постачальник § 22, п. 3
 постачально-збутовий § 29, п. 2, б
 по сусідству § 30, п. 2, а
 по-сусідськи § 30, п. 3, а
 по-сусідському § 30, п. 3, а
 по суті § 30, п. 2, а
 присутній § 67, п. 2, а
 Посьєт § 109, п. 1, а
 потинський § 113, п. 1
 потихеньку § 30, п. 1, в
 Поті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4,
 а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
 потік § 8, п. 3, д, 5
 потоп § 8, п. 3, д, 5; § 8, п. 3, д, 7;
 потопу § 8, п. 3, д, 5
 поточний § 67, п. 1, а
 потреба — потреб § 8, п. 3, д, 3
 потребувати § 10, п. 2
 по-третє § 30, п. 3, б
 по трє § 30, п. 2, д

потроху § 30, п. 1, а
 Потсдамська угода § 38, п. 23
 потужний § 23, п. 1
 потягти — потяг, потягла § 80,
 п. 9, прим. 2
 по-українськи § 16, п. 2, а, 1; § 30,
 п. 3, а
 по-українському § 16, п. 2, а, 1;
 § 30, п. 3, а
 по-французьки § 16, п. 2, а, 1
 по-французькому § 16, п. 2, а, 1
 походжати § 80, п. 6, б
 по-християнському § 30, п. 3, а
 почасті § 30, п. 1, б
 початий § 84, п. 2, б
 почеп, почепу § 8, п. 3, д, 5
 по черзі § 30, п. 2, а
 по чётверо § 30, п. 2, д
 почім § 30, п. 1, д
 почому § 30, п. 1, д
 почорнілий § 84, п. 1, б
 почуття § 20, п. 4, а; почуттів § 20,
 п. 4, а; § 55, п. 1
 поштовх — поштовху § 48, п. 2, ї
 по щирості § 30, п. 2, а
 пояс — пояса, поясу § 48, п. 2, й,
 прим.
 пояснення § 8, п. 3, г
 П-подібний § 25, п. 4, ж
 прав § 67, п. 1, в
 правда § 2, п. 2, в
 Правдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 правобережний § 29, п. 1, б
 праворуч § 30, п. 1, е
 Прага § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, І;
 § 113, п. 2, а; Праги, у Празі
 § 112, п. 1, І
 Празька партійна конференція § 38,
 п. 23
 пражський § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
 прапор § 8, п. 3, д, 7
 прапорщик § 22, п. 1
 працевдатний § 25, п. 2, б
 працівник § 22, п. 1
 працюючий § 67, п. 1, а
 працюючий § 84, п. 1, а
 праця § 44, І; праці § 47, А, п. 1, б
 прегарний § 21, п. 3
 представник § 21, п. 2
 презавзятий § 21, п. 3
 Президент Академії наук УРСР
 § 38, п. 3, прим. 3
 президент АН УРСР § 38, п. 3,
 прим. 1
 Президент СРСР § 38, п. 3
 президія § 38, п. 16
 Президія Верховної Ради СРСР
 (УРСР) § 38, п. 13

презірливий § 21, п. 3
презірство § 21, п. 3
прекрасний § 21, п. 3
прекрасно § 21, п. 3
прем'єр § 92, п. 1, а
прем'єр-міністр § 26, п. 2, 1, б
премудрий § 21, п. 3
преосвященний § 21, п. 3
препогано § 21, п. 3
преподобний § 21, п. 3
престарілий § 21, п. 3
престол § 21, п. 3
Приазов'я § 38, п. 12, прим.
приамудар'їнський § 114, п. 3, в
приберіжний § 21, п. 3
Прибілкін § 104, п. 6, в, 3
прибігти § 21, п. 3; § 80, п. 5, прим.
приборкати § 21, п. 3
прибраний § 21, п. 3
прибудувати § 21, п. 3
прибуток — *прибутку* § 48, п. 2, і
прибуття § 21, п. 3
привабливо § 21, п. 3
Привалов § 104, п. 6, в, 3
Привалжя § 109, п. 4, б, 5
привселюдно § 30, п. 1, е
пригірок § 21, п. 3
пригір'я — на *пригір'ї* § 52, п. 3, б
пригорща — *пригориц*, *пригорицо* § 20, п. 4, в
приїхати § 4, п. 1
прийдеишій § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Прикарпаття § 38, п. 12, прим.
приклад — *прикладу* § 48, п. 2, і
прикордонний § 21, п. 3
прикрутити § 21, п. 3
Прикумськ § 109, п. 4, б, 5
приладдя § 17, п. 5
Приліки § 112, п. 2; § 113, п. 2, б;
Приліук, *Приліукам* § 112, п. 2
прилицький § 113, п. 2, б
«Прйма» § 38, п. 25
Примор'я § 109, п. 4, б, 5
примула § 86, п. 1, а
прина́джувати § 80, п. 6, б
принадний § 23, п. 1
принесений § 2, п. 1
принц § 38, п. 3, прим. 2
принцип — *принципу* § 48, п. 2, ж
припустити — *припустий*, *припус-*
тїм(о), *припустить* § 81, п. 1, а
Прін'ять § 108
природний § 23, п. 1
прислів'я § 54, п. 3; *прислів'їв*
 § 55, п. 1
пристань Ражичів § 38, п. 19
присутній § 67, п. 2, а
притїм § 32, п. 1

притому § 32, п. 1
притулок § 21, п. 3
Приуралля § 38, п. 12, прим.
при цьому § 32, п. 2, б
причепити § 10, п. 2
причина § 20, п. 1, в
причинний § 20, п. 1, в
причїм § 32, п. 1
притому § 32, п. 1
Причорномор'я § 38, п. 12, прим.
пришвидшити § 21, п. 3
Прїшвін § 104, п. 6, в, 3
прищеплювати § 10, п. 2
прїярок § 21, п. 3
прїзвисько § 21, п. 3
прїзвище (парадигма) § 46, II; *прїз-*
вище § 21, п. 3; § 44, II, б; § 45, II,
 п. 3; *прїзвища* § 48, п. 1, 1; § 54,
 п. 3; *прїзвищу* § 49, п. 2, а; *прїз-*
вищем § 51, п. 1; *у прїзвищі* § 52,
 п. 3, б; *прїзвиц* § 55, п. 2; *прїз-*
вицям § 56; *прїзвищами* § 58, п. 1
прїрва § 21, п. 3
проба — *проб* § 8, п. 3, д, 3
провід — *проводу* § 48, п. 2, і
провітрити — *провітри*, *провітрі-*
м(о), *провітрить* § 81, п. 1, г
проводір, *проводиря* § 45, II, п. 2
Програ́ма КІРС § 38, п. 23
прогрєс — *прогрєсу* § 48, п. 2, ж
прода́жний § 67, п. 1, а
проє́кт § 91, п. 2, прим.
проє́кція § 91, п. 2, прим.
прозайк § 4, п. 4; § 22, п. 1, прим.;
 § 90, п. 5, б.
прозаїчний § 23, п. 3
пройдїсвіт § 26, п. 1, г
Прокїн § 8, п. 2, е, прим.; § 103,
 п. 2, прим. 1; *Прокїпа* § 8,
 п. 2, е, прим.
Прокон'єсєк § 109, п. 8
Проконїв § 102, п. 3
Прокóф'єв § 104, п. 11
прокру́стовє ложе § 38, п. 26, в,
 прим., б
пролетар, *пролетаря* § 45, II, п. 2;
пролетарю § 53, п. 2; *пролетарї*
 § 54, п. 2; § 60; *пролетарям* § 56;
пролетаря́ми § 58, п. 1
пролетаріа́т — *пролетаріа́ту* § 48,
 п. 2, б
променїстий § 23, п. 6
проміж § 31, п. 1, б
промовець — *промова* § 48, п. 1, а
проро́к § 8, п. 3, д, 7
просїти § 18, п. 4, прим. 2
просмо́літи — *просмо́лою* § 81, п. 2,
 в, прим. 3

проспéкт *Перемóги* § 38, п. 9
простíти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
простíши, простíть § 18, п. 1, г;
прóсторíнь § 8, п. 2, в
прóсьба § 18, п. 4, прим. 2
протé § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
протóка Па-де-Калé § 38, п. 8
проф. — *професор* § 40
профéсор § 45, II, п. 1
*профкóм Кíйського держáвного уні-
 верситéту* § 38, п. 14, а
профспíлка § 25, п. 4, а
профспíлковий § 25, п. 4, а
процéнт — процéнта § 48, п. 1, е
процéс — процéсу § 48, п. 2, ж
процáти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
процáю, процáвеш, процú
 § 18, п. 1, г
прядíво § 22, п. 2
Псалтíр § 38, п. 18, прим. 2
Псел — Псла § 48, п. 1, д
Псков § 112, п. 1, II; *Пскóва* § 48,
 п. 1, д; § 112, п. 1, II; *Пскóвом*
 § 51, п. 3, 6; § 112, п. 1; II;
у Пскóві § 112, п. 1, II
птáство § 18, п. 2, в
птаx § 18, п. 2, в
«Пташíне молóкó» § 38, п. 25
Пташíньський § 104, п. 7
Пугачóв § 104, п. 3, в
пúжально § 17, п. 4
пúжальце § 17, п. 4
пустíти — пуцú § 80, п. 8, 6, 2
пúтний § 67, п. 2, а
пухáр, пухиря § 45, II, п. 2
Пúшкíн § 49, п. 2, 6; § 53, п. 4;
 § 104, п. 6; а; *Пúшкíну* § 49,
 п. 2, 6
пушкíніст § 38, п. 1, прим. 5
Пúшкíно § 109, п. 7, 6
*пушкíньський — пúшкíньські рукопи-
 си* § 38, п. 26, в, прим., а
Пúща-Водíця § 112, п. 5; § 114,
 п. 3, а; *Пúщі-Водíці, у Пúщі-
 Водíці* § 112, п. 5
пúща-водíцький § 114, п. 3, а
пúщений § 80, п. 6, а
пшениця § 9, п. 1; § 18, п. 4
пшеницький § 18, п. 4
пшóнó § 9, п. 1; *пшóні, у пшóні* § 9,
 п. 2, 6
пюлíтр § 92, п. 2, 6
Пясéцький § 104, п. 11, прим.
п'ятдéсят (парадíгма) § 70, п. 4;
п'ятдéсят § 28, п. 1, а
п'ятдéсятний § 71, п. 1
п'ятéро, п'ятьóх, п'ятьóм § 70,
 п. 10

П'ятигóрськ § 109, п. 4, 6, 4; § 109,
 п. 8; § 114, п. 2, 6
п'ятий § 71, п. 1
п'ятикúтний § 25, п. 3, а; § 67,
 п. 1, а
п'ятимíльйóнный § 71, п. 1
п'ятирíчка § 25, п. 3, а; § 26, п. 1, д
п'ятисóтний § 71, п. 1
п'ятитíсячний § 71, п. 1
П'ятихáтки § 114, п. 2, 6
п'ятихáтківський § 114, п. 2, 6
п'ятíнадцятний § 28, п. 1, 6
п'ятíнадцять § 70, п. 3
п'ятсóт (парадíгма) § 70, п. 5
п'ятсоттíрицятитíсячний § 28,
 п. 1, 6
п'ять (парадíгма) § 70, п. 2; *п'ять*
 § 6, п. 1; § 70, п. 3
п'ять дрúгих § 72, п. 1
П'ячéнца § 92, п. 1, а

Р

р. — *рік, річка* § 40
Рáва-Рúська § 112, п. 4, 6; § 114,
 п. 3, а; *Рáви-Рúської, Рáви-
 Рúський* § 112, п. 4, 6
рáва-рúський § 114, п. 3, а
Рáві § 38, п. 4
рагú § 100, п. 2
рад § 67, п. 1, в
рада § 38, п. 16
Рáда Безпéки § 38, п. 11
Рáда Економíчної Взаємодопомóги
 § 38, п. 11
*Рáда Міністрів Респúблiки Болгá-
 рiї* § 38, п. 13
Рáда Міністрів СРСР (УРСР)
 § 38, п. 13
*Рáда Нацiональностей Верховної
 Ради СРСР* § 38, п. 13
Рáда Союзу Верховної Ради СРСР
 § 38, п. 13
рада фiлологiчного факультету § 38,
 п. 16
радéсн § 25, п. 4, а; *радéснy* § 48,
 п. 2, г
Радéсн «Мáяк» § 38, п. 15, а, прим.
радéснний § 25, п. 4, а
Рáди § 38, п. 12, прим.
радий-радiсiнький § 25, п. 4, 6
радитися — радiшися § 18, п. 4,
 прим. 1
Рáдич § 104, п. 5
Рáдiщев § 104, п. 6, в, 4
радiй § 90, п. 5, а, 2
радіо § 100, п. 2
радіо- й телеапаратúра § 26, п. 2, 6

радіокомітет § 25, п. 3, а; § 26, п. 1, в
 радіофізичний § 29, п. 1, а
 радість (парадигма) § 46, III; радість § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3;
 радості § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а;
 радістю § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 3, б; радісте § 61, п. 5
 радіус § 90, п. 5, а, 2; радіуса § 48, п. 1, б, 8
 радіоці § 66, п. 1, б; радіоцям § 66, п. 3, а; радіоцями § 66, п. 5, а
 Радичук § 17, п. 6
 Радянська Армія § 38, п. 13
 «Радянська освіта» § 38, п. 18
 Радянська Україна § 38, п. 12, прим.
 радянський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
 Радянський комітет захисту миру § 38, п. 14, в
 Радянський Союз § 38, п. 12, прим.
 раз — сто раз (і разів), разів сто § 55, п. 1, прим.
 раз у раз § 30, п. 2, б
 Раїч § 104, п. 5
 райвнó § 39, п. 1, б
 район § 7, п. 1, а
 райрада § 39, п. 1, б
 Рамбуїє § 112, п. 7
 ранішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 ранній § 17, п. 5; § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
 ранок § 20, п. 1, в
 Рафаїл § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; § 100, п. 1, II; Рафаїля, Рафаїлем § 100, п. 1, II
 рахунок — раху́нка, раху́нку § 48, п. 2, й, прим.
 раціональний § 89, п. 2
 реалізм § 89, п. 2; реалізму § 48, п. 2, ж
 реальний § 89, п. 2
 ребро — ре́бер § 55, п. 2, прим.
 РЕВ § 39, п. 2
 ревіти, реві́, реві́ть § 80, п. 3, б, 9
 революціо́нер § 90, п. 5, а, 2
 револю́ція § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
 Револю́ція 1905 р. § 38, п. 22
 ре́втий § 80, п. 3, б, 9; § 83
 регрес — регресу́ § 48, п. 2, ж
 регуля́тор § 86, п. 1, б
 ре́дька, ре́дьці § 17, п. 3, прим.
 реевакуа́ція § 91, п. 2
 реемігра́ція § 91, п. 2
 реє́стр § 91, п. 2
 режі́м § 90, п. 5, в, 1
 Резерфорд § 97

Рейн § 95, п. 1; Рейну § 48, п. 2, й
 рейс — рейсу § 48, п. 2, ж
 Рекорд § 38, п. 5
 Рекорди́стка § 38, п. 4
 ре́ктор § 38, п. 3, прим. 1
 ремане́нт — ремане́нту § 48, п. 2, б
 реме́сло § 19, п. 3
 ремі́нці, ремі́нця § 8, п. 3, а, 1
 ремі́сник § 19, п. 3
 ремо́нт — ремо́нту § 48, п. 2, ж;
 на ремо́нті § 52, п. 3, а
 Рене́санс § 38, п. 22
 рене́т — рене́ту § 48, п. 2, б
 ренкло́д — ренкло́ду § 48, п. 2, б
 Ренн § 89, п. 3
 Рентге́н § 38, п. 1, прим. 5
 Реньє § 93, п. 1, а
 репеті́рувати § 24, п. 3
 репетува́ти § 24, п. 3
 республі́ка § 90, п. 5, а, 5
 Респу́бліка Болга́рія § 38, п. 12
 Респу́бліка Інді́я § 38, п. 12
 Респу́бліка Куба § 38, п. 12
 Респу́бліка Польща § 38, п. 12
 Респу́бліка Руму́нія § 38, п. 12
 рефо́рма § 88
 речита́тив § 90, п. 5, в, 1
 речови́зм § 22, п. 13
 речови́й § 23, п. 7
 Рє́пін § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, в
 Рє́чиця § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, I;
 Рє́чиці, в Рє́чиці § 112, п. 1, I
 Рже́в § 109, п. 1, б
 Рибакóв § 104, п. 7
 риба́лка, риба́лці § 16, п. 2, б, прим.
 риба́лчин § 16, п. 2, б, прим.
 риво́к — риве́ка § 48, п. 2, ж
 Рі́га § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
 рі́зький § 113, п. 2, а
 риксда́г § 38, п. 13, прим. 2
 Рим § 90, п. 5, в, 4
 Рі́мський-Корсако́в § 106, п. 3, б
 риск § 19, п. 2
 рискну́ти § 19, п. 2
 ритм — ритму́ § 48, п. 2, ж
 риф § 90, п. 5, в, 1
 риштований § 24, п. 1
 риштовання § 24, п. 1
 риштува́ння § 24, п. 1
 риштува́ти § 24, п. 1
 рі́в § 49, п. 2, б; ро́ву § 48, п. 2, д;
 § 49, п. 2, б
 рі́вень, рівня § 8, п. 3, а, 1
 Рі́в'є́ра § 92, п. 1, а
 Рі́вне § 108; § 112, п. 3; Рі́вного, Рі́вному § 112, п. 3
 рі́д — ро́ду § 48, п. 1, ж

рідний § 67, п. 1, а
 різати — *ріж*, *ріжмо*, *ріжете* § 81, п. 2, б
Різдво § 38, п. 22
різкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко окреслений § 29, п. 1, г, прим. 1
різбяр (і *різбяр*) § 17, п. 3
 рій — *рѳем* § 51, п. 1
рік § 18, п. 4; *року* § 48, п. 1, е
ріка *Москва* § 27, п. 1
рік у рік § 30, п. 2, б
рілля, *рілля*, *рілля*, *рілля* § 20, п. 4, б
Ріо-де-Жанейро § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Ріо-Негро § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
ріси § 8, п. 1, а, 7; § 85, п. 2
річ § 44, III
Річард Лёвове Сёрце § 106, п. 1, а; § 107, п. 4, а
річка § 22, п. 7
річний § 18, п. 4
робів-робів § 25, п. 4, а
робіти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *робіть* § 1, п. 1; § 16, п. 2, г; *роблять* § 16, п. 2, г; *робіть* § 1, п. 1
 робитися — *робіться* § 16, п. 2, г
робізон § 38, п. 1, прим. 5
робітник (парадигма) § 46, II, *робітник* § 8, п. 1, б; § 23, п. 7; *робітниця* § 48, п. 1, а; *робітничкові* § 49, п. 1; *робітником* § 51, п. 1; на *робітничкові* § 52, п. 1, а; на *робітничку* § 52, п. 1, б, прим.; *робітничий* § 54, п. 1; § 60; *робітників* § 55, п. 1; § 57, п. 1; *робітникам* § 56; *робітницями* § 58, п. 1; на *робітниках* § 59; *перейти в робітничий* § 57, п. 1
 робітників — *робітничкова*, *робітничеве* § 23, п. 7
робітник-передовик § 27, п. 3
робітничья (парадигма) § 46, I; *робітничья* § 45, I, п. 2; *робітничці* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *робітничю* § 47, А, п. 3; *робітничью* § 47, А, п. 4; на *робітничці* § 47, А, п. 5; *робітнице* § 47, А, п. 6, б; *робітниць* § 16, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б, п. 4, а; *робітницям* § 47, Б, п. 3, б; *робітницями* § 47, Б, п. 5, б; *робітничці* § 47, Б, п. 7
роблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в

роблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
робота § 8, п. 1, б
Рогачіво § 109, п. 2, в
 родина — *родіни* § 47, А, п. 1, а
 родовід — *родоводу* § 48, п. 2, і
Родос — *Родосу* § 48, п. 2, й
Рожіщенський район § 38, п. 12
розгін § 8, п. 3, д, 5
розгінжидження § 80, п. 6, в
розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
роздоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3; *роздоріжжю* § 49, п. 2, а; *роздоріжжям* § 51, п. 2; § 56; на *роздоріжжі* § 52, п. 3, б; *роздоріжж* § 55, п. 2; *роздоріжжями* § 58, п. 1; на *роздоріжжях* § 59
роззброїти § 20, п. 1, а
роззява § 20, п. 1, а
Рози Люксембурге (село) § 114, п. 1, в
роздірати, *роздір* § 8, п. 2, а
 розказувати — *розказуй* § 81, п. 2, в, прим. 3
розкіш § 20, п. 4, в; § 44, III; *розкішню* § 20, п. 4, в
розкшувати § 80, п. 6, б
Розлів § 109, п. 4, б, 3
 розмір — *розмію* § 53, п. 2
розм'якшити § 6, п. 1
розповідати, *розповідай* § 81, п. 2, в, прим. 1
розповісті § 80, п. 7; § 81, п. 2, в, прим. 1
розрів-трава § 26, п. 2, 4
 розростися — *розрісся* § 20, п. 1, г
розсіювати § 24, п. 1
розтягнути § 21, п. 2
розтяг-стіснення § 26, п. 2, 1, а
розум § 1, п. 1; *розумові* § 49, п. 1
розумний § 1, п. 1
розхитати § 21, п. 2
розхидження § 80, п. 6, в; § 80, п. 6, в, прим. 1
розчин § 21, п. 2
роз'яшити § 6, п. 3
роз'яснити § 6, п. 3
 роман — *роману* § 48, п. 2, з
Романішин (парадигма) § 102, п. 3; *Романішин* § 53, п. 4
 ромб — *ромба* § 48, п. 1, ж
Ромні, *Ромён*, *Ромнм* § 112, п. 2
Ромоданівський шлях § 38, п. 9
ропа § 1, п. 2
Російська Федерація § 38, п. 12, прим.
російський § 109, п. 6
Росія § 109, п. 6
росіянка § 38, п. 1, прим. 6
Росіні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2

рості § 8, п. 1, а, 7; *ріс* § 8, п. 1, а, 7; § 85, п. 2; *росла* § 8, п. 1, а, 7
Ростов-на-Дону § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; *Ростова-на-Дону*, у *Ростові-на-Дону* § 112, п. 6
ростовський-на-Дону § 114, п. 3, д
Рось § 108
рот, рота § 8, п. 2, а, прим. 1
Рощино § 109, п. 7, б
рояль § 90, п. 4
рр. — *роки* § 40
Ртищев § 109, п. 4, б, 6
Рудольфштадт § 114, п. 2, д
рудольфштадтський § 114, п. 2, д
Руж'є § 92, п. 1, а
руїна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
рука, руці § 47, А, п. 5, прим.
руків — *рукави, рукава* § 54, п. 3
рукопис — *рукопису* § 48, п. 2, і
рулон § 93, п. 1, в
рум'яний § 6, п. 1
Рум'янцев § 104, п. 11
русалка § 38, п. 2, а, прим. 1
русин — *русини* § 54, п. 1, прим.
Руссо § 89, п. 3
«Руська правда» § 38, п. 18
рух — *руху* § 48, п. 2, ж
ручай — *ручаю* § 48, п. 2, д
рученька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
рушити — *руш, рушмо, рушите* § 81, п. 2, б
рушнік § 18, п. 4
рушійця § 18, п. 4
Рюдберг § 92, п. 2, б
рюкзак § 92, п. 2, б
Рюмін § 104, п. 11, прим.
рюш § 92, п. 2, б
рябий § 6, п. 2, прим.
ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
Рязань § 109, п. 8, прим.

С

с. — *село, сторінка* § 40
Сава § 22, п. 10; § 45, І, п. 1
Савич § 22, п. 10
Савівна § 22, п. 10
Савович § 22, п. 10
Савойя § 90, п. 4
сад — *саду* § 48, п. 2, б
саджати § 80, п. 6, б
Садуль § 86, п. 1, б
саквояж § 90, п. 4
сакля — *сакль* § 8, п. 2, а, прим. 2
Саласьєв § 104, п. 12, а, 1
Салоніки, Салонік, Салонікам § 112, п. 2
сам, самі, самі § 78, прим. 1

самá самотою § 25, п. 4, б, прим.
самий § 78, прим. 1
самій § 78, прим. 1
самітний § 67, п. 2, а
самобітний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
самовчитель § 25, п. 2, а
самотній § 67, п. 2, а
самохід § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
самохідний § 8, п. 3, д, 6; § 29, п. 1, а
самохіть § 30, п. 1, е
сани § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *саней* § 66, п. 2, а; *саням* § 66, п. 3, а; *саньмі* (й *санями*) § 66, п. 5, в
Санкт-Галлен § 114, п. 3, г
Сан-Мартін § 106, п. 1, г, прим. 1
Сан-Сальвадор § 114, п. 3, г
Санта-Клара § 114, п. 3, г
Сант-Яго § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
Сан-Франціско § 114, п. 3, г
сан-франціський § 114, п. 3, г
Сапун-гора § 27, п. 1
сарай — *сарайю* § 48, п. 2, в
Сардинія § 90, п. 5, в, 5
Сатіри § 38, п. 6
Сахалін — *Сахаліну* § 48, п. 2, й
Сахо-сквер § 114, п. 3, г
саяни § 38, п. 10
«Саяни» § 38, п. 25
свалля § 38, п. 10
світисський § 113, п. 2
Сватове § 113, п. 2
сваха § 23, п. 4, прим.
свашин § 23, п. 4, прим.
свекріха § 23, п. 4; § 44, II, б
свекрішин § 23, п. 4
свекрішійсько § 44, II, б
свердлільно-довбальний § 29, п. 2, б
Свердловськ § 113, п. 2
свердловський § 113, п. 2
Свенційський § 104, п. 8, б
свиноматка § 25, п. 2, б
свинопас § 25, п. 2, б
свиня § 20, п. 4, л, прим.; *свиней* § 47, Б, п. 2, б; *свиньмі* (і *свинями*) § 47, Б, п. 5, в; *годувати свиней* (і *свині*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
свистати, свисту, свистеш § 80, п. 4
свіжий § 67, п. 1, а
свіжісінський § 16, п. 2, а, 2
свіжість § 22, п. 4; *свіжості* § 9, п. 2, а
свіжозрубаний § 29, п. 1, г
свій § 75
Свір, Свірі, Свір'ю, на Свірі § 112, п. 1, III
світ § 17, п. 3; *світу* § 48, п. 2, л
світловолодікування § 26, п. 1, е
світгляд — *світглядю* § 48, п. 2, ж

Світозір, Світозіра § 103, п. 2, прим. 2
Світязь § 112, п. 1, II; *Світязю* § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II; *Світязем, на Світязі* § 112, п. 1, II
 свобода — *свобод* § 47, Б, п. 2, а
Свобонтек § 104, п. 8, б
Свідек § 104, п. 9
свят-вечір § 26, п. 2, 1, а
Святий Дух § 38, п. 18, прим. 2
святковий § 23, п. 7
свято § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3; *святу* § 49, п. 2, а
Свято Перемоги § 38, п. 22
Святошин — Святошина § 48, п. 1, г; *Святошином* § 51, п. 3, б
священний § 20, п. 2, в
 с. г. — *сільське господарство* § 25, п. 4, з
 с.-г. — *сільськогосподарський* § 25, п. 4, з
 с.-д. — *соціал-демократ, соціал-демократичний* § 25, п. 4, з
себе (парадигма) § 74; *на себе* § 78, прим. 2
сёбо § 32, п. 1
Севастополь § 108, прим.; § 114, п. 2, д
севастопольський § 114, п. 2, д
Севіля § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
 сегмент — *сегмента* § 48, п. 1, ж
Седан § 38, п. 8, прим. 4
Седлачек § 104, п. 1
сей § 76
сейм § 38, п. 13, прим. 2
 Сейм — *Сейму* § 48, п. 2, й
секвоя § 90, п. 4
секретар (парадигма) § 46, II; *секретар* § 17, п. 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 2; *секретаря* § 45, II, п. 2; *секретареві* § 49, п. 1; *секретарём* § 51, п. 1; *секретарі* § 54, п. 2
 сектор — *сектора* § 48, п. 1, ж
 сел., селян., селянск. — *селянський* § 40
селезень § 2, п. 2, а
селище — селища § 57, п. 2; *у селищах* § 59
селo § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; *селá* § 48, п. 1, 1; *селу́* § 49, п. 2, а; *селом* § 51, п. 1; *на селі* § 52, п. 3, б; *по селу́, по селі* § 52, п. 3, б, прим.; *села* § 60; *сіл* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2; *сёлам* § 56; *сёлами* § 58, п. 1
 селянин — *селяни* § 54, п. 1, прим.; *селян* § 55, п. 1, прим.

селянство § 17, п. 2
селянський § 17, п. 2
семафор § 45, II, п. 1
Семёнов § 104, п. 3, б
семеро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
семістр § 96
сезигірський § 114, п. 2, б
Сезигіри § 114, п. 2, б
семимільний § 25, п. 3, а
Семипалатинськ § 109, п. 4, б, 4
Семипілки § 114, п. 2, б
семіпалківський § 114, п. 2, б
семиразовів § 29, п. 1, е
Семирічна війна § 38, п. 22
семирічний § 67, п. 1, а
Семьоркін § 104, п. 3, б
сенат § 38, п. 13, прим. 2
сенбернар § 38, п. 10
Сен-Готард § 114, п. 3, г
Сен-е-Уаз § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Сенквіш § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
Сен-Сімон § 106, п. 1, г, прим. 1
Сент-Луїс § 114, п. 3, г
Сераковський § 104, п. 1
Сергеев-Цёньський § 38, п. 1
Сергійовна § 22, п. 10
Сергій (парадигма) § 103, п. 2; *Сергієві* § 49, п. 1
сёрдёнко § 22, п. 8
сёрдечний § 18, п. 4
сёрдечиний § 18, п. 4
сёред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сёредні вікі § 38, п. 22, прим. 1
сёредній § 67, п. 2, а
середньовіччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
Середня школа № 2 § 38, п. 15, а, прим.
серйбзний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
сёрце § 18, п. 4; *сёрцю, сёрцеві* § 49, п. 2, а; *сёрць (і сёрдце)* § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
сёсія § 38, п. 16
сёсія Хмельницької міськради § 38, п. 16
 сестра — *сестрі* § 47, А, п. 1, б, прим.; *сёстро* § 47, А, п. 6, а; *сёстри* § 47, А, п. 1, б, прим.
Сибір § 109, п. 4, б, 8; *Сибіру* § 48, п. 2, й
сиваський § 113, п. 2, в
Сиваш § 113, п. 2, в
Сівий § 38, п. 4
Сідір § 103, п. 2, прим. 1
сидіти, сиджу́ § 80, п. 3, а; *сидять* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1

сидр § 96

сидячий § 85, п. 1

сізій § 67, п. 1, а

Сізрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III;

Сізрані, Сізранню, у Сізрані § 112, п. 1, III

Сиктивкар § 109, п. 5

сила-силінна § 25, п. 4, б

силінний § 20, п. 2, а

силосонавантажувач § 26, п. 1, а

силуєт § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1

Симбірськ § 109, п. 4, б, 8

сименталка § 38, п. 10

Симоненко, Симоненка, Симоненкові (Симоненку) § 102, п. 1

Симоненко Василь Андрійович — Симоненкові Василію Андрійовичу § 49, п. 1, прим.

симпозіум § 38, п. 16

син — сінчу § 53, п. 1

Син Божий § 38, п. 18, прим. 2

сінній, сіння, сінє (парадигма) § 68;

сінній § 67, п. 2, в

сінїти, сінїю, сінїють § 80, п. 3, б, 2

сінїший § 69, п. 1, а

синок — сінку § 53, п. 1

сінтаксис — сінтаксису § 48, п. 1, ж

сінтез — сінтезу § 48, п. 2, з

сінус — сінуса § 48, п. 1, ж

сіньюбкий § 25, п. 1

сіньо-сіньо § 25, п. 4, а

сінюватий § 23, п. 8

сіпати — сип, сїпмо, сїпте § 81, п. 2, б

сир § 45, II, п. 1; *сіру* § 48, п. 2, а

Сиракузи § 113, п. 2, а

сиракузький § 113, п. 2, а

Сирдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в

Сирія § 90, п. 5, в, 5

сировінний § 29, п. 2, б

сиротá § 44, I; § 45, I, п. 1

система § 90, п. 5, в, 1

ситцевий § 23, п. 7

Сицилія § 90, п. 5, в, 5

Сичівка § 109, п. 2, в

сівба § 45, I, п. 1

Сіверськodonецьк § 108

Сідней § 90, п. 5, а, 3

сізіфова праця § 38, п. 26, в, прим., б

сік — у соку § 52, п. 2, б

сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; *сіллю* § 17,

п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а

сільський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б

сільськогосподарський § 29, п. 1, б

сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім, семі* § 8, п. 1, а, 1

сімдесят § 70, п. 4

сімдесятий § 71, п. 1

сімдесятиріччя § 25, п. 4, б

сімнадцять § 70, п. 3

сімсот § 70, п. 5

750-річчя § 26, п. 1, д, прим.

Сімферополь § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3

сім'я § 45, II, п. 2

сім'я § 45, I, п. 2; *сім'ї* § 47, А, п. 1,

б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А,

п. 2; *сім'ю* § 47, А, п. 3; *сім'єю* § 47,

А, п. 4; *у сім'ї* § 47, А, п. 5; *сім'є*

§ 47, А, п. 6, б; *сім'ї* § 47, А, п. 1,

б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б,

п. 4, б; *сім'ей* § 47, Б, п. 2, б; *сім'*

ям § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47,

Б, п. 5, б; *у сім'ях* § 47, Б, п. 6

сінешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

сіни § 66, п. 1, а; *сіней* § 66, п. 2, а;

сіням § 66, п. 3, а; *сіньми* § 66,

п. 5, в

Сіннє § 109, п. 1, в

сірий § 67, п. 1, а

Сірий мис § 109, п. 1, в

Сірко § 38, п. 4

сіро-голубий § 29, п. 2, е

сісти — сядь, сядьмо, сядьте § 81, п. 2, в

сіяти, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3

сказаний § 20, п. 2, в, прим.

сказати § 21, п. 1

скакати § 10, п. 1

Скандинавія § 90, п. 5, в, 5

Скандинавський пізострів § 114, п. 1, б

Скиталець § 104, п. 12, б

скільки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1

скінчення — по скінченні § 52, п. 3, б, прим.

склад § 21, п. 1; *складу* § 48, п. 1, ж

скляр, склярá § 45, II, п. 3

сконструйований § 24, п. 3

сконструювати § 24, п. 3

скопійований § 84, п. 2, а

скоротити § 21, п. 1

Скориход § 106, п. 2, в

скобчити § 10, п. 1

скраю § 30, п. 1, б

скрипалів — скрипалєва, скрипалє-

ве § 23, п. 7

скрипаль § 22, п. 4; § 23, п. 7

скуповуваний § 24, п. 2

скуповування § 24, п. 2

скуповувати § 24, п. 2

слабнути § 80, п. 9, прим. 2
Славутин § 38, п. 12, прим.
сла́ти, стелю́, стелю́ть § 80, п. 3, б, 9
сла́ти, шлю́, шлю́ть § 80, п. 3, б, 9
слівце́ § 8, п. 3, а, 3
слід § 17, п. 3
сліпий § 67, п. 1, а
сліпоглухонімий § 29, п. 1, д
Слобожанщина § 38, п. 12, прим.
слова́к § 113, п. 2, б
словя́цький § 113, п. 2, б
слові́чко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
словни́к § 8, п. 3, д, 7
«Слово» § 38, п. 18
сло́во § 8, п. 1, а, 2; *у сло́ві* § 52, п. 3, б; *слів* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
«Слово о полку Ігоревім» § 38, п. 18
службо́вий § 23, п. 7
слуха́ч § 45, II, п. 3; *слуха́чу* § 53, п. 1; *слухаче́м* § 51, п. 1; *слухачі́* § 54, п. 2; *слуха́чм* § 56
сльоза́ — *слізьми́* (і *сльоза́ми*) § 47, Б, п. 5, в
см — *сантиметр* § 40
смерть, сме́рти § 8, п. 2, б; *сме́рте* § 61, п. 5
Смирно́в § 104, п. 6, в, 2
смі́ттезбі́рник § 25, п. 2, в
смі́х § 17, п. 3
смі́ятися — *смі́юся, смі́єшся, смі́ється* § 80, п. 6, в, прим. 3
Смо́льний § 109, п. 7, а
смі́рид § 8, п. 2, в
смі́ток, смі́тку § 8, п. 2, а
сні́г § 17, п. 3; *на сні́гу* § 52, п. 2, б
Сніговий ка́вель § 38, п. 5
снігу́р, снігу́рі § 45, II, п. 1
Сні́жинка § 38, п. 4
сні́п § 17, п. 3
Собо́ль § 104, п. 12, а, 3
соки́ра § 1, п. 1
сокі́л — *со́коле* § 53, п. 3
со́колньо́ § 16, п. 2, а, 2
солда́т § 1, п. 2; *солда́тів* § 55, п. 1
солига́лицький § 113, п. 2, б
Солига́лич § 113, п. 2, б
со́ло § 86, п. 1, а
солове́й — *солов'є́й* § 49, п. 1; *солов'є́м* § 51, п. 1; *солов'ї́* § 54, п. 2; *солов'їв* § 55, п. 1
солов'ї́ний § 23, п. 5
Соловйов § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а; § 104, п. 11
Соловйово́ § 109, п. 2, а
со́лод § 8, п. 2, в
со́лодий § 69, п. 1, а
Соломі́я (парадигма) § 103, п. 1; *Со́ломі́є* § 47, А, п. 6, б

Соло́ха, Соло́сі § 103, п. 1, прим. 1
Соль-Іле́цьк § 114, п. 3, г
соль-іле́цький § 114, п. 3, г
Сомалі́ § 90, п. 5, а, 3
Сомко́ва Доли́на § 114, п. 1, а
сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; *сну* § 8, п. 2, а
со́нце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *со́нцю* § 49, п. 2, а
со́нячний § 18, п. 4
со́няшник § 18, п. 4
со́рок, со́рока́ § 70, п. 7
со́ро́ка — *со́ро́к* § 8, п. 3, д, 2
Сорокадуби́ § 114, п. 2, б
сорокадубі́вський § 114, п. 2, б
сороко́вий § 71, п. 1
со́рт — *со́рту* § 48, п. 2, ж
сосна́, со́сон (і *со́сен*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Со́сницька со́тня § 38, п. 12
со́тий § 71, п. 1
со́тня, со́тень § 8, п. 2, а
Софії́н § 23, п. 4
Софії́ський собо́р § 38, п. 21
Софі́я § 23, п. 4
соціа́л-демократи́чний § 29, п. 2, а
соціа́лізм § 22, п. 13; § 90, п. 5, а, 2; *соціа́лізму* § 48, п. 2, ж
Соціа́лістична Респу́бліка В'єтна́м § 38, п. 12
Соціа́лістична Феде́ративна Респу́бліка Югосла́вії § 38, п. 12
соціоло́гія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2
соцтра́х § 25, п. 4, а
со́чинський § 113, п. 1
Сочи́ § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1
сою́з § 1, п. 1
Сою́з кому́ністів Югосла́вії § 38, п. 14, б
Сою́зна Ску́пщина Соціа́лістично́ї Феде́ративно́ї Респу́бліки Югосла́вії § 38, п. 13
Сою́з Радя́нських Соціа́лістичних Респу́блік § 38, п. 12
спалахну́ти § 21, п. 1
Спа́сі́вка § 38, п. 22
Спас-Кле́пники § 114, п. 3, г
спа́ти § 80, п. 3, а; *спля́ть* § 85, п. 1
спа́тнися — *спі́тнися* § 18, п. 4, прим. 1
спе́реду § 30, п. 1, б
спе́ршу § 30, п. 1, г
спеціа́ліст § 22, п. 13
спі́чений § 20, п. 2, в, прим.
спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *спі́рту* § 48, п. 2, а
спирті́вка § 22, п. 11

спідлоба § 30, п. 1, е
 спідній § 67, п. 2, а
 спілка, спілці § 16, п. 2, б, прим.
 спілчанський § 16, п. 2, б, прим.
 спільник § 16, п. 2, б
 сплячий § 85, п. 1
 сповна § 30, п. 1, в
 Сполучені Штати Америки § 38, п. 12
 спорт — *спóрту* § 48, п. 2, ж
 спортивне товариство «Трудові резерви» § 38, п. 15, а
 спосіб — *спóсoбу* § 48, п. 1, ж; § 48, п. 2, ж
 спостерегти § 10, п. 2
 спостерігати § 10, п. 2
 спочатку § 30, п. 1, б
 справедливий § 2, п. 2, в
 справжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сприйняття — *сприйня́ть* § 55, п. 2
 сприяння § 22, п. 5
 сприяти § 22, п. 5
 спрощення § 20, п. 4, г
 спроста § 30, п. 1, в
 спрощення § 80, п. 6, в
 сп'яну § 30, п. 1, в
 СРСР § 39, п. 2
 ссавці § 20 п. 3
 ссати § 20 п. 3
 ст. — станція, сторіччя § 40
 ставати, стаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
 ставити — *став*, *ста́вмо*, *ста́вте* § 81, п. 2, б
 ставок — *ставка́* § 48, п. 2, д
 ставши § 85, п. 2
 стадіон «Динамо» § 38, п. 15, а
 стайня — *ста́єнь* § 9, п. 1; § 16, п. 2, в
 стакато § 89, п. 1
 сталь — *ста́лі* § 61, п. 1
 Стальова Воля § 109, п. 7, г
 Становий (хребет) § 109, п. 7, а
 становище § 22, п. 9; *у станови́щі* § 52, п. 3, б
 станція мотро «Завод «Більшовик» § 38, п. 19
 станція Фістів-Піришій § 38, п. 19
 Станюкович § 104, п. 6, в, 4
 стараний § 20, п. 2, б
 старанність § 20, п. 2, в
 старанно § 20, п. 2, в
 Стара Паланка § 114, п. 1, а
 Стародубський полк § 38, п. 12
 староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
 Старокостянтинів § 114, п. 2, а
 старостя § 45, І, п. 1; *старості́* (і *ста́рости* — з іншим значенням)

§ 47, Б, п. 1; *старості́в* (і *ста́рост* — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, в
 старший § 67, п. 1, а
 статуї § 10, п. 1; *став* § 85, п. 2;
стань § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в;
ста́ньмо § 81, п. 2, в; *ста́ньте* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
 стаття § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; *статті́* § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *статтію́* § 47, А, п. 3; *статтією́* § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 4; *у статті́* § 47, А, п. 5; *статте́й* § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; *статті́ям* § 47, Б, п. 3, б; *статті́ями* § 47, Б, п. 5, б; *у статті́ях* § 47, Б, п. 6
 ствердити § 21, п. 1
 створений § 84, п. 2, а
 стелити § 80, п. 3, б, 9
 степ — *сте́пу*; *у степі́* § 52, п. 2, б; *сте́пів* § 55, п. 1
 Степан — *Степа́не* § 53, п. 3
 Степанов § 104, п. 1
 Степан Тігряча Смерть § 106, п. 1, а
 Степанчик § 17, п. 6
 стерегти § 8, п. 3, в; *стері́г* § 8, п. 3, в; § 80, п. 9, прим. І; *стерегла́*, *стерегло́* § 8, п. 3, в
 стерегтися — *стері́гся* § 80, п. 9, прим. 3
 стерігиши § 8, п. 3, в
 Стеф'юк § 6, п. 1
 стид — *сти́ду* § 48, п. 2, ж
 стиль § 50, п. 2; *сти́лю* § 48, п. 2, з
 стильовий § 23, п. 7
 стімпул § 90, п. 5, в, 1
 стирати, стер, зітрай § 10, п. 2
 стіжок, стіжкa § 8, п. 3, а, 1
 стил § 50, п. 2; *стола́* (й *сто́лу*) § 48, п. 1, в
 стилець, стільця § 8, п. 3, а, 1
 стільки § 79, прим.
 стільки-то § 33, А, п. 3, а
 стін. календар (стінний календар) § 40
 сто, ста § 70, п. 7
 стовбватий § 23, п. 8
 стовбур § 45, II, п. 1
 стовп — *на стовпі́* § 52, п. 3, а
 стогін — *стогону́* § 48, п. 2, ж
 сто двадцятип'ятирічний § 29, п. 1, е
 125-річний § 29, п. 1, е
 «Стоїть гора високая» § 38, п. 18
 Стобіч § 104, п. 5
 Стобляць § 109, п. 9, б
 Столетов § 104, п. 2, г

«Столічне» § 38, п. 25
 столяр § 45, II, п. 1
 столярно-механічний § 29, п. 2, б
 стоп-кран § 26, п. 2, 1, а
 стоп'ятдесятиріччя § 26, п. 1, д
 сторінка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3,
 прим.; сторінці § 17, п. 3, прим.
 сторіччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, д;
 сторіччю, у сторіччі § 20, п. 4, а;
 сторіч § 20, п. 4, а
 сторож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45,
 II, п. 3; стороже § 53, п. 3
 сторожів — сторожева, сторожеве
 § 23, п. 7
 сторона, сторін § 8, п. 3, б, 1
 сторінний § 67, п. 2, а
 стортинг § 38, п. 13, прим. 2
 Стохід § 108
 стояти § 8, п. 1, а, 6; § 10, п. 1; § 80,
 п. 3, а; стій § 8, п. 1, а, 6; § 81,
 п. 2, а; стіймо, стійте § 81, п. 2, а
 стравохід § 8, п. 3, д, 6
 страйком § 38, п. 14, а
 Страсбург § 113, п. 2, а
 страсбургський § 113, п. 2, а
 страх — страху § 48, п. 2, е
 Страхолис § 114, п. 2, г
 страхолиський § 114, п. 2, г
 страшенний § 23, п. 2
 стреміно — стреміна § 54, п. 3
 стрибок — стрибка § 48, п. 2, ж
 стриміти § 2, п. 3, а
 стримувати § 2, п. 3, б
 Стріла § 38, п. 4
 стрімголов § 30, п. 1, е
 стручок § 22, п. 12
 ст.-сл. — старослов'янський § 25,
 п. 4, з
 студент § 8, п. 2, е; § 18, п. 2, в;
 студента § 48, п. 1, а
 студентство § 18, п. 2, в
 студентський § 18, п. 2, в
 стукнути — стукну § 80, п. 8, б, 2;
 стукни, стукнім(о), стукніть
 § 81, п. 1, в
 стусан — стусана § 48, п. 2, ж
 субота — субот § 8, п. 3, д, 3
 суботний § 23, п. 1
 сувенір § 45, II, п. 1
 сувій — сувойо § 48, п. 2, і
 суддя § 20, п. 4, б; § 45, I, п. 2; судді,
 суддю § 20, п. 4, б; судді § 47, Б,
 п. 1; суддів § 20, п. 4, б; § 47, Б,
 п. 2, в
 Суджонó Хадіното § 38, п. 1, прим. 3
 Суец § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113,
 п. 2, б
 суецкий § 113, п. 2, б

сузір'я Великого Пса § 38, п. 6,
 прим. 1
 сукно — сукон § 55, п. 2, прим.
 сукня, суконь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 сума § 89, п. 1
 Сунь Ятсен § 38, п. 1, прим. 2;
 § 106, п. 2, д
 сусідній § 67, п. 2, а
 суспільно корисний § 29, п. 1, г,
 прим. 1
 суспільно необхідний § 29, п. 1, г,
 прим. 1
 суспільно-політичний § 29, п. 2, б
 суттєвий § 23, п. 7
 суть § 16, п. 1, а
 Сухий Яр § 38, п. 9
 суходіл — суходолу § 48, п. 2, і
 Сухумі § 109, п. 4, а, 1
 сушняк — сушняк § 48, п. 2, б
 сформульований § 84, п. 2, а
 сфотографувати § 21, п. 1
 схил § 21, п. 1
 схід § 38, п. 7
 Схід — Далекі Схід, Схід прокі-
 нувся § 38, п. 7
 східний § 67, п. 1, а
 Східно-Європейська рівнина § 38,
 п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
 Східно-Казахстанська область § 114,
 п. 2, а, прим.
 Східно-Китайське море § 114, п. 2,
 а, прим.
 східнослов'янський § 29, п. 1, б
 схід сонця § 38, п. 6, прим. 2
 сходи § 66, п. 1, а; сходів § 66, п. 2, б;
 сходам § 66, п. 3, а; сходами § 66,
 п. 5, а
 схопити § 10, п. 1
 Сьєрра-Леоне § 91, п. 2
 сьогодні § 7, п. 2; § 17, п. 3
 сьогоднішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 сьогоднішній § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71,
 п. 1
 7-й § 28, п. 2, а
 7-А § 25, п. 4, е
 Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2
 сюжёт — сюжету § 48, п. 2, з
 сюрреалізм § 89, п. 2
 сяк-так § 30, п. 3, г
 Сян § 108
 Сятковський § 104, п. 9

Т

т. — товариш, том § 40
 табель § 86, п. 1, б
 «Таврія» § 38, п. 25
 Тадей § 88
 таджик § 113, п. 2, б

таджикський § 113, п. 2, б
Тажибáев § 104, п. 6, в, 1
та й § 32, п. 2, б
такім чином § 30, п. 2, в
так-от § 33, А, п. 3, а
таксі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
так-таки § 33, А, п. 3, а
так-то § 30, п. 3, в
так що § 32, п. 2, б
талановитий § 23, п. 8
талійський § 113, п. 2, в
талійш § 113, п. 2, в
Тамбóв § 113, п. 2
тамбóвський § 113, п. 2
танець — *танцю* § 48, п. 2, и
танок — *танку* § 48, п. 2, и
танцювати § 17, п. 3
Таó Юаньмíнь § 38, п. 1, прим. 2;
 § 106, п. 2, д
ТАРС § 39, п. 2; § 39, п. 2, прим.;
ТАРСу § 39, п. 2, прим.
Тáссо § 100, п. 2
татарин — *татáри* § 54, п. 1,
 прим.; *татáр* § 55, п. 1, прим.
Татíшцев § 104, п. 6, в, 4
тáто § 54, п. 3; *тáту* § 53, п. 1; *та-
тíу* § 54, п. 1; § 54, п. 3; *татíв*
 § 55, п. 1
татíньо § 44, II, а
Тбíлісі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в
тбíліський § 113, п. 2, в
твёрдження, твёрдження § 8, п. 2, г
Твёрдохлébов § 104, п. 2, г
твóй § 75; *твóв* § 5, п. 1; *твóї* § 4,
 п. 1
т-во (товариство) § 26, п. 2, 5
твóрення, твóрень § 8, п. 2, г
творець, творця § 8, п. 3, д, 1
твóрчо § 9, п. 2, г, прим.
теáтр § 88; § 91, п. 1; § 96
теíн § 90, п. 5, б
текст — *тэксту* § 48, п. 2, б
тэкстíль § 90, п. 5, в, 1
телегрáф § 86, п. 2
Тельмáн § 86, п. 1, б
теля, теляти § 44, IV, а; *телята*
 § 65, п. 1; *телят* § 65, п. 2; *теля-
там* § 65, п. 3
телятки — *теляткóвi, телятку* § 49,
 п. 1; *на теляткóвi* § 52, п. 1, б;
на телятку § 52, п. 1, б, прим.
телячий § 67, п. 1, а
тёмно-зелений § 29, п. 2, е
тёмної нóчi § 30, п. 2, в
темнувати § 23, п. 8
темп § 45, II, п. 1; *у тёмпi* § 52,
 п. 3, а
тени́с — *тени́су* § 48, п. 2, и

Теодóр § 88
теорíя § 88
тепёр § 17, п. 1
тепёрíшнiй § 67, п. 2, б
тепловóз § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
Тéплого Олэќси § 38, п. 22
тепло-í гiдроелектростáнцiй § 26,
 п. 2, б
теплообмiнний § 29, п. 1, а
Тéрек § 109, п. 1
Терень (парадигма) § 103, п. 2
тёрмін — *тёрміна, тёрмiну* § 48,
 п. 2, й, прим.
термогiдродина́мика § 26, п. 1, е
термометр § 96
Терно́пiль § 108, прим.; § 112, п. 1,
 II; *Терно́поля* § 48, п. 1, г; § 112,
 п. 1, II; *Терно́подем, у Терно́полi*
 § 112, п. 1, II
тероризм § 22, п. 13
терпiти — *терпiть* § 83, прим. 1
тёрти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б,
 9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а;
тру, труть § 80, п. 3, б, 7; § 80,
 п. 3, б, 9, прим.; *три* § 80, п. 3,
 б, 9, прим.
тёртий § 84, п. 2, прим. 1, а
Теруель § 86, п. 1, б; § 91, п. 1;
 § 112, п. 1, II; *Теру́еля, Теру́е-
лем, у Теру́елi* § 112, п. 1, II
тесáти § 10, п. 2
тесля́р § 45, II, п. 3; *тесля́ра* § 45,
 II, п. 3; § 48, п. 1, а; *тесля́ре* § 53,
 п. 3; *тесля́ри* § 54, п. 2
Тётёрiв § 108; § 113, п. 2; *Тётерева*
 § 48, п. 1, д
тётёрiвський § 113, п. 2
течiя Гольфстрiм § 38, п. 9
ти (парадигма) § 73; *до тебе* § 78,
 прим. 2
Тибёт § 90, п. 5, в, 5
тигр — *на тиѓри* § 52, п. 1, б, прим.
ти́ждень § 19, п. 1; *ти́жня* § 19,
 п. 1; § 48, п. 1, е
ти́жневiй § 19, п. 1
Тимирязев § 104, п. 2, в
Тимiш (парадигма) § 103, п. 2; *Ти-
мiш* § 103, п. 2, прим. 1
Тимофеев § 104, п. 6, в, 2
тим разом § 30, п. 2, в
тим-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
Тимчасовий у́ряд § 38, п. 13, прим. 1
тимчасóво § 30, п. 1, е
тим часом § 30, п. 2, в
тимчасóм як § 32, п. 2, б
тин — *ти́ну* § 48, п. 2, в
тип § 90, п. 5, в, 1
Ти́располь § 108, прим.

Тіса § 108
тісяча § 70, п. 11
тісяча дев'ятсот вісімдесят вось-
мий § 28, п. 1, б, прим. 1
тісяча дев'ятсот сімнадцятий —
тісяча дев'ятсот сімнадцятого
 § 71, п. 2
тісяча дев'ятсот тридцять дев'я-
тий — у тісяча дев'ятсот трид-
цять дев'ятому § 71, п. 2
тісяча п'ятсот тридцять вісім
 § 28, п. 1, б, прим. 1
тисячний § 71, п. 1
титан § 38, п. 2, а, прим. 1
Титов § 104, п. 6, в, 2
тиф — тифу § 48, п. 2, ж
Тіхвін § 109, п. 4, б, 3
тихий-тихесенький § 25, п. 4, б
Тихоміров § 104, п. 6, в, 2
Тихорецьк § 109, п. 4, б, 3
тіхо-тіхо § 25, п. 4, а
Тичинин — Тичинине слово § 38,
 п. 26, а
тіша § 45, I, п. 3; *тіші* § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1;
тішу § 47, А, п. 3; *тішею* § 47,
 А, п. 4; *у тіші* § 47, А, п. 5
тішком-нішком § 25, п. 4, б
тільки-но § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
тільки що § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 2, а
тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
«Тіні забутих предків» § 38, п. 18
тінь (парадигма) § 46, III; *тінь*
 § 20, п. 4, в; § 44, III; *тіні* § 61,
 п. 1; § 62, п. 1; *тінною* § 20, п. 4,
 в; § 61, п. 3, а; *у тіні* § 61, п. 4;
тіней § 62, п. 2; *тіням* § 62, п. 3;
у тінях § 62, п. 5
тітка § 23, п. 4
Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
тітуся — тітуся § 47, А, п. 6, в
тітчин § 23, п. 4
Тіціан § 90, п. 5, а, 3
ткацтво § 18, п. 2, а
ткацький § 18, п. 2, а
ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
тов. — товариш § 40
товар § 1, п. 2; *товару* § 48, п. 2, б
товаріство § 18, п. 2, в
Товариство об'єднаних українських
канадців § 38, п. 14, в
Товариство охорони пам'яток істо-
рії та культури § 38, п. 14
Товариство Червоного Хреста
УРСР § 38, п. 11
товаріський § 18, п. 2, в
товариш (парадигма) § 46, II; *то-*

вариш § 18, п. 2, в; § 23, п. 7;
 § 44, II, а; § 45, II, п. 3; *товари-*
шеві § 49, п. 1; *на товаришеві*
 § 52, п. 1, а; *товаришу* § 53, п. 1;
товариші § 54, п. 2; § 60; *това-*
ришів § 55, п. 1; *товаришам* § 56;
товаришами § 58, п. 1
товаришів — товаришева, товари-
шеве § 23, п. 7
товариш бригадир — товаришу
бригадіре (бригадір) § 53, п. 4,
 прим. 1; *товаришеві бригадіру*
 § 49, п. 1, прим.
товариш Віталій — товаришу Ві-
талію § 53, п. 4, прим. 2
товаришко Скирда § 53, п. 4, прим. 3
товариш лейтенант — товаришу
лейтенанте (лейтенант) § 53,
 п. 4, прим. 1
товаришу Гончар § 53, п. 4, прим. 3
Товста Могіла § 38, п. 8, прим. 1
тогочинний § 67, п. 1, а
той, та, те (парадигма) § 76; *від*
того § 78, прим. 2; *на тому* § 78,
 прим. 2
Той, що грєблі рве § 38, п. 2, б
токай § 38, п. 10
Токмак, Токмака, у Токмаці (у
Токмаку) § 112, п. 1, II
Толєдо § 86, п. 2
толк — толку § 48, п. 2, ж
Толстой § 104, п. 10
том § 8, п. 2, е; *тому* § 48, п. 2, б
томашув-мазовецький § 114, п. 3, а
Томашув-Мазовецький § 109, п. 7,
 д; § 114, п. 3, а
тому-то § 32, п. 3
тому що § 32, п. 2, б
тонна § 89, п. 1
тонно-кілометр § 26, п. 2, 1, в
тоніний § 17, п. 2
тонюсінський § 16, п. 2, а, 2
Тоомінг § 99
тополенка § 22, п. 8
тополя — тополь § 8, п. 3, д, 3
тополя § 8, п. 3, д, 3
торг, торгоу § 8, п. 2, б; *на торзі, на*
торгу § 52, п. 3, а, прим.
торгівєць, торгівця § 8, п. 3, а,
 I
торгпрєд § 8, п. 2, д
торішний § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
Торрічеллі § 89, п. 3
торф'яний § 6, п. 1, прим.; § 92,
 п. 1, а
тобжєний § 67, п. 1, а
Т-подібний § 25, п. 4, ж
трава звіробі § 27, п. 1

тра́вень, тра́вня § 8, п. 2, а
тра́кторія § 91, п. 2, прим.
тра́ктор — *тра́ктора* § 48, п. 1, е;
тра́кторі § 57, п. 2; *тра́кторам*
 § 56; *тра́кторами* § 58, п. 1
тра́тити — *тра́ть* § 16, п. 2, г; § 81,
 п. 2, в; *тра́тимо* § 81, п. 2, в;
тра́тите § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
Тра́фальга́р-сквер § 38, п. 8
Тре́птов-парк § 38, п. 8
тре́тіна § 72, п. 1
тре́тірувати § 24, п. 3
тре́тій § 71, п. 1; *тре́тя, тре́те*
 § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
Тре́тьяко́в § 104, п. 12, а, 1
Тре́тьяко́вська га́лерія (Державна
Тре́тьяко́вська га́лерія) § 38, п. 15,
 в, прим.
три (парадигма) § 70, п. 2; *три* § 70,
 п. 8; *трьох* § 7, п. 2; § 16, п. 1,
 б; § 70, п. 8; *трьом* § 70, п. 8
«Трибу́на лбо́ду» § 38, п. 18
трива́ти § 2, п. 3, а
триво́га § 2, п. 3, а
триди́цятий § 71, п. 1
35-ми́льйо́нний § 28, п. 2, а
три́дцять § 70, п. 3
трикі́тний § 25, п. 4, а; *трикі́тни-*
ка § 48, п. 1, б, 8
трима́ти § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
трина́дцять § 70, п. 3
трині́жок § 25, п. 3, а
Три́пілля § 108; § 114, п. 2, б
трипі́льська ку́льту́ра § 38, п. 22,
 прим. 1
трипро́центний § 25, п. 4, б
три п'я́ті, трьома́ п'яти́ми § 72,
 п. 1
триста § 28, п. 1, а; § 70, п. 5;
трьохсо́т, трьомста́м § 28, п. 1, а
три чете́рті § 72, п. 1
три-чоти́ри § 25, п. 4, в
3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
Три́єст § 91, п. 2
трі́ск § 19, п. 2
трі́снути § 19, п. 2
трі́умвіра́т — *трі́умвіра́ту* § 48,
 п. 2, б
трі́умф § 90, п. 5, а, 2
трі́ціати § 2, п. 3, б
трё́е, трьох, трьом § 70, п. 8
тро́їстий § 23, п. 6
Тро́їстий сою́з § 38, п. 11
Тро́йцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109,
 п. 9, в
трё́хи ви́ще за́значе́ний § 29, п. 1, г
Тро́янда § 38, п. 2, б
Трубе́цької (Трубе́цька) § 104, п. 9

Трубі́ж § 108
Тру́бля́вич § 104, п. 6, в, 4
тру́бопро́від § 8, п. 3, д, 6; *тру́бо-*
про́воду § 48, п. 2, і
тру́додо́нь § 26, п. 1, в
трьох з полови́ною тис́ячний за́гін
 § 28, п. 1, б, прим. 2
трьохми́льйо́нний (і тримі́льйо́н-
ний) § 71, п. 1
трьохсо́тний § 71, п. 1
трьохтис́ячний (і тритис́ячний)
 § 71, п. 1
3-тис́ячний § 28, п. 2, а
тряста́сь — *тря́сса* § 20, п. 1, г
тт. — това́риші, то́ми § 40
Туапсе́ § 109, п. 1; § 112, п. 7
туберку́льоз § 86, п. 1, б
ту́гий § 67, п. 1, а
Ту́лі́за § 86, п. 1, а
Ту́льчи́н § 113, п. 1
ту́льчи́нський § 113, п. 1
тума́н — *тума́ну* § 48, п. 2, е
тума́нний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1,
 прим.
тума́нність § 20, п. 1, в
тума́нність Андроме́ди § 38, п. 6,
 прим. 1
тума́нно § 20, п. 1, в
ту́нгу́с § 113, п. 2, в
ту́нгу́ський § 113, п. 2, в
Ту́нгу́ський метеорі́т § 38, п. 6,
 прим. 1
Ту́пий Ні́ж § 106, п. 1, а
Ту́пик § 109, п. 4, б, 6
Ту́ргене́в § 104, п. 1
туре́цький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Туре́ччина § 18, п. 1, а
«Ту́рист» § 38, п. 25
Ту́рі́нськ § 113, п. 1
ту́рі́нський § 113, п. 1
ту́рне § 100, п. 2
ту́рок § 113, п. 2, б
Ту́рсу́заде́ § 106, п. 2, е
ТУ-154 § 25, п. 4, е
ту́тешні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Ту́шино § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
ту́шинський § 113, п. 1
тхі́р § 18, п. 4, прим. 2
тьма́ний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
Тьо́лкі́н § 104, п. 3, б
тьо́хкати § 16, п. 1, б
тї́бик § 93, п. 2
то́ль § 93, п. 2
Тюме́нев § 104, п. 12, а, 3, прим.
Тюме́нь § 109, п. 9, а, 3, прим.
тюрк — *тї́рки* § 113, п. 2, б
тї́оркський § 113, п. 2, б
Тю́тчев § 53, п. 4

тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80,
п. 9, прим. 2
тягн́тий § 80, п. 9, прим. 2
тя́мищий § 67, п. 1, а
Тянь-Ша́нь § 109, п. 9, а, 3

у

уби́вця § 44, I; § 45, I, п. 2
Уби́йство § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
уби́к § 30, п. 1, б
убо́гий § 18, п. 2, б
убо́зтво § 18, п. 2, б
убо́лівальник § 22, п. 3
убри́д § 30, п. 1, б
ува́га § 11, п. 3, а
ува́жність § 11, п. 3, а
уверти́ра § 11, п. 3, б
увече́рі § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
у ви́гляді § 30, п. 2, а
уви́ сні § 30, п. 2, а
уви́ч § 30, п. 1, б
уги́ддя — уги́дь § 20, п. 4, а
Угли́ч § 109, п. 4, б, 6
Угловé § 109, п. 7, а
угло́с § 30, п. 1, б
угори́ § 30, п. 1, б
угорка́ § 38, п. 5
Уго́рка § 38, п. 5
Уго́рська Респу́бліка § 38, п. 12
угору́ § 30, п. 1, б
Уго́рищина § 11, п. 3, б
уда́рник § 11, п. 3, а; § 45, II, п. 1;
уда́рнику § 53, п. 1
уда́рницький § 11, п. 3, а
уда́ча § 11, п. 3, а
удво́х § 30, п. 1, г
уде́нь § 30, п. 1, б
уди́й § 8, п. 3, д, 5
Удовиче́нко § 11, п. 3, б
удоско́на́лення § 22, п. 5
Ужгоро́д, Ужгоро́да, Ужгоро́дом,
в Ужгоро́ді § 112, п. 1, II
ужи́тий § 84, п. 2, б
узбе́к § 113, п. 2, б
узбе́рже́ся § 8, п. 3, б, 3; § 11, п. 3, а
узбе́цький § 113, п. 2, б
узв́ишшия § 57, п. 2; узв́ишшиям § 56;
узв́ишшиями § 58, п. 1; на узв́ишшиях
§ 59
узи́мку § 30, п. 1, б
узна́й § 30, п. 1, б
узя́тись, узя́сь, узя́лась, узяло́сь,
узя́лись § 80, п. 9, прим. 3
ука́з § 11, п. 3, а
укла́д § 11, п. 3, а
Укоопспі́лка § 39, п. 1, а
Украї́на § 11, п. 3, б, прим.
«Украї́на» § 38, п. 20

украї́нець § 38, п. 1, прим. 6
украї́нка — украї́нок § 47, Б, п. 4, а
Украї́нська гли́ва § 38, п. 5
Украї́нська Рада́нська Соціалісти́ч-
на Респу́бліка § 38, п. 12
укра́й § 30, п. 1, б
Укрінфо́рм § 39, п. 1, а
Укрпрофра́да § 39, п. 1, а
уку́пі § 30, п. 1, б
ула́д § 30, п. 1, б
Ула́н-Уде́ § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
уле́сливий § 19, п. 1
улі́тку § 30, п. 1, б
ультима́тум § 11, п. 3, б
Улья́нов § 104, п. 12, а, 1
Улья́новськ § 109, п. 9, а, 1
Уманська міськра́да § 38, п. 12
Умани́щина § 17, п. 2
уми́сний § 19, п. 3
у мі́ру того́ як § 32, п. 2, б
умо́ва § 11, п. 3, а
умо́вний § 11, п. 3, а
уна́слідок § 31, п. 1, а
уни́з § 30, п. 1, б
уни́зу § 30, п. 1, б
універма́г — універма́гу § 48, п. 2, в
університе́т — університе́ту § 48,
п. 2, г
Університе́т дру́жби наро́дів імені
Патрі́са Лумумби § 38, п. 15, б
уночі́ § 30, п. 1, б
у́нтер-офи́цер § 26, п. 2, 1, б
у́нтер-офи́це́рський § 29, п. 2, а
У Ну́ Мунг § 38, п. 1, прим. 3;
§ 106, п. 1, е
Уо́лл-стрі́т § 38, п. 8; § 97
упе́нь § 30, п. 1, б
упе́ред § 30, п. 1, б
упе́рти, упрі́у, упрі́уть, упрі́у § 80,
п. 3, б, 9, прим.
упла́в § 30, п. 1, б
упла́ч § 30, п. 1, б
у по́міч § 30, п. 2, а
упо́перек § 30, п. 1, б
упору́ § 30, п. 1, б
упра́ва § 11, п. 3, а
Упра́вління шкі́л Міністе́рства на-
ро́дної осві́ти УРСР § 38, п. 14
урага́н — урага́ну § 48, п. 2, е
у (в) ра́зі § 31, п. 3
Ура́л § 11, п. 3, б; Ура́лу § 48, п. 2, й
Ура́ло-Куш́і́мський степ § 38, п. 8
ура́нці § 30, п. 1, б
уре́шті § 30, п. 1, б
ури́вок — ури́вку § 48, п. 2, д
ури́зень § 30, п. 1, б
ури́вні § 30, п. 1, б
урожа́й — урожа́єм § 51, п. 1

урoзкид § 30, п. 1, б
 урoзліт § 30, п. 1, б
 урoзцип § 30, п. 1, б
 урoзтіч § 30, п. 1, б
 урочістий § 23, п. 6
 УРСР § 39, п. 2
 уряд § 30, п. 1, б
 Усвятцев § 104, п. 2, в
 усередині § 30, п. 1, б
 услід § 30, п. 1, б
 усмак § 30, п. 1, б
 усміх — усміху § 48, п. 2, і
 Усольє § 109, п. 9, а, 1
 Успіння § 38, п. 22
 успіх § 45, II, п. 1; успіху § 48, п. 2, і
 Уссурі § 112, п. 7
 усталення § 11, п. 3, а
 установа § 11, п. 3, а
 устанавлювати § 10, п. 1
 у стократ § 30, п. 2, а
 устрій, устрою § 8, п. 1, а, 1
 уступ § 11, п. 3, а
 Усть-Каменогорський § 114, п. 3, г
 усть-каменогорський § 114, п. 3, г
 усунений § 84, п. 2, прим. 1, б
 усунути § 84, п. 2, прим. 1, б
 усунутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 утопія § 11, п. 3, б
 утрічі § 30, п. 1, а
 утрьох § 30, п. 1, г
 учень § 9, п. 1; учні 8—10 класів § 25,
 п. 4, в, прим.
 учитель (парадигма) § 46, II; учи-
 тель § 45, II, п. 2; учителя § 48,
 п. 1, а; учителі § 60
 учитель-фізик § 27, п. 3
 У Чін Су § 38, п. 1, прим. 3
 учотирьох § 30, п. 1, г
 ушійр § 30, п. 1, б
 уява § 11, п. 3, а

Ф

фабком § 38, п. 14, а
 фабрика (парадигма) § 46, I; фабри-
 ка § 45, I, п. 1, § 88; § 90, п. 5, в,
 1; фабрики § 47, А, п. 1, а; § 47,
 Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; фабриці
 § 47, А, п. 2; фабрику § 47, А, п. 3;
 фабрикою § 47, А, п. 4; на фабри-
 ці § 47, А, п. 5; фабрик § 47, Б,
 п. 2, а; фабрикам § 47, Б, п. 3, а;
 фабриками § 47, Б, п. 5, а
 фабрика дитячих іграшок «Перемó-
 га» § 38, п. 15, а
 фабричний § 23, п. 1
 фавн § 38, п. 2, а, прим. 1

фаетон § 91, п. 1
 факт § 88
 фактор — фактору, фактора § 48,
 п. 2, й, прим.
 фальш — фальші § 61, п. 1
 Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
 Фаон § 88
 фараон § 88
 Фараон § 38, п. 4
 фартих § 88
 Фастів, Фастова § 8, п. 1, а, 4
 фауна § 94
 Фауст § 94
 фах § 88
 фахівець, фахівця § 8, п. 3, а, 1
 фаянс § 88, § 90, п. 4
 федеративний § 88
 Федін § 104, п. 1
 Федір § 22, п. 10, прим.; § 88; § 103,
 п. 2, прим. 1
 Федорівна § 22, п. 10, прим.
 Федоров § 104, п. 3, б
 Федорович § 22, п. 10, прим.
 Федченко § 17, п. 6
 Федчишин § 17, п. 6
 феєрверк § 90, п. 4; § 91, п. 2
 Фейербах § 90, п. 4; § 91, п. 2
 фейлетон § 88; фейлетону § 48, п. 2, з
 фермент — ферменту § 48, п. 2, з
 Фетай Чотінічич § 106, п. 1, е
 Фетійо § 93, п. 1, а
 фєя § 38, п. 2, а, прим. 1
 Ф'єзоле § 92, п. 1, а
 фіалка § 90, п. 5, а, 2
 фігура § 88
 фізик § 22, п. 1, прим.
 фізика § 88, § 100, п. 1, I; фізики,
 фізиці § 100, п. 1, I
 фізик-учитель § 27, п. 3
 фізичний § 90, п. 5, в, 1
 фізіологія § 88
 філє § 91, п. 1
 Філіппіни § 88; § 112, п. 2; § 113,
 п. 1; Філіппін, Філіппінам § 112,
 п. 2
 філіппінський § 113, п. 1
 Філіппов § 104, п. 6, в, 2
 філософія § 88
 фільм § 93, п. 1, б
 фільчина грамота § 38, п. 26, в,
 прим., б
 фін, фіни § 89, п. 1
 фінанси § 90, п. 5, а, 5
 Фінікія § 88
 Фінляндія § 86, п. 1, б
 Фінська затoka § 114, п. 1, б
 фіолетовий § 90, п. 5, а, 2
 Фіораванте § 90, п. 5, а, 2

Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
фірма «Філко корпорейшн» § 38,
 п. 17
Фіуме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
Фламмаріон § 89, п. 3
флегматик § 88
Флобёр § 86, п. 1, а
Флоренція § 88
Флоріда § 90, п. 5, в, 2
флот § 86, п. 1, а
Флуранс § 86, п. 1, а
фойє § 90, п. 4
Фолл-Рівер § 114, п. 3, г
фолл-ріверський § 114, п. 3, г
фон Бісмарк § 107, п. 3
Фонвізін § 106, п. 1, г, прим. 2
фон дер Гольц § 106, п. 1, г
фонетика § 88
Фонтен-сюр-Рон § 38, п. 8, прим. 2
форма § 88; *форм* § 8, п. 2, а, прим. 2
формула § 86, п. 1, а
форпост § 19, п. 1, прим.
форпостний § 19, п. 1, прим.
фортисимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
фосфор § 88
фотографія § 14
франківський — франківські сонє-
ти § 38, п. 26, в, прим., а
Франківський — Франківська кім-
ната § 38, п. 26, в
Франко — Франка § 48, п. 1, а
Франкфурт-на-Майні § 38, п. 8,
 прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3,
 д; *Франкфурта-на-Майні*, у
Франкфурті-на-Майні § 112, п. 6
франкфуртський-на-Майні § 114,
 п. 3, д
Франція § 38, п. 12; § 88
француз § 113, п. 2, а
французький § 113, п. 2, а
фрезерувальник § 22, п. 3
френч § 38, п. 1, прим. 5
Фрідріх — Фрідріху § 53, п. 1
Фрідріх-Вільгельм § 106, п. 3, а
Фріґзе § 109, п. 1; § 112, п. 7
фіґа § 88
Фукуї § 112, п. 7
фунт стерлінгів — фіґнта стерлін-
гів § 48, п. 1, е
Фур'є § 92, п. 1, а
футбол § 86, п. 1, а; *футболу* § 48,
 п. 2, н
футляр § 45, II, п. 1; § 88, *футляри*
 § 54, п. 1
Фучик § 104, п. 5, б
фюзеляж § 92, п. 2, б

X

хавбек § 87
Хазґард § 87
хазяїн § 1, п. 2; *хазяї*, *хазяїні* § 54,
 п. 1, прим.
халва § 86, п. 1, а
хапати § 10, п. 1
харакірі § 90, п. 5, а, 4
Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3
Харків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49,
 п. 2, б; § 108; *Харкова* § 8, п. 1, а,
 4; § 48, п. 1, г; *Харкову* § 49, п. 2,
 б; *Харковом* § 51, п. 3, б
Харківський клуб метробудівців
 § 38, п. 15, в
харків-товарний § 114, п. 3, а
Харків-Товарний § 114, п. 3, а
хатний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хвастливий § 19, п. 1
хвастиніти § 19, п. 1
хворостийак § 19, п. 1
Хемінґуей § 87
хіґжо § 9, п. 2, г, прим.
хімєра § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
хист — хісту § 48, п. 2, ж
хітроці § 66, п. 1, б; *хітроців*
 § 66, п. 2, б
хіба що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а
хід — ходу § 48, п. 2, ж
хімік § 22, п. 1, прим.
хімічно зв'язаний § 29, п. 1, г,
 прим. 1
хімія § 90, п. 5, а, 2; § 90, п. 5, а, 5
хірург § 90, п. 5, а, 5
хліб — хліба § 48, п. 2, а; *хлібі*,
хліба § 54, п. 3
Хліб § 38, п. 2, б
хлібороб § 8, п. 3, д, 6
хліборобство § 8, п. 3, д, 6
хліб-сіль § 25, п. 4, б
хлів — хліва § 48, п. 2, в
хлопець § 2, п. 2, в; *хлопця* § 2, п. 2,
 в; § 50, п. 1; *хлопче* § 53, п. 3
хлопець-богати́р § 27, п. 2
хлопчик § 22, п. 1
хлопчийсько § 22, п. 9
хлоп'я — хлоп'ят § 65, п. 4
хлоп'ятко — на хлоп'яткові § 52,
 п. 1, б
Хмєлєве § 113, п. 2
хмєльвський § 113, п. 2
Хмельниччина § 38, п. 22
хобі § 87
ходів-ходів § 25, п. 4, а
ходити § 22, п. 5; § 80, п. 6, в,
 прим. 1; § 83; *ходить* § 83, прим.
 1; *ходжу* § 80, п. 6, в, прим. 1;

ходить, ходять § 16, п. 2, г; *будете ходити* § 80, п. 8, а, 1; *ходив був, ходила була, ходили були* § 80, п. 9
ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокей § 87, *хокею* § 48, п. 2, и
хол § 87
холод — *холоду* § 48, п. 2, е
Хомá § 22, п. 10
Хоміч § 22, п. 10
Хомівна § 22, п. 10
Хомович § 22, п. 10
хор — *хору* § 48, п. 2, б
хорт, *хорта* § 8, п. 2, б
Хотинський замок § 38, п. 21
хотіти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; *хочу* § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; *хочеш* § 80, п. 4; *хочуть* § 80, п. 3, б, 9
хочá б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хоч § 30, п. 3, д
Хо Ши Мін § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е
хребéт § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестові походи § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Хрїстов § 104, п. 5
хрущ — *хрущів* § 57, п. 1
Хрущів § 104, п. 3, в
хто (парадигма) § 77; *біля ко́го* § 78, прим. 2
хто-бу́дь § 28, п. 2, б
хто́зна-як § 30, п. 3, в
хто́зна-який § 28, п. 2, б
хто-не́будь § 28, п. 2, б; § 79; *кого-не́будь*, *кому-не́будь*, *ким-не́будь*, *на кому-не́будь* § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79, *кого́сь*, *кому́сь*, *кимсь* (і *кімось*) § 79; *біля ко́гось* § 78, прим. 2
художник-пейзажист § 27, п. 3
художній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хунта § 90, п. 1
ху́тір — *ху́тора* § 48, п. 2, д
хутро́ — *ху́тер* § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цвётко, *Цвётка* § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
це́бто § 32, п. 1
цей, *ця*, *це* (парадигма) § 76; *цього́* § 7, п. 2; *у цьо́го* § 78, прим. 2; *при цьо́му* § 78, прим. 2
целуло́їд § 4, п. 4

Цénкий § 104, п. 1
це́нтр § 96; *у це́нтрі* § 52, п. 3, а
Центра́льна науко́ва бібліоте́ка АН УРСР ім. В. І. Верна́дського § 38, п. 15, а
Центра́льна Ревізі́йна Комісія КІРС § 38, п. 13
Центра́льний Коміте́т Ко́мпартії України § 38, п. 13
Центра́льний Коміте́т Ко́муністично́ї па́ртії Рада́нського Сою́зу § 38, п. 13
Цеци́лін § 104, п. 6, в, 1
Циві́льний пові́тряний фло́т СРСР § 38, п. 14
Циганко́в § 104, п. 7
цилі́ндр § 96
Цимля́нська § 109, п. 4, б, 1
цисте́рна § 90, п. 5, в, 1
цй́фра § 90, п. 5, в, 1
цй́їлно § 17, п. 4
Ці́линогра́д § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, д
Ці́церо́н § 90, п. 5, а, 3
цокоті́ти § 80, п. 3, а
цього́річний § 66, п. 2, б
Цьо́тка § 104, п. 7
Цю́й Юа́нь § 106, п. 2, д, прим.
Цю́ріх § 93, п. 2; § 113, п. 2, в, прим.
цю́ріхський § 113, п. 2, в, прим.
Цю́рґі́нськ § 113, п. 1
цюрґі́нський § 113, п. 1
Цявло́вський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чага́рник — *чага́рнику́* § 48, п. 2, б
Чад — *Ча́ду* § 48, п. 2, й
чае́ня § 22, п. 6
«Чайка» § 38, п. 20
Чапа́ев § 53, п. 4
Ча́пек § 104, п. 1
Ча́плін — *Ча́плино́м* § 51, п. 3, а
чар-зі́лля § 26, п. 2, 4
час від ча́су § 30, п. 2, б
Часосло́в § 38, п. 18, прим. 2
часті́вка § 22, п. 11
ча́сто-гу́сто § 25, п. 4, б
Чати́р-Да́г § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
чверть (1/4) § 72 п. 1
Чебоксáри § 109, п. 5; § 112, п. 2; *Чебоксáр*, *Чебоксáрам*, *у Чебоксáрах* § 112, п. 2
чекáння § 10, п. 2
чекáти § 10, п. 2
Челя́бінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
Ченсто́хова § 109, п. 7, е

червінець — червінця § 48, п. 1, е
 Червона Шапочка § 38, п. 2, б
 Червоний Став — Червоного Ставу § 48, п. 1, г, прим.
 червоногріячий § 29, п. 2, е
 червоно-зелено-синій § 29, п. 2, е
 червонопрапорний § 25, п. 1; § 29, п. 1, б
 черв'як § 6, п. 1, прим.
 чередá, черід § 8, п. 3, б, 1
 через § 8, п. 2, в
 черезплічний § 21, п. 2
 через силу § 30, п. 2, а
 через те що § 32, п. 2, б
 Череповець § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
 череповецький § 113, п. 2, б
 черідка § 8, п. 3, б, 1
 Черкаси § 113, п. 2, в
 Черкаське старство § 38, п. 12
 черкаський § 113, п. 2, в
 черкес § 113, п. 2, в
 черкеський § 113, п. 2, в
 чернітка § 9, п. 1
 Чернишів § 104, п. 7
 Чернівці § 108; § 112, п. 2; Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях § 112, п. 2
 Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; Чернігова § 8, п. 1, а, 4
 Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
 чернігівський § 113, п. 2
 чєсáти, чєшú, чєшєш § 80, п. 4
 чєсний § 19, п. 1
 чєсть § 19, п. 1
 чєсть чєстю § 25, п. 4, б, прим.
 чєський § 113, п. 2, в
 Чєський Крúмльов § 109, п. 7, г
 чєтєро, чотирьòх, чотирьòм § 70, п. 10
 чєтєртий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 чєх § 113, п. 2, в
 Чєхo-Слoвaцькa Фeдєрaтивнa Рєспúb-лiкa § 38, п. 12
 чєхo-слoвaцький § 114, п. 3, а
 Чєхo-Слoвaцьчинa § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
 Чигирин § 113, п. 1
 чигиринський § 113, п. 1
 чий, чия, чиє (парадигма) § 77; чийòго § 7, п. 1, а
 чий-будь § 28, п. 2, б
 чий-нєбудь § 28, п. 2, б
 чийсь, чийòгòсь, чийòмусь, чийòсь (і чийòсь) § 79
 Чикáго § 90, п. 5, в, 3

Чикoвáні § 104, п. 6, в, 1
 Чилí § 90, п. 5, в, 3
 чималєнький § 33, А, п. 1, а
 чимáло § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 чимдóуж § 30, п. 1, е
 чимрáз § 30, п. 1, е
 Чингiсхáн § 104, п. 6, в, 1
 чин чíном § 25, п. 4, б, прим.
 Чирчiк § 109, п. 4, б, 1
 чисєльник — чисєльника § 48, п. 1, ж
 числєнный § 20, п. 2, а
 числєнність § 20, п. 2, в
 числєнно § 20, п. 2, в
 числєвник — числєвника § 48, п. 1, ж
 чийстий § 67, п. 1, а
 чийстити — чийсть, чийстьòмo, чийсть-тє § 81, п. 2, в
 Чийстí Прудíй § 109, п. 7, в
 Чистовòдне § 114, п. 2, а
 чистовòднiвський § 114, п. 2, а
 Читá § 113, п. 1
 читинський § 113, п. 1
 чи то § 33, А, п. 2, б
 чичєрòне § 90, п. 5, в, 1
 Чйчикòв § 104, п. 6, в, 1
 чи цò § 30, п. 1, ж
 чипáти § 10, п. 2
 чиплáти § 10, п. 2
 член-кòрєспòндєнт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
 чòбит — чòбит § 55, п. 1, прим.; чòбитьмí (й чòбòтями, чòбòтaми) § 58, п. 2; на чòбòтaх (чòбòтaх) § 59
 чòлòвiк § 9, п. 1; сiм чòлòвiк, сiм чòлòвiкiв, чòлòвiк iз двiстi § 55, п. 1, прим.
 чòмiсь § 9, п. 1
 Чòрнє мòрє § 114, п. 1, б
 чòрний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; чòрного § 9, п. 2, г
 чòрнiлò § 9, п. 2, г
 чòрнiти § 9, п. 2, г
 чòрнiця — чòрнiцi § 9, п. 2, г
 чòрнiти, чòрнiє § 9, п. 2, г
 чòрногýз § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
 чòрнòзем § 26, п. 1, б
 чòрнозємний § 29, п. 1, а
 чòрнòрòб § 8, п. 3, д, б
 чòтири (парадигма) § 70, п. 2; чòтири § 9, п. 1
 4 1/2-тiсячний § 28, п. 2, а
 чòтирикiстник § 25, п. 3, а
 чòтиримiсячний § 25, п. 4, б
 чòтириста § 70, п. 5
 чòтириста сiмдєсят вiсiм тiсяч шiст-

сѳт п'ятдесят дѳв'ять — з чоти-
рьохсѳт сѳмдесяти восьми тисяч
шестисѳт п'ятдесят дев'яти
§ 70, п. 6

чотѳри трѳти § 72, п. 1

чотирѳдцять § 70, п. 3

чотирьохактний § 25, п. 3, б

чотирьохмѳльѳнний (і чотиримѳль-
ѳнний) § 71, п. 1

чотирьохсѳтий § 71, п. 1

чотирьохтисячний (і чотиритисяч-
ний) § 71, п. 1

ЧСФР § 39, п. 2

чуваський § 113, п. 2, в

чуваші § 113, п. 2, в

чумак — чумаке § 53, п. 3

Чумацький Шлях § 38, п. 6

Чупринків § 47, Б, п. 2, в

Чусова § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; Чу-
совѳ, Чусовѳ § 112, п. 3

чѳти (парадигма в теперѳшньому
часѳ) § 80, п. 1; чѳти, чѳю, чѳють
§ 80, п. 3, б, 1

Ш

шабля — шабѳль § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1

шайба — шайб § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1

шалѳвка § 22, п. 11

Шантѳї § 98, § 100, п. 2

шарико- й роликѳпѳдѳшпники § 26,
п. 2, б

шарудѳння § 22, п. 5

шарудѳти § 22, п. 5

шасѳ § 89, п. 1

Шафѳрик § 104, п. 5, б

шах § 38, п. 3, прим. 2

шахтар, шахтарѳ § 45, II, п. 2;

шахтарѳві § 49, п. 1; шахтарѳм
§ 56; шахтарѳми § 58, п. 1; на
шахтарѳх § 59

Шѳхти § 109, п. 5; § 113, п. 1

шѳхтинський § 113, п. 1

Шѳши § 38, п. 4

Швейцѳрѳя § 95, п. 1

швець § 16, п. 1, а; шѳвче § 53, п. 3

Швець § 101; § 102, п. 1; Шѳвцѳ,

Шѳвцѳві (Шѳвцѳ) § 102, п. 1

швидкохѳд § 8, п. 3, д, б

швидкохѳдний § 8, п. 3, д, б

шѳвцѳв § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;

шѳвцѳѳва, шѳвцѳѳвоѳ § 8, п. 1, а, 3

шѳвченкѳна § 38, п. 1, прим. 5

Шѳвчѳнкѳв — Шѳвчѳнкова, Шѳвчѳн-
кове § 23, п. 7; Шѳвчѳнковуѳ поѳзѳї
§ 38, п. 26, а

Шѳвчѳнкѳвська прѳмѳя § 38, п. 26, в
Шѳвчѳнкѳвський райѳнний вѳдѳл на-
рѳдної освѳти мѳста Кѳєва § 38,
п. 14, а

шѳвчѳнкѳвський стиль § 38, п. 26, в,
прим., а

Шѳвчѳнко § 23, п. 7

Шѳкснѳ § 109, п. 1

шѳлѳст § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в

Шѳллѳ § 100, п. 2

Шѳпетѳвка § 108; § 112, п. 1, I; Шѳ-
петѳвки, у Шѳпетѳѳѳ § 112, п. 1,
I

шѳпѳт § 2, п. 1

шѳпѳтѳти § 2, п. 1

шѳстерѳ, шѳстьѳх, шѳстьѳм § 70,
п. 10

шѳстѳѳѳнка § 9, п. 1; § 26, п. 1, д

Шѳмчак § 104, п. 5, б

шѳнѳбѳк — шѳнкѳ § 48, п. 2, в

шѳїрма § 90, п. 5, в, 1

ширѳкий § 2, п. 1

Ширѳкий Яр § 114, п. 1, а; Ширѳкого
Яр § 48, п. 1, г, прим.

ширѳко § 2, п. 1

ширѳчинѳ, ширѳчѳнь § 61, п. 1, прим.

шѳти, шѳю, шѳють § 80, п. 3, б,
1; шѳий, шѳїѳѳ, шѳїѳѳте § 81, п. 2,
а

шифр § 90, п. 5, в, 1

шихтѳвка § 22, п. 11

Шѳшкін § 104, п. 6, в, 1

Шѳллер § 89, п. 3; § 90, п. 5, а, 3;
§ 100, п. 1, II; Шѳллѳра, Шѳлле-
ром § 100, п. 1, II

шѳллерѳвський § 90, п. 5, а, 3

шѳстдесят § 70, п. 4

шѳстдесятий § 28, п. 1, б; § 71,
п. 1

шѳстдесятип'ѳтимѳльѳнний § 28,
п. 1, б

16-поверхѳвий § 26, п. 1, д, прим.

шѳстѳдцять § 19, п. 1; § 70, п. 3

шѳстсѳт § 70, п. 5

шѳсть (парадигма) § 70, п. 2; шѳсть

§ 70, п. 3; шѳсти § 9, п. 1

шкѳв — шкѳѳа § 48, п. 1, ж

шкѳѳда — шкѳѳд § 8, п. 3, д, 3

шкѳѳла — шкѳѳл § 47, Б, п. 2, а

школѳр (парадигма) § 46, II; шко-
лѳр § 17, п. 1; § 45, II, п. 3; шко-
лѳрѳ § 45, II, п. 3; школѳре § 53,
п. 3; школѳрѳ § 54, п. 2; школѳрѳѳ
§ 55, п. 1

шлакоблѳк § 26, п. 1, в

шлях § 38, п. 9; на шляхѳ § 52, п. 2, б

Шмѳльѳѳѳа § 104, п. 1

шѳѳѳк, шѳѳѳѳу § 8, п. 2, б

шобста сесія Верховної Ради УРСР § 38, п. 16

шобстий § 9, п. 1; § 71, п. 1

Шоу § 94; § 100, п. 2

шофёр § 45, II, п. 1; § 89, п. 1

Шпанка рання § 38, п. 5

шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в

штаб — *штабу* § 48, п. 2, г; *у шта-бі* § 52, п. 3, а

штабс-капітан § 26, п. 2, 1, б

штані § 66, п. 1, а; *штанам* (і *штаням*) § 66, п. 3, а; *штаньмі* (й *штанами*, рідше — *штанлями*) § 66, п. 5, в; *на штанях* (рідше — *на штанлях*) § 66, п. 6

Штраус § 94

штрейкбрехер § 95, п. 1

шум — *шуму* § 48, п. 2, ж

Щ

щавель — *щавлю* § 48, п. 2, б

щасливий § 19, п. 1

щастя § 17, п. 3; § 19, п. 1; *щастям* § 51, п. 2

щеміти § 9, п. 1

щетйна § 9, п. 1

Щиглов § 104, п. 6, в, 1

Щигрій § 109, п. 4, б, 1

Щипачов § 104, п. 3, в

що (парадигма) § 77; *від чого, в чому* § 78, прим. 2

щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, б

щоб-будь § 28, п. 2, б; § 79; *чого-будь, чому-будь, чим-будь, на чому-будь* § 79

щовечора § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

щогодини § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

Щоголів § 53, п. 4

щодалі § 30, п. 1, ж

щоденник § 33, А, п. 1, а

щоденно § 30, п. 1, ж

щодня § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

щодо § 31, п. 1, а

щодобу § 33, А, п. 1, а

щодуху § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

що ж до § 32, п. 2, а; § 33, А, п. 2, а

щокá § 9, п. 1; *щоці, на щоці* § 9, п. 2, 2

Щокіно § 109, п. 2, в

щомісяця § 30, п. 1, ж

щомога § 30, п. 1, ж

щонайбільше § 30, п. 1, ж

щонайдовше § 30, п. 1, ж

щонайдужче § 30, п. 1, ж

щонайкраще § 30, п. 1, ж

щонайкращий § 33, А, п. 1, а

щонайменше § 30, п. 1, ж

щонайсильніший § 69, п. 2, б

щонайширше § 30, п. 1, ж

що-небудь § 28, п. 2, б; § 79; *чого-не-будь, чому-небудь, чим-небудь* § 79

щоніч § 30, п. 1, ж

щопра́вда § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

щорáз § 30, п. 1, ж

щорáзу § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

щорóку § 30, п. 1, ж

щосáли § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

щось § 33, А, п. 1, г; § 79; *чогось, чо-мусь, чимсь* (і *чёмось*) § 79; *від чогось, в чомусь* § 78, прим. 2

що то § 33, А, п. 2, б

що то за § 33, А, п. 2, б

щохвиліни § 30, п. 1, ж

Щу́ка § 38, п. 2, б

Ю

ювіляр § 45, II, п. 1

Югославія § 114, п. 3, а

юдині срібнякі § 38, п. 26, в, прим. 6

«Юманіте» § 38, п. 18

юнна́т § 20, п. 1, б

Юпі́тер § 38, п. 6

Юр'ев § 104, п. 11

Юрї́вна § 22, п. 10

Юрї́йович § 22, п. 10

Юхі́менко § 2, п. 2, б

юшка — *юшці* § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; *до мене* § 78, прим. 2

Яблoнський § 104, п. 9

яви́ще § 45, II, п. 3; *яви́ща* § 54, п. 3;

яви́щами § 58, п. 1

яві́р § 45, II, п. 1

Ягич § 104, п. 5

ягня́ — *ягня́та, ягня́т* § 65, п. 4;

ягня́тами § 65, п. 5; *на ягня́тах* § 65, п. 6

ягня́тко — *ягня́ткові, ягня́тку* § 49, п. 1

яє́чко § 22, п. 7

яє́чня § 18, п. 4

яйце́ § 18, п. 4; *яє́ць* § 55, п. 2

яйцеподі́бний § 25, п. 2, б

якби́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б

який § 77

який-буди́ § 28, п. 2, б

який-небудь § 28, п. 2, б
якийсь, якась, якесь § 33, А, п. 1, г
Яків § 22, п. 10
Яківна § 22, п. 10
якісний § 19, п. 1
якість § 5, п. 1; § 19, п. 1; якістю
§ 61, п. 3, б
якнайбільше § 30, п. 1, ж
якнайбільший § 69, п. 2, б
якнайдовше § 30, п. 1, ж
якнайдовжче § 30, п. 1, ж
якнайкраще § 30, п. 1, а
якнайшвидше § 33, А, п. 1, а
якнайшвидший § 69, п. 2, б
як-небудь § 30, п. 3, в
як-не-як § 30, п. 3, д
Якович § 22, п. 10
якомого § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
якось § 30, п. 1, ж
якось § 30, п. 1, ж
якось-то § 33, А, п. 3, а
як-от § 33, А, п. 3, а
якраз § 30, п. 1, ж
як слід § 30, п. 2, а
як треба § 30, п. 2, а
якщо § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага;
§ 33, А, п. 1, а
Ямпіль § 108
Янка Купала § 104, п. 7

яр § 38, п. 9; яру § 48, п. 2, д
ярок — ярка § 48, п. 2, д
Яроп'як § 106, п. 2, г
Ярослав Андрійович — Ярослав
Андрійовичу § 53, п. 4, прим. 4
Ярославів Вал § 38, п. 9
Ярослав Мудрий § 38, п. 1; § 38,
п. 26, б
Яр-під-Зайчиком § 114, п. 3, д
ярський-під-зайчиком § 114, п. 3, д
ясен § 67, п. 1, в
ясень — ясеня § 48, п. 1, б; ясеню
§ 53, п. 2
ясла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; ясел
§ 66, п. 2, в; яслам § 66, п. 3, а;
у яслах § 66, п. 6
ясна § 66, п. 1, в; ясен § 66, п. 2, в
Ясна Поляна § 38, п. 8, прим. 1;
§ 114, п. 2, е
Ясногородка § 114, п. 2, а
яснополянський § 114, п. 2, е
Ясси § 113, п. 2, в
ясський § 113, п. 2, в
Яффа § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
яфський § 89, п. 3, прим.
ячмінний § 18, п. 4
ячмінь § 18, п. 4; § 50, п. 2; ячменю
§ 48, п. 2, б
ячний § 18, п. 4

З М І С Т

Передмова до третього видання	3
Передмова до другого видання	5
Передмова до першого видання	7
Український алфавіт	9

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

Літерні позначення звуків	10
Голосні	10
§ 1. Ненаголошений О	10
§ 2. Ненаголошені Е, И	11
§ 3. І	11
§ 4. І́	11
§ 5. Я, Ю, Є	11
§ 6. Апостроф	11
§ 7. ЙО, БО	12
Чергування голосних	12
§ 8. Чергування О — І, Е — І	12
О, Е, що не переходять в І	13
Відхилення в чергуванні О — І, Е — І	14
§ 9. Чергування Е — О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й	16
Чергування голосних у дієслівних коренях	16
§ 10. Чергування О — А	16
Е (невипадний) — І (невипадний)	17
Е (випадний) — И	17
§ 11. Чергування У — В	17
§ 12. Чергування І — Й	18
§ 13. Чергування З — ІЗ — ЗІ (ЗО)	19
Приголосні	20
§ 14. Літера Г	20
§ 15. Літера Ґ	20
Позначення м'якості приголосних	20
§ 16. Коли пишеться Ъ	20
§ 17. Коли Ъ не пишеться	21
Зміни приголосних при збігу їх	22
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-	22
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)	23
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)	23
-ЧН-, -ШН-	23
Спрощення груп приголосних	24

§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-	24
-З(К)Н-, -С(К)Н-	24
-С(Л)Н-	24
Подвоєння та подовження приголосних	24
§ 20. Подвоєння приголосних при збігу їх	24
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)	25
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І	25
Правопис префіксів	26
§ 21. 3- (ІЗ-, ЗІ-)	26
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.	27
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	27
Правопис суфіксів	27
Іменникові суфікси	27
§ 22. -ИК, -НИК та ін.	27
-ИВ(О)	27
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.	28
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.	28
-ИННЯ, -ІННЯ та ін.	28
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]	28
-ЕЧОК (-ЄЧОК), -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ІЧОК,	
-ІЧК(А) та ін.	28
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]	28
-ИСЬК(О) [-ІСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)]	29
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)]	29
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А)	29
-ОК	29
-ІР, -ИСТ, -ІЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	29
Прикметникові та дієприкметникові суфікси	30
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ИЙ)	30
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)	30
-ІЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)]	30
-ИН, -ІН	30
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ)	31
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ)	31
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)	31
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)	31
Дієслівні суфікси	32
§ 24. -ЇВА-(ЮВА-), -ОВА-	32
-ОВУВА-	32
-ІР-, (-ІР-)	32
Правопис складних слів	32
Загальні правила правопису складних слів	32
§ 25. Сполучні звуки О, Е(Є)	32
Складні слова без сполучного звука	33
§ 26. Складні іменники	34
§ 27. Прикладки	36
§ 28. Складні числівники та займенники	37
§ 29. Складні прикметники	37
§ 30. Прислівники	40
§ 31. Прийменники	43
§ 32. Сполучники	44
§ 33. Частки	45
Вживання великої літери (букви)	48
§ 34. Велика літера на початку речення	48
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках	49
§ 36. Велика літера на мала літери в рубриках	49
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо	50

§ 38. Велика літера у власних назвах	51
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах	61
§ 40. Графічні скорочення	61
Правила переносу	62
§ 41. Орфографічні правила переносу	62
§ 42. Технічні правила переносу	63
Знак наголосу	64
§ 43.	64

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

Іменник	65
§ 44. Поділ на відміни	65
§ 45. Поділ на групи	65
§ 46. Зразки відмінювання іменників	68
Уваги до правопису окремих відмінків	70
I відміна	70
§ 47.	70
А. Однина	70
Б. Множина	71
II відміна	73
А. Однина	73
§ 48. Родовий відмінок	73
§ 49. Давальний відмінок	76
§ 50. Знахідний відмінок	77
§ 51. Орудний відмінок	77
§ 52. Місцевий відмінок	78
§ 53. Кличний відмінок	79
Б. Множина	80
§ 54. Називний відмінок	80
§ 55. Родовий відмінок	80
§ 56. Давальний відмінок	81
§ 57. Знахідний відмінок	81
§ 58. Орудний відмінок	81
§ 59. Місцевий відмінок	82
§ 60. Кличний відмінок	82
III відміна	82
§ 61. Однина	82
§ 62. Множина	83
§ 63. Відмінювання слова <i>мати</i>	83
IV відміна	83
§ 64. Однина	83
§ 65. Множина	84
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	84
Прикметник	85
§ 67. Тверда група прикметників	85
М'яка група прикметників	86
§ 68. Зразки відмінювання прикметників	87
§ 69. Ступенювання прикметників	88
Числівник	89
Кількісні числівники	89
§ 70. Відмінювання кількісних числівників	89
Порядкові числівники	90
§ 71. Відмінювання порядкових числівників	90
Дробові числівники	91
§ 72. Відмінювання дробових числівників	91

Займенник	91
§ 73. Особові займенники	91
Відмінювання особових займенників	91
§ 74. Зворотний займенник	92
Відмінювання зворотного займенника	92
§ 75. Присвійні займенники	92
Відмінювання присвійних займенників	92
§ 76. Вказівні займенники	92
Відмінювання вказівних займенників	92
§ 77. Питальні займенники	93
Відмінювання питальних займенників	93
§ 78. Означальні займенники	93
Відмінювання означальних займенників	93
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні)	94
Відмінювання складних займенників	94
Дієслово	94
§ 80. Дійсний спосіб	94
Теперішній час	94
Поділ дієслів на дієвідмини	95
Друга дієвідміна	95
Перша дієвідміна	95
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	97
Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІД-ПОВІСТИ й под.), БУТИ	98
Майбутній час	98
Минулий і давноминулий час	99
§ 81. Наказовий спосіб	99
§ 82. Умовний спосіб	100
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	101
§ 84. Дієприкметник	101
Дієприкметники активного стану	101
Дієприкметники пасивного стану	101
§ 85. Дієприслівник	102

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Приголосні	103
§ 86. L	103
§ 87. G, H	103
§ 88. F, PH, TH	103
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні	104
Передача j (i) перед а, е, о, и	104
§ 90. I	104
§ 91. E, O, Ё	107
Групи приголосних з голосними	107
§ 92. Апостроф	107
§ 93. Ь	107
§ 94. Дифтонги AU, OU	108
§ 95. Німецький дифтонг EI	108
§ 96—99. Кінцеві -TR, -DR	108
Відмінювання слів іншомовного походження	109
§ 100.	109

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 101. Українські прізвища	110
§ 102. Відмінювання прізвищ	110

§ 103. Відмінювання імен	112
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвиськ	115
§ 105. Неслов'янські прізвиська	118
Складні особові імена та прізвиська й похідні від них прикметники	118
§ 106. Імена та прізвиська (прізвиська)	118
§ 107. Похідні прикметники	120
Географічні назви	120
§ 108. Українські географічні назви	120
§ 109—110. Географічні назви інших республік СРСР	121
Приголосні в російських географічних назвах	123
Географічні назви з прикметниковими закінченнями	123
§ 111. Іншомовні географічні назви	124
§ 112. Відмінювання географічних назв	124
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв	126
Суфікси -ІНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)	126
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ) [-ІЄВСЬК(ИЙ)]	126
§ 114. Правопис складних географічних назв	127
Написання окремо	127
Написання разом	128
Написання через дефіс	129

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. Крапка	131
§ 116. Знак питання	132
§ 117. Знак оклику	133
§ 118. Кома	134
Кома в простому реченні	134
Кома у складному реченні	144
§ 119. Крапка з комою	147
§ 120. Двокрапка	149
§ 121. Тире	150
§ 122. Крапки	154
§ 123. Дужки	155
§ 124. Лапки	156
§ 125. Розділові знаки при прямій мові	158
Показчик	161

Научное издание
Академия наук Украинской ССР
Институт языковедения им. А. А. Потебни

УКРАИНСКОЕ ПРАВОПИСАНИЕ

Киев, издательство «Наукова думка»

На украинском языке

*Затверджено до друку вченою радою
Институту мовознавства АН УРСР ім. О. О. Потебні*

Обкладинка художника Г. А. Клещара
Художній редактор О. Я. Вишневський
Технічний редактор Г. А. Ратнер
Коректори Н. О. Луцька,
Л. П. Рябцева, Л. В. Малюта

ИБ № 11508

Вдано до набору 15.05.90. Підп. до друку 05.12.90. Формат 84×108¹/₃₂. Папір друк.
№ 1. Літ. гарн. Вис. друк. Ум. друк. арк. 12,6. Ум. фарбо-відб. 12,6. Обл.-вид.
арк. 16,77. Тираж 50 000 пр. Зам. 471. Ціна 1 крб. 70 коп.

Видавництво «Наукова думка», 252601 Київ 4, вул. Репіна, 3.

Віддруковано з матриць Головного підприємства республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига», 252057 Київ 57, вул. Довженка, 3 в книжковій фабриці
ім. М. В. Фрунзе. 310057 Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

Український правопис / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — 3-тє вид., випр. й доп. — К.: У45 Наук. думка, 1990. — 240 с.
ISBN 5-12-002306-1 (в опр.): 1 крб. 70 к. 50 000 пр.

Украинское правописание

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком і удосконаленням мови. Зокрема вживання великої літери, уточнення правил написання складних слів, закінчення іменників II відміни в родовому відмінку, правила правопису складних прикметників і т. ін. Взагалі з наявного орфографічного кодексу усувається все застаріле, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української мови,

1 крб. 70 к.

«НАУКОВА ДУМКА»